

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

СИНЕРГІЯ НАУКИ І БІЗНЕСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ | 26-28 КВІТНЯ 2023

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХЕРСОНСЬКА ДЕРЖАВНА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХЕРСОНСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
ФЕДЕРАЦІЯ РОБОТОДАВЦІВ УКРАЇНИ
DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, IZMIR, TURKEY
JAGIELLONIAN UNIVERSITY, KRAKOW, POLAND
HAMBURG UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, HAMBURG, GERMANY

ТОМ

2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХЕРСОНСЬКА ДЕРЖАВНА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИЗАЙНУ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХЕРСОНСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА
ФЕДЕРАЦІЯ РОБОТОДАВЦІВ УКРАЇНИ
DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY (IZMIR, TURKEY)
JAGIELLONIAN UNIVERSITY (KRAKOW, POLAND)
HAMBURG UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES (HAMBURG, GERMANY)

СИНЕРГІЯ НАУКИ І БІЗНЕСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
26–28 квітня 2023 р.

У двох томах

ТОМ 2

Одеса • 2023 • Олді+

Редакційна колегія:

- ЧЕПЕЛЮК Олена Валеріївна – в. о. ректора Херсонського національного технічного університету, доктор технічних наук, професор.
- БЕНЬ Андрій Павлович – проректор з науково-педагогічної роботи Херсонської державної морської академії, кандидат технічних наук, професор.
- БЛИК Анна Анатоліївна – доцент кафедри дизайну Херсонського національного технічного університету, кандидат мистецтвознавства, доцент.
- ВАЛЬТЕР Леаль – керівник дослідницького та трансфертного центру «Стійкий розвиток та управління кліматичними змінами» в Гамбурзькому університеті прикладних наук (BSc, PhD, DSc, DL, DPhil, DLitt), професор кафедри охорони здоров'я, м. Гамбург, Німеччина.
- ГАНУЩАК-ЄФІМЕНКО Людмила Михайлівна – проректор з наукової та інноваційної діяльності Київського національного університету технологій та дизайну, доктор економічних наук, професор.
- ДМИТРИЄВ Дмитро Олексійович – в. о. завідувача кафедри автоматизації, робототехніки і мехатроніки Херсонського національного технічного університету, доктор технічних наук, доцент.
- ДУРМАН Микола Олександрович – професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, доктор наук з державного управління, професор.
- ЛАВРЕНКО Сергій Олегович – проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності Херсонського державного аграрно-економічного університету, кандидат сільськогосподарських наук, доцент.
- ЛОПАТОВСЬКИЙ Віктор Григорович – проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницького національного університету, кандидат економічних наук, доцент.
- ЛУБ'ЯНИЙ Павло Вікторович – завідувач кафедри транспортних систем і технічного сервісу Херсонського національного технічного університету, кандидат технічних наук, доцент.
- НАБОКА Руслан Миколайович – в. о. завідувача кафедри менеджменту, маркетингу і туризму Херсонського національного технічного університету, кандидат економічних наук, доцент.
- ОЗТУНА Хачі Якуп – декан факультету мистецтв, професор кафедри графіки, Університет Докуз Ейльоль (Dokuz Eylul University), м. Ізмір, Туреччина.
- САЛЄБА Людмила Володимирівна – в. о. завідувача кафедри хімічних технологій, експертизи та безпеки харчової продукції Херсонського національного технічного університету, кандидат технічних наук, доцент.
- САРІБСКОВА Юлія Георгіївна – проректор з наукової роботи Херсонського національного технічного університету, доктор технічних наук, професор.
- ТИМЧЕНКО Надія Миколаївна – вчений секретар Херсонського національного технічного університету, кандидат економічних наук, доцент.
- ШАНДОВА Наталія Вікторівна – в. о. завідувача кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки Херсонського національного технічного університету, доктор економічних наук, професор.

Синергія науки і бізнесу у повоєнному відновленні Херсонщини :
С38 матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ХНТУ, 26–28 квітня 2023 р.) у 2-х т. ; Т. 2 / за ред. О. В. Чепелюк. – Одеса : Олді+, 2023. – 406 с.

Synergy of science and business in the post-war restoration of Kherson region : proceedings of the International scientific-practical conference (KNTU, 26–28 april 2023) in 2 vols. ; Vol. 2 / edited by O. V. Chepeliuk. – Odesa : Oldi+, 2023. – 406 p.

ISBN 978-966-289-730-2

ISBN 978-966-289-732-6 (Т. 2)

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Синергія науки і бізнесу у повоєнному відновленні Херсонщини», яка проходила 26–28 квітня 2023 року в дистанційному форматі на онлайн-платформі ZOOM.

УДК 001.83+332.1(477)

З М І С Т

СЕКЦІЯ № 5. Соціально-економічні та державно-управлінські аспекти регіонального розвитку в умовах повоєнного відродження територій

<i>Олег ПОЛОВЦЕВ, Олена ЗУБАЛЬ</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ РОЗРОБКИ ЗМІСТУ АЛГОРИТМУ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ	13
<i>Сергій БІЛОРУСОВ</i> ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ	17
<i>Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ, Олександр КОЗИР</i> НАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	19
<i>Поліна ЧЕРКАСОВА-ЛИСА, Геннадій КАПІНОС</i> УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ	25
<i>Надія АДВОКАТОВА</i> УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ	29
<i>Тетяна ЛАГОЙДА</i> РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ	33
<i>Сергій МАТЮХ, Євгеній РУДНІЧЕНКО</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	36
<i>Тетяна ОСАДЧА, Любов БОРОВІК</i> НАПРЯМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ХЕРСОНЩИНІ	39
<i>Дар'я САЧКО</i> ВИКЛИКИ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТИ ТА ІСТОРИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ НА ТЕРИТОРІЇ ПОВОЄННОЇ ХЕРСОНЩИНИ	43
<i>Олена НОВОСЬОЛОВА, Світлана РУДИК</i> РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ	46

<i>Оксана ЯКУШЕВА</i> РІВНІ КОНВЕРГЕНТНО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ОСНОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ	48
<i>Наталія ШАНДОВА, Олександра ОСТАПЮК</i> ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ СВІТУ	52
<i>Oleksandr FEDORCHUK</i> THE IMPACT OF EU INTEGRATION PROCESSES ON THE COMPETITIVENESS OF THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF KHERSON REGION IN THE POSTWAR PERIOD	58
<i>Андрій КРУГЛЯНКО, Кароліна ГУЦУЛЯК</i> НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА БІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	62
<i>Олександр НАУМОВ, Ольга НАУМОВА</i> ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ТА ХАРЧОВОГО ВИРОБНИЦТВА У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	64
<i>Лариса БАРИЧ-ТІНОВСЬКА, Любомир ГРИЦАК</i> ПРОЄКТНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ МІЖНАРОДНИМИ СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ	67
<i>Ірина ГРАБОВСЬКА</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	71
<i>Володимир ДЕМЧЕНКО</i> КОДИФІКАЦІЯ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДИХОТОМІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО Й ГРОМАДЯНСЬКОГО	75
<i>Ірина ДИННИК</i> РЕІНТЕГРАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ	78
<i>Микола ДУРМАН, Артур ДАВИДОВ</i> П'ЯТЬ ПРІОРИТЕТІВ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ХЕРСОНЩИНИ У 2023 РОЦІ	80
<i>Олена ДУРМАН, Олена СІДАНОВА</i> РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ТА КОНСУЛЬТАТИВНО- ДОРАДЧИХ СТРУКТУР У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	84

<i>Євген КАЛІНСЬКИЙ, Валентина ЄВТУШЕНКО, Сергій ПРИСЯЖНЮК</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МИТНОГО РЕЖИМУ ТРАНШІПМЕНТУ В МОРСЬКИХ ПОРТАХ УКРАЇНИ	87
<i>Анна МУНЬКО</i>	
АГЕНЦІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ЯК ЕФЕКТИВНА ІНСТИТУЦІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ	91
<i>Тетяна ЛЄНЬ</i>	
РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ: ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ, ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК	95
<i>Інна РЄПІНА</i>	
ФОПОНОМІКА ТА БІЗНЕС-АКСЕЛERAЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	97
<i>Станіслав ПЕТРОВ</i>	
ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ДЕОКУПАЦІЇ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	101
<i>Анастасія БЕЗХЛІБНА</i>	
ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІДНО- ВЛЮВАЛЬНОЇ ЕКОСИСТЕМИ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ	105
<i>Наталія МЄШКОВА-КРАВЧЕНКО</i>	
ОЦІНКА ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ	108
<i>Микола МИКОЛАЙЧУК, Анна ГАВРИШ-МУСАФІР</i>	
РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ХЕРСОНЩИНИ	111
<i>Марія НОВІКОВА</i>	
ПОВОЄННІ ВИКЛИКИ СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ – ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	114
<i>Наталія ЧЕРЕВКО</i>	
ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ПРОФСІЛОК ЯК ШЛЯХ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	118
<i>Мирослав ТРЕЦОВ</i>	
СТРУКТУРНІ МАЯКИ ПІДТРИМКИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	122
<i>Вікторія ФІЛІППОВА, Юрій СТЕЛЬМАШЕНКО</i>	
ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ НА ЗМІНУ ПОЛІТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ	126
<i>Наталія ШАНДОВА, Олександра ОСТАПЮК</i>	
ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ СВІТУ	129

СЕКЦІЯ № 6. Реалії розвитку туризму та сфери гостинності: виклики та шляхи відновлення*Олена САНДІК*РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ХЕРСОНЩИНИ 135*Tetiana BUT*MODERN LATEST DIRECTIONS OF TOURISM BUSINESS
DEVELOPMENT IN EUROPE AND THE WORLD, TAKING INTO
ACCOUNT CRISIS FACTORS 138*Вікторія БОЙКО*ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ: СЬОГОДЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ 143*Марина БЄЛІКОВА*ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКСКУРСОЗНАВСТВА ТА
МУЗЕЄЗНАВСТВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ В
УКРАЇНІ 146*Ольга КОКОРСВА, Олена ВОСКРЕСЕНСЬКА*РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНЩИНИ В
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД 148*Вікторія КОФМАН, Леонід ПАНЬКОВЕЦЬ*ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ В
ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ 151*Ірина МУСТЕЦА*ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД 154*Катерина НІКІТЕНКО*

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 156

*Тетяна КУКЛІНА*ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ХЕРСОНСЬКІЙ
ОБЛАСТІ 160*Олександр ТАТАРЧЕНКО*КОРОТКОСТРОКОВІ ТУРИ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ПОВОЄННОЇ ХЕРСОНЩИНИ 162*Олена КРУКОВСЬКА*ПРИНЦИПИ МЕТОДОЛОГІЇ СИСТЕМНОГО УПРАВЛІННЯ
ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ 166*Наталія ЛОБОДА, Ілона КОГУЧ*ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА ОБ'ЄКТ ІНВЕСТИВАННЯ
В ЕКОНОМІКУ ХЕРСОНЩИНИ 168

<i>Анастасія ГЛИНСЬКА, Дар'я ЧЕРВІНКО</i> ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ЧАСУ	171
<i>Олена КАН, Юрій КАН</i> ВІДРОДЖЕННЯ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	174
<i>Лілія КОРЧЕВСЬКА, Артур ФРОЛОВ</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПРОЕКТУ "ЕКО- ТІЛЛО-ТЕРАПІЯ" У ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ	179
<i>Тетяна НЕЗВЕЩУК-КОГУТ</i> БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	181
<i>Олена БИЛИМ</i> БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ НА ХЕРСОНЩИНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	185
<i>Альона КОМΠΑНИЄЦЬ</i> КАЙТ-ТУРИЗМ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ	189
<i>Вікторія СМЕСОВА</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАКЛАДІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	193
<i>Катерина ТРУХАЧОВА</i> УПРАВЛІНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ КОРЕГУВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ І БІЗНЕС-ПАРТНЕРІВ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ	196
<i>Діана ФАГРАДЯН, Юлія ДЖЕРЕЛЮК</i> НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ХЕРСОНЩИНИ	200
<i>Павло ШМУЛЕВИЧ</i> ПРИНЦИПИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ	202
<i>Олена ЧУКУРНА, Олесь СНОЗ, Катерина МАЛЕНЬКА</i> ОУНКА РИЗИКІВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ	207
<i>Вікторія ШУКЛІНА, Валерія КІМ</i> ЗМІНИ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ НА РИНКУ ПОСЛУГ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ Й ТУРИЗМУ: ВОЄННІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПОВОЄННІ ПЕРСПЕКТИВИ	211
<i>Юрій ВЕЛИЧКО, Андрій УСАНІН</i> ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАТФОРМА РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ	215

СЕКЦІЯ № 7. Аграрний сектор економіки Херсонської області – проблеми та перспективи

<i>Андрій ШЕПЕЛЬ</i> ВПЛИВ СТРОКІВ СІВБИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ РІПАКУ ОЗИМОГО В НЕПОЛИВНИХ УМОВАХ ПВДНЯ УКРАЇНИ	221
<i>Людмила БОЙКО</i> ЦИФРОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО АГРОБІЗНЕСУ	223
<i>Олена ВЕДМЕДЕНКО, Олександра ВОЇНОВА</i> ВИКОРИСТАННЯ СОБАК-САПЕРІВ ДЛЯ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	226
<i>Геннадій КАРАЩУК</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВОГО СОРГО В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ	229
<i>Алла КАРНАУШЕНКО</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	232
<i>Володимир КРАВЧЕНКО</i> СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ ВІД ВОДНОЇ ЕРОЗІЇ	235
<i>Дмитро КРУЩА</i> ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ТА ПРОБЛЕМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАР- СЬКИХ ЗЕМЕЛЬ, ЩО ОПИНИЛИСЯ В ЗОНІ БОЄВИХ ДІЙ	238
<i>Дмитро ЛАДИЧУК</i> СПОСІБ ВІДТВОРЕННЯ ГРУНТОВОГО ПОКРИВУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ, ЗРУЙНОВАНОГО ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	241
<i>Олександр АВЕРЧЕВ, Марія НІКІТЕНКО</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ МАРЖИНАЛЬНИХ НШЕВИХ КУЛЬТУР У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ	245
<i>Тетяна ПОВОД</i> ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ВИКЛИКІВ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ	249
<i>Віра САВЧЕНКО, Леся КОНОНЕНКО</i> АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ З МЕТОЮ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ	252
<i>Ірина ДЕБЕЛА</i> МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ З ЕНДОГЕННИМИ ПЕРЕМИКАЧАМИ СТАНІВ	255

<i>Володимир ШУМАКОВ, Наталія ТАНКЛЕВСЬКА</i> ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ І ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНУ	258
<i>Роман ЧЕПОК</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕНЕРГОСМНОСТІ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА ТЕРЕНАХ ХЕРСОНЩИНИ	260
<i>Наталія АВЕРЧЕВА</i> НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	267
<i>Олександр ЖУЙКОВ, Терентій ЖУЙКОВ</i> УКРАЇНА В СВІТОВОМУ "ОРГАНІЧНОМУ КЛУБІ" - "НОВЕНЬКИЙ" ЧИ ПОВНОПРАВНИЙ ГРАВЕЦЬ?	270
<i>Світлана СКОК</i> СИСТЕМА БІОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ЯК ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	273
<i>Тетяна СКІБІНА</i> ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ БІОМАСИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ БІОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	277
<i>Андрій ПАНТЕЛЕЙМОНЕНКО</i> ПРО ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ КООПЕРАТИВІВ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ХЕРСОНЩИНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	281
<i>Олександр АВЕРЧЕВ, Марія НІКІТЕНКО, Іван ЙОСИПЕНКО</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	283
<i>Євген ПОЛУНКІН</i> ВІДНОВЛЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ ТА ЗАСОБИ ПЕРЕРОБКИ ОРГАНІЧНИХ ВІДХОДІВ	288
<i>Володимир ШЕРСТЮК, Раїса ЗАХАРЧЕНКО, Дмитро ЧОРНИЙ</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНЩИНИ	291
<i>Ігор ЧЕРНИШОВ</i> РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА СУБСТРАТУ ДЛЯ ВИРОЩУВАННЯ ГЛИВИ В ПРИСАДИБНИХ ТА НЕВЕЛИКИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ	294

СЕКЦІЯ № 8. Реалізація проєктів відновлення інфраструктури, розвитку морських та річкових портів і морських навчальних закладів Херсонщини

<i>Ольга ВОЙТОВИЧ, Ольга СИДОЧУК</i> ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ	298
<i>Павло ЛУБ'ЯНИЙ, Павло АНТОНЯК</i> ФОРМУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ СХЕМИ ОПЛАТИ ЗА НАДАННЯ ПОСЛУГ ПО ПЕРЕВЕЗЕННЮ ПАСАЖИРІВ В МІСТАХ	302
<i>Олександр ЛОБОВ, Ірина ШАТОХІНА, Євгеній ТОЛСТОБРОВ</i> ПРОПОЗИЦІЇ ПО ЗМІНІ СХЕМИ РУХУ ПРИМІСЬКОЇ АВТОСТАНЦІЇ В МІСТІ ХЕРСОН	306
<i>Валерій МАКАРЕНКО, Владислав ЛАЗОРИК</i> ДОСЛІДЖЕННЯ КІНЕТИКИ РОСТУ ТРИЩИН ПІД ДІЄЮ ЦИКЛІЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ ТРУБНИХ СТАЛЕЙ ТРИВАЛОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ	312
<i>В'ячеслав СЛАВИЧ, Назар МАРЧУК</i> МОДЕЛЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПАСАЖИРСЬКИХ КОРЕСПОНДЕНЦІЙ М.ХЕРСОН В УМОВАХ ЗМЕНШЕННЯ КІЛЬКОСТІ ПЕРЕВІЗНИКІВ	316
<i>Галина ДОЩЕНКО</i> МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ СТАЛОЇ РОБОТИ СУДНОВИХ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ	318
<i>Валерій МАКАРЕНКО</i> ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКИХ ТА РІЧКОВИХ ПРИЧАЛІВ ХЕРСОНЩИНИ	322
<i>Альона ПЛЯСКІНА</i> ЗАСАДИ ВІДПОВІДНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ПРОЦЕСІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ	325
<i>Олег ГРИГОРЮК</i> РОЛЬ ТА УЧАСТЬ ПРОФСПІЛКИ РОБІТНИКІВ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ У ВІДНОВЛЕННІ МОРСЬКОГО ТА ПОРТОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ	328
<i>Валерій МАКАРЕНКО, Юрій МСШКОВ</i> ПЛАЗМОВА УТИЛІЗАЦІЯ ТВЕРДИХ РІДКИХ ТА ГАЗОВИХ РЕЧОВИХ (Промислових та Побутових відходів)	331
<i>Валерій МАКАРЕНКО, Юрій МСШКОВ</i> ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ КОРОЗІЙНО-МЕХАНІЧНИХ РУЙНУВАНЬ ОБЛАДНАННЯ ТРИВАЛОГО ТЕРМІНУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ НА АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	333

<i>Віктор ГУССВ, Руслан ЛЕВКІВСЬКИЙ, Ігор СОКОЛ</i> РОЛЬ ВІДОКРЕМЛЕНОГО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ "МОРСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ХЕРСОНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ" В ФОРМУВАННІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НЕОБХІДНОГО ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ТА СУДНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗЕЙ УКРАЇНИ	337
<i>Сергій РУСАНОВ, Олег КЛЮЄВ, Расім САЛМАНОВ</i> ТЕПЛОАКУМУЛЯТОРНА ТЕХНІКА НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ	340
<i>Василь ЧЕРНЯВСЬКИЙ, Андрій БЕНЬ, Олександр СОЛОВЕЙ</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	344
<i>Владислав ПРОЦЕНКО, Володимир МАЛАЩЕНКО</i> МОМЕНТ ПРИ СПРАЦЬОВУВАННІ КУЛЬКОВОЇ ОБГІННО- ЗАПОБІЖНОЇ МУФТИ АВТОМОБІЛЬНОЇ СПЕЦТЕХНІКИ	347

СЕКЦІЯ № 9. Компетенції та розвиток людського капіталу

<i>Лілія ВІЖІЧАНІНА, Тетяна ДОНЧЕНКО</i> ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА – ОСЕРЕДОК РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МЕШКАНЦІВ ХЕРСОНЩИНИ	351
<i>José Enrique Jiménez SOLER</i> RECONSTRUCTION OF OUR ENVIRONMENT: LEADERSHIP AND PEOPLE MANAGEMENT Section: Skills and Human Capital Development	355
<i>Ярослав БЛИК</i> ВІДСУТНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ЗАГРОЗА ВІДНОВЛЕННЯ ХЕРСОНЩИНИ	357
<i>Юлія ДЕРКАЧ</i> РЕЛОКАЦІЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ЕЛІТИ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ УКРАЇНИ	360
<i>Леся ГЛАДКОВА</i> ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	363
<i>Олександр ЛУГОВСЬКИЙ</i> ДИЗАЙН-ОСВІТА В УМОВАХ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: ФУНКЦІОНУВАННЯ. РЕФОРМУВАННЯ	365
<i>Garry McDANIEL</i> GREAT LEADERSHIP DURING TIMES OF CRISIS	369
<i>Федір КАЗАНЖИ</i> КОМАНДОУТВОРЕННЯ ЯК ОСОБИСТІСНА ОСНОВА ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ В ОРГАНІЗАЦІЇ	372

<i>Лідія СЛЮСАРЧУК</i> ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕКСПЕРТНО-СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ХЕРСОНЩИНІ – ЗАПОРУКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ	375
<i>Дмитро ДМИТРИСВ</i> ПЕРСПЕКТИВНІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ З ГАЛУЗІ ЗНАНЬ "МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ" – ОСНОВНИЙ ПОСТАЧАЛЬНИК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	378
<i>Оксана КОЗАРЬ</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ	383
<i>Віра ТКАЧ</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ТА ПСИХОЛО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	385
<i>Маргарита ФРОЛОВА, Олена МОМОТОК</i> ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	388
<i>Георг ЯКОВЛЄВ</i> КУЛЬТУРНИЙ ШОК В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ХАОСУ	392
<i>Оксана ШЕСТАКОВА</i> БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР ЯК МІСЦЕ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ, РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ	394
<i>Zhibek KHUSSAINOVA, Maral ASSANOVA, Margulan KANKULOV</i> STIMULATING THE DEVELOPMENT OF CREATIVE INDUSTRIES BY HARNESSING THE CREATIVE POTENTIAL OF YOUNG PEOPLE	399

Секція № 5

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ
АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ**

УДК 351

Олег ПОЛОВЦЕВ

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри державного управління
і місцевого самоврядування*

Олена ЗУБАЛЬ

*студентка кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний університет*

**ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ РОЗРОБКИ ЗМІСТУ
АЛГОРИТМУ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ**

Однією з особливостей публічної влади є те, що вона є відкритою соціальною системою, що взаємодіє з іншими системами: біологічною, технічною та, власне, соціальною і виробляє керуючі впливи для спрямування цих систем в напрямку використання, максимально ефективно, їх можливостей та ресурсів для організації та відтворення життя території або населеного пункту.

Відновлення повоєнного життя території, населеного пункту неможливо без змістовної цільово-орієнтованої діяльності публічної влади. В першу чергу це зумовлено фактором того, що тільки влада є відповідальною за "запуск" та функціонування усіх процесів життєдіяльності, що виходять за межі можливостей та інтересів домашніх господарств – мешканців території або населеного пункту.

По-друге, тільки публічній владі "під силу" інвентаризувати, структурувати та організувати увесь ресурсний потенціал території, населеного пункту у вигляді послідовної прорахованої системи дій – стратегічного, тактичного, оперативного планів, що дозволить об'єднати як спільні, так і особисті ресурси будь-якої територіальної громади для повоєнного відновлення її життєдіяльності.

По-третє, тільки дії публічної влади усіх рівнів, у вигляді об'єднаних гарантованих зобов'язань перед можливими вітчизняними та іноземними інвесторами, можуть допомогти залучити необхідні, поза власні, ресурси для відновлення або придбання засобів виробництва, за рахунок яких мають в подальшому, по похідній, залучатись в економічні та громадські процеси відновлення, в

зростаючих пропорціях, ресурси біологічних, технічних та соціальних систем, що є у власності та наявності території або населеного пункту.

По-четверте, тільки проактивна участь, власне, самої публічної влади, не тільки в процесах керування й організації економічного кругообігу та суспільного життя в якості суб'єкту цих процесів, а й участь публічної влади як об'єкта економічних та суспільних процесів – бізнес-партнера в конкретних бізнесах з відповідальним використанням спільної власності громади та рівноважного партнера в суспільних відносинах, може спонукати інших учасників цих процесів – інвесторів та мешканців до безпосередньої участі в цих процесах, вкладанні особистих ресурсів, виходячи з прикладу, поданого чинною владою.

Якщо базуватись на системному підході в реалізації організаційно-функціональної діяльності публічної влади, першим кроком логічно виглядав би внутрішній самоаналіз самої системи публічної влади на предмет її спроможності та здатності до організації і управління процесами повоєнного відновлення території або населеного пункту. Це мало б, якнайменше, включати як ретроспективний, так і експертний аналіз поточної ефективності організаційної структури суб'єкта публічного управління і адміністрування, аналіз змісту усіх процесів та процедур, що є інструментами досягнення закладених у функціональний зміст цілей суб'єкта публічного управління і адміністрування. Також, важливим підґрунтям успішності попередньо зазначених дій є зосередження зусиль на аналізі якості елементної структури персоналу системи суб'єкта публічного управління і адміністрування та відповідності цих елементів функціональним вимогам системи публічної влади. Фактично, спираючись на зміст вищезазначених дій, можна говорити про зміну філософії управлінської діяльності суб'єкта публічного управління і адміністрування або системну керувану еволюцію його діяльності, виходячи із зовсім нових зовнішніх умов: кардинальної зміни свідомості українського суспільства, невизначеності стратегічного бачення розвитку глобального світу та національних орієнтирів, зміни структури та якості ресурсної бази розвитку територій і громад.

Другим безумовним кроком мав би стати аналіз ресурсної бази території або населеного пункту: які є в наявній можливості до використання біологічні, технічні та соціальні системи території. Зрозумівши структуру та інвентаризувавши кожен з цих систем, можна побудувати, в першу чергу, структурну політику території, населеного пункту і визначити зміст та основні цілі кожного виду політик, що мають бути реалізовані публічною владою як похідні структурної політики.

З одного боку це потребує великих зусиль і часу від публічної влади, з іншого боку – якраз обмеження у вигляді цих факторів вимагають пошуку певної "пробіркової", сталонної, вже апробованої моделі побудови її діяльності для прискорення процесів повоєнного відновлення території, населеного пункту та запуску повноцінних процесів життєдіяльності.

Враховуючи існуючі на даний момент в світовій практиці підходи побудови діяльності публічної влади та обмеження, що існують, доцільним було б звернення до основних положень однієї з базових стратегій побудови діяльності публічної влади, а саме – "Good Governance", що рекомендована Організацією Об'єднаних націй як одна з найефективніших систем публічного правління для країн демократичного спрямування.

"Good Governance", або належне врядування, – це підхід до публічного управління, що базується на принципах легітимності, стратегічного бачення, ефективності, прозорості, партисипації. Метою даної концепції є забезпечення громадян рівними можливостями, базовими послугами та сприятливим середовищем для розвитку. Належне врядування вимагає від суб'єктів політичної влади відповідальності за свої дії і рішення та надання доступу до інформації і права брати участь у процесах прийняття рішень громадянам.

Стратегією щодо інновацій та належного врядування на місцевому рівні ("Strategy on Innovation and Good Governance at local level"), затвердженою рішенням Комітету міністрів Ради Європи у 2008 році, було визначено дванадцять принципів належного врядування, відповідно до яких має здійснюватись ведення державних справ та управління державними ресурсами [2]. До них належать:

1. Чесне проведення виборів, представництво та участь (Fair Conduct of Elections, Representation and Participation);
2. Чуйність (Responsiveness);
3. Ефективність та результативність (Efficiency and Effectiveness);
4. Відкритість та прозорість (Openness and Transparency);
5. Верховенство права (Rule of Law);
6. Етична поведінка (Ethical conduct);
7. Компетентність та ємність (Competence and Capacity);
8. Інновації та відкритість до змін (Innovation and Openness to Change);
9. Стійкість та довгострокова орієнтація (Sustainability and Long-term Orientation);
10. Міцний фінансовий менеджмент (Sound Financial Management);

11. Права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість (Human rights, Cultural Diversity and Social Cohesion);

12. Підзвітність (Accountability) [1].

Вищенаведені принципи є безпосередніми орієнтирами розвитку влади України, як суб'єктів публічного адміністрування демократичної, соціальної, правової держави, що націлена на адаптацію національного законодавства до європейських норм та стандартів. Дані концепти трансформуються в конкретні кроки впровадження системи належного врядування в умовах повоєнного відновлення включно.

По-перше, доцільне зміцнення демократичних інститутів: це включає сприяння верховенству права, боротьбу з корупцією, поліпшення виборчих процесів, а також розширення можливостей громадянського суспільства притягувати державних службовців до відповідальності.

По-друге, забезпечення прозорості та розвиток культури підзвітності: прийняття державних рішень відкрито для громадського контролю, надання доступу до інформації про діяльність влади.

По-третє, заохочення громадян до партисипації та вдосконалення довірливих відносин між суб'єктами та об'єктами політичної влади: надання можливості домогосподарствам брати участь у процесах публічного адміністрування, власне, основним джерелом ресурсів для якого вони являються, створивши платформи взаємодії влади та громади, на базі яких здійснюватимуться механізми зворотного зв'язку, що санкціонуватиме висловлювання побоювань, пропозицій та вимог мешканців і просуватиме інклюзивну політику.

По-четверте, сприяння підвищенню результативності задоволення інтересів суспільства: підвищення ефективності діяльності державних установ, зміцнення фінансового менеджменту та усунення бюрократичних перешкод.

Отже, належне врядування ("Good Governance") є фундаментальною концепцією для побудови стійких і процвітаючих громад. Справедливість, прозорість, чуйність до інтересів населення, ефективність, верховенство права, етичність, компетентність, інноваційність, стратегічне планування, соціальна згуртованість, стійка фінансова система є головними принципами належного врядування. Представники публічного управління, які приймають дані цінності, сприяють економічному зростанню і стабільності, забезпечуючи при цьому дотримання і захист прав і свобод своїх громадян, що спонукає останніх з довірою співпрацювати з владою та спільними зусиллями пришвидшувати повоєнне відновлення територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. 12 Principles of Good Governance. Council of Europe – official web-portal. URL: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (дата звернення: 29.03.2023)
2. Дніпров О. Принципи належного урядування в сучасній системі адміністративного права України. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.19>

УДК 351:378.046

Сергій БІЛОРУСОВ

к.т.н., доцент,

директор Херсонський РЦПК, м. Херсон

ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ

В умовах зовнішньої агресії зруйнована або пошкоджена значна частина промисловості та інфраструктури, заблоковані в значній мірі логістичні шляхи обміну товарами та послугами. Незважаючи на це, потрібно вже зараз готувати Стратегічний план поновлення та розбудови України з урахуванням її європейської інтеграції та необхідності переходу від аграрно-сировинної до сучасної технологічної економіки.

На виконання завдання Президента України Уряд працює над питаннями післявоєнного відновлення деокупованих територій, в тому числі й Херсонської області, визначено дату старту й першочергові проекти з урахуванням вимог безпеки та сучасних практик за принципом "краще, ніж було" - підкреслив Прем'єр-міністр України [1].

В даний час проходить і перезавантаження НАДС України з розумінням щодо нових підходів до цього процесу, формується дорожня карта подальшого розвитку та стратегій діяльності. Робиться наголос на запровадженні нових компетенцій та нових вимог щодо якості роботи публічних службовців.

24 березня 2023 року був підписаний Меморандум про співпрацю між Головним освітнім закладом післядипломної освіти – Вищою школою публічного управління та НАДС України, зазначено про здійснення нової філософії навчання публічних службовців, в тому числі, шляхом реалізації інноваційних освітніх проектів. Наказом

НАДС затверджено перелік пріоритетних напрямків підвищення кваліфікації державних службовців у 2023 році. Серед запропонованих тем: впровадження змін та прийняття ефективних рішень, деокупація та реінтеграція тимчасово окупованої території та управління деокупованою територією, стратегічне управління та планування, державна політика у сфері територіальної організації влади, управління персоналом та управління результативністю та ін. [2].

Херсонській регіональний центр підвищення кваліфікації (далі Центр) почав цей рік в умовах зрозумілих обмежень, викликаних війною, залучається до реалізації завдань, поновлення діяльності місцевих органів управління та планування соціально-економічного відновлення області. Погоджений поквартальний план-графік підвищення кваліфікації працівників місцевих військових адміністрацій Херсонської області. Серед тематики навчання перевага надається питанням формування особистої громадянської позиції, співпраці органів влади та інститутів громадянського суспільства (волонтерських та громадських організацій та об'єднань), нових засад здійснення адміністративної процедури відповідно до стандартів ЄС та реінтеграції тимчасово окупованих територій Херсонської області та планування організації соціально-економічного відновлення тощо.

Центр приймає участь у реалізації Проекту ЄС "Підтримка комплексної реформи державного управління в Україні" та проекту USAID "ГОВЕРЛА" з практичних аспектів запровадження Закону України "Про адміністративну процедуру", підготовки тренерів із використанням інтерактивних методів навчання публічних службовців та громадян. Як наголосила очільниця НАДС – "...неперервний процес професійного розвитку посадовців є однією із складових частин спроможності та ефективності публічної служби". В умовах європейської інтеграції України важливим є впровадження євростандартів, правил та процедур в діяльність державних органів на шляху реформи державного управління та формування прозорої взаємодії між державною та громадянами. Знаковим щодо інформаційно-психологічної підтримки та соціально-економічного поновлення Київщини, Миколаївщини, Херсонщини та Чернігівщини було проведення в січні цього року міжрегіональної онлайн конференції "Знову бій під Крутами", співорганізаторами якої виступили регіональні центри підвищення кваліфікації зазначених областей.

В даний час Центром запроваджується нова гнучка модель щодо наповнення та виконання плану-графіку навчання із урахуванням потреб місцевих військових адміністрацій та рекомендацій НАДС України. Проводимо моніторинг та використовуємо досвід

діяльності та кращі освітні практики провідних регіональних центрів підвищення кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Результати наради під головуванням Прем'єр-міністра Дениса Шмигала щодо старту пілотних проектів із комплексного відновлення населених пунктів. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України, опубліковано 29 березня 2023 року о 15:17. [Електронний ресурс] – Режим доступу:// <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-hotuie-start-pilotnykh-proektiv-iz-kompleksnoho-vidnovlennia-naselenykh-punktiv>
2. Наказ Національного агентства України з питань державної служби №74-22 від 24 серпня 2022 року "Перелік пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців за загальними професійними (сертифікатними) та короткостроковими програмами у 2023 році"

Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ

*завідувач кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,*

доктор наук з державного управління, професор,

Заслужений працівник освіти України

Олександр КОЗИР

аспірант кафедри державного управління

і місцевого самоврядування

за спеціальністю 281 "Публічне управління та адміністрування",

Херсонський національний технічний університет

НАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабного вторгнення 22 лютого 2022 року Російської Федерації на території суверенної України виникла нагальна потреба щодо перебудови всього народногосподарського комплексу нашої держави на воєнні рейки, мобілізації всіх наявних, насамперед фінансових ресурсів, на організацію належної відсічі агресорові.

У цьому зв'язку Глава Української держави своїм Указом від 21 квітня 2022 року № 266/2022 "Питання Національної ради з

відновлення України від наслідків війни" [5] утворив Національну раду як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

Відповідно до Указу основними завданнями Ради є: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, що, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, ухвалення та реалізація яких є потрібними у воєнний і повоєнний періоди; підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, ухвалення та реалізація яких є вкрай потрібними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і повоєнний періоди [5].

Національна рада з відновлення України від наслідків війни, утворена відповідно до Указу Президента [5], у межах 24 робочих груп розробила проєкт плану повоєнного відновлення.

Як зазначає Тетяна Богдан, Національний план відновлення, який український Уряд представив на конференції в Лугано (Швейцарія) 4-5 липня 2022 року, загалом можна охарактеризувати як всеохопний і детальний документ, що відбиває основні напрямки відновлення зруйнованої після війни економіки, чітко виокремлює кожний напрямок та комплекс ініціатив по ньому і містить супроводжувальні заходи, включно із законодавчими змінами [1].

План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і повоєнний період. Він базується на таких основних принципах: повний доступ до ринків Європейського Союзу та Великої сімки; отримання статусу кандидата, а потім повноправне членство в Європейському Союзі; побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації; налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку; перехід від експорту сировини до її перероблення в тих галузях, що дають найбільшу експортну виручку; розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу; самодостатність в енергетиці досягатиметься збільшенням видобування власного газу та розвитком атомної енергетики; кліматична модернізація; локалізація не менше 60% [6].

Позитивним аспектом Плану відновлення України [6] є те, що він являє собою потенційну синергію на шляху інтеграції до Європейського Союзу. У Плані [6] належним чином висвітлено

завдання щодо інтеграції до ЄС, синхронізації українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Повоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС [6].

На думку Тетяни Богдан, ще однією перевагою Плану відновлення є обґрунтоване визначення екстрених дій та відповідна оцінка потреб у фінансуванні на найближчу перспективу [1].

Окрім забезпечення першочергових військових потреб, Уряд виокремлює такі нагальні проекти: нагромадження газових резервів у сховищах, усунення вузьких місць у залізничному, автомобільному та дунайському шляхах експорту в/через ЄС, відновлення зруйнованої соціальної інфраструктури, залучення джерел фінансування державного бюджету, забезпечення критичного фінансування у воєнний час для МСП, надання сільськогосподарським виробникам недорогого фінансування та можливостей для зберігання продукції тощо [6].

В умовах повоєнного відродження Українська держава надає особливого значення фінансовій підтримці суб'єктам підприємництва, насамперед регіонального рівня, як тим, що можуть швидко відродитися і забезпечити економічне зростання країни на шляху до євроінтеграції.

Так, Кабінет Міністрів України своєю постановою від 14 березня 2023 р. № 229 "Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва" [7] визначив умови, критерії та механізм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, зокрема, шляхом здешевлення вартості кредитів.

Надання державної підтримки суб'єктам підприємництва здійснюється Фондом розвитку підприємництва. Фонд затверджує програму надання державної підтримки суб'єктам підприємництва, що може містити додаткові умови для уповноважених банків у визначених Порядком [7] межах.

Надання передбаченої Порядком [7] державної підтримки суб'єкту підприємництва може здійснюватися разом із державною підтримкою, що може надаватися відповідно до законодавства місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування на підставі регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва за рахунок місцевих бюджетів з урахуванням вимог Закону України від 1 липня 2014 року № 1555-VII "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" [8].

З метою спільного надання державної підтримки, передбаченої Порядком [7] і регіональними та місцевими програмами розвитку

малого і середнього підприємництва, Фонд укладає договори про співробітництво з відповідними місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування, у яких визначаються основні умови виконання зазначених регіональних та місцевих програм.

Кредити, за якими може бути надана державна підтримка, надаються, зокрема, на відбудову зруйнованих внаслідок військової агресії Російської Федерації основних засобів суб'єктів підприємництва, що підтверджується відповідними документами (акти руйнувань та пошкоджень із зазначенням їх причини, акти пошкодження (знищення) рухомого майна, витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо відкриття кримінального провадження, реєстрові дані Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, звіт про оцінку майна (акт оцінки майна); підтримку суб'єктів підприємництва шляхом пролонгації наявних кредитів, наданих для фінансування оборотного капіталу згідно з Порядком [7] строком до 12 місяців, що провадять господарську діяльність та/або виробничі потужності яких розміщено (було розміщено) на територіях, включених до переліку територій, на яких велися бойові дії, та/або на територіях, які були тимчасово окуповані Російською Федерацією, затвердженого відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364 "Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією" [2].

Як відомо, для повоєнного відновлення територій України потрібні значні фінансові ресурси. Наразі власних коштів України достатньо лише для фінансування витрат на оборону, а соціальні витрати забезпечуються переважно фінансовими надходженнями від міжнародних партнерів.

У цьому зв'язку слід сформувати максимально чітке бачення та міцну, передбачувану фінансову основу для майбутньої повоєнної відбудови України.

У спільній оцінці, оприлюдненій 23 березня 2023 року урядом України, Групою Світового банку, Європейською комісією та ООН, вартість реконструкції та відновлення України зросла до 411 мільярдів доларів США (383 мільярдів євро).

Саме тому фінансувати відновлення України, у тому числі й суб'єктів малого, середнього та великого бізнесу, буде здійснюватися з усіх можливих джерел. Українська влада для цього вже створила низку фондів: Фонд підтримки малого та середнього бізнесу; Фонд підтримки армії; Фонд відновлення та трансформації економіки;

Гуманітарний фонд; Фонд обслуговування та погашення державного боргу; Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури.

Крім того, власне для відбудови планують створити окремий Фонд відновлення України. На думку Ярослава Пилипенка, доцільно було б на майбутнє усі ці *фонди об'єднати в один*, оскільки стежити за використанням коштів з 6-7 фондів буде значно складніше – це створить плутанину та корупційні ризики. Саме тому загальний Фонд відновлення для всіх коштів буде належним рішенням [4].

Про акумулювання коштів для відновлення України почали думати вже й у Європі. Енергетичне співтовариство створило для України Фонд відновлення зруйнованої російською війною енергетичної інфраструктури, донорами якого переважно стануть держави-члени ЄС.

Окрім цього, Європейський Союз планує створити спеціальний трастовий фонд для відновлення України, що працюватиме як європейський COVID-фонд.

Водночас, постає питання, за рахунок яких коштів будуть наповнюватися названі фонди. Зокрема, Ярослав Пилипенко зазначає, що насамперед Україна сподівається на допомогу країн-партнерів і міжнародних інституцій – Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку. Окремий напрямок – допомога великих міжнародних компаній та благодійних фондів [4].

Водночас, як зазначають Сергій Зубик та Владислав Зимівець, "складається враження, що схвалення плану відбудови України приведе до автоматичного виділення партнерами України потрібної суми фінансування. Проте потенційні донори не поспішають брати на себе офіційні зобов'язання чи публічно заявляти про свій внесок у майбутню відбудову, а тим більше – про конкретні обсяги коштів, які вони готові для цього надати. Україна має взяти на себе ініціативу в цьому питанні" [3].

Крім того, на думку експертів [4 та ін.], частину витрат на відновлення можна покрити коштом *арештованих російських активів*, як в Україні, так і у світі. Однак, щоб це сталося, потрібно уможливити це з погляду законодавства. У цьому зв'язку Європейський Союз має вирішити, як законно конфіскувати ці активи, не порушуючи принцип верховенства права. Водночас, щодо заморожених активів не завжди можна встановити зв'язок між конкретним активом і, наприклад, чиновником з Росії. Це також питання, яке має вирішити Європейський Союз. Потрібно створити або відкрити (якщо вони є) реєстри бенефіціарної власності і загалом вдосконалити законодавство щодо боротьби з відмиванням грошей. Аналогічну проблему зараз вирішують і в Україні.

Ще одне теоретично можливе джерело фінансування – *репарації* від Росії. Проте про них можна буде говорити лише після нашої Перемоги у війні і капітуляції Російської Федерації, що має погодитися компенсувати Україні збитки [4].

Отже, повоєнне відновлення має стати системною розбудовою нової моделі інфраструктури та економіки України, що базується на принципах сталості та мінімізує наявні й майбутні ризики. Потрібно створити систему, яка буде забезпечувати надійне функціонування країни за будь-яких умов та попри кризові ситуації. Водночас, масштаби інвестицій, потрібних для відновлення України, перевищують фінансові можливості Уряду та підпорядкованих йому установ практично в усіх секторах. У цьому зв'язку очікується, що міжнародна допомога у формі грантів, позик та / або гарантій із зовнішніх джерел збільшить фінансову спроможність України під час повоєнної відбудови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан, Тетяна. План відновлення України: сильні і слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (дата звернення - 05.04.2023).
2. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією": постанова Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-formuvannia-pereliku-terytorii-na-iyakih-vedutsia-velysia-boiovi-dii-abo-tymchasovo-t61222> (дата звернення - 05.04.2023).
3. Зубик, Сергій, Зимівець, Владислав. Кошти для післявоєнної відбудови: ілюзії грошового дощу. URL: <https://voxukraine.org/koshty-dlya-pislyavoynnoyi-vidbudovy-ilyuziya-groshovogo-doshhu/> (дата звернення – 05.04.2023).
4. Пилипенко, Ярослав. Відбудова України після війни: хто, як і за чий гроші // Економічна правда, 2022, 19 травня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/19/687200/> (дата звернення – 05.04.2023).
5. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення - 05.04.2023).
6. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення – 05.04.2023).

7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2023 р. № 229. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrainy-shchodo-nadannia-finansovoi-derzhavnoi-pidtrymky-subiektam-pidpriemnytstva-i140223-229> (дата звернення - 05.04.2023).

8. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення – 05.04.2023).

УДК 338.242

Поліна ЧЕРКАСОВА-ЛИСА

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Геннадій КАПІНОС

к.е.н, доцент,

Хмельницький національний університет

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ

Українські регіони розвиваються нерівномірно, з великою концентрацією економічного потенціалу в деяких областях, що призводить до соціально-економічних дисбалансів, нерівності доходів та нерівних умов життя населення. Одним із можливих рішень є розробка та впровадження ефективних стратегій розвитку регіонів з урахуванням цілей сталого розвитку для забезпечення стійкого та рівномірного економічного і соціального розвитку всіх регіонів України.

В працях відомих вчених існує безліч підходів до визначення поняття сталого розвитку, які містять спільну ідею про те, що він передбачає задоволення потреб нинішнього покоління і, у той же час, враховує потреби та інтереси майбутніх поколінь, а також спрямований на гармонійне поєднання соціального, економічного та екологічного аспектів, задля забезпечення збалансованого зростання.

Натомість сталий розвиток регіону ми пропонуємо визначити як процес, мета якого полягає у всебічному розвитку регіону та підвищенні його конкурентоспроможності, з урахуванням його особливостей, задля покращення рівня життя населення території, а

також забезпечення потреб наступних поколінь, без шкоди для екологічного стану цього регіону.

Перш ніж перейти до розгляду сучасних стратегій розвитку регіонів слід проаналізувати окремі показники соціально-економічного стану у минулому, оскільки це дозволить краще зрозуміти основні тенденції та визначити головні проблеми, з якими стикаються різні території, задля їх усунення та фокусування саме на питаннях, які стоять найбільш гостро. До показників, які ми аналізували, належать: валовий внутрішній та регіональний продукт, величина середньої зарплати, доходи і витрати населення та індекс споживчих цін. Оскільки загальні тенденції кожного із регіонів корелюють із загальнодержавними, ми розглядаємо показники останніх років, перед впровадженням Стратегій регіонального розвитку на 2021-2027.

Ми проаналізували динаміку ВВП України у 2002-2021 роках та ВРП окремих регіонів у 2019-2021 роках, оскільки це основні показники економічного розвитку, що дозволили відслідкувати загальні тенденції. У 2021 році ВВП України зріс на 5233,76 млрд. грн порівняно із 2002 роком, що становило 2317,77%. Спостерігався загальний тренд до зростання рівня ВВП за виключенням показника 2009 року, що було пов'язано зі світовою фінансово-економічною кризою. В 2010 році значення показника ВВП знову зросло та перевищило показники минулих років [4].

Також нами було розглянуто динаміку валового регіонального продукту протягом 2019-2021 років. ВРП кожного окремого регіону мав тенденцію до зростання. Спостерігався нерівномірний розподіл показників ВРП, так найбільший рівень ВРП зареєстровано у м. Київ, а також у Дніпропетровській області, найнижчий – у Луганській, що насамперед пов'язано із частковою окупацією області, та Чернівецькій. Така картина насамперед зумовлена тим, що Київ є столицею, а відповідно і економічним центром, Дніпропетровська область належить до 2-го типу регіонів (за класифікації SSRD – 2009), тобто до високоіндустріалізованих та високоурбанізованих регіонів з рівнем розвитку вище середнього, а Чернівецька область, натомість, до 4-го типу, і є малим, дещо урбанізованим, агропромисловим регіоном з низьким рівнем розвитку.

Показники ВРП у 2021 році зросли в середньому на 35% порівняно з 2019 роком. Найбільше зростання спостерігалось у Дніпропетровській (49,2%), Запорізькій (47,5%) та Чернігівській (45,5%) областях, а найменше – у Закарпатській (23,3%). Це свідчить про те, що регіони розвивались відносно рівномірно, але зустрічались винятки у вигляді відхилень [4].

Нами також було розглянуто рівень заробітних плат, оскільки це також один із показників, що свідчить про рівень добробуту

населення, а також може говорити про його споживчу здатність, рівень життя та інші аспекти соціально-економічного розвитку. Результати аналізу показали, що показники середньої зарплати зростали з кожним роком. Так у 2021 році рівень зарплати зріс на 13638 гривень, або на 3627,1% порівняно із 2002 роком. Це свідчить про стабільне зростання оплати праці з кожним роком, що також є показником позитивних тенденцій розвитку економіки країни, та покращення добробуту населення [6].

Також нами було проаналізовано рівень середньомісячних зарплат по регіонам. Тенденції кожного регіону корелюють із загальнодержавною тенденцією до зростання середньомісячної зарплати. Показники достатньо рівномірні, але найвищий рівень заробітних плат спостерігався у м. Києві, Київській, Донецькій та Дніпропетровській областях, оскільки ці регіони є промислово активними та високоурбанізованими, найнижчий рівень – у Чернівецькій області. Таким чином показник рівня середньої зарплати за регіонами корелює з показником ВРП.

Найбільше рівень зарплат зріс у 2021 порівняно із 2019 роком, у Рівненській (42,3%) та Хмельницькій (42,1%) областях, найменше – у Донецькій (26,8%). В середньому рівень зарплат зріс на 35% за період 2019-2021 років [6], що свідчить про позитивну тенденцію.

Окрім рівня зарплат нами також було проаналізовано доходи і витрати населення, оскільки їх співвідношення більш повно характеризує економічний стан завдяки відображенню того, яку частину своїх доходів населення витрачає для забезпечення власних потреб. Незважаючи на постійне зростання доходів, витрати населення також пропорційно зростали. З кожним роком частка доходів, яку громадяни заощаджували, скорочувалась, а частка витрат, відповідно, збільшувалась. Це зумовлено було, насамперед, інфляцією [1; 2]. Ціни зростали в середньому на 15% кожного року. Найбільше зростання цін спостерігалось у 2015 році (42,3%), а найменше – у 2002 (зниження цін на 0,6%) та 2011 році (зниження рівня цін на 0,2%). Тобто, незважаючи на постійне зростання показників ВВП, ВРП та середньомісячної зарплати, із врахуванням постійної інфляції та витрат населення, можна зробити висновок про те, що протягом 2002-2021 років реальний стан економіки покращився, але не в дуже значній мірі. Також слід зазначити, що хоча тенденції окремих регіонів і корелюють із загальнодержавними, їх розвиток є нерівномірним [3].

Саме тому, задля досягнення сталого розвитку Україна впровадила розробку Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та регіональних стратегій розвитку. Ці Стратегії розраховані на період 2021-2027 років та мають подібну між собою структуру, а саме: вступ, соціально-економічний аналіз регіону,

чинники і сценарії його розвитку, стратегічне бачення, стратегічні, оперативні цілі та завдання, інформацію щодо забезпечення ресурсів виконання Стратегії, моніторинг та оцінку її реалізації і узгодженість із іншими державними програмними документами, а також додаток – звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку регіону [5]. При розробці зазначених стратегій було також враховано цілі сталого розвитку та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді "Цілі сталого розвитку: Україна".

Слід зазначити, що російсько-українська війна впливає на формування та впровадження політики сталого розвитку в Україні та посилює актуальність одних цілей над іншими. Для нашої країни напад росії ставить під загрозу досягнення всіх встановлених цілей до 2027 року. Крім цього, конфлікт уповільнив відновлення після пандемії Covid та негативно вплинув на досягнення регіональних цілей сталого розвитку. Та є прямі наслідки, з якими нам доведеться жити зараз і, можливо, через роки в майбутньому. Саме мир є ключовим піддрунтям для досягнення цілей сталого розвитку в майбутньому.

Оскільки сталість розвитку є ключовим елементом будь-якої регіональної стратегії, важливо вміти поєднувати економічний, соціальний та екологічний розвиток, задля досягнення збалансованості та стійкості стратегії. Для удосконалення процесу розробки та реалізації стратегій регіонального розвитку існує багато різних інструментів, серед яких ми пропонуємо звернути увагу на такі:

- використання сучасних підходів до планування розвитку регіону, із встановленням конкретних цілей, яких має бути досягнуто, а також показників, які дозволять відслідкувати наскільки досягнуто поставлених завдань;
- забезпечення на належному рівні комунікації між міністерствами, місцевою владою, неурядовими організаціями, ЗМІ, бізнесом та населенням регіону. А також залучення громадськості до процесу стратегічного планування;
- професійна підготовка управлінців та забезпечення постійного підвищення кваліфікації;
- вдосконалення програмно-цільових документів;
- застосування сучасних інформаційних технологій при розробці і впровадженні стратегій регіонального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доходи населення по регіонах України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/gfqpe>.

2. Доходи населення по регіонах України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/gfqps>.
3. Індекси споживчих цін по регіонах у 2001-2022 роках [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/gfqql>
4. Номінальний ВВП України з 2002 по 2022 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
5. Регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/gfqqr>.
6. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по регіонах у 1995-2021 роках [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_reg_r_ik.xlsx.

Надія АДВОКАТОВА

*к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки,
менеджменту та адміністрування,
Херсонський державний університет*

УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ХЕРСОНЬСЬКОГО РЕГІОНУ

Сучасні глобальні геополітичні тенденції, вплив військової агресії РФ проти України і тривалий термін окупації Херсонщини, а також негативні наслідки соціально-економічних чинників, обумовили появу нових непростих викликів сталого розвитку підприємств та організацій Херсонського регіону, пред'являючи вимоги до ефективного управління системою протидії загроз та ризиків їх функціонування. У зв'язку з цим особливу актуальність знаходить дослідження управління системою забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій регіону.

Незважаючи на наявний значний науковий здобуток досліджень у сфері економічної безпеки [1-4], досі залишаються питання формування оптимального у складних умовах ефективного управління, а також визначення взаємозв'язку цілей та завдань функціонування системи забезпечення економічної безпеки регіону з цілями та завданнями діяльності підприємств та організацій Херсонського регіону, елементного та функціонального змісту системи безпеки, що відображає специфіку діяльності підприємств та організацій, принципів побудови і функціонування системи

забезпечення економічної безпеки, і детермінуючих факторів максимізації рівня безпеки.

Критичний аналіз наявних підходів дозволив встановити наявність наступних їх недоліків:

- при формуванні системи забезпечення економічної безпеки регіону не знаходить відображення галузева/виробнича специфіка діяльності підприємств та організації регіону;

- як правило, за наявності опису основних структурних елементів системи відсутнє визначення характеру їх взаємозв'язків, що ускладнює розподіл функцій між окремими підсистемами та встановлення їх ролі у функціональній системі;

- не всі наявні підходи до формування системи забезпечення економічної безпеки регіону включають в якості підсистеми фактори та загрози і розглядають їх, як зовнішні по відношенню до системи фактори впливу;

- не визначений взаємозв'язок між цілями і завданнями системи забезпечення економічної безпеки регіону з цілями і завданнями підприємств та організацій в цьому регіоні;

- не визначені критерії ефективності побудови та функціонування системи забезпечення економічної безпеки регіону.

Встановлено, що до суб'єктів забезпечення економічної безпеки регіону слід віднести керівників та управлінців держструктур, підприємств та організацій, що впливають на стан економічної безпеки у регіоні, а саме: керівництво державних органів та державних установ, організацій, служб та окремих посадових осіб, які здійснюють забезпечення безпеки в регіоні, а також керівництво обласної, міської військової адміністрації в регіоні.

Суб'єкти забезпечення економічної безпеки пов'язані з усіма елементами управління системи забезпечення економічної безпеки прямо чи опосередковано. Зокрема, їх вплив на фактори економічної безпеки обумовлений можливістю впливу на ряд характеристик внутрішнього і зовнішнього середовища в регіоні, варіація яких, залежить від інших умов. Джерелом загроз є несприятливі зміни відповідних факторів, під якими розуміють "сукупність зовнішніх і внутрішніх по відношенню до підприємств та організацій в регіоні умов, діючих на параметри безпеки" [1]. Таким чином, загрози та фактори впливають на рівень економічної безпеки організацій але не обов'язково спричиняють його зміну. Ступінь виразності даного впливу визначається як масштабом загрози, так і наявністю дієвого управління системи забезпечення економічної безпеки регіону, яке може протистояти наявним викликам.

Під функціональними складовими системи забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій прийнято розуміти сукупність основних напрямів забезпечення їх економічної безпеки, суттєво відмінних один від одного за своїм змістом [4]. Склад та значимість їх для забезпечення економічної безпеки варіюється в залежності від специфіки діяльності, характеристик зовнішнього і внутрішнього середовища (табл.1).

Таблиця 1

Функціональні складники економічної безпеки регіону

Найменування	Напрямок забезпечення економічною безпеки
Техніко-технологічна (інноваційна, виробнича)	Використання інноваційних технологій світового рівня, які забезпечують конкурентоспроможність продукції за якістю та витратами виробництва.
Фінансова	Ефективність використання фінансових ресурсів, фінансова стійкість.
Інтелектуальна	Збереження та збільшення інтелектуальних ресурсів організації.
Правова	Відповідність чинного законодавства, нормативно-правової бази.
Екологічна	Дотримання в діяльності організацій екологічних норм; розробка та вдосконалення заходів захисту від стихійних та воєнних дій, розмінування будівель та територій, заходи щодо відновлення територій після ракетних обстрілів в регіоні.
Інформаційна	Захищеність інформації, відповідність інформаційних потоків потребам функціонування та розвитку організацій і підприємств в регіоні.
Силова (фізична)	Захист території, майна і персоналу організації від злочинних та воєнних дій.
Менеджмент (організаційна структура управління)	Відповідність органів управління цілям і завданням функції позиціонування і розвитку регіону.
Зовнішньоекономічна	Захист інтересів підприємств та організації на зовнішніх ринках.
Ринкова	Дотримання інтересів підприємств та організацій при взаємодії з конкурентами, клієнтами, ринковою інфраструктурою.

Джерело: Складено автором на підставі [1-4].

До групи основних завдань щодо побудови та забезпечення функціонування системи економічної безпеки доцільно віднести[3]:

- формування концепції побудови та функціонування системи забезпечення економічної безпеки організацій і упорядкування різних елементів цієї системи;

- створення механізму та умов своєчасного та ефективного реагування на загрози економічній безпеці;

- контроль за ефективністю функціонування системи забезпечення економічної безпеки і її елементів;

- розробка інструментів та механізму нівелювання загроз та підтримки стабільного розвитку організацій;

- постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій в регіоні.

До завдань, спрямованих на реалізацію функціонального змісту системи забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій регіону відносяться [1]:

- протидія проникненню в майнові об'єкти; фізична і технічна охорона будівель, споруд, території і транспортних засобів;

- захист законних прав та інтересів організацій і їх співробітників;

- забезпечення збереження матеріальних цінностей та відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємств та організацій;

- діагностика функціонування та розвитку підприємств та організацій в регіоні, включаючи збір, аналіз і узагальнення даних про їх діяльність;

- збір необхідної інформації для вироблення найбільш оптимальних управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій в регіоні;

- моніторинг та прогнозування загроз економічній безпеці в регіоні;

- формування репутаційного профілю підприємств та організацій щодо досягнення цілей їх функціонування;

- оцінка ризиків та загроз за допомогою кількісних та якісних методів.

Ефективність управління системи забезпечення економічної безпеки залежить від якості і своєчасності обробки інформації про наявні загрози в рамках аналітичної підсистеми, включаючи спеціалізовані структурні підрозділи, що реалізуються в організаціях відповідними функціями, і методичного інструментарію оцінки рівня

економічної безпеки, характеру та величини впливу на нього факторів, а також аналітичний апарат, що дозволяє визначати концептуальні параметри побудови та функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємств та організацій в Херсонському регіоні. Суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки надають вплив на аналітичну підсистему, визначаючи характеристики очікуваних результатів її роботи і визначаючи цільові параметри розвитку підприємств та організацій в регіоні. Дані результати у вигляді аналітичних висновків є основою для прийняття управлінських рішень щодо визначення конкретних цілей, завдань, механізму та інших інструментів системи забезпечення економічної безпеки у контексті наявних загроз та цілей функцій позиціонування і розвитку підприємств та організацій в Херсонському регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Korchevska, L. Periodization of the Stages of the Formation and Development of Knowledge about Economic Security of Enterprise. *European Cooperation*. 2015 року. Vol. 1, N 1. P. 54–65.
2. Лекарь С. Правове регулювання економічної безпеки в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 186–191.
3. Стратегію економічної безпеки до 2025 року. Економічна правда: сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/10/671791/>.
4. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник / Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В., Живко М.О., Середа В.В., Занора В.О., Бісєвець А.В.; за ред. Живко З.Б. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с.

УДК 349.6

Тетяна ЛАГОЙДА

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри права,
Хмельницький національний університет*

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ

Звільнення частини Херсонської області від російських окупантів вся Україна зустріла із піднесенням і неймовірною радістю. Цей багатий і красивий регіон нашої держави зазнав великої шкоди, в тому числі й екологічної, від рук загарбників. Варто пригадати хоча б такі найбільш резонансні екологічні злочини росіян, як **пожежа на**

Кінбурнській косі, знищення Херсонської птахофабрики, екологічна катастрофа Азовського моря, хаотичне скидання води на Каховській ГЕС.

Але не меншої шкоди завдавали й інші фактори впливу війни на довкілля. Наприклад, голова Кочубеївської територіальної громади Людмила Костюк розповідає, що через бойові дії у населених пунктах неодноразово були пожежі, які завдали шкоди навколишньому середовищу. Вона зазначає, що це були цілеспрямовані обстріли, в результаті яких, зокрема, вигоріла частина соснового лісу в їхній місцевості. [1] Також в громаді виникали проблеми з питною водою через пошкодження водогонів російськими військовими під час риття ними окопів. Екологічні наслідки війни в Кочубеївській громаді - приклад проблем усієї Херсонщини. Адже вся вона зазнала різного роду забруднень природних ресурсів, підтоплень, лісових пожеж, браконьєрства та іншого негативного впливу, що стало загрозою для екологічної безпеки регіону.

Тому так важливо на даному етапі сформувати дії по відновленню Херсонщини з урахуванням всіх факторів, в тому числі екологічного. Як слушно зазначає учасник дослідження "Нові екологічні проблеми окупованої Херсонщини" Володимир Молчанов: "Ці навіть катастрофічні наслідки дають певну можливість. Можливість під час відновлення зробити екологічні питання основою та базисом для формування проєктів. Екологічні питання стануть основою її формування. А вже економіка, інфраструктура, грошові потоки мають формуватися як якесь нашарування". [1]

На даний момент правова регламентація усунення наслідків війни втілена у проєкті Плану відновлення України, який розроблений Національною радою з відновлення України від наслідків війни відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022. [2] Даний документ передбачає, що стратегічною ціллю повоєнного відновлення є чисте та безпечне довкілля:

- інтеграція кліматичних цілей в усі сектори економіки та суспільного життя;
- мінімізація ризиків для екологічної безпеки (хімічна та радіаційна безпека);
- зменшення та запобігання промислового забруднення та запровадження принципу "забруднювач платить";
- ефективне управління відходами;
- збалансоване використання природних ресурсів та забезпечення їх належної якості;
- відновлення та розвиток природоохоронних територій, збереження біорізноманіття, збільшення площ природних екосистем та збалансування ландшафтів;

- досягнення європейських стандартів державного управління у галузі охорони довкілля. [3]

Для досягнення зазначених цілей передбачається впровадити ключові реформи: 1. Інтегрована кліматична політика 2. Екологічна безпека (хімічна та радіаційна) 3. Реформа регулювання промислового забруднення 4. Ефективне управління відходами 5. Збалансоване використання природних ресурсів 6. Управління природоохоронними територіями для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття 7. Ефективне державне управління в галузі охорони довкілля 8. Екологічний контроль та юридична відповідальність 9. Комплексний моніторинг довкілля. [3]

Однак проект Плану відновлення України (матеріали робочої групи "Екологічна безпека") складено без врахування регіональних особливостей. А саме на цьому рівні необхідно розробляти чіткі майбутні заходи відбудови на засадах сталого розвитку. Вони мають базуватися на рекомендаціях національного рівня та враховувати місцеві умови й потреби. Такі плани регіонального розвитку потребують усвідомлення економічних, соціальних та екологічних викликів регіонів, рішення щодо яких має базуватися на пріоритеті стійкого довготривалого використання та збереження місцевих ресурсів (природних та людських). Окрім цільових економічних та соціальних показників такі плани мають містити обов'язкову екологічну складову з аналізом поточної ситуації, переліком механізмів (планів) вирішення наявних екологічних проблем та запобігання утворення нових у майбутньому. [4]

Відбудова Херсонщини є шансом на покращення області загалом і її екологічних показників зокрема. Шкода, нанесена окупацією як навколишньому природному середовищу, так і антропогенній інфраструктурі, дають можливість зробити в майбутніх планах відновлення екологічну компоненту не одним з розділів, що фінансуватимуться за залишковим принципом, а навпаки – основою таких планів. Тому так важлива розробка регіонального плану відновлення довкілля Херсонської області після війни. Він повинен враховувати уроки війни, а часом навіть переглянути загальні концепції розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пожежі, забруднення водойм, знищення фабрик і ферм. Яких екологічних наслідків зазнала Херсонщина через окупацію. URL:<https://suspilne.media/286901-pozezi-zabrudnenna-vodojm-znisenna-fabrik-i-ferm-akih-ekologichnih-naslidkiv-zaznala-hersonsina-cerez-okupaciju/> (дата звернення: 07.04.2023).

2. Питання Національної ради відновлення України від наслідків війни : Указ Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (дата звернення: 07.04.2023).
3. План відновлення України. URL:<https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2023).
4. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. URL:<http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA3001.pdf> (дата звернення: 07.04.2023).

УДК 658

Сергій МАТЮХ

к.е.н., доцент,

ректор Хмельницького національного університету

Євгеній РУДНІЧЕНКО

д.е.н., професор,

декан факультету управління, адміністрування та туризму,

Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Регіональний розвиток у післявоєнний період буде пов'язаний із відновленням промислового потенціалу багатьох регіонів країни за рахунок відбудови та створення нових підприємств. Для таких підприємств необхідно буде розробляти стратегію їх розвитку в цілому і функціональних напрямків діяльності зокрема. Одним з важливих елементів розвитку сучасного підприємства є формування стратегії забезпечення його економічної безпеки. При цьому сама стратегія є практично нежиттєздатною без відповідних механізмів її реалізації. При цьому актуальним питанням для багатьох підприємств є розробка механізму реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки, який повинен втілювати сформульовані цілі у життя, а також забезпечувати реалізацію загальної стратегії розвитку підприємства. Необхідно враховувати, що сьогодні на зміну стійкій конкурентній перевазі приходить послідовність тимчасових переваг [1]. Така ситуація потребує виважених управлінських рішень, які проявляються у певних особливостях функціонування вищезазначеного механізму. Відповідно, особливості функціонування механізму реалізації стратегії

забезпечення економічної безпеки підприємств (ЕБП) проявляються через його дію (рис. 1).

Рис. 1. Дія механізму реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства

Основою роботи механізму є інформація, яка отримується за результатами аналізу середовища функціонування підприємства. Традиційно у стратегічному управлінні приділяють велику увагу саме аналізу зовнішнього середовища та ідентифікації проблем внутрішнього середовища функціонування підприємства, а з позиції забезпечення ЕБП основна увага приділяється загрозам та небезпекам, які необхідно попередити або нівелювати за їх наявності.

Наведена інформація є підставою для реакції суб'єктів забезпечення ЕБП (власників, менеджерів та працівників служби економічної безпеки). Вона проявляється у формулюванні цілей реалізації стратегії забезпечення ЕБП відповідно до існуючих реалій та розробки необхідних управлінських рішень, які б дозволяли такі цілі досягнути у визначений період часу. При цьому відбувається

конкретизація об'єктів впливу, до яких відносяться складові системи ЕБП, у межах яких є загроза прояву негативних явищ.

Оскільки складові системи ЕБП доволі сильно відрізняються за можливістю впливу і отримання оперативних результатів, наступний етап роботи досліджуваного механізму передбачає вибір необхідного інструментарію та методів його використання. Для досягнення певних цілей необхідно використовувати універсальні та специфічні інструменти, які зазвичай використовують у менеджменті, однак для забезпечення економічної безпеки можуть використовуватись інструменти доволі специфічні, наприклад фінансова розвідка та інші. Загальна методика їх застосування буде суттєво залежати від організаційної культури підприємства, схильності власників та менеджменту до ризику та інших факторів.

Основним критерієм ефективності використання такого інструментарію є досягнення встановлених цільових показників та результатів, які б задовольняли суб'єктів управління з позиції забезпечення економічної безпеки.

Фінальним етапом дії досліджуваного механізму є контроль дієвості реалізації стратегії забезпечення ЕБП, оскільки необхідно чітко усвідомлювати доцільність та своєчасність прийнятих управлінських рішень, які реалізуються у конкретних діях, що забезпечують достатній рівень економічної безпеки підприємства в цілому і окремих складових системи ЕБП зокрема.

Після чого дія механізму набуває циклічного характеру і реалізується на системній основі, а інтенсивність реакції відповідних суб'єктів суттєво залежить від впливу середовища, стану системи економічної безпеки у визначеному часовому діапазоні та оцінюванні результативності досягнення стратегічних цілей.

Такі особливості функціонування механізму реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки підприємств повинні враховуватись у післявоєнний період, оскільки великого масиву аналітичної інформації не буде, а виклики і загрози будуть мати системний характер. Це буде вимагати від суб'єктів управлінського впливу прийняття оперативних і обґрунтованих управлінських рішень, які будуть "запускати" механізми захисту підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Reeves Martin, Knut Haanaes, and Janmejaya Sinha. Your Strategy Needs a Strategy: How to Choose and Execute the Right Approach. Boston: Harvard Business Review Press, 2015.

УДК 330.332

Тетяна ОСАДЧА

аспірант

Науковий керівник:

Любов БОРОВІК

д.е.н., професор,

професор кафедри економіки,

підприємництва та економічної безпеки,

Херсонський національний технічний університет

НАПРЯМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ХЕРСОНЩИНІ

Ситуація сучасного підприємництва на Херсонщині є мегакризовою. Вона майже кричить про допомогу. Адже і в довоєнному стані функціонувала на повну лише сфера послуг та сільське господарство. Легка промисловість, машинобудування та суднобудування залишились у далекому минулому. У теплий сезон року ще додає робочих місць сфера туристичного бізнесу. Тому напрями щодо покращення та стимулювання розвитку підприємництва на Херсонщині є вкрай актуальними. Місто є важливим економічним центром півдня України, має значний залізничний вузол, морський торговельний порт та річковий порт.

Для того щоб підприємство мало потужний поштовх для розвитку, потрібні інвестиції, технології, територія, робоча сила та бажання працювати. Якщо з робочою силою та бажанням працювати все добре, адже станом на 1 січня 2022 року чисельність міста становила 279 131 особа (не враховуючи чисельність області). Люди міста та області зацікавлені в наявності робочих місць. Розташування міста та області дозволяє розмахнутися щодо напрямів розвитку виробництва, як сільського господарства, так і промисловості. На території Херсону та Херсонської області розташовані підприємства таких галузей:

- машинобудування та металообробної промисловості: комбайновий завод, суднобудівні заводи, судноремонтний завод, електромашинобудівний завод, завод карданних валів, підприємство з ремонту та обслуговування машин та устаткування загального призначення;

- хімічна промисловість: завод з виробництва плит, труб і профілів з пластмас;

- харчової промисловості: консервні комбінати, хлібні комбінати, млинокомбінати, молочні та виноробні заводи та макаронна фабрика, пивний завод, фабрика з виробництва цукерок, виробництво напівфабрикатів;

- легкої промисловості: залишилась значна територія ліквідованого Херсонського бавовняного комбінату, фабрика для пошиття одягу;

- сфера охорони здоров'я: заклади з діагностики та лікування широкого спектру захворювань;

- безліч приватних невеликих цехів з виробництва товарів повсякденного вжитку;

- території простоюючих та ліквідованих підприємств.

Для розробки та випуску техніки, розвитку та удосконалення технологій для роботи легкої промисловості, для розвитку сільського господарства, морської справи та медицини в Херсоні є відповідні заклади вищої освіти, що в свою чергу є великими плюсами для забезпечення безперебійної роботи підприємств. Заклади вищої освіти здійснюють навчання фахівців для роботи у відповідних затребуваних галузях.

Відкритим залишається лише питання залучення інвестицій для розвитку підприємництва на території Херсону та Херсонської області.

За період окупації та деокупації міста та області вищезазначені підприємства зазнали значних руйнувань, а деякі майже зовсім знищено. Тому для відновлення промислового функціонування Херсонщини потрібні колосальні вкладення активів.

Найкраще для області – це залучення іноземних інвестицій [1]. Іноземні інвестиції можуть і повинні широко використовуватися в сучасній українській економіці, але тільки в тому випадку, якщо вони відповідатимуть національним інтересам держави. За останні роки набули поширення такі форми залучення іноземних інвестицій, як створення спільних підприємств, міжнародних об'єднань і організацій, кредитні угоди, створення вільних економічних зон, компенсаційні перевезення за участю більше ніж двох країн, іноземний туризм та інше.

Як зазначає Юлія СВИРИДЕНКО, перший віцепрем'єр-міністр – міністр економіки виданню "Економічна правда": "В першу чергу інвестиції, а не прямі вливання до бюджету, будуть стрижнем відбудови України. Ділова активність, ініціативність, винахідливість та рішучість генерують "економічне диво". Інвестиції потрібні, щоб відновитися та дати старт потужному зростанню, а для стрибка їхній обсяг має складати 35% ВВП щонайменше впродовж 5 років поспіль. План реконструкції, розроблений Нацрадою з відновлення, вимагатиме \$750 млрд. інвестицій протягом наступних 10 років, з них \$60-65 млрд.

необхідно залучити вже 2022 року. Україна є країною величезних можливостей і найбільше переваг отримає той, хто прийде першим" [2].

Це саме можна сказати і про Херсонщину, що вона є територією величезних можливостей. Серед можливостей, які можна виділити, це: побудова "розумних мереж", впровадження енергетичних балансуючих потужностей, газовидобування за передовими технологіями, "зелена" металургія з використанням заліза прямого відновлення – це те, що може бути реалізоване пріоритетно. Також варто звернути увагу на можливості у агропромисловості - зокрема, варіанти глибокої переробки кукурудзи, вирощення пшениці та інших важливих продуктів харчування. Серед інших напрямів, які мають великий інвестиційний потенціал, можна виділити:

- металургія та металообробка: Херсонщина має досвід металургійних високотехнічних процесів, тому здатна утримувати нішу на ринку заліза прямого відновлення і "зеленої" металургії;

- енергетика: на території Херсонської області є значні розташування сонячних електростанцій, вітрових станцій для видобутку електроенергії. Розташування області сприяє цьому напряму розвитку енергетики, тому можемо генерувати десятки, а, можливо, і сотні гігават "зелених" електричних потужностей і мільйони тон "зеленого" водню.

- природні ресурси: Херсонщина багата на підземну питну воду, мінеральні води, глини;

- агропромисловий комплекс: Україну вважають "житницею Європи", але вона буде ще й "продовольчим кошиком" світу. Значну частину у вирощуванні пшениці та сільськогосподарських культур займає Херсонщина. Аграрії прагнуть збільшити потужності переробки, розвивати сектори з високою доданою вартістю, як-то: виробництво м'яса, молока та молокопродуктів, садівництво тощо. Херсонщина є великим овочевим хабом для оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією;

- логістика та інфраструктура: географічне розташування Херсонщини робить її важливим транзитним коридором для торгівлі. Логістика є одним із найважливіших секторів економіки з розгалуженою мережею залізниць і автомобільних доріг, морськими і річковими портами. На території Херсону є, навіть, відомий аеропорт "Чорнобаївка". Але і він зазнав значних руйнацій. Тому перш, ніж ним користуватися – його потрібно реконструювати;

- промислове виробництво: як вже зазначали вище, на території Херсону є комбайновий, суднобудівний, судноремонтний, електромашинобудівний заводи, завод карданних валів тощо. Тому за наявності відповідних інвестицій даний напрямок промисловості

області має великий потенціал для отримання прибутку, випускаючи, наприклад, турбіни та електрогенератори, сільськогосподарське обладнання, верстати, двигуни, виробниче обладнання для легкої та харчової промисловості;

- медицина: природні умови Херсонщини сприяють для оздоровлення населення, тому на території міста та області є багато медичних закладів діагностичного та лікувального напрямів. Тому до початку повномасштабного вторгнення на території області планувалося створити регіональний медичний центр, в якому всі люди мали б можливість отримувати необхідні діагностичні, лікувальні та оздоровчі послуги;

- сфера будівництва: за часи окупації та деокупації міста та області зруйнована значна частина будинків місцевих жителів, державних та комунальних підприємств, мостобудування та відновлення дорожнього полотна. Це є ще одним напрямом для залучення інвестицій.

На базі виробничих потужностей можна збудувати заводи для виготовлення готової продукції та товарів легкої промисловості на експорт, які будуть конкурентоспроможними з європейськими.

Кліматичні умови області сприяють великому розвитку багатьом напрямам сільського господарства. Лише постає проблема з постачанням води для вчасного забезпечення поливу всіх вирощуваних культур. Тому меліоративна система Херсонщини потребує також інвестицій.

В довоєнний час та безпосередньо у воєнний період з міста та області виїхала значна частина населення, а це означає, що зменшилася кількість робочої сили. Тому розвиток усіх напрямів діяльності сприятиме поверненню людського капіталу для відродження Херсонщини.

Найбільше інвестиційними можливостями цікавляться представники США, Німеччини, Великобританії, Польщі та Туреччини в таких напрямках, як: інноваційні технології, сільське господарство, фінансовий сектор, логістика, енергетика, корисні копалини та оборонна промисловість. Тому людські та природні ресурси за потужної інвестиційної підтримки відновлять квітучий Херсонський край.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні за 2021 рік. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=%D0%A1%D1%82%D0>

%B0%D0%BD%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96 (дата звернення: 02.04.2023).

2. Офіційний сайт електронного видання "Економічна правда". URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/> (дата звернення: 02.04.2023).

УДК 477.54

Дар'я САЧКО

к.і.н., старший викладач

кафедри публічного управління та права,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВИКЛИКИ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ ТА ІСТОРИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ НА ТЕРИТОРІЇ ПОВОЄННОЇ ХЕРСОНЩИНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у лютому 2022 року, окупація Херсона та Херсонської області, військові злочини, що скоювали російські військові та окупаційна влада, призвели до значних соціально-економічних та матеріальних втрат, погіршення демографічної ситуації, екологічних катастроф, а також виявили значні проблеми в національній, правоохоронній, освітньо-культурній державній та регіональній політиці України, некомпетентність чи неготовність до таких подій органів місцевої державної влади й місцевого самоврядування.

Абсолютно очевидним є необхідність аналізу локальних причин окупації Херсонщини, зокрема, виявлення внутрішніх передумов для виправдання Росією агресії та анексії українських територій. Важливою передумовою є суспільна думка та сформованість національної свідомості місцевого населення, які формуються у результаті освітньої та гуманітарної політики як на державному, так і регіональному рівнях.

Однією із складових гарантій безпеки держави та навіть певного її регіону є високий рівень національної свідомості та історичної пам'яті його населення, включенням у процеси створення, збереження і популяризації місцевої культурної спадщини. Хоч херсонці гідно продемонстрували і демонструють досі свою проукраїнську позицію та готовність боротись за свої переконання, але існують проблеми і

виклики, які необхідно подолати для подальшого попередження зовнішніх загроз [1].

Провідну роль у формуванні громадянської та національної свідомості відіграє історична освіта та загалом історична політика. А отже, головним є підвищення якості історичної освіти в регіоні, сприяти підвищенню ефективності підготовки молодих фахівців-істориків, сприяти систематичному розвитку сформованих компетентностей у досвідчених фахівців на всіх ступенях шкільної та рівнів вищої освіти, забезпечити необхідними умовами для науково-дослідної роботи в галузі історії, музеєзнавства, археології, архівознавства на території Херсонщини, сприяти проектній діяльності відповідних установ та залученості іноземних фахівців. Це сприятиме подоланню історичних міфів, стереотипів та упереджень, формуватиме національну самосвідомість, активну проукраїнську позицію та європейські цінності.

Своєрідним "трендом" в Україні став масовий перехід громадян на українську мову спілкування у повсякденному житті. В багатьох регіонах країни на місцевому рівні ухвалено рішення вилучити із шкільних програм російську мову, як навчальну дисципліну, а також не набирати класи із російською мовою навчання. Однак, на території Херсонщини і на сьогоднішній день залишається значна частка шкіл із російською мовою викладання, а подекуди (звісно) неформально поширюють проросійський радянський погляд на історію. Доречним може стати розширення мережі позашкільної освіти, спрямованої на розвиток історичних компетентностей учнів, а також знань та навичок інформаційної гігієни і критичного мислення.

Актуальним є розробка та впровадження програми освітньо-просвітницької діяльності для підвищення національної свідомості місцевого населення (наприклад, публічні лекції, збільшення документальних програм і фільмів на місцевому телебаченні тощо), представників органів управління, місцевого самоврядування шляхом відповідних стажувань чи тематичних вебінарів, тренінгів. Використання підходів та методології публічної історії та контент-аналізу дозволить розвивати критичне переосмислення стереотипних та навіть викривлених історичних наративів, сприймати сучасне кризь призму минулого всіх груп населення незалежно від віку, посади та освіти [2].

Невід'ємною складовою відновлення та подолання наслідків російської агресії та окупаційної політики є аналіз та оцінка юридичних та історичних наслідків неправомірного проведення референдуму щодо виключення зі складу України Херсонської області та перетворення її на суб'єкт Російської Федерації.

Це є необхідним для подолання можливості використання прецеденту військового відчуження територій та використання зовнішньої атрибутики демократії для його легітимації у майбутньому. Висновки такого аналізу можуть знайти своє відображення у дискусіях на наукових конференціях, фахових публікаціях та нормативно-правових актах, а також рекомендацій для міжнародних політичних та правових інституцій.

Хоч в Україні продовжується політика декомунізації, розпочата у 2015 року, однак очевидно, що Херсонщина потребує впровадження і політики "деімперіалізму", тобто подолання наслідків російського імперського минулого. Прикладом останнього може слугувати назва вулиці "Потьомкінська", що з'явилась у Херсоні після її перейменування із "Карла Маркса". А до листопада 2022 року в центрі Херсона височів пам'ятник тому ж Григорію Потьомкіну, фавориту Катерини II, за наказом якої було знищено Гетьманщину, Запорізьку Січ, а на цих, включених до складу Російської імперії, територіях запроваджено кріпосне право.

Авжеж всі ці заходи необхідно здійснювати із попереднім та систематичним моніторингом суспільної думки, сформованості зрілості національної самосвідомості.

На сьогоднішній день Херсонщина є однією із найбільш постраждалих регіонів від російської агресії в Україні. Область потребує економічного та технологічного відновлення, виховання нових кадрів тощо. Однак існує важлива, але часто ігнорована складова – якісна історична освіта та історична політика, покликані запобігати військовим злочинам, одним із виправдань яких є "історична справедливість".

ЛІТЕРАТУРА

1. Водотика С. Місто, яке не боялось: Херсон у перші місяці російської окупації. *Україна модерна*. [Електронний ресурс]. – URL: <https://uamoderna.com/md/xerson-u-pershi-misyaczi-rosijskoi-okupaczii>
2. Орлова Т. Публічна історія як складова "м'якої сили" у сучасному суспільстві: з досвіду Австралії. *Український історичний журнал*. 2021. № 5. С. 165-174.

УДК 336.7

Олена НОВОСЬОЛОВА*к.е.н., доцент,**доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування***Світлана РУДИК***здобувач вищої освіти,**Херсонський національний технічний університет*

РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ

Повномасштабна війна в Україні вимагає пошуку ефективних методів державного управління та формування нового типу політики у сфері державного регулювання економіки для забезпечення повоєнного відновлення. Глибина "падіння" вітчизняної економіки оцінюються у 30% реального ВВП за підсумками 2022 року, що є рекордним показником в рамках календарного року. Прогнози Національного банку України щодо подальшого зростання української економіки коливаються у досить скромних масштабах: від +0,3% у 2023 році до +6,4% у 2025 році. Такі цифри є незначними не тільки в умовах воєнного часу, так і для умов майбутнього повоєнного відновлення. Для порівняння, середньорічні темпи зростання реального ВВП у перші 5 років повоєнного відновлення Німеччини (1946-1950 рр.) становили +15%, Франції +18%, Італії: +14%, Австрії: +17%, Японії: +10%, СРСР: +9% [1].

Зміцнення банківського сектору та розвиток добре функціонуючого ринку капіталу будуть важливими для успішної реконструкції України. Впродовж останніх років банківська система України характеризується низкою особливостей: висока частка державних банків у загальних активах банківської системи (близько 60%), високий рівень кредитних ставок та значна роль ОВДП у активах банків. Водночас, із початком повномасштабної війни банки працювали стабільно, зберігаючи довіру вкладників, майже безперебійно здійснювали щоденне обслуговування клієнтів у регіонах, де була забезпечена безпека співробітників і клієнтів. З середини червня 2022 року в країні працювало близько 85% відділень банків. Однак банки зазнали значних збитків від операційного ризику через воєнні події.

За минулий 2022 рік у банківській системі було акумульовано значні обсяги вільної ліквідності – близько 500 млрд. грн. Тому наразі відсутні проблем з ліквідністю банківського сектора, але банкам слід і

надалі дотримуватися консервативної політики в управлінні активами, оскільки ризик ліквідності все ще залишається. У червні 2022 року НБУ різко підвищив облікову ставку із 10% до 25%. Це, відповідно, змусило банки підвищувати ставки за депозитними вкладками, щоб підвищити привабливість гривневих заощаджень. Разом із тим відбулося зростання дохідності облігацій внутрішньої державної позики (18-19% за гривневими ОВДП у березні 2023 року) [2]. Підвищення ставок за ОВДП дозволить забезпечити стійкий ринковий попит на державні боргові цінні папери та зменшити потребу в емісійному фінансуванні дефіциту бюджету. На ринку банківського кредитування значно впав попит населення та приватного сектору на кредити, при цьому банки здійснюють в основному гривневе корпоративне кредитування за рахунок програм державної підтримки.

Роль банків у післявоєнному відновленні економіки – це видача доступних кредитів. У повоєнний період слабкий фінансовий стан юридичних та фізичних осіб стримуватиме активне банківське кредитування, тому державні програми часткової компенсації процентної ставки та гарантування кредитів мають бути збережені та значно розширені. Слід враховувати глобальні технологічні тренди. Економіка України за усі роки незалежності традиційно мала ресурсний характер: продаж корисних копалин, агропродукції, а натомість купівля товарів із великою доданою вартістю – електроніка, прилади, транспортні засоби тощо. І хоч ситуація із платіжним балансом поліпшувалася (у 2021 році негативне сальдо експорту-імпорту склало 1,1% ВВП, порівняно з 8,6% у 2018 році) [2] за рахунок зростання ІТ-сектору, появи нових виробників продуктів харчування, але у післявоєнному відновленні економіки варто ще більше уваги приділити тим галузям, у яких Україна вже має переваги та розвивати високотехнологічні галузі. Відродження кредитування має чітко відповідати структурі післявоєнної економіки України, і на першому етапі забезпечувати фінансування експорту. Моделі розподілу ризиків між банками, урядом та міжнародними фінансовими донорами мають реалізовуватися за допомогою нових інструментів (наприклад, гарантій та міжнародних схем страхування).

Крім того, важливе значення матиме імплементація європейського банківського законодавства, Директиви ЄС 2014/59, у частині процедур санації та виведення банківських установ із ринку. Відповідно до Директиви ЄС 2014/59 банки після виконання зобов'язань та приведення своєї ліквідності у відповідність до вимог можуть продовжити функціонувати на ринку. Сьогодні в Україні у разі розриву ліквідності банк можуть позбавити ліцензії та розпочати процедуру ліквідації без можливості відновити діяльність [3].

Погіршення якості активів українських банків можливо буде реально оцінити лише протягом кількох місяців після стійкого припинення бойових дій. Виникне потреба в масштабних стрес-тестах банківської системи, подібних до тих, що проводилися після 2014 року, щоб виявити реальну ситуацію. Тоді "ін'єкції" нового капіталу, які можуть бути надані міжнародними фінансовими організаціями, можуть стати ще однією формою міжнародної підтримки.

Важливого значення у повоєнному відновленні України відіграватиме прискорення діджиталізації. У цьому контексті мінімізація кількості фізичних відділень та стимулювання безготівкових розрахунків дозволить знизити витрати банку. А впровадження стандарту open banking сприятиме підвищенню прозорості ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилишин Б. Як забезпечити економічне зростання в умовах війни. Економічна правда. 3 березня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697664>.
2. Офіційний сайт порталу "Мінфін". URL: <https://minfin.com.ua>.
3. Poluschkin G., Repko M., Kirchner R. The banking sector during war: challenges and outlook. URL: <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/the-banking-sector-during-war-challenges-and-outlook>.

УДК: 332.122

Оксана ЯКУШЕВА

к. е. н., доцент,

доцент кафедри економіки та управління,

Черкаський державний технологічний університет

РІВНІ КОНВЕРГЕНТНО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ ЯК ОСНОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ

Після завершення війни країна стикається з важким завданням відновлення руйнівних наслідків конфлікту, зокрема в регіонах, які були найбільш постраждалими. У такій ситуації соціально-економічні та державно-управлінські аспекти регіонального розвитку стають особливо важливими. Притому міжнародні інструменти підтримки та

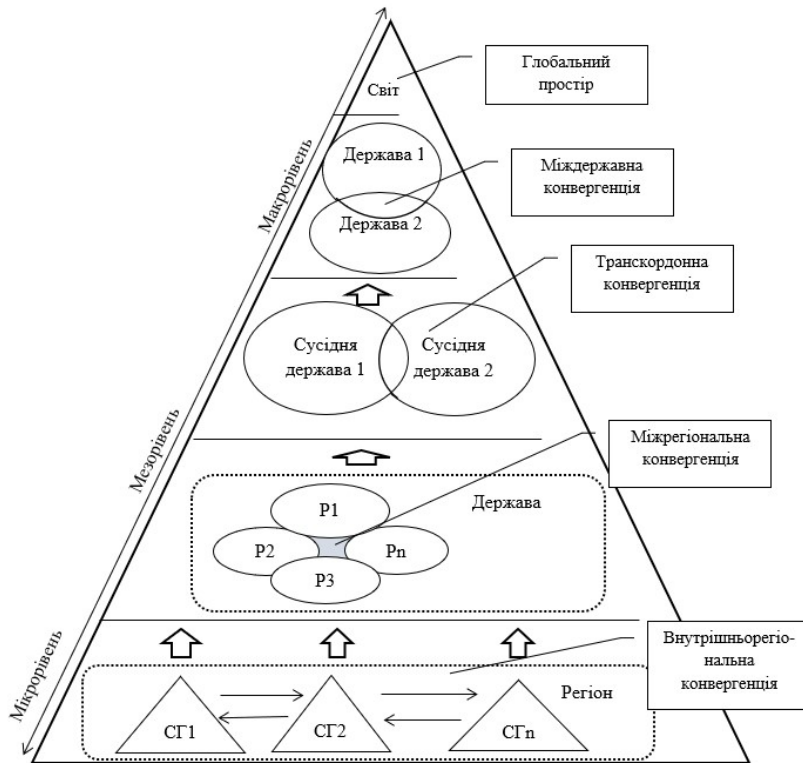
зближення регіонів впливатимуть головним чином на економічне й соціальне відродження всередині країни.

Запропоновані Генеральною Асамблеєю ООН заходи демонструють, що ключовою позицією світу та окремих держав є політика єднання та згуртування, що сприятиме економічному зростанню в усіх країнах світу, зменшенню рівня бідності та підвищенню соціального добробуту в менш розвинутих країнах, а це, в свою чергу, сприятиме конвергенційному розвитку держав та наближенню їх до рівноважного стану. Враховуючи військові дії в Україні, питання економічного й соціального зближення та єдності регіонів між собою стане ключовим питанням повоєнного відновлення держави та зростання її потенціалу в майбутньому. Тобто, враховуючи ізнi геополітичні та суспільно-ідеологічні трансформації, можна стверджувати, що питання збалансованого розвитку територій як у глобальному вимірі, так і на регіональному рівні є першочерговим завданням сучасного світоустрою та пріоритетним напрямом майбутнього добробуту будь-яких територій.

З цієї позиції цікавим буде розгляд процесів конвергенції на різних ієрархічних рівнях міжнародної економічної системи: макро-, мезо- та мікрорівнях, кожен з яких характеризується специфічними особливостями конвергенційно-інтеграційних процесів (рис. 1.).

При цьому слід акцентувати увагу на тому, що кожен з конвергенційних рівнів – від країни до невеликого населеного пункту – не може розглядатися відокремлено від процесів, що відбуваються на інших рівнях та в інших територіальних масштабах. Будь-який конвергенційний рівень за сучасних інтеграційних умов є достатньо важливим: території не можуть визначатися лише своїми адміністративними межами, їх внутрішня структура обумовлюється соціальними відносинами, які протягуються від місцевого до глобального.

Об'єктивний зміст конвергентно-інтеграційних утворень передбачає переплетення, взаємопроникнення і зрощування відтворювальних процесів, що відбуваються у вигляді часткового їх об'єднання. Інтеграційні процеси у глобальному просторі охоплюють окремі ланки єдиної системи, починаючи з суб'єктів господарювання, які формують подальші зв'язки для формування більших за рівнем та розмірами інтеграційних утворень.

де СГ – суб'єкт господарювання 1,2,..n;

Р – регіон 1,2,..n

Рис. 1. Рівні конвергентно-інтеграційних зв'язків у глобальному просторі

Джерело: складено автором

Внутрішньо регіональна конвергенція породжує просторові зв'язки, які поширюються на міжрегіональний рівень через транспортні, соціальні, міграційні, економічні та інші чинники [1]. Згодом таке поширення розповсюджується і на прикордонні регіони із сусідніми державами, при цьому регіональні економічні зв'язки активізують зовнішньоекономічну діяльність та партнерські відносини із сусідніми територіями. Такі відносини створюють додаткові можливості для лібералізації торгівлі, руху капіталу й усіх факторів виробництва в міжнародній економіці та посилюють роль і значення регіоналізації у просторовій економіці.

Міждержавна конвергенція створюється у відповідь на глобальні інтеграційні процеси, які спочатку розвиваються в регіонах з однорідними або схожими економіками щодо потужності та напряму розвитку, а потім починають долучатися прикордонні економіки зацікавлених країн-партнерів. Або ж існує інша версія поширення конвергенції – від держави до держави, які в свою чергу, здійснюють поступове залучення у такий процес усіх регіонів.

Отже, можемо констатувати, що конвергентні утворення та зв'язки у глобальному просторі можуть функціонувати як на окремому ієрархічному рівні, так і у сукупності та взаємозв'язку один між одним, створюючи єдиний інтеграційний простір. У такому просторі усі території співпрацюють злагоджено та збалансовано, де залежно від рівня розвитку держави одні території більш охоплені конвергентними зв'язками, ніж інші території, проте поширення конвергентних відносин відбувається на рівні партнерських зв'язків на взаємовигідних умовах.

Поширення конвергентних процесів за останні роки охоплює майже усі континенти, тим самим утворюючи численні інтеграційні групи або союзи. За даними Світової організації торгівлі на початок 2011 р. налічувалося 453 реально діючих регіональних торгово-економічних об'єднань, притому 123 з них були зареєстровані після 1995 р., з початку створення організації [1]. Такі організації дають змогу вибудовувати партнерські відносини між усіма країнами світу та формувати підґрунтя для конвергентного розвитку регіонів, країн та територій, зменшуючи при цьому число конфліктів та війн.

Таким чином, у сучасній міжнародній економіці спостерігається своєрідний "інтеграційний бум". На внутрішньорегіональну торгівлю припадає 2/3 обсягу світової торгівлі. З 164 країн-членів СОТ у 2021 р. практично всі були учасниками в одній або декількох регіональних групах, які створені для здійснення партнерських відносин між країнами. За даними ЮНКТАД, у 2021 р. приблизно 100 нових регіональних і міжрегіональних проєктів перебували на стадії обговорення [2]. Це свідчить про зростання актуальності та важливості об'єднання, інтеграції та конвергенції як на міжнародному, світовому рівні, так і на регіональному рівні кожної країни.

Отже, міжрегіональні зв'язки та партнерство формують початкові етапи зародження інтеграційних відносин, з чого починається процес формування подальших регіональних та міждержавних зв'язків у післявоєнний період, а також формується стабільність і безпека в міжнародному просторі, відновлюється довіра та співпраця між державами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якушева О.В. Міжрегіональний взаємозв'язок як фактор зростання економіки. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. Маріуполь: ДВНЗ "ПДТУ", Вип. 17. 2018. С. 221-226.
2. World Trade Report 2021, // WTO. - N.-Y. ; Geneva, 2021. - P. 47.
3. World Investment Report 2021, // United Nations. - N.-Y. ; Geneva, - 2021. P. 218.

УДК 338.2

Наталія ШАНДОВА

*д.е.н., професор, професор кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки*

Олександра ОСТАПЮК

*магістр спеціальності 051 "Економіка",
Херсонський національний технічний університет*

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ СВІТУ

Сьогодні стає очевидною неможливість вирішення проблеми повоєнного відновлення та розвитку вітчизняної економіки силами окремих суб'єктів і навіть секторів ринку, що зумовлює важливість співпраці ключових структурних агентів розвитку – держави, науки та промисловості у межах завдань відновлення розвитку вітчизняної економіки у довгостроковій перспективі. Але при цьому, основна увага повинна бути приділена саме промисловості, інакше, відсутність розвиненої промисловості веде "до національної слабкості: матеріальної, розумової та політичної" [7].

ООН у Звіті про промисловий розвиток наголошує, що країни, які мають більш високий промисловий потенціал і більш диверсифіковані галузі промисловості, витримали негативний вплив пандемії COVID-19 на економіку краще ніж інші країни [1], відзначаючи, що більш високий промисловий потенціал країни й диверсифіковані виробничі галузі дозволили нівелювати вплив кризи на економічну активність, а виробництво забезпечило засоби існування та сприяло вирішенню кризових ситуацій та відновленню. У Звіті ООН підкреслено критичну важливість промисловості для національної безпеки (що пояснюється створенням промисловістю товарів критичної важливості і першої необхідності (продукти

харчування, лікарські засоби, паливо та ін., забезпеченням ресурсами інфраструктури (транспорт, енергія, зв'язок та ін.)), для виходу з надзвичайних ситуацій, наприклад, пандемій (що пояснюється можливістю створення стратегічно важливих продуктів і активів для виходу з надзвичайної ситуації, при цьому, реакція на кризу залежить від забезпеченості компонентами промислового виробництва, а в умовах надзвичайних ситуацій потрібні диверсифіковані промислові категорії товарів) та для відновлення і економічного зростання (що пояснюється характером промисловості, яка є двигуном економічного зростання через вклад у продуктивність праці, торгівлю, зайнятість і інновації; а також тим, що промислові галузі створюють "зони стійкості" підтримуючи відновлення після кризи і сприяючи укріпленню стійкості соціально-економічної системи); зауважено, що промислові сектори економіки відіграють роль мультиплікаторів, що дозволяє створити додаткову цінність в інших галузях [8].

Досліджуючи тенденції розвитку світової економіки необхідно також відзначити, що сьогодні, зі зростаючою швидкістю, складаються нові види соціального розшарування, поглиблюються суперечності між країнами різного рівня економічного розвитку. Це вимагає формування принципово інших зв'язків між соціальними та науково-технічними компонентами суспільства. У такій ситуації саме промисловість стає тим сектором національної економіки, від ефективності розвитку якої залежить формування нових відтворювальних та соціально-економічних структур. Вищевикладене актуалізує значення промисловості в сучасному економічному житті країни, а промислова політика набуває важливості у вирішенні завдань відновлення вітчизняної економіки.

Промислова політика, за визначенням ЮНІДО та ОЕСР це "будь-яке втручання держави, яка покращує бізнес-середовище або змінює структуру економічної діяльності та спрямовує свої зусилля на ті сектори або на розвиток тих технологій та видів діяльності, які сприятимуть економічному зростанню або зростання суспільного добробуту" [11, 12]. Отже, досвід розвинутих країн у підтримці державою промислового сектору у період розгорнення кризових явищ стає затребуваним для вітчизняної економіки, особливо, зважаючи на те, що саме ця галузь є однією з найбільш постраждалих від воєнної агресії.

Значення промисловості в розвитку європейських країн та США під час фінансово-економічної кризи можна відстежити саме за заходами державної підтримки промислового сектору. У період кризи отримали особливу підтримку з боку держави наступні галузі: автомобільна промисловість, енергетика, транспорт, будівництво. У якості заходів підтримки зазначених галузей були: кредити або

субсидії виробникам, надання пільгових кредитів фінансовим інститутам для стимулювання кредитування, державні замовлення. Дані заходи підтримки були націлені на отримання як економічного, так і соціального ефекту, в тому числі були створені нові робочі місця або збережені існуючі. Особливі пільгові умови надавалися малим підприємствам, особливо у виробничому секторі; також податкові заходи стосувалися обов'язкових внесків для юридичних осіб (особливо невеликих підприємств): податку на прибуток, податку на додану вартість, внесків до фонду обов'язкового страхування.

Якщо дослідити розвиток виробничого сектору США, можна відзначити, що поступово частка зайнятих у промисловості зменшується, з 36% у 1960 році до 19,8% у 2019 році [3]. За період з 2000р. по 2007р. було втрачено близько 3,5 млн. робочих місць в обробній промисловості. Основна причина скорочення – переведення робочих місць у країни, що розвиваються через нижчі витрати на робочу силу, і конкуренція зі сторони зростаючих ринків збуту в країнах, що стали привабливим об'єктом для інвестицій із розвинених країн. При цьому основна увага була націлена на розвиток обробної промисловості, на користь якої висувалися наступні аргументи:

- обробна промисловість породжує ефект поширення нових знань на інші сфери бізнесу: технології, управління під час виробництва нової продукції;

- обробна промисловість має один із найвищих мультиплікаторів витрат в економіці; за розрахунками МАРІ (Manufacturers Alliance for Productivity and Innovation) на кожен долар США доданої вартості у промисловості створюється ще 3,6 долара США доданої вартості в інших галузях, також одне робоче місце у промисловості створює стільки ж вартості у кінцевому попиті, скільки 3,4 робочих місць у невикористаних галузях [5];

- зниження ринкової частки галузей, заснованих на знаннях негативно впливає на всю економіку, тому що утруднюється генерація нових ідей та технологій і в інших галузях, що послаблює загальну конкурентоспроможність.

Також позитивний вплив обробної промисловості на економіку виявлявся у тому, що компанії обробної промисловості більше інших інвестують в НДДКР.

Серед заходів державного стимулювання розвитку промисловості США виділяють такі: надання податкових кредитів фірмам, що переходять з аутсорсингу на інсорсинг (тобто закупівлі на території США); підтримка технологічних хабів при великих інженерних університетах, націлених на поширення нових технологій та навчання новим виробничим навичкам. Саме такий досвід

підтримки промислового сектору може бути врахований у вітчизняній регіональній та галузевій промисловій політиці.

Промислова політика Японії, починаючи з 2000-х років спрямована на підтримку перспективних галузей, у якості яких були відібрані: підвищення кваліфікації та розвиток людського капіталу; розвиток та захист інтелектуального капіталу; заходи щодо розширення та інтенсифікації НДДКР [8]. Пріоритетні галузі вибиралися з урахуванням таких критеріїв: внесок у забезпечення зростання з урахуванням попиту, оцінка важливості майбутнього країни, використання накопиченого потенціалу існуючого рівня промислової концентрації, можливість забезпечити розвиток державно-приватного партнерства. З середини 2000-х років держава почала розвивати регіональну політику, а також підтримувати співпрацю бізнесу з університетами та дослідницькими центрами. Як основні напрями промислово-технологічної політики розвитку було обрано інформаційно-комунікаційні технології, нано- та біотехнології, охорона навколишнього середовища. Особлива увага була приділена галузям, які мають соціальну значущість: цифрова електроніка, робототехніка, паливні елементи [4].

Особливостями промислової політики Німеччини є звернення до політики "зеленого росту" - зниження негативного впливу на оточуюче середовище, підвищення енергоефективності, перехід до відновлюваних джерел енергії. Держава систематично розвиває відсутні елементи інституційного середовища (державно-приватні партнерства, мережеві спеціалізовані інформаційні системи на національному та регіональному рівні; державні рамкові програми наукових досліджень та ін.). У рамках "штандортної" політики реалізуються заходи промислової, технологічної, інноваційної політики у межах конкретного регіону, створюються регіональні та міжрегіональні інноваційні кластери. Крім проведення інноваційної політики впроваджено також загальну систему моніторингу та оцінки ефективності проектів НДДКР з державною участю. Пріоритетними є заходи щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної системи освіти та наукових досліджень, у т.ч. через ефективну координацію національної політики із заходами комунітарного та загальноєвропейського рівня, а також аналіз відповідності її світовим тенденціям. У 2015 році Німеччина опублікувала стратегію впровадження проекту "Індустрія 4.0" до 2020 року з проміжними датами щодо кожного розділу цифрової економіки. У 2019 році було опубліковано новий документ "Національна промислова стратегія 2030. Стратегічні положення для німецької та європейської промислової політики" [10], важливою складовою якого є заклик німецького міністра до колег з країн Євросоюзу виявити

параметри ефективної державної підтримки для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності німецьких підприємств на світовому ринку та повернення ланцюжків доданої вартості до країн Євросоюзу.

З 2017-2018 років у Франції реалізується план "Нова промислова Франція". В основі цього плану лежить пріоритетне завдання – зайняти лідируючі позиції у найближчі 3-5 років на світових ринках у наступних нішах: технології 3-D друку, створення "віртуальних заводів", "інтернет речей", технології доповненої реальності [2]. Як заходи підтримки обрані субсидії та поворотні позики, фінансова підтримка в рамках фонду "Інвестиції в майбутнє", податкові пільги для компаній, які інвестують у виробничі засоби. Було обрано дев'ять цільових ринків, у яких країна має стати лідером, тому потрібно розробити спеціалізовані програми: нові ресурси (екологія, хімія та матеріали, добувна та обробна промисловість), розумні міста (екологічний аспект), еко-мобільність (розробка менш небезпечних для екології транспортних засобів), транспорт та медицина майбутнього, цифрова економіка та розумні пристрої, цифрова безпека та інноваційні харчові рішення у сільському господарстві. Крім цього, було запущено платформу технологій майбутнього для тестування промисловими підприємствами новітніх рішень у галузі автоматизації та цифрового виробництва. Додаткова увага приділена правовій охороні об'єктів промислової власності.

Основні характеристики промислової політики Великобританії: мінімальне пряме державне втручання; створення найсприятливіших законодавчих умов конкурентного розвитку підприємств і доступу підприємств на ринки; заходи однакові всім, без поділу за національною ознакою; стимулювання розвитку сумлінної конкуренції та вільного ринку; центральна роль податкової системи; велика кількість наглядових органів у конкретних сферах, що також розробляють нормативно-правові акти у сфері своєї компетенції; законодавство у сфері зовнішньоекономічної діяльності сприймається як найважливіший інструмент. Особливого значення має національне стратегічне планування, спрямоване на вирішення загальнонаціональних завдань (забезпечення економічного зростання, підвищення зайнятості, вдосконалення та впровадження нових технологій, раціональне використання природних ресурсів та інших.). Планування локалізовано на регіональному та місцевому рівнях. У листопаді 2017 року було прийнято промислову стратегію, засновану на п'яти принципах: інновації, робочі місця та підвищення доходів, оновлення інфраструктури, найкращі умови для створення та розвитку бізнесу, благополуччя населення. Викликами для Великобританії визнано: штучний інтелект та економіка даних, "чисте зростання",

майбутнє транспорту та населення, що старіє. На порядку денному розвиток низьковуглецевої енергетичної політики та пошук у цьому напрямі джерел зростання. А старіння населення сприймається як чинник технологічного розвитку, тому що створить попит на нові моделі житла, послуг, технологій та продуктів [6].

Аналіз досвіду проведення промислової політики у розвинутих країнах, дозволяє дійти висновку, що існуючу залежність між прискоренням розвитку економіки країни і її промислового сектору можна розглядати як один з позитивних прикладів, який треба враховувати на початку відновлення вітчизняної економіки у післявоєнний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про промисловий розвиток - 2022. Майбутнє індустріалізації в постпандемійному світі. ЮНІДО. URL: <https://bit.ly/3Khmt7N>
2. Річний огляд стану економіки і основних напрямків зовнішньоекономічної діяльності Франції за 2017 рік. Париж, квітень 2018. 148 с. URL: <https://bit.ly/3LWcS8Z>
3. Статистика Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org/>
4. Government Office for Science. Annual Review 2012-2013. 2013.
5. How important is U.S. manufacturing today? 13.09.2016. URL: <https://bit.ly/42Ijmm1>
6. Industrial Strategy. Building a Britain fit for the future. November 2017. URL: <https://bit.ly/3nqlCdm>
7. List F. Das Nationale System der Politischen Ökonomie: Schriften/Reden/Briefe, Berlin 1930, p. 184.
8. Lopez-Gomez C., Castaneda-Navarrete J., Tong, Y.S., Leal-Ayala D. Adding the Resilience Dimension to Industrial Policy: Lessons from COVID-19. 2021.
9. Ministry of Economy, Trade and Industry (Japan). URL: <https://bit.ly/3MpyniQ>
10. NationaleIndustriestrategie 2030. Strategische Leitlinien für eine deutsche und europäische Industriepolitik. BMWi, Februar 2019. 21 p. URL: <https://bit.ly/3UeRU7v>
11. UNIDO. Industrial Development Report. UNIDO, 2013.
12. Warwick, K. Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. *OECD Publishing*. 2013. No. 2. 57 p.

UDK 338.49:656

Oleksandr FEDORCHUK*PhD in Economics,**Associate Professor of the Department of Management**of foreign economic activity of enterprises**National Aviation University, Kyiv*

THE IMPACT OF EU INTEGRATION PROCESSES ON THE COMPETITIVENESS OF THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF KHERSON REGION IN THE POSTWAR PERIOD

Today, the issue of integrating Ukraine's agricultural sector into the global economic space, including the European Union, is more relevant than ever. It should be noted that globalization processes have significantly intensified, changing the main priorities and directions of the social mechanism of economic relations, and, unfortunately, the war in Ukraine has become a trigger.

The epicenter of the comprehensive renewal of agrarian relations, the search for new effective forms of management in the process of restoring the destroyed infrastructure of the agricultural sector, including transport, is the agrarian reform, which changes the interests of both society as a whole and the rural population. The model of functioning of the agricultural sector has undergone a transformation as a result of drastic changes, i.e. from the concept of "overcoming hunger" to "food security", and is now seen as "sustainable development".

The paradigm of a sustainable development society differs significantly from the paradigm of an industrial society, which is based on the priority of economic growth through the widespread use of industrial methods of production, including in agriculture. This is because industrial society is characterized by concentration of production and population, urbanization, and the formation of a system of values focused on efficiency and rationality without regard to the natural environment. Social and economic progress in an industrial society is driven by increasing the production of material goods and obtaining economic benefits at any cost. Under such conditions, environmental protection is subordinated to economic development, which makes it fundamentally impossible to effectively protect the environment.

It should be noted that it is necessary to proceed from the fact that the competitiveness of the transport infrastructure of the agricultural sector is the result of its competitive advantages in the entire range of management

issues. In the course of the study, we define the concept of "management of competitiveness of the transport infrastructure of the agricultural sector" as a set of management actions aimed at efficient use of resource potential, as well as the development of competitive strategies that ensure the formation and maintenance of competitive advantages and investment opportunities in order to create conditions for the production and sale of competitive environmentally friendly agricultural products, improving the standard of living and quality of life of the population.

Strengthening of positions in the competitive struggle depends on the quality of strategic management, since only strategic direction of activity allows an enterprise to survive and succeed in a competitive environment.

The essence of strategic management of the competitiveness of the transport infrastructure of the agricultural sector is revealed in the development of a strategy and a long-term action program to achieve the goals and solve the tasks of its improvement with minimal use of resources in accordance with the current market situation. The combination of targeted and integral approaches to the implementation of the strategic management concept makes it possible to set development goals, compare them with the existing capabilities (resource potential) of the enterprise and make them appropriate by developing and implementing a system of strategies ("strategic set").

Strategic management performs a large number of tasks related to strategic analysis, implementation, development and control over the implementation of enterprise strategies. Effective strategic management of the competitiveness of the transport infrastructure of the agricultural sector depends on the development and implementation of appropriate measures at the state and enterprise levels. During the period of economic transformation in Ukraine, a sufficient regulatory framework of competition law has been formed. The following laws of Ukraine are used: "On Restriction of Monopoly and Prevention of Unfair Competition in Business Activities"; "On the Antimonopoly Committee of Ukraine"; "On Natural Monopolies"; "On Protection of Economic Competition", etc.

Today, the issue of developing a mechanism of state support for scientific, technical and innovative activities that would help ensure the legally established standards of budget financing for the reconstruction of the transport infrastructure of the agricultural sector of Kherson region, which has suffered the most and is currently suffering from partial occupation, is relevant.

We believe that the reconstruction of the agricultural sector's transportation infrastructure should be carried out in two directions. In addition to rebuilding structures, roads, bridges, ports and airports damaged during hostilities, we should focus on institutional mechanisms that will ensure the most efficient functioning of the infrastructure and provision of

services. In addition, we must consider the possibility and feasibility of attracting private capital, as public funds alone, including donor assistance, are likely to be insufficient to ensure full and rapid financing of reconstruction work. In our opinion, in the context of very active European integration processes, the availability of such support is crucial, which will allow Kherson region and Ukraine as a whole to have a rebuilt competitive transport infrastructure in the agricultural sector.

Thus, the main pitfalls of post-war infrastructure reconstruction are the financing and implementation of transport infrastructure reconstruction projects, including those in the agricultural sector. Many studies have emphasized the importance of attracting private capital. However, the issue of governance and strategy for institutional reform of the transport sector often receives little attention, despite its obvious importance. The war has already radically affected Ukraine's position in world trade, especially in agricultural trade and the transportation network. At the same time, we can say that the country's distance from Russia, which began with the invasion of Crimea and Donbas in 2014, will continue for a long time.

We consider that first of all, it is necessary to intensify the issue of restructuring such an element of transport infrastructure as the railway industry. We advocate for improving communication within the country, as well as for changing the gauge to a standard gauge, namely 1435 mm, which is used in most of Europe. Such a project, which could cost from USD 40 to 130 billion, should play a dual role: it will facilitate trade with EU countries and also hinder Russia's military logistics in the event of continued hostilities. In terms of institutional arrangements, we believe that a vertically integrated model should allow us to take advantage of economies of scale. We also advocate rational economic regulation of the infrastructure service provider using incentive-based government regulation.

An effective system of forming the competitiveness of the agricultural sector's transport infrastructure affects the choice of a competitive strategy for its development. The choice of a general strategy for the competitiveness of the agricultural sector ensures the full and efficient use of available opportunities. The main feature is the adaptation of its capabilities to specific market conditions through the identification of basic strategies for increasing competitiveness. The formation of a competitiveness strategy for the transport infrastructure of the agricultural sector is based on making managerial decisions on the priority of financing functional strategies in order to ensure competitive advantages in the market. The result of implementing such a strategy is the achievement of high scientific and technical levels, increased production efficiency, better levels of resource saving and environmental protection.

The components of the strategy for ensuring the competitiveness of the agricultural sector's transport infrastructure are

- resource, commodity and market strategy, which includes decisions on such aspects as the volume of resource reserves, quality of resources, and behavior in the resource market;
- technological strategy should include decisions on such aspects as the nature of the technology, the degree of stability of the technology, R&D and technology upgrading, and technological gaps;
- Integration strategy, to include decisions on such aspects as vertical integration, horizontal integration, diagonal integration;
- investment and financial strategy should include decisions on such aspects as attracting external financial resources, return on borrowed funds, and investing own funds;
- social strategy should include decisions on such aspects as the number of employees, interchangeability of employees, differentiation of employees, degree of paternalism, social type of the team;
- management strategy should include decisions on such aspects as the type of management, organizational structure, and management structure.

In order to improve the system of managing the competitiveness of the transport infrastructure of the agricultural sector, an organizational and economic mechanism for managing the competitiveness of the transport infrastructure of the agricultural sector is needed, which is a set of subsystems that reflect aggregated sets of actions to increase the competitive capabilities of the enterprise.

The current organizational and economic mechanism should be aimed at solving all a number of tasks to achieve such goals as modernization and reconstruction, gaining competitive advantages and achieving economic development at the meso- and macro-levels. The organizational unit of the mechanism is a system of administrative methods, ways and means of forming and operating business entities. It includes all the links that arise in the processes of management, production, price formation, financing, etc. It should include: planning, organization, control, ensure interaction between the state and enterprises, and promote the spread of innovations in society.

Thus, the results of the theoretical analysis show that the basis of the competitiveness management system of the transport infrastructure of the agricultural sector is competitive advantages and competitive potential, which, through interaction, form the competitiveness of the enterprise and determine its competitive status in the Ukrainian and European markets. The combination of economic, environmental and social components of sustainable development of the agricultural sector affects their competitiveness in the current economic environment.

УДК 332.1:330.322: 338.245.8

Андрій КРУГЛЯНКО

*к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу і міжнародної логістики*

Кароліна ГУЦУЛЯК

здобувач вищої освіти,

Чернівецький торговельно-економічний інститут

НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА БІЗНЕСУ У КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

В цілому, державно-приватне партнерство (ДПП) виступає формою співпраці між державними органами та приватним сектором з метою спільної реалізації проектів у різних сферах. У сфері економічної співпраці держави та бізнесу на рівні регіону суб'єктами ДПП від держави виступають органи місцевого самоврядування і така співпраця може бути ефективним інструментом для залучення інвестицій, створення робочих місць та зміцнення економіки регіону як під час дії воєнного стану, так і у період післявоєнної відбудови.

Одним з прикладів спроб ДПП в Україні можна назвати створення у 2016 році Національної інвестиційної ради та її підрозділів при окремих обласних державних адміністраціях. В теорії ця рада створена з метою залучення інвестицій в регіони, забезпечення розвитку малих та середніх підприємств, створення робочих місць та зміцнення економіки областей. На сьогодні успішним цей приклад поки що назвати складно, але його реанімація здатна надати інфраструктурного імпульсу у відновленні економіки регіонів після війни.

Ще одним прикладом можна назвати створення технопарків, які зазвичай засновується з ініціативи державних органів та підприємств приватного сектору. Технопарк є місцем зосередження високотехнологічних підприємств, наукових і дослідних установ та інших організацій, що сприяє збільшенню інноваційного потенціалу регіону та його конкурентоспроможності на ринку праці. Так, наприклад, у Чернівецькій області планується створення двох технопарків ("Хотин Invest" у Хотині та "Енергія Буковини" на Сокирянщині), які розпочнуть свою діяльність у 2026 році і можуть стати потужним драйвером післявоєнної відбудови цих регіонів [1].

Також ДПП в галузі економічної співпраці місцевого самоврядування і бізнесу може бути здійснене через різні форми співпраці, такі як спільні проекти, спільні підприємства, угоди про концесію та інші форми. Такі співпраці можуть стимулювати розвиток бізнесу та економіки, зменшуючи ризики та витрати для приватного сектору та дозволяючи суспільству у особі органів самоврядування впливати на розвиток економіки регіону.

Однією з головних переваг ДПП є можливість діяти як механізм спільного фінансування проектів, які можуть бути складними або вимагати значних витрат для бізнесу. Держава в цілому та через органи місцевого самоврядування може забезпечити фінансову підтримку, використовуючи різні механізми, такі як гранти, міжбюджетні трансферти, пряме фінансування, субсидії, інвестиції та інші, тоді як приватний сектор може забезпечити необхідний капітал та менеджмент проекту.

Однак, ДПП може також створювати певні виклики. Наприклад, необхідно враховувати відмінності в цілях та мотивації держави та приватного сектору, а також забезпечити взаємну вигоду та розподіл ризиків. Також, відсутність ефективної координації між державою та приватним сектором може призвести до неефективного використання ресурсів.

Також слід враховувати специфічні ризики у контексті воєнного стану.

У разі воєнного стану ризики державно-приватного партнерства в галузі економічної співпраці можуть значно зрости. Основні ризики включають:

1. Під час воєнного стану залишається ризик, що держава може припинити всі контакти з окремими суб'єктами приватного сектору або значно скоротити їх масштаби (або й заборонити діяльність підприємств-колаборантів шляхом накладання санкцій тощо).

2. Воєнний стан вже призвів до суттєвого погіршення інвестиційного клімату в країні та втрати інвестицій приватним сектором.

3. Економічний спад у період війни є значною мірою логічним і прогнозованим і цей факт значно зменшує спроможність держави та приватного сектору фінансувати спільні проекти та здійснювати інші форми співпраці.

4. Воєнний стан змінив пріоритети держави та приватного сектору, зосередивши їх на військових потребах, внутрішні ресурси витрачаються на оборонні потреби замість розвитку економіки регіону.

5. В регіонах активних бойових дій залишаються високими ризики безпеки, що стає перешкодою для діяльності приватного сектору та реалізації спільних проектів з державою.

Отже, воєнний стан може значно зменшити ефективність державно-приватного партнерства в галузі економічної співпраці на рівні регіонів. Однак, у разі належної підготовки та планування, держава, органи місцевого самоврядування та приватний сектор можуть реалізовувати заходи для зменшення цих ризиків та забезпечення взаємовигідної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. У Чернівецькій області створять два індустріальні парки. Що про це відомо. Суспільне: Новини. URL: <https://suspilne.media/262353-u-cherniveckij-oblasti-stvorat-dva-industrialni-parki-so-pro-ce-vidomo/> (дата звернення 09.04.2023).

УДК 338.439

Олександр НАУМОВ

д.е.н., професор

професор кафедри менеджменту

зовнішньо економічної діяльності підприємств

Ольга НАУМОВА

фахівець лабораторії логістики,

Національний авіаційний університет, м. Київ

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ТА ХАРЧОВОГО ВИРОБНИЦТВА У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Херсонська область відома своїми родючими ґрунтами та багатими природними ресурсами, що робить її одним з найважливіших сільськогосподарських регіонів країни. Сільське господарство регіону є різноманітним і включає такі культури, як пшениця, кукурудза, соняшник та овочі, а також тваринництво. Цей сектор традиційно є важливим джерелом зайнятості та доходу для населення регіону і робить значний внесок у загальне виробництво сільськогосподарської продукції в Україні.

Перші негативні наслідки від російської агресії регіон зазнав ще у 2014 році, коли було втрачено ринок Криму, порушені логістичні ланцюги. Однак повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року завдала значної, в деяких секторах – руйнівної, шкоди сільськогосподарському сектору регіону, вплинувши на виробництво продуктів харчування, зайнятість та економічний розвиток.

Херсонська область перебувала під окупацією, а тому особливо постраждала від військових дій. Була зруйнована важлива інфраструктура, така як зрошувальні системи, сховища та транспортні мережі, знищена або вкрадена техніка, посівний матеріал. Більше того, багато фермерів та сільськогосподарських працівників були змушені покинути регіон, що призвело до дефіциту робочої сили, зниження врожайності та валового збору сільськогосподарських культур.

Метою цієї роботи є дослідження викликів та можливостей для післявоєнної відбудови сільського господарства та виробництва продуктів харчування в Херсонській області.

Відновлення сільськогосподарського сектору в Херсонській області стикається з різними викликами:

- втрата частини родючих земель, які навіть після перемоги будуть якийсь час непридатні для ведення сільського господарства через забрудненість вибухонебезпечними предметами;
 - дефіцит кваліфікованих працівників, що може перешкоджати процесу відновлення;
 - руйнування сільськогосподарської інфраструктури та об'єктів значно знизило виробничий потенціал регіону;
 - переміщення фермерів та сільськогосподарських працівників порушило зв'язки між громадами, що призвело до скорочення кількості фермерів та втрати досвіду;
 - обмежена доступність фінансових ресурсів для виробників.
- Уряд також має обмежені ресурси для підтримки відновлення сільськогосподарського сектору;

- погіршення доступу до ринків збуту.

Однак завершення війни відкриє перед регіоном певні можливості для відновлення та модернізації систем сільського господарства та виробництва продуктів харчування:

1. Зусилля з реконструкції мають бути зосереджені на модернізації та підвищенні ефективності існуючих виробничих потужностей. Це включає модернізацію обладнання та інфраструктури, впровадження нових технологій та покращення управління ланцюгами поставок. Особливу увагу слід зосередити саме на інвестиціях в інфраструктуру. Інфраструктура регіону, включаючи дороги, мости, іригаційні системи та сховища, була пошкоджена під час конфлікту. Реконструкція та модернізація цієї інфраструктури матиме важливе значення для підтримки сільськогосподарського сектору регіону.

2. Регіон повинен залучати іноземні інвестиції та досвід у сільське господарство, що може допомогти стимулювати економічний ріст та інновації. Впровадження сучасних сільськогосподарських технологій відкриває широкі можливості для розвитку, дає можливість

збільшити обсяги виробництва, якість продукції, забезпечити вихід на нові продовольчі ринки.

Однією з можливостей для відбудови є впровадження сучасних сільськогосподарських технологій, таких як точне землеробство та "розумне" сільське господарство. Ці технології можуть допомогти виробникам оптимізувати використання ресурсів і підвищити врожайність, що призведе до більш ефективної та сталої системи виробництва продуктів харчування. Крім того, використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія, може зменшити залежність регіону від викопних видів палива та зменшити вуглецевий слід виробництва продуктів харчування.

3. Аграрні підприємства регіону мають досліджувати нові ринки та диверсифікувати своє виробництво, щоб підвищити стійкість та конкурентоспроможність.

Ще однією можливістю є розвиток агротуризму в регіоні. Агротуризм може забезпечити нове джерело доходу для фермерів, а також продемонструвати унікальну місцеву кухню та сільськогосподарські традиції. Це може створити позитивний імідж регіону та привабити туристів, сприяючи розвитку місцевої економіки та культурному обміну. Але це перспектива віддаленого майбутнього, оскільки її реалізація буде можливою лише за умов повного розминування територій регіону.

4. Залучення фінансових ресурсів у розвиток галузі. Зокрема, відсутність доступу до кредитів та фінансування для фермерів може бути вирішена шляхом створення мікрофінансових установ та кредитних програм, що підтримуються державою. Це може надати фермерам необхідний капітал для інвестування в їхні господарства та збільшення виробничих потужностей.

Окрім можливостей в аграрному секторі, існують також можливості в харчовій промисловості. Херсонська область має давні традиції переробки харчових продуктів, багато компаній виробляють консервовані фрукти та овочі, соки та інші продукти. Зусилля з післявоєнної відбудови можуть бути спрямовані на модернізацію та розширення цих підприємств, а також на пошук нових продуктів і ринків збуту. Вихід харчових підприємств Херсонської області на нові ринки після перемоги у війні дає можливість для зростання та розвитку економіки регіону. З доступом до зовнішніх ринків харчові підприємства отримують потенціал для збільшення своїх доходів та підвищення конкурентоспроможності.

Однак, вихід на нові ринки може бути складним завданням, особливо для малих та середніх підприємств. Щоб досягти успіху, харчові підприємства Херсонської області повинні розробити стратегії, які враховують особливості нових ринків, включаючи культурні

відмінності, мовні бар'єри та регуляторні вимоги. Наприклад, їм може знадобитися адаптувати свою продукцію до місцевих смаків та уподобань або отримати сертифікацію на відповідність іноземним стандартам. Досягнення успіху на цих ринках вимагатиме ретельного планування, інвестицій та адаптації до нових ринкових умов.

Крім того, харчовим підприємствам може знадобитися інвестувати в маркетинг та канали дистрибуції, щоб ефективно охопити нових клієнтів. Розвиток партнерства з місцевими дистриб'юторами або відкриття нових дистриб'юторських центрів на цільових ринках може допомогти підприємствам підвищити свою впізнаваність та продажі. Таким чином, харчові підприємства Херсонщини зможуть розвивати свій бізнес, створювати нові робочі місця та сприяти економічному розвитку регіону. Важливу роль у відновленні сільськогосподарського сектору та харчової промисловості в регіоні має відіграти державна політика, міжнародна допомога та інвестицій приватного сектору

Таким чином, закінчення війни відкриває можливості для післявоєнної відбудови та відродження сільськогосподарського та харчового секторів Херсонської області. Модернізуючи існуючі потужності, залучаючи іноземні інвестиції та досвід, диверсифікуючи виробництво та освоюючи нові ринки, регіон може відновити та розвивати свою економіку, а також зробити внесок у загальний економічний розвиток України.

Лариса БАРИЧ-ТІНОВСЬКА

*проектна менеджерка КУ "Інститут розвитку громади"
Жовківської міської ради Львівського р-ну, Львівської обл.*

Любомир ГРИЦАК

*керівник програм Інституту політичної освіти, м. Київ
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 281 "Публічне управління та адміністрування",
Херсонський національний технічний університет*

ПРОЄКТНА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ МІЖНАРОДНИМИ СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Внаслідок повномасштабної війни економіка України зазнала значних втрат. Сукупно (за даними опитування "Advanter Group" станом на 10.06.2022 р.) діяльність майже половини підприємств було зупинено (18,7%) або майже зупинено (28,1%), загальні прямі втрати

МСБ оцінюються у 83 млрд. доларів США, бізнес-активність скорочувалась, а експортери стикаються з обмеженими можливостями через блокаду портів – поточні логістичні маршрути покривали менше 20% експорту. Видатки бюджету зросли майже вдвічі через збільшення витрат на оборону, підтримку бізнесу та гуманітарну допомогу [1].

Проте руйнування інфраструктури та економіки, значне падіння ВВП (до 40%), критичне зменшення доходів до бюджетів усіх рівнів та переорієнтація видатків бюджету на військові та оборонні потреби спричинило значне зменшення видатків місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток. Зокрема, на програми розвитку підприємництва в громадах коштів не достатньо, та й відповідно до нових правил казначейського обслуговування такі платежі здійснюються в останню чергу. Тому органи місцевого самоврядування все частіше звертаються до підтримки донорів міжнародної технічної допомоги.

Реалізацією цих проєктів зазвичай займаються як неурядові громадські організації так і спеціалізовані установи, створені органами місцевого самоврядування. Так, наприклад у Жовківській територіальній громаді у 2021 році було створено комунальну установу "Інститут розвитку громади". Відповідно до Статуту завданням КУ "Інститут розвитку громади" є сприяння створенню соціально-економічних, організаційно-правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу громади, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енергозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоздатної продукції, розвитку економіки громади. За цей період установою розроблено та реалізовано низку заходів та проєктів місцевого економічного розвитку, що мали суттєвий вплив на бізнес-середовище.

З метою мінімізації впливу негативних факторів, які виникли внаслідок військового стану, у територіальних громадах необхідно створити адекватні викликам військового стану та повоєнного відновлення стимулюючі механізми для інвестування в інноваційно-технологічні процеси, у відновлення місцевого виробництва, що є важливою складовою забезпечення конкурентоспроможності місцевого малого та середнього підприємництва. Також актуальними є отримання знань та компетенцій щодо формування стратегій стійкості бізнесу у військовий час.

Для цього КУ "Інститут розвитку громади" Жовківської міської ради розроблено проєкт "ДО УСПІХУ РАЗОМ!", який виграв конкурсний відбір на отримання гранту, оголошений програмою міжнародної допомоги "EU4Business: конкурентоспроможність та

інтернаціоналізація МСП", що спільно фінансується Європейським Союзом та урядом Німеччини і впроваджується німецькою федеральною компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Мета програми – створення кращих умов для розвитку українських малих і середніх підприємств, підтримка інновацій та стимулювання експорту, що є шляхом до сталого й рівномірного економічного зростання [2].

Для реалізації Проєкту було створено неформальний консорціум, до якого увійшли: Жовківська, Куликівська, Добросинсько-Магерівська, Рава-Руська та Новояворівська територіальні громади.

Партнерами проєкту стали:

1) *Навчально-науковий інститут державного управління НУ Львівська політехніка* – розробка та проведення трьох п'ятиденних бізнес-тренінгів "Вчимося зеленому бізнесу" за тематикою: "Зелений туризм", "Виробництво і торгівля екологічно чистими продуктами харчування", "Виробництво і торгівля екологічно чистими предметами зберігання";

2) *Львівська торгово-промислова палата* – проведення семінарів щодо пропозицій та можливостей для МСП щодо доступу малого та середнього бізнесу (МСП) до національних та міжнародних ринків, зокрема за допомогою інструментів мережі European Enterprise Network;

3) *Жіноча ділова палата України* – проведення Тренінгу з питань жіночого лідерства для жінок-підприємниць;

4) *Проєктний офіс НУ Львівська політехніка* – проведення семінарів щодо методів залучення інвестиційних ресурсів;

5) *Херсонський національний технічний університет* - впровадження наданих напрацьованих результатів проєкту в територіальних громадах та на деокупованих територіях Херсонської області.

Заходи та тематика тренінгів і семінарів в рамках реалізації проєкту були розроблені відповідно до "Програми сприяння інноваційному та науково-технологічному розвитку у Львівській області на 2021-2025 роки" [3], "Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027 роки" [4] та "Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 - 2027 років" [5].

В межах реалізації проєкту "ДО УСПІХУ РАЗОМ!" партнерами буде розроблено та впроваджено ефективні механізми взаємовигідної співпраці між владою та місцевим самоврядуванням, науково-освітнім та бізнес-середовищем для забезпечення відновлення регіонів, реалізації євроінтеграційних процесів, гармонізації освітнього та науково-інноваційного середовища.

Ще одним напрямком буде навчання представників бізнес-середовища, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад новим підходам до інвестиційної діяльності в умовах відновлення, а також розробки відповідних політик стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в територіальних громадах, що потерпіли від російської окупації чи зазнали руйнувань внаслідок збройної агресії.

Це все буде слугувати підґрунтям розбудови сучасної екосистеми розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу для післявоєнного відновлення як у Львівській та Херсонській областях, так і в Україні в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Відновлення та розвиток економіки". URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> (дата звернення: 03.04.2023).
2. EU4Business – ініціатива Європейського Союзу, яка допомагає малим і середнім підприємствам у країнах Східного партнерства. URL: www.eu4business.org.ua (дата звернення: 03.04.2023)
3. Програма сприяння інноваційному та науково-технологічному розвитку у Львівській області на 2021-2025 роки. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/programi-2021-2025-rokiv> (дата звернення: 03.04.2023).
4. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 роки". URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-lvivskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv> (дата звернення: 03.04.2023)
5. Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 - 2027 років. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20розвитку%20Херс.обл.на%20оперіод%202021-2027%20років.pdf>

УДК 656.6:330.3

Ірина ГРАБОВСЬКА*старший викладач кафедри менеджменту та адміністрування,
Хмельницький національний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Україна проходить екзистенційне випробовування війною, яку розв'язала Росія. У цій війні наша держава щодня зазнає безпрецедентних людських втрат, масштабних фінансово-економічних збитків, значного нищення створеного впродовж багатьох років промислово-інфраструктурного потенціалу [1]. Навіть проміжкові підрахунки збитків свідчать про їх катастрофічний характер. На лютий 2023 року сума збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення РФ, збільшилася ще на 6 млрд. дол. і становить 143,8 млрд. дол. За оцінкою експертів проекту Київської школи економіки (KSE Institute) "Росія заплатить" продовжують зростати збитки таких сфер як інфраструктура, освіта, енергетика, транспорт, торгівля та охорона здоров'я [2]. Такий багатогранний спектр гострих проблем спричинив виникнення кризових ситуацій і явищ, що негативно впливають на життя громади і вимагають використовувати антикризові підходи у діяльності органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Головною метою антикризових перетворень й одночасно умовою поступового переходу до стійкого розвитку є регулювання процесів змін елементів і взаємозв'язків економічної системи на різних рівнях її функціонування в напрямку відновлення та забезпечення їхньої синхронізації і збалансованості. Провідна роль у вирішенні цього завдання належить антикризовому управлінню, реалізація якого здійснюється через антикризові інструменти та заходи в поточному й стратегічному управлінні. Неврегульовані виклики та кризи завжди були загрозами для ефективного розвитку країни, її регіонів та усіх суспільних суб'єктів. Розмаїття причин і величезні масштаби втрат дозволяють класифікувати кризу як складне багатофакторне явище, що вимагає системного підходу до його аналізу і попередження. Відповідно, здійснивши аналіз наукової літератури, можна зазначити, що криза – це процес порушення збалансованості будь-якої системи, який супроводжується втратою її стійкості й може призвести або до

повної її руйнації та припинення існування, або до трансформації в новий урівноважений стан завдяки ефективному застосуванню інструментів антикризового управління.

Управлінці щодня зіштовхуються з необхідністю адекватного і своєчасного реагування на виклики з метою недопущення їх переростання у кризові явища. Науковець О.С. Адамська цілком обґрунтовано стверджує, що "виклик – це конкретна у часі та просторі проблема (протидія, перешкода) на шляху до безпечного розвитку, яка виникає перед соціальним об'єктом чи соціально-економічною системою і має загрозливий характер. Може становити як потенційну загрозу (наявність дестабілізуючих чинників, що можуть вплинути на систему в майбутньому), так і реальну (наявність дестабілізуючих чинників, що завдають впливу системі і потребують негайного врегулювання). Виклик є початковим етапом будь-якого протистояння чи конфлікту, оскільки являє собою прагнення одного об'єкта до протидії іншому об'єкту в реалізації його інтересів" [3, с. 14]. Тому головне завдання антикризового управління в регіоні полягає у тому, щоб розвернути "виклик часу", що насувається (або вже виник), на користь життєдіяльності соціально-економічної системи регіону і, таким чином, адаптуватися до нього. Фактично йдеться про підхід, згідно із яким проблеми зовні відображають ті проблеми, які є у відповідній системі всередині. Іншими словами, відповідно до зовнішніх обставин корегується внутрішнє середовище [4].

В умовах загострення регіональних викликів, нестабільності та кризових явищ особливої актуальності набуває питання підвищення ефективності антикризового управління в діяльності органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади, що, з одного боку, дає змогу впливати на розвиток окремих кризових процесів, а з іншого – покликано відновити комфортне і безпечне середовище для проживання людей та забезпечити поступовий перехід до стійкого розвитку і досягнення цілей територіальної громади. Це вимагає від відповідних органів влади зосередження уваги на створенні й організації системи стабілізаційних заходів, спрямованих на зниження негативних наслідків від наявних проблем та на їх подальше розв'язання (в тому числі, екстрена допомога для вирішення нагальних потреб; максимально швидке відновлення діяльності підприємств; вагомі плани з відновлення та удосконалення ураженої критичної інфраструктури; підтримка бізнесу в питаннях збереження та збільшення зайнятості, стимулювання повернення громадян з-за кордону тощо).

Реалізація комплексу антикризових заходів неможлива без опрацювання та застосування антикризової стратегії, що "базуватиметься як на економічному, технічному та технологічному

потенціалі вітчизняних підприємств, так і орієнтуватиметься на передовий зарубіжний досвід із залученням ресурсів із зовні" [5, с. 284]. Кожна з таких стратегій має спиратися на відповідне бюджетне фінансування та співфінансування за різними міжнародними та європейськими програмами. Серед основних напрямів антикризового управління для територіальних органів влади слід виділити такі [6, с. 39-40]:

1. Антикризове управління безпосередньо органом влади. Так, за сучасними оцінками, тільки за рахунок застосування нових методів динамічної оптимізації місцевого бюджету його ефективність можна підвищити на 40-80% і, відповідно, заощадити бюджетні ресурси. Методи управління бюджетним ризиком дозволяють ще на стадії формування бюджету виявити до 25% резервів, причому величина ефекту, що досягається, тим більше, чим вище об'єми бюджетних ресурсів.

2. Антикризове управління об'єктами соціальної сфери і/або комунальними підприємствами (зазвичай у поєднанні з першим пунктом).

3. Антикризове управління (регулювання) окремими комерційними підприємствами територіального утворення. У цьому напрямі є доцільним розподіл, зокрема, крупних промислових підприємств на три групи: ефективно працюючі виробничі потужності; потенційно ефективні, але незадіяні виробничі потужності, відносно яких можлива ініціація програми реструктуризації на основі пайової участі або створення техноцентрів; неефективно працюючі виробничі потужності, до яких слід застосовувати програми диверсифікації підприємства або його ліквідація.

Водночас, важливою проблемою управління в регіоні та територіальних громадах також стає адекватність стимулів і форм взаємодії параметрів об'єкта і суб'єкта управління умовам і методам вирішення визначених завдань, його ефективності. Тому до цих трьох напрямів слід додати ще один – антикризове управління об'єктом управління в цілому, як єдиною системою, що дозволить ефективніше долати кризові явища.

Елементом системи антикризового управління є державне антикризове управління, яке може стати одним із інструментів врегулювання регіональних викликів. Державна антикризова політика реалізується центральними органами влади шляхом розробки, впровадження та коректування законодавчих актів (законів, концепцій, стратегій, доктрин, цільових програм розвитку галузей та регіональних програм) для регулювання відносин у соціально-економічній, політичній, екологічній та інших сферах [7, с. 32]. Реалізація такої політики передбачає участь структур державного управління усіх

рівнів та органів місцевого самоврядування. Важливо відмітити, що в Україні анонсовано розроблення національного плану дій, для чого в квітні 2022 року створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. В її складі – 24 робочі групи, учасниками яких розроблено план заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, перелік пропозицій щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, необхідних для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

Сьогодні значній кількості українських регіонів є притаманними ті чи інші проблеми кризового характеру, які потребують негайного вирішення. В зв'язку з цим продовжує залишатися актуальним питання масштабного оволодіння управлінцями знаннями та досвідом вирішення кризових ситуацій, які виникають в процесі управління регіоном (територіальною громадою) [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Експертна дискусія "Стратегія повоєнного відновлення України". *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoeyennoho-vidnovlennya-ukrayiny> (дата звернення: 02.04.2023).
2. Київська школа економіки. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 23 березня 2023 року. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povno-masshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/?fbclid=IwAR2asAxim_BZphfnJeM-2bOPVjC4uoROeG6XewkYo71iIAXOOT8rssYuwIe (дата звернення: 02.04.2023).
3. Адамська О.С. Формулювання дефініції поняття "регіональний виклик". *Проблеми розвитку публічного управління в Україні* : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. до 100-річчя запровадження державної служби України (12–13 квітня 2018 р., м. Львів) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 12-15.
4. Газарян С. В. Теоретичні основи антикризового управління в регіоні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. С. 56-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_2_11 (дата звернення: 03.04.2023).
5. Охріменко О., Попов Р. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень. *Економіка та суспільство*. 2022, (45). URL:

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-7> (дата звернення: 04.04.2023).

6. Антикризові стратегії публічного управління. Методичні вказівки до практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи здоб. освітн. ступеня магістра спец. 281 "Публічне управління та адміністрування" усіх форм навчання / Укладачі : Бутко М.П., Оліфіренко Л.Д. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 62 с.

7. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 30-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_2_5 (дата звернення: 02.04.2023).

УДК 351

Володимир ДЕМЧЕНКО

к. філол. н., доцент,

доцент кафедри державного управління

і місцевого самоврядування,

Херсонський національний технічний університет

КОДИФІКАЦІЯ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДИХОТОМІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО Й ГРОМАДЯНСЬКОГО

Закон України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" [1] було підписано Президентом 13 грудня 2022 року – ледь не через рік після початку повномасштабної агресії з боку Російської "Федерації" (фактично – імперії). Цей строк, певно, був потрібен для того, щоб переважна більшість українських громадян усвідомили свою приналежність до суверенної та унітарної держави Україна й відчули в собі національну українську ідентичність. Лише ці почуття могли викликати в них огиду й ненависть до ворога як на полі бою, так і в окупації чи під постійними обстрілами, а отже – відповідну гордість за країну, де вони живуть і громадянами якої є.

У такому ракурсі термін "національна", отримує дещо ширше значення, аніж приналежність до певної (у нашому разі – української) нації, що залишається в етнічному семантичному полі. Сучасний політичний словник 2005 року (тобто ще до появи на політичному обрії Володимира Зеленського з однодумцями), дефінує "націю" за "об'єднаними" атрибутами, зокрема це спільні політичні інтереси, єдине громадянство, культура і традиції, але "незалежно від етнічного походження" [2, с. 523]. Тобто бачимо тут тих-таки етнічних росіян

або російськомовних українців, які сьогодні виявляють патріотичність і оптимізм щодо світлого майбутнього України та поразки Росії.

Закон з'явився з усвідомленням того, що українська ідентичність – то "складова забезпечення національної безпеки України" [1]. Із цим визначенням можемо впевнено сказати: те, що мало бути ще на початку 90-х років, нарешті відбулося – площина національна стала нарешті домінантою над економічною, а термін "нація" перестав (щоправда лише певною мірою) бути табуйованим у суспільстві та владних структурах.

Щоправда, головний термін Закону – "українська національна та громадянська ідентичність" – попри свою комплексність передбачає й розподіл на національну та громадянську складові. Ми можемо лише мати версію, що перша стосується власне українців за етнічним походженням, а друга – усіх громадян України, які мають "усвідомлення свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом". Тобто у свою чергу "національна ідентичність" позначається як "усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти", що об'єднана назвою, географічним та етнічним походженням, "історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою" [1].

Мета й завдання державної політики у цій сфері (стаття 4) передбачають "досягнення єдності в українському суспільстві", "подолання суперечностей мовного й регіонального характеру", тобто пояснюють вищенаведену дихотомію намагання побудувати саме громадянську спільноту, байдуже як вона буде термінозуватись – "нація", "народ" чи ще як. Тому в тексті трапляються синонімічні зауваги на кшталт "суспільно-державні (національні) цінності" (стаття 6), що також є консолідаційними чинниками утвердження української ідентичності. Це зокрема соборність (єдність і неподільність території, духовна єдність громадян незалежно від національності та віросповідання, ментальна самобутність, спільні засоби комунікації, поведінки, знання й розуміння української мови, історії, культури. Також сюди належать воля (як прагнення досягти мети, самостійності, свободи) та гідність (як відстоювання духовно-моральних і державницьких позицій, усвідомлення громадянського обов'язку) [1].

Означені громадянські (національні) чесноти потребують термінологічного узагальнення, і таким терміном висувається "громадянська компетентність", що включає здатність "реалізовувати і захищати права та свободи людини", відповідально ставитися до громадських обов'язків через участь у суспільному житті, "підтримувати розвиток демократичного суспільства" [1]. Тобто таку компетентність краще назвати "громадянськістю" чи й "громадянською свідомістю", адже компетентність передбачає

більшою мірою набуття певних знань і навичок, а не їх наявність від народження, що можлива в разі виховання порядної людини в сім'ї національної інтелігенції.

Проте цю компетенцію – набір означених вище чеснот – потрібно ще й зберегти в умовах зовнішньої загрози, зокрема посягання на них з боку імперії, яка головним своїм завданням завжди має підкорення інших народів та їхню подальшу асиміляцію. Тому в Законі наявний відповідний термін "громадянська стійкість", що позначає "здатність особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів" [1].

Не можна сказати, що дихотомія національного й громадянського в Законі сходить до розмежування цих аспектів – навпаки, автори намагаються весь час поєднати їх. Так, одним із завдань держави в цій сфері визначається формування у громадян "активної громадянської позиції" не лише на основі поваги до прав людини, громадянської стійкості, патріотизму, але й на основі "духовних цінностей українського народу, національної самобутності", поваги до державної мови і зрештою – шанування "суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави" [1].

Отже, в межах української ідентичності дихотомія національного й громадянського, визначена в аналізованому Законі, має сприяти консолідації української політичної нації в боротьбі з агресором за вільну демократичну Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
2. Політологічний словник / за ред. Головатого М.Ф., Антонюка О.В. Київ : МАУП, 2005. 792 с.

УДК 332.142 : 338.46

*Ірина ДИННИК**кандидат наук з державного управління,**доцент кафедри публічного**управління та адміністрування,**Державний торговельно-економічний університет, м. Київ*

РЕІНТЕГРАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ

Реінтеграція територій - це процес повернення після конфлікту або війни певної території під контроль та управління держави. Це може включати в себе відновлення інфраструктури, економіки, соціальних і політичних інститутів, а також забезпечення безпеки та розв'язання інших проблем, що виникають у зоні конфлікту.

Сучасні виклики та можливості управління реінтеграцією територій залежать від багатьох факторів, таких як масштаб конфлікту, політична стабільність держави, готовність та спроможність уряду вирішувати проблеми, що виникають під час процесу реінтеграції.

Важливим викликом є відновлення економіки та інфраструктури в зоні конфлікту. Це може бути складно, оскільки конфлікт може завдати значної шкоди інфраструктурі та економіці. Проте, допомога від міжнародних організацій та держав може допомогти відновити та покращити ситуацію.

Управління реінтеграцією територій потребує сильного лідерства, готовності до діалогу та співпраці, ефективного управління ресурсами. У цьому контексті важливе значення має розроблення програм комплексного відновлення території територіальної громади для розвитку територій та забезпечення життєвого рівня їх мешканців. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1159 "Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них", програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) включає такі розділи: загальний опис населеного пункту (території), для якого (якої) вона розробляється, зокрема: географічне розташування; загальна економічна оцінка; загальна екологічна оцінка; кількість постійного населення; кількість тимчасово переміщеного населення; інформацію про наявність містобудівної документації на території територіальної громади (її частини), аналіз щодо її актуальності та ступінь її

реалізації; аналіз негативних впливів (зокрема бойових дій, терористичних актів, диверсій, надзвичайних ситуацій), що призвели до необхідності розроблення програми; аналіз негативних впливів, що призвели до необхідності розроблення програми, на традиційний характер середовища, історичні ареали населених місць, об'єкти культурної спадщини, довкілля, природоохоронні території та об'єкти; аналіз ресурсів території для відновлення життєдіяльності території територіальної громади (її частини); інформацію щодо необхідності підготовки території (зокрема здійснення розмінування, демонтажу зруйнованих будівель та споруд, рекультивациі земель); інформацію про шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, надзвичайними ситуаціями [1]. Всі ці названі розділи мають обов'язково входити в програми повоєнного відновлення територій України.

Управління реінтегрованими територіями полягає в забезпеченні інтеграції територій, що повернулися під контроль уряду, до загальної системи управління країни. Це охоплює розвиток соціальної, економічної та інфраструктурної сфер, а також забезпечення правопорядку та безпеки. Основними завданнями управління реінтегрованими територіями є відновлення життєвого рівня мешканців, забезпечення розвитку бізнесу та інвестицій, підвищення рівня зайнятості та розвиток місцевого самоврядування.

Розроблення програм комплексного відновлення території територіальної громади передбачає проведення комплексних заходів з відновлення та розвитку інфраструктури, підвищення рівня соціальної та економічної безпеки, забезпечення життєвого рівня мешканців. Такі програми можуть включати в себе розвиток медичної та освітньої інфраструктури, відновлення дорожньої мережі та комунікацій, підвищення рівня зайнятості та інвестицій.

Особливу увагу в програмах комплексного відновлення територій необхідно приділити врахуванню інтересів та потреб місцевого населення, залученню громадськості до процесу прийняття рішень та визначенню пріоритетів розвитку територій.

Отже, управління реінтегрованими територіями включає в себе наступні ключові етапи:

- Відновлення контролю держави на території. Цей етап полягає в забезпеченні безпеки та охорони на території, поверненні під контроль уряду всіх адміністративних та територіальних підрозділів.

- Відновлення інфраструктури. Цей етап передбачає відновлення економічної, соціальної та транспортної інфраструктури, яка була пошкоджена внаслідок конфлікту.

- Підтримка економічного розвитку. Цей етап включає в себе створення умов для розвитку бізнесу та інвестицій, забезпечення

стабільного функціонування місцевих підприємств та привабливості інвестиційної клімату на території.

-Розвиток соціальної сфери. Цей етап передбачає підвищення рівня життя мешканців, розвиток медичної, освітньої та культурної інфраструктури, забезпечення доступу до основних соціальних послуг.

- Розвиток місцевого самоврядування. Цей етап включає в себе забезпечення відповідних прав та повноважень місцевим органам влади та громадським організаціям, забезпечення їх активної участі у процесах управління територією.

- Розбудова миру та національного злагодження. Цей етап включає в себе розвиток національного злагодження, забезпечення прав іноземних та місцевих національних меншин, а також забезпечення миру та безпеки на території.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1159. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text>

Микола ДУРМАН

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,*

Херсонський національний технічний університет

Артур ДАВИДОВ

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Херсонський національний технічний університет,
начальник військової адміністрації*

Верхньорогачицької громади Херсонської області, Україна

П'ЯТЬ ПРІОРИТЕТІВ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ХЕРСОНЩИНИ У 2023 РОЦІ

З початку воєнної агресії Російської Федерації та повномасштабного вторгнення її військ на територію України, російські загарбники встигли знищити велику кількість інфраструктури у промисловій, транспортній, енергетичній та інших сферах народногосподарського комплексу. Проте під час воєнних дій

руйнується не тільки інфраструктура, руйнуються й бізнес-зв'язки та процеси, а також гинуть чи зазнають поранень мешканці наших міст, селищ та сіл – ті, задля кого ця інфраструктура повинна працювати. Саме тому їй відновленню приділяється велика увага зараз і буде приділятися ще більша увага у повоєнний період.

Так, наприклад, за оцінками міського голови Маріуполя Вадима Бойченка (зробленими, до того ж, ще на початку квітня 2022 року), для відновлення його рідного міста знадобиться більше \$11 мільярдів... А є ж іще Буча, Охтирка, Харків, Ізюм, стерті з лиця землі Волноваха і Попасна, десятки інших міст, елищ і сіл по всій країні [1]. І ще невідомо скільки їх зазнають руйнування до кінця війни, адже бої за Бахмут йдуть і сьогодні, так само, як кожен день обстрілюється Херсон та Херсонщина.

Саме тому в кінці січня 2023 року прем'єр-міністр України Денис Шмигаль у своєму виступі на Бізнес-форум "Rapid Recovery of Ukraine", що пройшов у Люксембурзі [2]. "Коли ми говоримо про відновлення, то думаємо не лише про далеке майбутнє. Відбудову слід починати вже зараз. Адже від цього залежить життя та здоров'я мільйонів людей", – наголосив Денис Шмигаль. Потреби України у відновленні станом на червень 2022 року оцінювалися Світовим банком та Єврокомісією в 350 млрд доларів. Зараз ця сума може перевищити 600-750 млрд доларів. За словами Прем'єр-Міністра України для відновлення тільки у 2023 році планується залучити \$17 млрд – це будуть кошти бюджетів різних рівнів, а також міжнародна технічна допомога (різноманітні гранти, пільгові позики та приватні інвестиції).

Як зазначив Прем'єр-міністр України, було визначено п'ять пріоритетів фінансування швидкої відбудови нашої держави, а саме [там же]:

Перший пріоритет – енергетика. Внаслідок російських атак уражено понад 400 об'єктів електро- й теплопостачання. Україна прагне не просто відновити енергетичну мережу, а децентралізувати, що зробить її менш вразливою та гарантує наявність електроенергії в оселях українців та на підприємствах. Складність ситуації з енергопостачанням у Херсонській області пов'язана насамперед із руйнуванням та мінуванням енергетичної інфраструктури під час відходу російських військ. Потрібен час, щоб відновити енергетичні об'єкти та розмінувати десятки кілометрів енерголіній, тисячі опор та сотні тисяч квадратних метрів під ними – про це повідомив голова правління Укренерго Володимир Кудрицький [3]. Щоб повністю відновити зруйновані енергооб'єкти області, треба більш ніж 218,96 млн гривень. На нашу думку, ще одним таким об'єктом, який несе в собі загрозу, є Каховська ГЕС, що до сьогодні перебуває на окупованій

території. Вона має руйнування, а росіяни пошкодили також і спускні споруди, тому зараз відбувається неконтрольований витік Каховського водосховища. А це не тільки енергетична, але й гуманітарна (цією водою користується багато мешканців Херсонської, Миколаївської, Запорізької та Дніпропетровської областей) та екологічна (руйнування екосистеми пониззя Дніпра) проблеми.

Другий пріоритет – житло. На кінець минулого року збитки від руйнувань житлового фонду склали 54 млрд доларів. Пошкоджено або зруйновано 150 тисяч будинків. За словами голови Херсонської обласної військової адміністрації Олександра Прокудіна через обстріли на Херсонщині найбільше постраждали домівки людей – приватні та багатоквартирні будинки. Це понад 3 700 будівель. Щоб провести поточний та капітальний ремонт та демонтаж, де він потрібен, знадобиться понад 27 млн 389 тис. грн. [4]

Третій пріоритет – гуманітарне розмінування. Понад 30% території України забруднено російськими снарядами і для її очищення потрібно щонайменше 5 років. Робота з розмінування вже триває, але потрібні ресурси (як людські, так і матеріальні та технічні), аби вона йшла інтенсивніше. Керівник групи управління розмінування Херсонської області Олександр Дворецький повідомляє, що "всього з початку роботи наш загін перевірів близько 1800 га територій, понад 550 км ліній електропередач, понад 300 км автомобільних доріг. Виявили, вилучили і знешкодили 15 тисяч одиниць вибухонебезпечних предметів. Проте роботи ще багато – наприклад, у Бериславському районі 70% залишеної російськими окупантами вибухівки – це інженерні боеприпаси. Їхнє знешкодження потребує багато часу та вмінь" [5]. Поки що з понад ніж 500 тис. гектарів земель піротехніки ДСНС та Націполіції розмінували лише трохи більше 10% тому перспективи для аграріїв Херсонщини не дуже втішні.

Четвертий пріоритет – критична та соціальна інфраструктура: дороги, мости, комунальні об'єкти, мережі постачання води, тепла та газу, школи та лікарні. Як зазначалося вище, в Україні вже є повністю зруйновані населені пункти, відновити життєдіяльність яких буде важко. Наразі на Херсонщині більше ніж 1 700 об'єктів критичної інфраструктури пошкоджені або зруйновані внаслідок ворожих ударів. При цьому до газопостачання підключено 60 населених пунктів із 88, централізоване водопостачання є у 161 із 189, з них 85 забезпечені водою завдяки використанню генераторів. У Херсоні більш ніж 98% абонентів мають світло. Ведуться роботи по відновленню шляхів та мостів, адже саме автомобільним транспортом зараз відбувається переважна частина вантажних та пасажирських перевезень [4]. Саме відновлення критичної інфраструктури стане

передумовою для повернення сотень тисяч українців із-за кордону додому.

П'ятий пріоритет – допомога приватному сектору, як малому та середньому підприємництву, так і великому бізнесу. Прямі втрати приватного бізнесу торік склала \$13 млрд, з них \$9 млрд — частка збитків великих та середніх підприємств. Непрямі втрати становили понад \$33 млрд, а необхідна сума для відновлення підприємств — \$24,9 млрд. До найбільших підприємств за розмірами активів, що зазнали прямих збитків від збройної агресії Росії у 2022 році, увійшли Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Азовсталь, Нібулон, Мотор Січ. Також 19 приватних та державних підприємств (17%) з-поміж великих та середніх зруйновано повністю, ще 90 (83%) пошкоджені частково [6].

Всі плани по відновленню мають бути підкріплені фінансовими ресурсами. Насамперед російськими репараціями і "замороженими" валютними резервами РФ, а також конфіскованими російськими активами олігархів країни-окупанта. Також це будуть кошти державного бюджету, міжнародних партнерів і донорів на платформі United24.

При цьому ряд країн виявили бажання відновлювати українські громади. Херсонщину зголосилися відновлювати Швеція та Нідерланди. І вже у Посад-Покровському, котре значно постраждало від російських ударів, для людей, чие житло зруйноване, встановлять 328 модульних будиночків. Їх надали від шведської служби цивільного захисту зі стратегічних резервів Європейського Союзу шляхом реалізації Механізму цивільного захисту ЄС. Також вже розроблені проекти відбудови громади, у тому числі дитячого садка та амбулаторії.

Таким чином, для відновлення пошкодженого майна, зруйнованої критичної інфраструктури та об'єктів соціально-культурної сфери необхідно в кожному конкретному випадку, в кожному конкретній області, районі чи територіальній громаді визначитися з обсягами відновлення, а також з його принципами. У нагоді тут можуть стати елементи антикризового управління (для вирішення нагальних проблем) та елементи стратегування (для формування та реалізації довгострокових проєктів відновлення).

ЛІТЕРАТУРА

1. Відбудова зруйнованих росіянами міст і сіл: із чого починати. Офіційний сайт Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3475946-vidbudova-zrujnovanih-rosianami-mist-i-sil-iz-cogo-pocinati.html>

2. Денис Шмигаль узяв участь у бізнес-форумі "Швидке відновлення України" в Люксембурзі. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. URL: <https://mspu.gov.ua/news/denys-shmyhal-uziav-uchast-u-biznes-forumi-shvydke-vidnovlennia-ukrainy-u-lyuksemburzi>
3. Росіяни зруйнували та замінували майже всі енергооб'єкти на Херсонщині. Офіційний сайт Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3619712-rosiani-zrujnuvali-ta-zaminuvali-vsi-energoobekti-na-hersonsini-kudrickij.html>
4. Пилипчук Є., Прокудін А. Ситуація на ТОТ Херсонщини тяжка і з кожним днем росіяни роблять життя там все більш нестерпним. Офіційний сайт Інтерфакс Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/898131.html>
5. На деокупованій частині Херсонщини піротехніки розмінують інфраструктурні об'єкти, згодом — решту територій. Суспільне Херсон. URL: <https://suspilne.media/391913-na-deokupovanij-castini-hersonsini-pirotehniki-rozminovuut-infrastrukturni-obekti-zgodom-restu-teritorij/>
6. Таранова Є. Рік масштабної війни: яких збитків завдала військова агресія РФ та як Україна планує відновлювати країну вже у 2023 році. URL: <https://delo.ua/politics/rik-masstabnoyi-viini-yakix-zbitkiv-zavdala-viiskova-agresiya-rf-ta-yak-ukrayina-planuje-vidnovlyuvati-krayinu-vze-u-2023-roci-410318/>

Олена ДУРМАН

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,*

Олена СІДАНОВА

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Херсонський національний технічний університет*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ ТА КОНСУЛЬТАТИВНО- ДОРАДЧИХ СТРУКТУР У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

З початку повномасштабної військової агресії російської федерації проти України та уведення правового режиму воєнного стану на території нашої держави відбулися дуже великі зрушення в системі публічного управління, адже перед органами державної влади, їх територіальними підрозділами, а також представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування постали нові

проблеми і треба було вишукувати нові механізми та інструменти вирішення цих проблем.

Однією з таких проблем є руйнування енергетичної, промислової та житлової інфраструктури, що відбуваються внаслідок постійних артилерійських, ракетних та авіаційних ударів по нашій території, її містам та селам. Звичайно, найголовнішою цінністю нашої держави є люди, проте за відсутності інфраструктури дуже важко забезпечити достойну якість життя та безпеки наших громадян. Проте є й інші проблеми, без вирішення яких неможливе відновлення економіки нашої держави та її у цілому.

Перші спроби оцінки збитків від руйнувань та фінансових втрат бюджетів усіх рівнів, бізнесу і громадян, почалися зразу ж після воєнної агресії. Цим займається Проект "Росія заплатить" Київської школи економіки [1].

Не стоїть осторонь і держава. Для визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, підготовки стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди в Україні створено консультативно-дорадчий орган – Національну раду з відновлення України від наслідків війни [2]. Одним з головних завдань цього органу є розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки тощо.

Саме про це йшла мова на Міжнародній конференції з питань відновлення України після повномасштабного російського вторгнення, що проходила 4–5 липня 2022 року у Лугано (Швейцарія) [3]. Відновлення є масштабним і багатовимірним завданням, яке наразі неможливо вповні осягнути. Проте масштаб певних заходів із відновлення і необхідних ресурсів вже можна передбачити. Щоб допомогти країні у відновленні та модернізації, нам необхідно забезпечити тісну координацію та бути готовими до імплементації повномасштабних заходів з відновлення, як тільки для цього настане час.

У цьому році теж планується проведення аналогічного заходу, 21-22 червня 2023 року Велика Британія спільно з Україною проведуть у Лондоні міжнародну Конференцію з питань відновлення України (URC 2023). URC 2023 буде зосереджена на мобілізації міжнародної підтримки для економічної та соціальної стабілізації України та подальшого процесу відновлення від наслідків війни, у тому числі

шляхом допомоги для негайних потреб та фінансування участі приватного сектору в процесі відновлення.

Саме тому 12 грудня лідери країн "Великої сімки" (G7) оголосили про створення Координаційної платформи донорів для підтримки відновлення та реконструкції України. В заснуванні платформи також братиме участь Україна й міжнародні партнери в тісній координації з відповідними організаціями та фінансовими інституціями.

Через цю платформу координуватимуться існуючі механізми надання постійної коротко- й довгострокової підтримки, міжнародного фінансування та експертизи, а також заохочуватиметься реалізація програми реформ в Україні й розвиток приватного сектору. [4].

Таким чином, ми можемо бачити, що міжнародна підтримка процесів відновлення інфраструктури України, її соціально-економічної сфери лежить у полі зору урядів провідних країн світу, великих міжнародних структур та неурядових організацій. Саме за їх допомоги ми зможемо відбудувати нашу державу та забезпечити високу якість життя українцям зараз та у повоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект "Росія заплатить": Київська школа економіки. URL: <https://bit.ly/3zvWipk>
2. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/266/2022>
3. Ukraine Recovery Conference. URL: <https://ua.urb-international.com/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini>
4. G7 створить Координаційну платформу донорів для підтримки відновлення України. Project 'EU NEIGHBOURS east. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/g7-stvoryt-koordinacijnu-platformu-donoriv-dlya-pidtrymky-vidnovlennya-ukrayiny/>

УДК 339.543:656.613.1

Євген КАЛІНСЬКИЙ

*к.т.н., доцент, доцент кафедри товарознавства,
стандартизації та сертифікації,*

Валентина ЄВТУШЕНКО

*к.т.н., доцент, в.о. зав. кафедри товарознавства,
стандартизації та сертифікації,*

Сергій ПРИСЯЖНЮК

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності 076 "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність",
Херсонський національний технічний університет*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МИТНОГО РЕЖИМУ ТРАНСШИПМЕНТУ В МОРСЬКИХ ПОРТАХ УКРАЇНИ

Одним із найважливіших напрямків міжнародних вантажних перевезень є перевезення морським та річковим транспортом.

При цьому, говорячи про спрощення логістичних процесів та мінімізацію транспортних витрат, не можна не згадати про процедуру транshipment, яка широко застосовується у світовій практиці. Транshipment – це особливий режим перевалки вантажів і спрощений порядок їх митного оформлення, за яким вантаж, не залишаючи територію порту, перевантажується з одного судна в інше і йде в інший порт.

В законодавстві України відсутнє визначення поняття "транshipment". З іншого боку неодноразово робилися спроби врегулювання цього питання та реалізації внутрішнього транshipmentу на практиці.

У листі Міністерства доходів та зборів України від 21.05.2014 р. № 9029/6/99-99-24-01-09-15 [1], що містить коментарі до проекту Закону "Про особливості здійснення обробки та оформлення вантажів у контейнерах, контейнерах та транспортних засобів, що їх перевозять", зазначено, що запропоноване проектом поняття "транshipment" повністю поглинається визначенням поняття "транзит", що міститься у ст. 90 Митного кодексу України від 13.03.2012 р. №4495-VI [2].

Метою даного дослідження було на основі аналізу нормативно-правових документів, які регулюють питання здійснення митних процедур запропонувати шляхи вирішення проблеми переробки контейнерних вантажів та раціоналізації процесу проходження митного контролю.

Поняття "траншипмент вантажу" та "транзит вантажу" в загальноприйнятій міжнародній практиці відрізняються. Отже підхід, викладений у листі [1] є некоректним. Транзит вантажу – це ширше поняття, яке включає у собі транспортування вантажу із країни А країну Б через країну С (прохідний транзит) чи транспортування вантажу всередині однієї країни (внутрішній транзит), можливим елементом якого виступає траншипмент, тобто. навантаження вантажу. Таким чином, здійснення внутрішнього траншипменту в Україні можливе і певною мірою врегульоване на законодавчому рівні, проте є практичні складнощі як щодо застосування закону, так і для здійснення оформлення товару в митному режимі "транзит" за умовою траншипменту.

Відповідно до положень Митного кодексу України, для розміщення товарів та/або транспортних засобів комерційного призначення у митний режим "транзит" особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, має подати органу доходів та зборів митну декларацію (документ, який відповідно до ст. 94 Митного кодексу (МК)) використовується замість митної декларації), товарно-транспортний документ на перевезення та рахунок-фактуру (інвойс) або інший документ, який визначає вартість товару.

Законом закріплено, що у разі транзиту в межах одного пункту пропуску або для декларування товарів, що не є підакцизними, залежно від виду транспорту замість митної декларації може використовуватись авіаційна вантажна накладна (Air Waybill) або коносамент (Bill of Lading) (ч. 1 та 2 ст.94 МК України).

Аналогічні положення передбачені Наказом Міністерства фінансів України від 09.10.2012 р. № 1066 "Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень" [3].

Таким чином, при транзиті товару та використанні траншипменту для цілей декларування товарів (виконання митних формальностей) та як документ контролю, українське законодавство дозволяє використовувати транспортні та комерційні документи, зокрема, коносамент та рахунок фактуру, що надаються до митних органів у пункті пропуску через державний кордон України.

Отже, за буквою закону, при прибутті вантажу в один з українських портів і перевантаженні на інше судно для каботажного перевезення в рамках виконання митних формальностей до митних органів подається мінімальний пакет документів на весь обсяг вантажу, що прибув.

Водночас, системний аналіз нормативних актів, що регулюють цей процес, виявляє певні протиріччя та колізії. Крім суперечностей юридичного характеру, є ще перешкоди, пов'язані з відсутністю

митних органів належного технічного забезпечення, необхідного для оформлення та реалізації процедур.

На жаль, на сьогоднішній день єдина автоматизована інформаційна система не працює належним чином. Ще однією практичною перешкодою на шляху втілення у життя спрощеної процедури митного оформлення та контролю вантажів, що переміщуються в каботажі з реалізацією траншшипменту, є Технологічні схеми українських портів, у яких механізми таких процесів описані або недостатньо чітко або відсутні в принципі.

За підсумками 2021 року перевалка в Херсонському морському порту склала понад 2,6 млн. тонн вантажів. У загальній структурі вантажів за період із січня по грудень 2021 року експорт становив 1 652,1 тис. тонн, імпорт – 667,1 тис. тонн та каботаж – 305,5 тис. тонн, який збільшився на 57, 9% у порівнянні з 2020 роком. [4]

У ТОП 5 вантажів за значним обсягом перевалки увійшла пшениця, шрот кормовий, будівельний пісок, ячмінь та дизельне паливо.

Також за минулий рік вдалося залучити до морського порту Херсон 166,5 тис. тонн нових вантажів, серед яких значна частка – 60,12 тис. тонн – припала на корм кукурудзяний.

Рис.1. Основні показники роботи морського порту Херсон за 2021 рік

Серед портових операторів перевищити показники вантажоперевалки 2021 року вдалося ПрАТ "Херсонський КХП", ТОВ "Нафта-Траншшипмент" та ДП "ХМТП" (зараз ТОВ "Херсонський порт").

Всього за 2021 рік до акваторії морського порту Херсон увійшло 648 суден, також у порту оброблено 4 253 вагони.

Отже як бачимо потенціал у ДП "ХМТП" для збільшення обсягів перевалки є.

Але після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну робота порту була повністю заблокована. Після закінчення військових дій та розблокуванні роботи порту постане питання про завантаження існуючих та перспективних виробничих потужностей порту. Щоб повернутися до довоєнних обсягів переробки вантажів варто пам'ятати про транзитний потенціал України. В цьому випадку знов постане питання про удосконалення митних процедур в режимі транзиту та трансшипменту шляхом їх пришвидшення й спрощення.

Законодавчу базу реалізації спрощених митних процедур вже закладено. Для того, щоб закладені основи працювали на практиці, необхідно кілька умов: усунення існуючих колізій, більш чітка та докладна регламентація процедур, розробка відповідних технологічних схем та доопрацювання технічного забезпечення. За виконання цих умов у морських портів України з'явиться реальна можливість здійснювати "внутрішній" трансшипмент на практиці. Це може стати одним із факторів поживлення економіки як Херсону, так і регіону в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лист ДФСУ № 1085/7/99-99-24-01-06-17 від 01.08.2014. Щодо митного оформлення експортних вантажів. Роз'яснення ДФСУ від 14.08.2014 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9029810-14#Text>
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/4495-17#Text>
3. Про виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень: наказ Міністерства фінансів України від 09.10.2012р. № 1066 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2120-12#Text>
4. Херсонський морський порт торік перевалив понад 2,6 млн тонн вантажів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uprom.info/news/other/logistika/hersonskyj-morskyj-port-torik-perevalyv-ponad-26-mln-tonn-vantazhiv/>
5. Нова надпотужна 80-метрова баржа для перевезення зерна Дніпром [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://landlord.ua/news/novnadpotuzhna-80-metrova-barzha-dlia-perevezennia-zerna-dniprom/>

УДК 35.078:352

Анна МУНЬКО*кандидат наук з державного управління,**доцент кафедри управління та адміністрування**Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

АГЕНЦІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ ЯК ЕФЕКТИВНА ІНСТИТУЦІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ

Повномасштабне вторгнення РФ висуває підвищені вимоги до результативності діяльності органів місцевого самоврядування щодо розв'язання розв'язання найгостріших проблемних питань щодо підтримки та повоєнного відновлення рівня життя населення, що потребує ефективного використання усіх інституційних інструментів впливу на соціально-економічні процеси.

Важлива роль в інституційному забезпеченні досягнення мети сталого розвитку громад відводиться агенціям місцевого (регіонального) розвитку.

Процеси становлення агенцій місцевого розвитку в Україні тісно пов'язані з особливостями їх інституціоналізації в світі як своєрідного інституційного феномену кінця минулого сторіччя, філософія якого була запозичена в ЄС з досвіду США, оскільки, попри форми та моделі їх функціонування на думку фахівців Європейської Комісії "чи не єдиною спільною рисою агенцій регіонального розвитку є зв'язок їх діяльності з використанням внутрішнього потенціалу певної географічної території [3]".

Своєрідність агенцій місцевого розвитку полягає в тому, що вони виконують функцію медіації між бізнес-середовищем та органами державної влади і місцевого самоврядування, які концентруються на досягненні затверджених стратегій соціально-економічного розвитку територій. Саме тому результатом діяльності агенцій місцевого розвитку є досягнення ефекту розвитку територій за рахунок узгодження дій суб'єктів регіонального та місцевого розвитку, узгодження їх інтересів на шляху до вироблення спільних цілей та дій.

Агенція місцевого розвитку – структура, створена на основі партнерства між приватним, державним та громадським секторами з метою визначення та комплексного вирішення проблем розвитку конкретної території [3] (за визначенням експертів Європейської асоціації агенцій розвитку).

Оскільки основною місією агенцій місцевого розвитку є узагальнення колективного інтересу до розвитку певної території, вони

повинні мати чіткі зв'язки з місцевими та регіональними органами влади, зокрема у питаннях управління, фінансування і визначення завдань розвитку території та функціонувати на чітко визначеній значній географічній території.

Експерти відзначають позитивну роль агенцій місцевого розвитку поряд з іншими спеціалізованими інститутами у процесах просторового розвитку як структур, що, на відміну від органів влади, не є політично та потенційно корупційно заангажованими і водночас не визначають філософією свого існування отримання прибутку, що є природним для бізнес-структур.

Агенції місцевого розвитку в європейській практиці, окрім реалізації традиційної філософії фінансового посередника між органами державної влади та місцевого самоврядування та підприємствами, розміщення їх виробництва на конкретній території, почали здійснювати нову роль – підтримки зростання конкурентоспроможності місцевих бізнес-ідей та пошуку інтегрованого підходу до розвитку територій із залученням до цих процесів якомога більшої кількості члені територіальної громади, що активізує підприємницький і соціальний капітали територій.

Досвід країн ЄС та США пропонує агенції як відпрацьовану форму інституційної підтримки місцевого розвитку, яка продемонструвала успішні результати лише за широкого залучення усіх стейкхолдерів до процесу місцевого економічного розвитку. У розвинених демократіях агенції місцевого розвитку ефективно співпрацюють з місцевою та центральною владами як фокусні центри стратегічного планування та супроводження проектів розвитку територій, забезпечують ефективну співпрацю на рівні влади, бізнес-середовища та громадськості, модифікуючи економічне і соціальне середовище.

Ключова мета діяльності агенцій місцевого розвитку – забезпечення сталого розвитку територій, під яким ми розуміємо підвищення якості існування та добробуту населення на фоні забезпечення збереження потенціалу природних ресурсів для майбутніх поколінь. У цьому сенсі реалізація на базовому рівні державної регіональної політики виконується виключно з урахуванням довгострокової перспективи соціально-економічного розвитку територій.

Створення мережі агенцій регіонального розвитку для підтримки процесів регіонального розвитку планувалося Кабінетом Міністрів України на 2000 р., але хибність підходу, що полягав у штучному продукуванні агенцій без урахування специфічних їх особливостей і передбачав створення підзвітних облдержадміністраціям структур, а також брак фінансових і, особливо,

кадрових ресурсів, потрібних для здійснення цього задуму, загальмував процес.

Упродовж 2001 – 2015 років, завдяки діяльності в Україні різних іноземних донорських організацій, які підтримували розвиток демократії в українському суспільстві, а також завдяки власним місцевим ініціативам, практично у всіх областях України було створено неприбуткові організації, що були аналогами агенцій місцевого розвитку. Передумовою їхньої ефективної участі у процесах розвитку територій була активна співпраця з місцевими і центральними органами державної влади і, насамперед, з органами місцевого самоврядування, які за своєю природою та функціями є відповідальними за розвиток певних територій. І хоча в багатьох випадках така співпраця була успішною, але нерозуміння органами державної влади ресурсу агенцій регіонального розвитку переважало.

Агенція регіонального розвитку – неприбуткова установа, що утворюється з метою ефективної реалізації вищезазначеної галузі державної політики. Мета діяльності – сприяння та організація регіонального розвитку, розвитку окремих територій областей, громад та їх інфраструктури, і відповідного об'єднання для цього організаційних та фінансових ресурсів, які походять як з території областей, так і з-поза їх меж, сприяння залученню інвестицій та позик, формування позитивного іміджу регіонів, надання консультативних послуг, покращення інвестиційного клімату у регіонах, збір та розповсюдження інформації, розробка та реалізація проектів регіонального розвитку та отримання фінансування для їх реалізації [2].

Тобто агенції місцевого розвитку покликані, використовуючи внутрішні та залучені зовнішні ресурси, активно співпрацюючи з органами місцевого самоврядування, державної влади, суб'єктами підприємництва, політичними силами та організаціями громадянського суспільства, формувати та реалізовувати стратегічні аспекти розвитку територій [4].

В Україні налічується кілька десятків таких організацій, що мають різний досвід, здатність і ресурсні можливості, проте в умовах правової невизначеності такі організації працювали і працюють в межах правового вакууму, реєструються в різних організаційно-правових формах, проте головною формою існування агенцій місцевого розвитку, засновниками яких є органи місцевого самоврядування, є комунальні підприємства, а головною метою – пошук міжнародної донорської допомоги.

Статус неприбутковості дозволяє агенціям місцевого розвитку працювати з різними джерелами фінансування: окрім коштів державного і місцевих бюджетів, джерелами фінансування можуть

бути спонсорська допомога, гранти та доходи, які отримуються від обслуговування потенційних інвесторів і бізнес-структур. Оскільки агенції місцевого розвитку не мають за мету отримання прибутку, а створюються для здійснення некомерційної господарської діяльності, то кошти, які можуть бути отримані внаслідок надання платних послуг, не повинні бути суттєвими та мають забезпечувати самокупність агенцій, у тому числі й спрямовуватися на покриття витрат з оплати праці висококваліфікованих працівників [1].

Успішна діяльність агенцій місцевого розвитку як медіатора зусиль органів місцевого самоврядування, державної влади, бізнес-середовища, політикуму та громадськості має сприяти реалізації стратегій соціально-економічного розвитку територій та швидкому вирішенню локальних проблем, забезпечувати зворотний зв'язок під час упровадження реформ, давати змогу коригувати спільні дії, підсилювати мотивацію бізнесу, запобігати міграції найбільш економічно активної та кваліфікованої частини населення, надавати об'єктивну інформацію щодо реальної конкурентної позиції територій; а також втілює на практиці принципи субсидіарності та партисипативності, що матиме результатом забезпечення сталого розвитку територій на засадах смарт-спеціалізації і створення сприятливих умов для активізації інвестиційної, інноваційної, експортно орієнтованої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зверяков М.І., Сментина Н.В. Розбудова в Україні мережі агенцій регіонального розвитку: вітчизняний досвід і керівництво до дій. Бізнес Інформ. 2014. № 6. С. 57–63.
2. Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-%D0%BF#Text>.
3. EURADA AWARDS 2022. URL: <https://www.eurada.org/rdas-overview/awards>.
4. Treshchov M., Munko A. Reshoring as a way of industrial breakthrough of Ukraine for sustainable development. *Sustainable development of territories: challenges and opportunities*: monograph / Bobrovska O. Yu., Krushelnytska T. A., Prokopenko L. L. [etc.]; ed. by O. Yu. Bobrovska. Published by International Center for Research, Education and Training. MTÜ. Tallinn, Estonia, 2021. С. 97 – 106.
5. Urban Agenda for the EU. URL: <https://futurium.ec.europa.eu/en/urban-agenda>.

УДК 321.21

Тетяна ЛЄНЬ*кандидат філософських наук,**доцент кафедри публічного управління та права,**Херсонський державний аграрно-економічний університет*

РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ: ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ, ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК

Еволюція суспільної свідомості в Україні має свій власний шлях. Події, з часів Незалежності країни, дали потужний поштовх для розбудови громадянського суспільства.

Ідея громадянського суспільства своїм корінням сягає часів Античності і знаходить теоретичне втілення в працях Аристотеля, Цицерона, інших мислителів. Незважаючи на різні підходи до тлумачення, з часом викристалізувалося розуміння громадянського суспільства як спільноти рівноправних громадян, яка не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага.

Однією з ознак демократичного суспільства є розвинута демократія.

У такому контексті дослідження проблем формування і розвитку громадянського суспільства, звертаємо увагу на аргументацію Л. Даймонда. Він зазначає, що громадянське суспільство слугує розвитку та поглибленню демократії багатьма шляхами: 1) забезпечує "основу для обмеження державної влади, отже для контролю держави з боку суспільства і для демократичних політичних інститутів, як найбільш ефективних засобів прояву цього контролю"; 2) доповнює "роль політичних партій у стимуляції політичної участі, підвищенні політичної ефективності та якостей демократичних громадян та просування високої оцінки обов'язків так само, як і прав демократичного громадянства"; 3) стимулює демократичну освіту; 4) сприяє структуруванню численних каналів за межами політичної партії для артикуляції, агрегації та репрезентації інтересів; 5) уможливорює перехід від клієнтизму до громадянства на локальному рівні; 6) генералізує широкий спектр інтересів, що перехреснуються і, тим самим пом'якшує принципову поляризацію політичних конфліктів; 7) залучає й тренує нових політичних лідерів; 8) сприяє дискусії та реформуванню існуючих демократичних інститутів та процедур; 9) поширює інформацію і, таким чином, надає можливість громадянам колективно представляти і захищати їхні

інтереси та цінності; 10) забезпечує мобілізацію нової інформації та розуміння процесів економічних реформ демократичних держав; 11) розвиває техніку пошуку компромісу та вирішення конфлікту; 12) зміцнює соціальні здобутки демократії; 13) розвиває у громадян повагу до держави та позитивну взаємодію з нею через посилення підзвітності, відповідальності, змістовності і ефективності, отже легітимності політичної системи [1, С. 245].

Зважаючи вищезазначений підхід, зауважемо, що провідним чинником розбудови громадянського суспільства є громадянський активізм.

Спираючись на результати міжнародного дослідження "Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та транскультурне переосмислення України", В.Середя до різновидів громадського активізму відносить залученість до ухвалення державних рішень (політична участь за Дж. Чаном), участь у громадських об'єднаннях (соціальна участь відповідно), допомогу іншим людям на громадянських засадах (добровільність та пожертвування), що у подальшому порівнюються з відповідними практиками. На рівні практик перелік різновидів громадського активізму розширюється до підписування петицій, звернень до місцевих політиків чи управлінців, участі у зборах підписів, демонстраціях, бойкоті товарів та послуг, надання допомоги ВПО та військовим, волонтерської діяльності, участі у силових сутичках, матеріальної (пожертвування речей) та нематеріальної допомоги (час, професійні консультації) [2].

О. Дейнеко наведене різноманіття відповідних соціальних практик аналітично поділяє на дві підгрупи за критерієм спрямованості:

1) громадський активізм у площині "громадянин – влада" (всі практики, що пов'язані з потенціальною можливістю громадського впливу на ухвалення владних рішень - підписування петицій, звернення до місцевих політиків чи управлінців, участь у зборах підписів, демонстраціях, бойкоті товарів та послуг тощо, що можуть здійснюватись як неформалізовано індивідуально, так і на рівні колективних зусиль громадських об'єднань).

2) громадський активізм у площині "громадянин – громадянин" (практики, що пов'язані з потенціальною можливістю впливу громадян на вирішення різного роду проблем у громаді (як окремих громадян, так і соціальних груп) без участі влади – волонтерство, благодійність, матеріальна та нематеріальна допомога, заходи соціального спрямування, що спрямовані на вирішення локальних проблем та місцевий розвиток; ці практики можуть здійснюватись як неформалізовано індивідуально, так і на рівні колективних зусиль громадських об'єднань) [3].

Сьогодні громадський активізм зумовлений глобальними й національними змінами. Представницька демократія помирає і поступово змінюється на користь участі громадян у житті країни. Для успішного розвитку громадського активізму в Україні необхідна постійна взаємодія між громадянами та владою. Саме такий підхід буде ефективним для успішної розбудови громадянського суспільства у повоєнній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Diamond L. Developing Democracy. Toward Consolidation / L. Diamond. – Baltimore and London : The Johns Hopkins University Press, 1999. – P. 239-250.
2. Серета В. Переосмислюючи український ідентифікаційний простір: громадський активізм в Україні після Євромайдану / Вікторія Серета // Феномен Майдану в українському суспільстві: соціологічні інтерпретації / за наук. ред. Є.І. Головахи та О.Г. Стегнія. К. : Інститут соціології НАН України, 2014. С. 58–78.
3. Дейнеко, О. (2021). Локальный общественный активизм как компонент социальной сплоченности в объединенных общинах. *Актуальные проблемы философии и социологии*, (26), 51-59. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i26.905>
4. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.

УДК 658.114:338

Інна РЕПІНА

д.е.н., професор,

*зав. кафедри бізнес-економіки та підприємництва
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ФОПОНОМІКА ТА БІЗНЕС-АКСЕЛЕРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

ФОПономіка в умовах війни - це складна та актуальна тема, яка вимагає від підприємців не тільки знань та досвіду, а й гнучкості та швидкості реакції на зміни у суспільстві та економіці. Умови війни можуть стати поштовхом для розвитку бізнесу, але водночас можуть призвести до його знищення. Одним з ключових аспектів успішної

бізнес-акселерації в умовах війни є адаптація до нових ринкових умов та змін у споживацькому попиті. Підприємці повинні бути готові до швидкої зміни ситуації і появи нових ризиків.

Для підтримки бізнесу особливого значення набувають урядові програми грантів для розвитку підприємництва та навчання українців [1]. Зокрема:

- *Програма мікрогрантів на створення власного бізнесу.* Дана програма розрахована на людей які прагнуть займатися підприємництвом, створити власний бізнес. Учасник програми може розраховувати не менше як на 50 000 гривень і з урахуванням кількості створених робочих місць сума може збільшитися до 150 тисяч гривень (одне робоче місце) або 250 тисяч гривень (два робочих місця).

- *Програма грантів для створення переробних підприємств.* Дана програма передбачає отримання до 8 млн гривень для започаткування або розвитку переробного виробництва. Участь держави у співфінансуванні проекту коливається від 70 до 50% його вартості. Учасники програми, які отримали кошти, зобов'язані протягом трьох років сплатити податки та ЄСВ у розмірі вартості гранту та створити щонайменше 25 робочих місць.

- *Програми розвитку тепличного господарства та садівництва.* Дані програми передбачають покриття вартості реалізації типових проєктів, затверджених Мінагрополітики (легкі тепличні модулі до двох га або сади площею до двадцяти п'яти га.). Учасники програми, які будуть будувати теплицю, можуть залучити до 7 млн гривень від держави. Участь держави у співфінансуванні проекту коливається від 70 до 50% його вартості. Для тих, хто планує закласти сад, передбачається співфінансування в залежності від типу рослин, що висаджуються: для першої тисячі гектарів держава компенсує 70% вартості проєкту, для наступних – 50%. Учасники програми, які отримали кошти зобов'язуються створити сорок нових постійних та сезонних робочих місць у тепличному господарстві та від трьох до двадцяти нових постійних та сезонних робочих місць – у садовому.

- *Кошти на реалізацію стартапів* можуть отримати розробники технологічних продуктів на всіх стадіях проєкту від 750 тисяч до 3,5 мільйонів гривень від Фонду розвитку інновацій або від 3,5 до 8 мільйонів гривень від Національного фонду інвестицій України. Учасники програми, які отримали кошти в залежності від етапу розвитку стартапу мають створити не менше 3-10 робочих місць, розробити технологію, яка буде конкурентною перевагою проєкту та орієнтуватиметься на зовнішній ринок, і повернути 50% суми гранту у вигляді податків та зборів протягом 2 років.

- *Програма грантів "Старт в ІТ".* Вона передбачає оплату вартості навчання для інклюзивної аудиторії громадян України, які

бажають отримати нову професію у сфері ІТ. Грантоодержувачу видається електронний сертифікат для професійного навчання, який гарантує оплату освітніх послуг. Учасники програми, зобов'язуються пройти курс навчання та після його завершення протягом тридцяти днів працевлаштуватися за новою спеціальністю, або відкрити власну справу в цій сфері.

Слід зазначити, що дані програми мають позитивний вплив на розвиток бізнесу (рис. 1).

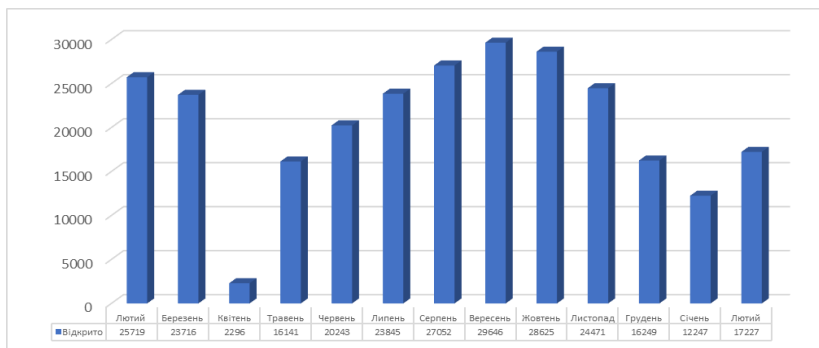

Рис. 1. Динаміка відкриття ФОП в Україні за рік війни

З наведених даних видно, що в Україні у серпні, вересні та жовтні 2022 року відбулося збільшення кількості зареєстрованих ФОП порівняно з першим місяцем війни.

За відкритими даними Опендатабот [2] серед ТОП 5 регіонів України на мапі реєстрації ФОП у 2022 році лідирує місто Київ (відкрито 29070 ФОП). Друге місце посідає Львівська область (відкрито 16867 ФОП). За нею розташувалися Дніпропетровська, Київська та Одеська області (відкрито відповідно 15953, 13908 та 12494 ФОП). В свою чергу 6 місце зайняла Харківська область, яка перебуваючи під постійним вогнем ворога, будучи частково окупованою спромоглася зареєструвати 12184 ФОП.

Слід зазначити, що серед нових підприємців майже зберігається гендерний баланс. У 2022 році жінки зареєстрували понад 93 тисячі ФОП, що складає 48% від загальної кількості нових малих бізнесів.

Статистика використання додатку Дія для реєстрації ФОП показує, що 140 тис нових підприємців у 2022 році з'явилося внаслідок використання даного програмного продукту. Тобто, що 69% ФОП було зареєстровано онлайн.

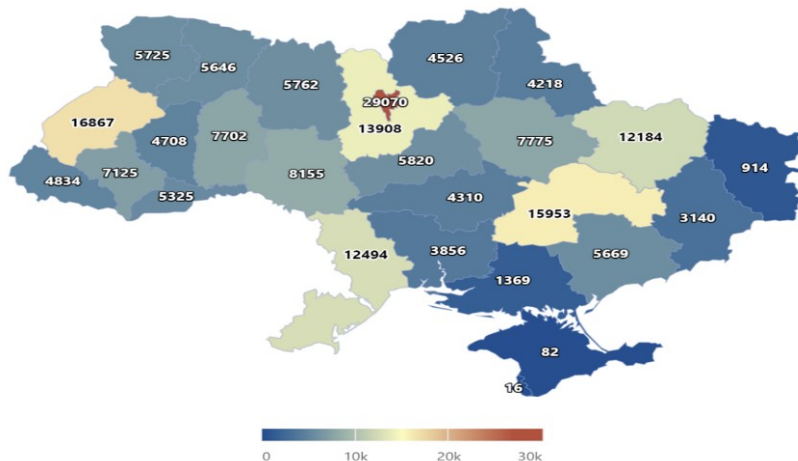

Рис. 2. Мапа реєстрації ФОП в Україні у 2022 році

У 2022 році у топ-3 за кількістю зареєстрованих ФОП за видами економічної діяльності увійшли: роздрібна торгівля; комп'ютерне програмування; оптова торгівля; забезпечення стравами та напоями; транспорт.

У підсумку слід зазначити, що попри складнощі викликані війною, український бізнес поступово пристосовується до турбулентного середовища. Подальша виважена політика уряду щодо спрощення умов ведення бізнесу та успіхи ЗСУ безперечно сприятимуть активнішому відновленню ділової активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уряд запускає програми грантів для розвитку підприємництва та навчання українців. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zapuskaye-programi-grantiv-dlya-rozvitku-pidpriyemnictva-ta-navchannya-ukrayinciv>
2. Фонономіка. Режим доступу: <https://opendatabot.ua/open/foronomics>
3. Експрес оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022, 77 с. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ekspres-otsinka-vplyvu-viyny-na-mikro-mali-ta-seredni-pidpriyemstva-v-ukrayini>

УДК 332.02

Станіслав ПЕТРОВ*доктор юридичних наук,**заступник голови**Херсонської обласної державної адміністрації**з питань цифрового розвитку,**цифрових трансформацій і цифровізації (CDTO)*

ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕСУ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ДЕОКУПАЦІЇ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Малий та середній бізнес завжди відігравав вагомий роль в економіці області. На території області здійснювали діяльність 8,5 тис. підприємств та 42,0 тис. фізичних осіб підприємців

У довоєнний час від МСБ надходило до 75% усіх податкових надходжень. У комерційному секторі працювало до 61% від загальної кількості найманих працівників області.

У період окупації під контроль загарбників потрапили практично всі підприємства та їх потужності. Велика частина з них зупинили діяльність та евакуювалися. Через швидку окупацію області жодне підприємство не мало змоги здійснити заходи із релокації. Окупаційна влада розграбовувала майно підприємців, захоплювала приміщення та нищила обладнання.

Через такі дії агресора та постійне загострення безпекової ситуації 99% підприємств деокупованої частини Херсонщини не відновили діяльність. Від початку війни ліквідувалися (припинили діяльність) 242 підприємства та 5960 фізичних осіб-підприємців. За даними Головного управління Державної податкової служби в Херсонській області перереєструвалися у інші області 36 підприємств.

Станом на 01 квітня 2023 року від середнього та малого бізнесу до бюджетів усіх рівнів надійшло 349,9 млн грн, що в 4 рази менше аналогічного періоду 2021 року. До місцевих бюджетів надійшло 219,2 млн грн, що у 3,5 рази менше аналогічного періоду 2021 року. У структурі надходжень місцевих бюджетів у розрізі видів податків 85,4% становить податок на доходи фізичних осіб, 4,5% - єдиний податок, 8,7% - податок на майно.

Мале та середнє підприємництво є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів, тому питання відновлення бізнесу та ділової активності є ключовим для відновлення нормального життя на території деокупованої частини області.

Стійкість українського бізнесу, його здатність адаптуватись до надзвичайно складних умов і попри все йти до мети не просто заслуговує на пошану. Це феномен, який уже привертає увагу світу.

Урядом задля збереження економічного потенціалу на початку війни розроблено комплекс заходів щодо релокації. Тобто переміщення підприємств різних галузей економіки у безпечні зони.

На електронній платформі програми релокації зареєстровано 1905 заявок підприємств. Вже переміщено 801, і 627 із них відновили роботу. Але є оптимістична цифра, яка вражає - 655 підприємств відмовилось від релокації, бо території, на яких вони розташовані, деокуповано.

Уряд вітає намагання відновити роботу зруйнованих підприємств та намагається створити умови для підтримки підприємців.

Зокрема, скасовано переважну більшість дозволів і ліцензій. Виняток становлять високоризикові галузі. Ті дозволи та ліцензії, що лишились, мають переважно декларативний принцип. Так буде до кінця воєнного стану. Ця норма стосується 58 з 86 дозволів, 13 з 35 ліцензій, та до 500 інших публічних послуг для бізнесу. Відтак для започаткування справи тепер достатньо подання декларації.

На період воєнного стану припинено проведення планових перевірок бізнесу. Позапланові перевірки можуть бути здійсненні за обґрунтованим рішенням профільного міністерства у разі нагальної потреби. Наслідком цих кроків стало зменшення навантаження і забезпечення стабільної роботи підприємств в умовах воєнного стану на основі застосування превентивних заходів.

Зараз Уряд працює над тотальною дерегуляцією. У січні було створено Міжвідомчу робочу групу з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності. З того часу було розглянуто 553 інструменти державного регулювання господарської діяльності. За підсумками вже рекомендовано скасувати 30% - тобто 165 - інструментів. 70% - тобто 388 процедур - застосування інструментів державного регулювання підлягають оптимізації.

Також проводяться заходи зі зниження тиску на підприємців з боку контролюючих органів. Уряд працює над оптимізацією регуляторних інструментів, над перебудовою державного контролю на сервісну систему (законопроект 5837), а також над створенням законодавчих основ для поширення саморегулювання бізнесу (мова йде про законопроект 4221).

Попри війну не припинялася фінансова підтримка бізнесу. В рамках програми "Доступні кредити 5-7-9%" спрощено доступ до кредитних ресурсів.

З початку дії програми Херсонська область отримала 922 кредити на загальну суму 3 млрд 90 млн. грн. Загальний кредитний портфель підприємств області за даними Національного банку України становить 5037,0 млн грн, що на 12% менше у порівнянні з початком року.

Торік Уряд запровадив програми грантової допомоги. Їх мета - подвійна: допомагати відновленню активності бізнесу та сприяти зайнятості й самозайнятості шляхом створення нових робочих місць.

Найпопулярнішою є програма надання мікрогрантів для запуску нового або розвитку наявного бізнесу.

Водночас держава підтримує аграріїв. Виділено гранти на:

- створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства;

- створення або розвиток тепличного господарства;

- створення й розвиток переробних підприємств.

Програма підтримки переробки втілюється через механізми спільного фінансування з отримувачем 70/30 або 50/50 на суму до 8 млн. гривень. Торік було профінансовано 177 отримувачів на суму майже 958 млн грн.

З квітня розширено проект "єРобота" через додаткову грантову програму для ветеранів. Вони зможуть отримати грант на розвиток бізнесу до 250 тис. грн. Другий з подружжя ветерана - грант до 500 тис. грн. Консорціум ветеранів – грант до 1 млн грн.

Мета всіх цих ініціатив - створення нових робочих місць. В тому числі й для ВПО. Важлива деталь: усі ці програми максимально автоматизовані і позбавлені людського фактору. Рішення ухвалює система ризик-менеджменту банку, а не комісія посадовців.

Разом з тим, дані ініціативи не повною мірою сприяють поверненню бізнесу на деокуповані території.

Основні проблеми та шляхи вирішення.

За результатами зустрічей з місцевим бізнесом було визначено основну проблематику, що турбує підприємців.

Найголовніша проблема деокупованих територій області на сьогодні – замінованість територій та підприємств. Другою за важливістю є дефіцит обігових коштів та доступність до додаткового фінансування. Також, більшість підприємців наголошують на нестачі кваліфікованих працівників та робітничих кадрів а, також, існування адміністративних бар'єрів ведення бізнесу.

На підставі викладеного розглядається питання створення комплексного плану заходів для відновлення бізнесу на деокупованій території. "Дорожня карта" має включати чотири пріоритетні блоки, які мають виконуватися паралельно, а саме:

*безпековий блок;
фінансово-кредитна підтримка;
трудові ресурси і засоби виробництва
подолання адміністративних бар'єрів.*

I. Безпековий блок

-Визначення переліку бюджетуютьуючих підприємств першочергових для огляду і розмінування.

-Скласти графік обстеження таких підприємств та визначити черговість.

-У разі необхідності сприяти забезпечення працівників підприємств засобами індивідуального захисту (бронезелетами).

II. Фінансово-кредитна підтримка

-Постійна інформаційна компанія щодо видів і переліків програм державної підтримки та грантових програм.

-Сприяння комунікації підприємців, які мають бажання відновити бізнес в області, з банківськими установами.

-Встановлення окремими громадами пільг зі сплати місцевих податків для підприємців.

III. Трудові ресурси і засоби виробництва

-Визначити з бюджетуютьуючими підприємствами перелік пошкодженого або знищеного обладнання (транспортних засобів), відновлення (придбання) яких є першочерговим.

-Визначити перелік пошкоджених комунікацій (електро-, водо-, газопостачання) та спільно з постачальними компаніями розробити графік відновлення комунікацій.

-Визначити пошкоджені (зруйновані) ділянки автошляхів, які перешкоджають логістиці.

-Спільно з підприємствами визначити кількість необхідної робочої сили, перелік спеціальностей, потенційні можливості забезпечити необхідність у працівниках за рахунок фактичного населення.

-Спільно з центром зайнятості опрацювати заходи забезпечення підприємств робочою силою та спеціалістами, яких не вистачає.

-У разі необхідності, залучити до ліквідації наслідків пошкоджень безробітних в рамках програми "Армія відновлення".

IV. Подолання адміністративних бар'єрів

-Відновлення надання послуг державної реєстрації.

-Відновлення роботи підрозділів податкової служби.

-Відновлення в області господарського судочинства.

-Опрацювати з причетними можливість безкоштовного поновлення реєстраційних документів підприємств, дозвільних документів тощо.

-Опрацювати можливість запровадити заборону відкриття судових проваджень з питань банкрутства стосовно підприємств, які постраждали внаслідок збройної агресії.

-Опрацювати з компаніями-постачальниками електричної енергії, газу та води механізм компенсації (списання) заборгованості підприємств (установ та організацій), яка виникла у період окупації, а також підприємств, які внаслідок агресії РФ втратили або мають пошкоджене майно.

-Відновлення роботи Регіональної ради підприємців (у разі необхідності поновити склад Ради).

УДК 332.122

Анастасія БЕЗХЛІБНА

*к.е.н., доцент, доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу*

Національний університет "Запорізька політехніка"

ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕКОСИСТЕМИ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ

Питання побудови зеленої економіки та екосистемного розвитку є ключовими та основоположними для приморських регіонів. У якості обґрунтування екосистемного розвитку Суєтнов Є.П. зазначає: "Екосистема – це сукупність живих організмів, які пристосувалися до спільного проживання в певному середовищі існування, утворюючи з ним єдине ціле" [1]. Відповідно екосистемний підхід до господарської діяльності передбачає збереження єдності екосистеми території з урахуванням економічних вигод та ризиків.

Ключова роль екосистеми приморського регіону передбачає у врахуванні характеру впливу змін, що відбуваються під дією світових (глобальних), соціокультурних, природних, економічних, політичних факторів, що чинять тиск на саму екосистему, та вимагають прямої відповіді на зміни – цінностей, управлінської та економічної сфер приморського регіону. Розмови берегів і пов'язані з ними втрати родючих земель, мілина, руйнування споруд, забруднення, порушення умов життя людей, тварин і рослин і пов'язані з цими подіями зміни в екосистемах, включаючи порушення в харчових ланцюгах, зниження самоочисної здатності, зниження біорізноманіття та біопродуктивності – це лише незначний перелік наслідків людської діяльності та порушення природного балансу приморських регіонів.

На рис. 1 зображено ключову роль екосистеми приморського регіону в соціокультурних факторах, світових факторах впливу, та її вплив на статус і якість та швидкість змін.

Рис. 1. Ключова роль екосистеми в системі приморського регіону [розроблено автором]

Таким чином, екосистемне управління – це процес, який об'єднує біологічні, соціальні та економічні фактори у всеосяжну стратегію, спрямовану на захист та підвищення стійкості, різноманітності та продуктивності природних ресурсів [2].

Серед цілей конкурентоспроможності відновлювальної екосистеми приморських територій виокремлюють наступні цілі та принципи (табл. 1.).

Таблиця 1

Цілі та принципи конкурентоспроможності відновлювальної екосистеми приморських регіонів

Цілі та принципи	Простір	Соціальний капітал	Бізнес-процеси	Адміністрування
Цілі	<p>1. Використання безпечних пестицидів в сільському господарстві.</p> <p>2. Підвищення уваги до проблем навколишнього середовища, його захист та охорона</p>	<p>1. Комфортні та безпечні умови праці</p> <p>2. Процвітання спільноти приморських регіонів</p>	<p>1. Прибутковість та рентабельність морегосподарського комплексу</p> <p>2. Просування екосистемних послуг на міжнародному ринку, підвищення попиту на них</p> <p>3. Розвиток інфраструктури регіону</p> <p>4. Розширення можливостей фінансування бізнесу</p> <p>5. Втілення наукових проєктів з щодо розвитку екосистеми приморського регіону зацікавленими сторонами, проведення наукових досліджень високого рівня</p> <p>6. Підвищення рівня сервісу екосистемних послуг</p>	<p>1. Розвиток громадянської свідомості екологічного споживання ресурсів</p> <p>2. Пропагування екосистемного виробництва товарів та послуг</p> <p>3. Забезпечення комплексного розвитку екосистем приморських регіонів</p>
Принципи	<p>1. Зменшення антропогенного та технологічного навантаження на екосистему.</p> <p>2. Дотримання світових та європейських стандартів.</p>	<p>1. Формування відповідального споживання та вимог до збереження та відновлення ресурсів екосистеми</p>	<p>1. Використання екосистемного підходу в господарській діяльності, а також в навчанні та перекваліфікації трудових ресурсів.</p> <p>2. Комерціалізація екосистемних послуг.</p>	<p>1. Управління змінами екосистеми на всіх рівнях влади.</p> <p>2. Законодавча підтримка екосистемного підходу</p>

[розроблено автором]

Орієнтир на екосистемний підхід у повоєнній відбудові приморських регіонів дозволяє сформувати ціннісні орієнтири забезпечення конкурентоспроможності приморських регіонів, нівелюючи конфлікт антропогенної діяльності та потреб біогеоценозу. Управління конкурентоспроможністю на основі екосистемного підходу дозволяє сформувати відносини між компонентами природи, суб'єктами економіки та соціосистемою у площині вирішення проблем та подолання негативних наслідків як діяльності людини, так і функціонування окремих компонентів екосистеми (наприклад, ерозія та розмиви берегів, зниження родючості земель, забруднення повітря, води та ґрунту, порушення умов життя людей, тварин і рослин, зниження самоочисної здатності, зниження біорізноманіття та біопродуктивності тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Суєтнов Є. П. Конвенція про біологічне різноманіття як передумова розроблення екосистемного підходу на міжнародно-правовому рівні // Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу : матеріали Всеукраїнського наук.-практ. круглого столу, 28 жовт. 2016 р., Дніпро. - Дніпро, 2016. – С. 143-148.
2. Ecological Society of America 2005 'Principles of Ecosystem-Based Management' and 'Overview of Ecosystem-Based Management' URL: <http://www.michigan.gov/dnr> Accessed 30 October 2005

УДК 658.338

Наталія МЕШКОВА-КРАВЧЕНКО

старший викладач,

Херсонський національний технічний університет

ОЦІНКА ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ

І до воєнного періоду багато підприємств України характеризувалися застарілою технікою і технологіями, неефективними системами організації бізнес-процесів, а воєнні дії поглибили процеси старіння, а в деяких випадках зруйнували основи бізнес-технологій. Політика післявоєнного відродження повинна бути спрямована не на вирішення проблеми з короткостроковим ефектом, а на комплексні зміни з метою забезпечення розвитку підприємства.

Модернізація, як правило, асоціюється з покращенням окремих видів об'єктів активної частини основних засобів. Це дозволяє досягти певні цілі у короткостроковому періоді. Однак, метою змін на підприємствах повинно бути формування можливостей розвитку в перспективі, формування відповідного потенціалу розвитку.

Модернізація – завжди інтелектуальна трансформація системи або її елементів, що означає розвиток опосередкований широким спектром змін [1, с.45]. Для досягнення результату модернізація повинна носити комплексний характер, охоплювати всі сфери діяльності підприємства. При цьому значна частина результатів діяльності підприємства залежить саме від техніко-технологічного потенціалу. Ураховуючи, що основна мета діяльності підприємства пов'язана з якнайповнішим задоволенням потреб споживачів, то техніко-технологічна складова є саме одним із факторів створення продукту з такими характеристиками, як функціональними, так і економічними, які повинні відповідати запитам споживачів. Реалізація техніко-технологічного потенціалу стосується не тільки самого процесу виробництва, що є традиційним розумінням сфери модернізації, а і товарної політики, в розумінні можливості створення відповідного продуктового ряду, створення умов для успішної реалізації управлінських процесів, соціальної направленості діяльності підприємства, в аспекті створення відповідних умов праці і життєдіяльності персоналу загалом, включаючи вирішення питань безпечного довкілля. Таким чином, формування техніко-технологічного потенціалу є важливою складовою модернізації підприємства.

Така модернізація повинна мати стратегічні орієнтири, однак, з урахуванням реального стану техніки і технології на підприємстві на момент прийняття рішення щодо подальших дій для досягнення поставлених цілей.

Питанню оцінки техніко-технологічних аспектів діяльності підприємства приділено увагу в ряді публікацій вітчизняних науковців та практиків [2,3]. Та наразі, з метою відновлення та розвитку підприємств, потрібно уточнити перелік показників, які дозволять оцінити поточний стан техніко-технологічного потенціалу підприємства і напрямки змін, що дозволять підвищити рівень техніко-технологічної безпеки підприємства.

Запропоновано розглядати наступні напрями оцінки: забезпеченість необоротними активами, стан та відтворення необоротних активів, характеристика активної частини основних засобів та технології, ефективність використання необоротних активів. За кожним напрямом підібрано перелік показників, які можна розрахувати на основі інформації із щорічної фінансової звітності

підприємства, а саме "Звіт про фінансові результати", "Звіт про фінансовий стан", та іншої доступної інформації.

Оцінюючи забезпеченість необоротними активами, слід проаналізувати такі характеристики: розмір та темп зміни необоротних активів, розмір та темп зміни основних засобів, частка основних засобів та нематеріальних активів в активах підприємства, озброєність основними засобами. Таким чином, оцінюють наявність та динаміку як необоротних активів загалом, так і окремих складових. Увагу приділено, зокрема, нематеріальним активам як передумові інноваційного спрямування розвитку.

Оцінюючи стан та відтворення необоротних активів, визначають придатність основних засобів та нематеріальних активів, коефіцієнти руху основних засобів та нематеріальних активів.

Окремо слід оцінити активну частину основних засобів та технології, зокрема, розмір та темп зміни активної частини основних засобів, частку активної частини основних засобів, показники руху активної частини основних засобів, матеріаломісткість та енергомісткість бізнес-процесів.

Щоб зрозуміти рівень використання наявних техніко-технологічних ресурсів, слід визначити віддачу та рентабельність основних засобів, активної частини основних засобів, нематеріальних активів.

Оцінка техніко-технологічного потенціалу підприємства необхідна для розуміння поточної ситуації, виокремлення пріоритетних напрямів, щоб задіяти всі необхідні механізми стимулювання техніко-технологічної модернізації на інноваційній основі.

Оцінку за даними групами показників можна здійснювати як для окремого підприємства, так і для групи підприємств конкретного ринку, використовуючи адаптований графоаналітичний метод, що дозволить визначити черговість обґрунтованого спрямування інвестиційних ресурсів.

Досягнути визначених результатів можна тільки шляхом здійснення комплексних дій у всіх сферах діяльності підприємства. Однак, техніко-технологічний потенціал, реалізація якого забезпечить відповідний рівень техніко-технологічної безпеки підприємства, є основою успішної діяльності підприємства наразі і його подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрешко Ю.О., Товмасян В.Р. Теорія модернізації як концептуальна засада формування фінансової політики підприємства. *Економіка та*

держава. 2020. №11. С.41-46.

2. Теоретичні засади формування системи соціоекологоекономічної безпеки підприємств; колективна монографія /за заг.ред. д-ра екон. наук, проф. Л.М. Черчик. Луцьк: Терен, 2018. 248 с.

3. Економічна безпека підприємництва в Україні: монографія /Г.В.Ситник, Г.В.Блакитна, Н.М.Гуляєва та ін. Київ: Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2020. 284 с.

УДК 35.078.42

Микола МИКОЛАЙЧУК

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та регіоналістики*

Анна ГАВРИШ-МУСАФІР

*магістр державного управління,
провідний фахівець відділу кадрів,
Національний університет "Одеська політехніка"*

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ ХЕРСОНЩИНИ

Суспільство та економіка України під час війни несуть неймовірні втрати. Надзвичайно висока шкода наноситься територіям у зоні бойових дій та під час окупації і їх звільнення. Спостерігається спустошення сільських територій, складні умови існування у містах, зруйновані підприємства та інфраструктура, безробіття. Проте, необхідно не тільки відновити умови життєдіяльності а й забезпечити подальший сталий розвиток країни та її регіонів, реалізацію завдань з формування національної системи стійкості [1]. При цьому Україна має стати країною з ефективною економікою, яка відповідає стандартам Європейського Союзу, стійкою до зовнішніх загроз та катастроф. Країною, в яку повертатимуться мігранти та виведені раніше капітали.

Реалізація цієї амбітної мети можлива лише за умови підвищення ефективності державного управління, використання критичного стану соціально-економічної системи країни як шансу для формування на інноваційних засадах нової, більш досконалої, структури економіки з самодостатніми регіонами. При цьому зростає як роль регіональної влади так і вимоги до посадових осіб органів місцевого самоврядування. Саме від їх діяльності залежить можливість об'єднати зусилля громади, бізнесу, науковців у бажанні, попри всі

труднощі, здійснити формування збалансованого господарського комплексу регіону, взаємодія складових якого забезпечуватиме отримання синергетичного ефекту.

Наразі Херсонщина відноситься до регіонів з найбільшими втратами від бойових дій. Так, на 1 червня 2022 року втрати Херсонської області зі зрошення та водних ресурсів становили 71% від загальних втрат за цією категорією по всій країні [2, с.119]. У процесі звільнення продовжується руйнування житлових будинків, підприємств, об'єктів критичної інфраструктури.

Однак, навіть доки продовжуються бойові дії необхідно сформуванню бажаної структури господарського комплексу регіону. Основні вимоги до неї пов'язані з необхідністю безперервності основних бізнес-процесів, фінансово-економічної стійкості, забезпечення продовольчої, енергетичної, екологічної безпеки. Херсонщина сільськогосподарський регіон. У 2021 році він забезпечував найбільші обсяги виробництва овочевих культур, займав п'яту позицію за обсягами виробництва пшениці [3, с. 90, 102]. Тому, в першу чергу, доцільно відновлювати та розвивати сільськогосподарський комплекс. Завданням органів влади має стати створення умов щодо ресурсного забезпечення його розвитку, підвищення ефективності використання земельних ресурсів, зменшення ресурсоемності сільськогосподарської продукції.

Структура виробництва сільськогосподарської продукції має сприяти задоволенню потреб населення у м'ясній, молочній, рибній продукції, яйцях, овочах, фруктах за раціональними нормами споживання. Продовольчій безпеці регіону, як і України в цілому, сприятиме розвиток харчової промисловості. Для безперервності роботи переробних підприємств регіональній владі варто подбати про те, щоб першочергове задоволення потреб підприємств харчової промисловості регіону було вигідним для аграріїв. На експорт мають іти виключно надлишки сировини.

Серед пріоритетних напрямів розвитку регіону також має бути туристична діяльність. На першому етапі повоєнного відродження туризм може стати одним з основних джерел доходів. Адже витрати на створення робочих місць у сфері туризму менші ніж у промисловості, окупність – швидша, достатньо висока прибутковість. До того ж розвиток туризму сприяє використанню продукції та послуг інших галузей.

Значно складніше визначити доцільну структуру промислового комплексу регіону. В процесі реалізації цього завдання важливо використати переваги географічного розташування, можливість участі у міжнародному розподілі праці, державні пріоритети, можливість та доцільність відновлення зруйнованих підприємств. Пріоритетним має

стати розвиток підприємств з випуском наукоємної продукції V та VI укладів. Можливе опанування виробництва програмного забезпечення, новітніх видів озброєнь, робототехніки, випуск малогабаритних літаків для обслуговування туристів в межах області т. інш. Слід враховувати необхідність відродження інфраструктури сільських територій, якому сприяє розвиток у сільській місцевості несільськогосподарських видів діяльності.

З метою забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку, який сприятиме збереженню та відновленню екосистеми необхідно формування структури промислового комплексу слід супроводжувати розробкою екобалансу, який дозволить визначити навантаження на екосистему внаслідок господарської діяльності та необхідні відновлюючі заходи [4].

Після визначення доцільної структури господарського комплексу регіональній владі необхідно сконцентрувати зусилля на залученні інвестицій. При цьому стратегічні завдання мають бути конкретизовані і відображені у системі інвестиційних проєктів. Перевага має надаватися тим проєктам, які, за рахунок синергетичного ефекту, забезпечують найбільший результат у виробничій та соціальній сфері з мінімальним шкідливим впливом на довкілля. Обов'язковим є проведення стратегічного екологічного оцінювання проєктів.

Надалі успішність реалізації проєктів залежатиме від мотивації, яка має бути цілеспрямованою:

- зацікавлення інвесторів вкладати кошти саме у реалізацію пріоритетних проєктів ;
- стимулювання впровадження інноваційних проєктів у виробництво суб'єктами господарювання.

Відтак, регіональні аспекти публічного управління та адміністрування пов'язані з формуванням цілей розвитку Херсонщини у повоєнний період, розробкою мотиваційного механізму залучення інвестицій та впровадження інноваційних проєктів. Не менш важливо формування інструментів плідної взаємодії з суб'єктами господарської діяльності під час реалізації стратегічних планів розвитку регіону. Доцільно забезпечити механізм системного оцінювання загроз, які зумовлені поточною діяльністю, обґрунтування напрямів їх подолання шляхом здійснення необхідних заходів органами публічного управління та адміністрування. Необхідно, щоб стратегічне екологічне оцінювання стало складовою стратегічного мислення, як державних службовців, так і підприємців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента № 479/2021 від 27 вересня 2021 року.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (Дата звернення 2023).
2. *Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення.* Світовий Банк, Уряд України, Європейська Комісія. Серпень 2022, 269 с. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/zvit-shvydka-oczinka-zavdanoyi-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennya_ukr-1.pdf
3. *Сільське господарство України 2021. Статистичний збірник / Державна служба статистики України, К.: 2022, 222с.*
4. *Mykolaichuk M. Strategic Environmental Assessment of the Territory as a Public Management Instruments for Technological Development: A Case of Ukraine Environmental and Climate Technologies, 2021, vol. 25, no. 1, pp. 188–204* URL: <https://doi.org/10.2478/rtuect-2021-0013>

УДК 351/354:342

Марія НОВІКОВА

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління та права

Економічного факультету,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПОВОЄННІ ВИКЛИКИ СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ – ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Не дивлячись на тяготи воєнного періоду, в якому наразі знаходиться Україна, питання відновлення сфер суспільного життя у повоєнний період вже є актуальним і потребує оцінки. Аналіз напрямків та сфер розвитку українського суспільства у повоєнний період вимагають уваги з боку як науковців так і практиків від формування відповідних моделей. Ці моделі мають лягти в основу планування та створення концепту відновлення української держави. Однією з таких моделей реконструювання суспільства, яка тісно пов'язана зі сферою управлінської діяльності, є теоретико-правова модель. Саме тому питання аналізу її складових, формування структури, та впровадження у політичне життя України є важливим кроком відновлення української державності після війни та потребує наукового обґрунтування.

На підставі аналізу правових досліджень, присвячених правовому моделюванню [1], можна прийти до висновку, що теоретико-правові моделі виступають важливими інструментами у галузі права, які допомагають аналізувати суспільні явища у контексті розвитку правової системи. Відповідно, вони визначають суспільні явища як правові та аналізують їх розвиток через призму правового регулювання, стають основою для сталого розвитку держави. При цьому неможливо не погодитися з позицією О. Мурашина стосовно того, що формування правових моделей є перспективним і маловивченим явищем, що "відкриває більш ефективний шлях вироблення правових актів" [2, с. 104], а формуючи програмне забезпечення управлінської діяльності.

У дослідженні повоєнний період представляє собою період після закінчення війни між Україною та Росією, який вимагає усунення наслідків збройного вторгнення з боку держави-агресора на територію України, зокрема відновлення економічної та соціальної систем. Взявши за основу історичні дослідження [3] та власні спостереження і аналіз ситуації, яка склалася, можна прийти до висновку, що у цей період публічне управління стикатиметься з рядом проблем, серед яких можна виділити такі:

1. руйнування інфраструктури. Війна спричиняє значні руйнування приватного житла та інфраструктури, що призведе до складнощів у забезпеченні ефективного публічного управління. Зокрема, це стосується Харківської, Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей;

2. недостатність ресурсів. Відновлення країни після війни вимагає значних ресурсів, які необхідні для відновлення інфраструктури, виплати заробітних плат, фінансування поточних виплат. Очікувано, що позики та допомога з боку інших країн будуть недостатніми для повного відновлення економіки, складнощами у реалізації державних програм та проектів;

3. непродуктивність публічного апарату. Зокрема, це проявлятиметься через підвищення корупційних ризиків, невідповідність управлінських практик сучасним вимогам, неефективністю управління та кадровим голодом, який обумовлюється як втратами на фронті, так і високим коефіцієнтом виїзду фахівців за кордон;

4. соціальна напруга. Вона обумовлюється наслідками воєнних дій, низьким рівнем економіки нестабільністю на ринку праці, недостатністю соціальної допомоги з боку держави, національними питаннями;

5. зниження загального рівня здоров'я населення та якості надання медичних послуг. Зокрема, це зниження загального рівня

надання медичних послуг у зв'язку з руйнуванням лікарень, втрату лікарів-професіоналів через воєнні дії та виїзд за кордон, зниження рівня фінансування медичної сфери; необхідність розгортання нових програм медичної допомоги, зокрема, протезування, усунення наслідків вибухових травм тощо;

6. біженці та переселенці: Війна призвела до масової міграції населення, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, що викликає проблеми у забезпеченні належних умов життя та роботи для біженців та переселенців;

7. кадрові проблеми: Війна відбирає багато талановитих та досвідчених людей з різних галузей, що може вплинути на діяльність уряду та інших важливих сфер життя країни.

Даний перелік не претендує на повноту аналізу, оскільки військові дії ще не закінчилися і, відповідно, спрогнозувати усі її результати неможливо. Водночас перед науковцями і практиками постає питання щодо формування належної правової моделі превентивного вирішення зазначених проблем, що полегшить органам публічної влади в усуненні наслідків повномасштабної війни з боку росії.

Створення правової моделі вимагає, в першу чергу, передбачає створення модельних актів, зокрема, законів, які найбільш повно і всебічно виступають орієнтирами національної нормотворчості. На нашу думку, правова модель управлінської діяльності має забезпечити вирішення питань, які тісно пов'язані з наведеними нами вище проблемами. Виділимо серед них наступні:

- створення належного правового регулювання з метою захисту прав і свобод осіб, які втратили майно через російські обстріли шляхом формування належних критеріїв оцінки пошкодженого майна з виключенням маніпуляцій та дискримінації на будь-якому ґрунті, особливо по відношенню до осіб, які проживають на тимчасово окупованих або звільнених територіях;

- визначення кола суб'єктів, які займатимуться інвентаризацією об'єктів критичної інфраструктури з метою їх відновлення та формування належного правового забезпечення реалізації програми відновлення, яка наразі має вигляд проєкту "Відновлення України" [4];

- нормативне забезпечення належного розподілу доходів та видатків у державному та місцевому бюджетах, формування ефективної моделі контролю за бюджетами та використанням інвестиційних, благодійних, гуманітарних та інших видів грошових фондів; підвищення ефективності управління державними стратегічними активами;

- продовження розвитку моделі електронної демократії з залученням громадськості до публічного управління з метою більш прозорого та відповідального прийняття рішень;
- удосконалення ідеологічних засад формування українського суспільства шляхом розробки відповідних програмних документів, впровадження національної ідеї та патріотичного виховання у освітню діяльність;
- створення сприятливих юридичних механізмів для розвитку малого підприємництва з метою збільшення доходів до економіки країни тощо.

При цьому також не слід забувати, що наявність модельних та програмних документів не виступають підставою для належної реалізації правової моделі в управлінському процесі. Їх реалізація потребує професійної їх деталізації у підзаконних актах зі створенням дієвих процесуальних алгоритмів виконання поставлених завдань.

Отже, аналізуючи створення структурованої правової моделі у сфері публічного управління відновленням України, слід акцентувати увагу не на необхідності її створення, адже вона є очевидною, а на її доцільності, повноті та можливостях реалізації. В ній обов'язковим є врахування особливостей національної моделі публічного управління з подальшим її удосконаленням в процесі поступової розбудови української держави у відповідності до теоретико-правової моделі відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копиленко О. Л., Мурашин Г.О. Правове моделювання як ефективний засіб нормативно-правової уніфікації у правотворчості. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1-2. С. 24-31; Кметик-Подубинська Х. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 211-215;
2. Мурашин О., Пихтін М. Правове моделювання у правоохоронній сфері: стан та перспективи. *Вісник Академії управління МВС*. С. 102-111.
3. Якобчук Н. Українське суспільство у повоєнний період (1945-1953 рр.): соціальний вимір і повсякденність. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. Вип.2(24). 99–113.
4. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення 07.04.2023 року)

УДК 342.5:351:342.7

Наталія ЧЕРЕВКО*асистент кафедри публічного управління та права,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ПРОФСПЛОК ЯК ШЛЯХ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

Однією із передумов забезпечення соціальної злагоди в суспільстві, вкрай необхідної для сталого економічного розвитку, є наявність сильних і незалежних профспілок. Не менш важливо, щоб ці організації трудящих були демократичними і достатньо представницькими. Ще одна умова — це визнання державою законності діяльності та сучасної соціальної ролі профспілок, адекватне ставлення до них роботодавців, суспільства в цілому. В цьому переконує світовий досвід [8].

Профспілки є головним суб'єктом соціального партнерства й основним виразником соціально-трудова інтересів найманих працівників.

На жаль, обізнаність української громадськості у питаннях сучасного профспілкового руху є ще слабкою, а ставлення структур влади і підприємців до профспілок часто ґрунтується на явно застарілих уявленнях про їхню попередню роль та місце в адміністративній системі і не дає змоги сприймати їх як рівноправного партнера, що, безперечно, стримує й формування нових соціально-трудова відносин .

За умови неупередженого погляду на профспілки бачимо, що справжньою метою їхньої діяльності є поліпшення соціально-економічної ситуації в Україні, а відтак становища працівників і зміцнення демократії. Основним же способом вирішення наявних проблем у суспільстві профспілки вважають конструктивний соціальний діалог, а не класову боротьбу, узгодження інтересів найманих працівників, держави і роботодавців шляхом домовленостей, а не руйнівної конфронтації [7].

Проте, як підтверджує світовий досвід, профспілки виступають каталізатором соціальної рівноваги лише тоді і в тих країнах, де ступінь охоплення трудящих профспілковим членством високий, а сам профспілковий рух добре організований, сильний і впливовий. В Україні, яка належить до індустріальних держав і абсолютна більшість найманих працівників якої традиційно є членами профспілок, такий

потенціал, на наш погляд, теж є. Проте було б перебільшенням стверджувати, що він нині якісно реалізується.

Безперечно, об'єктивним чинником зменшення профспілкового членства є загальне скорочення кількості робочих місць.

Вже зараз все більш помітною є трансформація мотивації членства працівників у профспілках — не задля традиції, а як об'єктивна потреба для захисту своїх інтересів. В теперішній час безпосередня участь профспілок у законотворчій роботі здійснюється через представництво інтересів профспілок і використання правозаконодавчої ініціативи народними депутатами у Верховній Раді України [2].

Ще одне з основоположних прав профспілок, що має застосування практично в усіх країнах світу, — право на ведення колективних переговорів і укладення колективних договорів й угод гарантоване їм Законом України "Про колективні договори і угоди" [4] та ратифікованими Україною Конвенціями МОП № 98 і 154. Всеукраїнські галузеві профспілки та обласні міжспілкові профоб'єднання є стороною переговорів та колективних угод відповідного рівня, первинні організації профспілок на підприємствах — стороною колективних договорів.

Свою захисну функцію профспілки та їх органи широко використовують також шляхом здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про працю, представлення прав працівників та їх адвокатського захисту в судах, арбітражах, комісіях з трудових спорів, що утворюються на підприємствах. Коли ж примирні та арбітражні процедури не дають бажаних результатів, профспілки вдаються до колективних дій на захист інтересів своїх членів, зокрема страйків. Переважно вони відбувалися у вугільній промисловості, житлово-комунальному господарстві, будівництві, на транспорті, галузях освіти та охорони здоров'я [21].

Через посилення ролі профспілок відбудеться активізація органів влади в питаннях не лише сучасного законодавчого врегулювання трудових відносин, але і покращення якості трудового життя кожного працівника.

Вплив держави на оплату праці значно вищий та більш розгалужений, ніж вплив колективних договорів. Окрім того, у попередніх розділах доведено думку автора про те, що саме відмова від мінімальної заробітної плати та перехід до договірної регулювання її розміру, змінить ситуацію в оплаті праці та суттєво покращить ситуацію із зайнятістю в країні, зменшить вплив держави на трудові відносини загалом, що в подальшому матиме вплив на якість трудового життя кожного українця. Проте, законодавча та

нормативно-правова база України з договірного регулювання оплати праці недосконала і потребує доопрацювання.

Так, наприклад, Законом України "Про оплату праці" дозволяється оплата праці нижче від норм, визначених генеральною та іншими угодами, що руйнує механізм договірного регулювання оплати праці [5]; Закон України "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)" не містить правових та організаційних механізмів подальшого розв'язання трудових спорів у разі, коли одна або обидві сторони не виконують рішення примирної комісії; Законом України "Про колективні договори і угоди" [4] закріплюється положення про те, що умови колективного договору і угод, укладених відповідно до чинного законодавства, є обов'язковими для підприємств, на які вони поширюються, та сторін, які їх уклали, а це певною мірою демотивує підприємців щодо участі у переговорному процесі тощо [6].

Об'єктивно, за таких умов, має зростати роль і значення індивідуального та колективного договірного регулювання трудових правовідносин, а так само і роль правових звичаїв, що поступово складаються у різних сферах сучасних трудових відносин незалежно від наявності/відсутності прогалин у правовому регулюванні тощо. Відповідні тенденції пов'язані із загальносоціальною закономірністю індивідуалізації суспільних відносин та їх правового регулювання.

При цьому зазначений напрямок розвитку трудового права України виглядає тим більше перспективним, чим менше упорядкованим та хаотичним стає процес реформування власне трудового законодавства з боку держави, яке (законодавство) явно не встигає адекватно реагувати на сучасні соціальні виклики та запити переважної більшості працюючих громадян України і дедалі більше втрачає ознаки ефективності та функціональної спроможності. Наразі навіть можливості колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин на підприємствах недержавної форм власності використовуються недостатньо. В деяких акціонерних товариствах не створено профспілкових організацій, а ті, що існують, діють недостатньо ефективно.

У контексті державно-громадської співпраці буде доцільним удосконалити національну модель соціального партнерства, здійснивши перехід до комбінованої моделі відносин соціального партнерства узгоджувально-правового характеру, яка будуватиметься на тристоронній основі за участю держави, працівників і роботодавця з науково обґрунтованим поєднанням методів регулювання.

Вказане твердження підтверджується дослідженнями Лісової Н., яка стверджує, що з метою забезпечення розвитку соціального партнерства необхідно змістити акценти у співпраці (яка має носити

насамперед інноваційний характер) державних органів і громадських структур із національного рівня на регіональний та місцевий рівні [1].

Науковці дійшли спільної думки, з якою погоджується і автор, що виходячи з аналізу чинного законодавства України, не можна дати чіткої відповіді на питання, до якого моменту держава виступає стороною соціального партнерства, а з якого – публічним суб'єктом з покладеними на нього функціями і обов'язками. Невирішеним, на наш погляд, є і питання про права держави як рівноправної сторони соціально-партнерських відносин [9].

Таким чином, держава має бути повноцінним партнером у трудових відносинах, це означає, що вона має не лише мати права, але і обов'язки. Окрім того, повинна бути наділена рівноцінним обсягом відповідальності перед іншими сторонами. В той же час, норми колективних та галузевих угод мають більше рекомендаційний характер. До прикладу, Галузева угода між Міністерством освіти і науки України, Профспілками працівників освіти і науки України та Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців у галузі вищої освіти на 2021-2025 роки [3] містить зобов'язання Міністерства та ЦК профспілки як представницьких органів, проте взагалі не містить положень щодо їх відповідальності за невиконання узгоджених положень. Зважаючи, що таких норм не містить і діюче законодавство, вважаємо актуальним подальші дослідження присвятити темі узгодження цих невідповідностей та внесенні змін в закони для забезпечення дійсної рівності сторін соціального діалогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богиня Д.П. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати. К. : Інститут економіки НАНУ, 2001. 300 с.
2. Венедиктов В. С. Наукові підходи до сучасної модернізації трудового права України // Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: матеріали І міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25-26 квітня 2013 р. К.: Ніка-Центр, 2013. С. 118-122.
3. Галузева угода між Міністерством освіти і науки України, Профспілками працівників освіти і науки України та Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців у галузі вищої освіти на 2021-2025 роки : Галуз. угода від 26.05.2021 р.
4. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-ХІІ : станом на 11 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text> (дата звернення: 16.12.2022).
5. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР : станом на 19 серп. 2022 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text> (дата звернення: 16.12.2022).

6. Проблеми з оплати праці в Україні. Реферат. Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/18903/ (дата звернення: 05.02.2023).

7. Трудове право - Жернаков В.В.-1. Поняття нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю. Бібліотека українських підручників. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/70429-1-ponyattya-naglyadu-kontrolyu-za-doderjannjam-zakonodavstva-pro-pratsyu.html> (дата звернення: 22.03.2023).

8. Шевченко О.О. Конспект лекцій з дисципліни "взаємодія суспільства та влади". Київ : Таврійський національний університет ім. В.І. ВЕРН., 2018. 47 с.

9. Sylenko N. Social partnership in the system of socio-labor relations: international and domestic experience. Young Scientist. 2020. Vol. 4, no.

80. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-15> (date of access: 19.03.2023).

УДК 330.362

Мирослав ТРЕЦОВ

доктор наук з державного управління,

доцент, професор кафедри управління та адміністрування,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СТРУКТУРНІ МАЯКИ ПІДТРИМКИ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Російсько-українська війна завдала економічних та соціальних наслідків, які було додатково посилено типовими для України "тінізацією" економіки та проявами корупції в усіх сферах публічного життя від політикуму до бізнесу і громадян. Внаслідок активних бойових дій чисельність жертв серед цивільного населення продовжують зростати, і більше третини населення було переміщено, в тому числі 8 млн осіб виїхало з країни.

Прямі втрати матеріальних активів та інфраструктури України через повномасштабне вторгнення РФ за розрахунками фахівців Національного банку України оцінюються на поточний момент в майже \$140 мільярдів, тобто на рівні двох третин від довоєнного ВВП України. При цьому за розрахунками Міжнародного валютного фонду (МВФ) 2022 р. ВВП України скоротився на 30,3%, а інфляція склала 26,6% [1].

Попри такий спад завдяки небаченими в світі після Другої світової війни обсягами надходження військової, гуманітарної та фінансової допомоги від союзників України, які фактично повністю взяли на себе тягар не лише забезпечення військових потреб, а й фінансування більшості соціальних потреб громадян України, вдалося зберегти загальну макроекономічну та фінансову стабільності.

Задля підтримки України МВФ виділив два транші швидкого фінансування у березні та жовтні 2022 р. Проте низькі темпи відновлення економіки, які за прогнозами в 2023 р. становитимуть за оптимальним сценарієм 1,0%, у 2024 р. – 3,2%, у 2025 р. – 6,5%, у 2026 р. – 5,0%, у 2027 р. – 4,0%, що за наступні п'ять років не виведе нашу країну на довоєнний рівень, та високі темпи інфляції: у 2023 р. – до 20,0%, у 2024 р. – 12,5%, у 2025 р. – 8,0%, у 2026 р. – 6,0%, у 2027 році – 5,0% [2], на фоні значних потреб платіжного балансу, що виникають внаслідок великого зовнішнього шоку, викликають потреби в подальшій фінансовій допомозі з боку міжнародних фінансових організацій та країн-союзників.

З огляду на потреби України виконавча рада МВФ схвалила пакет фінансування в розмірі \$15,6 млрд на 2023 – 2027 рр. Програма спрямована на те, щоб допомогти забезпечити макроекономічну та фінансову стабільність, каталізувати зовнішнє фінансування та забезпечити основу для структурної політики, яка могла б закласти основи для післявоєнного відновлення та реконструкції, в тому числі в контексті євроінтеграційної політики України та дію щодо вступу до ЄС. Програма включає два етапи: під час першого етапу зусилля планується зосередити на забезпеченні макроекономічної стабілізації та проведенні критичних структурних реформ в умовах активної фази воєнних дій, а на другому етапі – зосередити дії на подальшому зміцненні макроекономічної політики та початку більш широкомасштабного набору структурних реформ задля відновлення середньострокової зовнішньої життєздатності, підтримки сталого зростання та полегшення шляху України до вступу в ЄС.

Основні політичні пріоритети затверджені програми МВФ включають виконання Україною комплексу заходів в галузі фінансової політики, стратегії бюджетного фінансування та стійкості державного боргу, грошово-кредитної політики, фінансового сектору, публічного управління і забезпечення сталого розвитку.

Вимагається, щоб у найближчій перспективі фінансова політика України була зосереджена на забезпеченні достатніх ресурсів для пріоритетних видатків, підтримці міцної бази податкових надходжень і збереженні фінансової та боргової стійкості. При цьому необхідно забезпечити уникнення заходів, які призведуть до зниження податкових надходжень та скасувати податкові пільги, які прийнято на

початку активної фази війни. У середньостроковій перспективі, щоб підтримати початкові етапи реконструкції економіки та потреби у соціальних видатках, потрібно зосередити зусилля Уряду на закріпленні мобілізації доходів через національну стратегію надходжень та на відновленні середньострокової бюджетної стабільності задля підвищення довіри до бюджету. Крім того влада має вживати комплекс заходів для покращення фіскальної прозорості та управління фіскальними ризиками, а також поліпшити якість управління державними інвестиціями.

Очікується, що в частині стратегії бюджетного фінансування та стійкості державного боргу програма співпраці з МВФ допоможе відновити стійкість боргу на перспективній основі шляхом реструктуризації як державного, так і зовнішнього комерційного боргу та подальшого зовнішнього фінансування на пільгових умовах. Зазначимо, що щодо державного та гарантованого державою боргу, група кредиторів України (GCU) взяла на себе зобов'язання щодо двоетапного процесу, який передбачає продовження поточного призупинення виплати боргу, з терміном виплати до грудня 2023 року на наступні три роки. Такий формат виплати державного боргу разом зі збільшенням внутрішнього фінансування допоможуть задовольнити дуже великі потреби України у фінансуванні протягом дії програми.

В галузі грошово-кредитної політики та політики валютного курсу ключовим пріоритетом для України має стати підтримка стабільного зниження інфляції та стабільності обмінного курсу, у тому числі шляхом підтримки належного рівня валютних резервів, одночасно з розумним управлінням надлишком ліквідності. Крім того необхідним є найшвидший перехід від фіксованого валютного курсу до більш гнучкого обмінного курсу, послаблення надзвичайних валютних заходів та повернення до системи таргетування інфляції.

В фінансовому секторі політика потребує збереження фінансової стабільності та підготовки до післявоєнного відновлення, включаючи планування на випадок непередбачених ситуацій, діагностику банківського сектору, а також вжиття заходів впливу до проблемних банків та непрацюючих активів.

В галузі публічного управління і забезпечення сталого розвитку подальше вдосконалення механізмів управління має вирішальне значення для досягнення Україною стратегічної мети членства в ЄС і досягнення сталого розвитку. При цьому головною ціллю реформи публічного управління є набуття антикорупційними інституціями реальної незалежності та ефективності задля забезпечення зменшення корупційних ризиків під час розподілу і використання іноземної допомоги тими верствам населення та військовим силами, які найбільше цього потребують, під час воєнного стану та в наступному

під час майбутньої реконструкції, що має порушити існуючий суспільний договір між політикумом, інститутами публічного управління, громадянами та представниками бізнес-середовища щодо толерантного сприйняття проявів корупції.

В енергетичному секторі знадобляться амбітні реформи для посилення конкуренції, удосконалення ринкових механізмів і зменшення великих квазіфіскальних ризиків. Вкрай важливо продовжувати зусилля щодо інтеграції України з єдиним ринком ЄС і неухильно виконувати вимоги вступу до ЄС, щоб втілити ключові інституційні та структурні реформи, які вимагаються умовами щодо збереження Україною статусу кандидата на членство в ЄС.

Попри високу економічну невизначеність та певне зниження обертів світового економічного зростання інновації є основним міжнародним трендом. Останніми роками спостерігається зростання інвестицій в інновації економіки всіх рівнів розвитку [1, с. 331].

Величезні ризики повної та ефективної реалізації програми співпраці МВФ та України несе в собі власне ситуація, в якій знаходиться наша країна, адже в експертному полі фактично неможливо визначитись масштабу, інтенсивності та тривалості російсько-української війни. У разі ескалації активних бойових дій економіка може зазнати ще більшого скорочення, а фінансовий стан держави може погіршитися. Війна триває вже більше року, проте незважаючи на достатню ефективність вжитих заходів публічного управління економікою та бюджетом, ризики подальшого спаду економічної активності та соціального занепаду є надто високими, а можливості вжиття широкомасштабних дій для пом'якшення таких потрясінь є на нашу думку досить обмеженими, тому українські урядовці та політикум мають неухильно дотримуватися виконання взятих на себе зобов'язань перед міжнародними донорами та країнами-союзниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мунько А.Ю., Трещов М.М. Україна в світі: соціально-економічний вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2020. № 1. С. 173 – 183. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-2-327-335>
2. Jež G., Nikolaychuk S. Our banking system is still in good condition. *Obserwator Finansowy*. 2023. URL: <http://surl.li/gfpbf>.
3. Ukraine: Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility and Review of Program Monitoring with Board Involvement- Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. *International Monetary Fund*. 2023. URL: <http://surl.li/gfpbi>.

УДК 351.824.11

Вікторія ФІЛІППОВА*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування,***Юрій СТЕЛЬМАШЕНКО***аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний університет*

ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КРИЗИ НА ЗМІНУ ПОЛІТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Енергетичний сектор переживає сьогодні перехідний період і зазнає структурних змін, для забезпечення загального доступу до недорогих, надійних, стійких та сучасних джерел енергії для всіх. Основним питанням тут виступає модернізація енергетичних систем шляхом інтеграції різних традиційних та відновлюваних джерел енергії у широкому діапазоні потужностей. Тут варто звернути увагу на те, що створюючи політичні, ринкові та законодавчі умови, країни можуть залучати інвестиції та прискорювати інновації за допомогою інтелектуальних мереж, ефективних, надійних та стійких технологій.

Фатіх Бірол, виконавчий директор Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), яке опублікувало свій щорічний звіт World Energy Outlook 2022 зазначив, що енергетичні ринки та політика багатьох країни світу змінилися в результаті вторгнення Росії в Україну, ймовірно це прискорить перехід світу до більш екологічної енергії з вичогоного палива [1]. Виробництво відновлюваної енергії в Європі досягло рекордних рівнів після вторгнення Росії в Україну, що спонукало деяких енергетичних аналітиків передбачати, що Європа готова йти вперед у створенні чистої енергії.

Відповідно до звіту енергетичних аналітичних центрів E3G і Ember, вітер і сонячна енергія виробляють чверть електроенергії в ЄС з початку війни, з рекордним зростанням тільки минулого року, що дозволило уникнути додаткових витрат на газ. Виробництво сонячної та вітрової електроенергії в ЄС врятувало ЄС від необхідності імпортувати приблизно 70 мільярдів кубічних метрів газу на суму 99 мільярдів доларів, зазначається в аналітичному документі E3G та Ember. Артур Патулея, один із авторів звіту, наголошує, що "війна мала два наслідки: вона прискорила розгортання проєктів, які вже були в розробці; і призвело до посилення амбіцій держав-членів, що вплинуло на план розгортання на найближчі роки" [2].

Поряд з цим, МЕА у своєму щорічному звіті World Energy Outlook робить припущення, що за всіма сценаріями Європейський Союз компенсує втрату російського імпорту прискореним переходом від природного газу шляхом збільшення потужностей відновлюваних джерел енергії [1]. При цьому МЕА також прогнозує, що до 2030 року глобальні щорічні інвестиції у відновлювані джерела енергії зростуть майже вдвічі до 2 трильйонів доларів.

Слід звернути увагу, що шлях Європи до чистішого майбутнього будувався поступово. Так, протягом п'яти років після Паризької угоди [3], де члени ООН зобов'язалися зупинити глобальне потепління на 1,5 градуса за Цельсієм (2,7 градуса за Фаренгейтом), глобальні інвестиції у відновлювані джерела енергії залишалися незмінними на рівні 1 трильйона доларів на рік. У 2020 році, під час пандемічної рецесії, Європа запустила пакет стимулів у розмірі 730 мільярдів доларів, Фонд відновлення та стійкості, виділивши 37 відсотків його на відновлювані генеруючі потужності. Це мало допомогти реалізувати мету щодо виробництва 32 відсотків загального кінцевого споживання енергії з відновлюваних джерел до 2030 року. У 2021 році на тлі повідомлень про прискорення зміни клімату ЄС вирішив до 2030 року виробляти 40 відсотків загального кінцевого споживання енергії з відновлюваних джерел. А вже через три місяці після лютого вторгнення Росії в Україну ЄС підвищив цю ціль до 45 відсотків [4].

За даними аналітиків, загальне кінцеве споживання енергії включає в себе виробництво електроенергії, транспорт, опалення та охолодження, а для цього необхідно виробляти щонайменше 69 відсотків електроенергії з відновлюваних джерел. Дослідження E3G і Ember показують, що амбіції деяких держав-членів вже перевищують цю мету: Португалія, Австрія, Данія та Нідерланди планують виробляти всю свою електроенергію з відновлюваних джерел до 2030 року, а Німеччина та Іспанія планують виробляти близько 80 відсотків до того часу [2]. При цьому World Energy Outlook розробило три сценарії впровадження в економіку країн відновлюваних джерел енергії, які відрізняються головним чином припущеннями щодо державної політики у цій галузі. Сценарій, заснований на реалізації офіційно прийнятої політики (STEPS), окреслює траєкторію, яка визначається параметрами економічної політики, що діє в даний час. Сценарій, заснований на обліку прийнятих зобов'язань (APS), передбачає, що всі бажані цілі, оголошені урядами, будуть виконані вчасно та в повному обсязі, включаючи довгострокові цілі досягнення нульового рівня викидів та забезпечення доступу до енергії. Сценарій, що базується на досягненні нульових викидів до 2050 р. (NZE), визначає шляхи стабілізації зростання середньої глобальної

температури на 1,5°C, а також забезпечення до 2030 р. загального доступу до сучасних джерел енергії [1]. Оновлена стратегія колективної Європи обов'язково включатиме просування відновлюваних джерел енергії та заходи щодо підвищення енергоефективності, які допоможуть скоротити імпорт викопних видів палива та просувати чистіші альтернативи.

Таким чином, високі ціни на енергоносії, що встановилися в даний час, підкреслюють переваги від підвищення енергоефективності, що в свою чергу спонукає до зміни поведінкової моделі та використовуваних технологій у деяких країнах (в тому числі і в Україні) з метою скорочення споживання енергії. На нашу думку, для розвитку відновлюваної енергетики необхідно зробити наступні кроки: інтегрувати відновлювані джерела енергії в національні енергетичні системи; створити національні інституції енергетичного планування майбутнього; удосконалювати методи уніфікації актуальної, надійної та оперативної статистики в сфері відновлюваних джерел енергії; розробити законодавчі заходи для підтримки інтеграції змінних відновлюваних джерел енергії до енергосистем; використовувати міжнародний досвід для гармонізації національних та наднаціональних енергетичних стандартів; використовувати сучасні технології для ефективного виробництва відновлюваних джерел енергії. Такі заходи, разом з планом підвищення ефективності використання енергії можуть мати позитивні наслідки для економіки країн з точки зору зміни політики використання відновлюваних джерел енергії.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Energy Outlook 2022. URL: https://iea.blob.core.windows.net/assets/b67ce2ff-5fac-4d98-a6fb-001645f3a911/WEO2022_ES_Polish.pdf
2. EU's record growth in wind and solar avoids €11bn in gas costs during war. URL: <https://ember-climate.org/press-releases/eus-record-growth-in-wind-and-solar-avoids-e11bn-in-gas-costs-during-war//>
3. Паризька угода (2015). URL: https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf
4. Is Ukraine war speeding Europe's transition to renewable energy? URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/11/6/is-ukraine-war-speeding-europes-transition-to-renewable-energy>

УДК 338.2

Наталія ШАНДОВА*д.е.н., професор, професор кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки***Олександра ОСТАПЮК***магістр спеціальності 051 "Економіка",
Херсонський національний технічний університет*

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ СВІТУ

Сьогодні стає очевидною неможливість вирішення проблеми повоєнного відновлення та розвитку вітчизняної економіки силами окремих суб'єктів і навіть секторів ринку, що зумовлює важливість співпраці ключових структурних агентів розвитку – держави, науки та промисловості у межах завдань відновлення розвитку вітчизняної економіки у довгостроковій перспективі. Але при цьому, основна увага повинна бути приділена саме промисловості, інакше, відсутність розвиненої промисловості веде "до національної слабкості: матеріальної, розумової та політичної" [7].

ООН у Звіті про промисловий розвиток наголошує, що країни, які мають більш високий промисловий потенціал і більш диверсифіковані галузі промисловості, витримали негативний вплив пандемії COVID-19 на економіку краще ніж інші країни [1], відзначаючи, що більш високий промисловий потенціал країни й диверсифіковані виробничі галузі дозволили нівелювати вплив кризи на економічну активність, а виробництво забезпечило засоби існування та сприяло вирішенню кризових ситуацій та відновленню. У Звіті ООН підкреслено критичну важливість промисловості для національної безпеки (що пояснюється створенням промисловістю товарів критичної важливості і першої необхідності (продукти харчування, лікарські засоби, паливо та ін., забезпеченням ресурсами інфраструктури (транспорт, енергія, зв'язок та ін.)), для виходу з надзвичайних ситуацій, наприклад, пандемій (що пояснюється можливістю створення стратегічно важливих продуктів і активів для виходу з надзвичайної ситуації, при цьому, реакція на кризу залежить від забезпеченості компонентами промислового виробництва, а в умовах надзвичайних ситуацій потрібні диверсифіковані промислові категорії товарів) та для відновлення і економічного зростання (що пояснюється характером промисловості, яка є двигуном економічного зростання через вклад у продуктивність праці, торгівлю, зайнятість і

інновації; а також тим, що промислові галузі створюють "зони стійкості" підтримуючи відновлення після кризи і сприяючи укріпленню стійкості соціально-економічної системи); зауважено, що промислові сектори економіки відіграють роль мультиплікаторів, що дозволяє створити додаткову цінність в інших галузях [8].

Досліджуючи тенденції розвитку світової економіки необхідно також відзначити, що сьогодні, зі зростаючою швидкістю, складаються нові види соціального розшарування, поглиблюються суперечності між країнами різного рівня економічного розвитку. Це вимагає формування принципово інших зв'язків між соціальними та науково-технічними компонентами суспільства. У такій ситуації саме промисловість стає тим сектором національної економіки, від ефективності розвитку якої залежить формування нових відтворювальних та соціально-економічних структур. Вищевикладене актуалізує значення промисловості в сучасному економічному житті країни, а промислова політика набуває важливості у вирішенні завдань відновлення вітчизняної економіки.

Промислова політика, за визначенням ЮНІДО та ОЕСР це "будь-яке втручання держави, яка покращує бізнес-середовище або змінює структуру економічної діяльності та спрямовує свої зусилля на ті сектори або на розвиток тих технологій та видів діяльності, які сприятимуть економічному зростанню або зростання суспільного добробуту" [11, 12]. Отже, досвід розвинутих країн у підтримці державою промислового сектору у період розгорнення кризових явищ стає затребуваним для вітчизняної економіки, особливо, зважаючи на те, що саме ця галузь є однією з найбільш постраждалих від воєнної агресії.

Значення промисловості в розвитку європейських країн та США під час фінансово-економічної кризи можна відстежити саме за заходами державної підтримки промислового сектору. У період кризи отримали особливу підтримку з боку держави наступні галузі: автомобільна промисловість, енергетика, транспорт, будівництво. У якості заходів підтримки зазначених галузей були: кредити або субсидії виробникам, надання пільгових кредитів фінансовим інститутам для стимулювання кредитування, державні замовлення. Дані заходи підтримки були націлені на отримання як економічного, так і соціального ефекту, в тому числі були створені нові робочі місця або збережені існуючі. Особливі пільгові умови надавалися малим підприємствам, особливо у виробничому секторі; також податкові заходи стосувалися обов'язкових внесків для юридичних осіб (особливо невеликих підприємств): податку на прибуток, податку на додану вартість, внесків до фонду обов'язкового страхування.

Якщо дослідити розвиток виробничого сектору США, можна відзначити, що поступово частка зайнятих у промисловості зменшується, з 36% у 1960 році до 19,8% у 2019 році [3]. За період з 2000р. по 2007р. було втрачено близько 3,5 млн. робочих місць в обробній промисловості. Основна причина скорочення – переведення робочих місць у країни, що розвиваються через нижчі витрати на робочу силу, і конкуренція зі сторони зростаючих ринків збуту в країнах, що стали привабливим об'єктом для інвестицій із розвинених країн. При цьому основна увага була націлена на розвиток обробної промисловості, на користь якої висувалися наступні аргументи:

- обробна промисловість породжує ефект поширення нових знань на інші сфери бізнесу: технології, управління під час виробництва нової продукції;

- обробна промисловість має один із найвищих мультиплікаторів витрат в економіці; за розрахунками МАРІ (Manufacturers Alliance for Productivity and Innovation) на кожен долар США доданої вартості у промисловості створюється ще 3,6 долара США доданої вартості в інших галузях, також одне робоче місце у промисловості створює стільки ж вартості у кінцевому попиті, скільки 3,4 робочих місць у невиробничих галузях [5];

- зниження ринкової частки галузей, заснованих на знаннях негативно впливає на всю економіку, тому що утруднюється генерація нових ідей та технологій і в інших галузях, що послаблює загальну конкурентоспроможність.

Також позитивний вплив обробної промисловості на економіку виявлявся у тому, що компанії обробної промисловості більше інших інвестують в НДДКР.

Серед заходів державного стимулювання розвитку промисловості США виділяють такі: надання податкових кредитів фірмам, що переходять з аутсорсингу на інсорсинг (тобто закупівлі на території США); підтримка технологічних хабів при великих інженерних університетах, націлених на поширення нових технологій та навчання новим виробничим навичкам. Саме такий досвід підтримки промислового сектору може бути врахований у вітчизняній регіональній та галузевій промисловій політиці.

Промислова політика Японії, починаючи з 2000-х років спрямована на підтримку перспективних галузей, у якості яких були відібрані: підвищення кваліфікації та розвиток людського капіталу; розвиток та захист інтелектуального капіталу; заходи щодо розширення та інтенсифікації НДДКР [8]. Пріоритетні галузі вибиралися з урахуванням таких критеріїв: внесок у забезпечення зростання з урахуванням попиту, оцінка важливості майбутнього країни, використання накопиченого потенціалу існуючого рівня

промислової концентрації, можливість забезпечити розвиток державно-приватного партнерства. З середини 2000-х років держава почала розвивати регіональну політику, а також підтримувати співпрацю бізнесу з університетами та дослідницькими центрами. Як основні напрями промислово-технологічної політики розвитку було обрано інформаційно-комунікаційні технології, нано- та біотехнології, охорона навколишнього середовища. Особлива увага була приділена галузям, які мають соціальну значущість: цифрова електроніка, робототехніка, паливні елементи [4].

Особливостями промислової політики Німеччини є звернення до політики "зеленого росту" - зниження негативного впливу на оточуюче середовище, підвищення енергоефективності, перехід до відновлюваних джерел енергії. Держава систематично розвиває відсутні елементи інституційного середовища (державно-приватні партнерства, мережеві спеціалізовані інформаційні системи на національному та регіональному рівні; державні рамкові програми наукових досліджень та ін.). У рамках "штандортної" політики реалізуються заходи промислової, технологічної, інноваційної політики у межах конкретного регіону, створюються регіональні та міжрегіональні інноваційні кластери. Крім проведення інноваційної політики впроваджено також загальну систему моніторингу та оцінки ефективності проєктів НДДКР з державною участю. Пріоритетними є заходи щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної системи освіти та наукових досліджень, у т.ч. через ефективну координацію національної політики із заходами комунітарного та загальноєвропейського рівня, а також аналіз відповідності її світовим тенденціям. У 2015 році Німеччина опублікувала стратегію впровадження проєкту "Індустрія 4.0" до 2020 року з проміжними датами щодо кожного розділу цифрової економіки. У 2019 році було опубліковано новий документ "Національна промислова стратегія 2030. Стратегічні положення для німецької та європейської промислової політики" [10], важливою складовою якого є заклик німецького міністра до колег з країн Євросоюзу виявити параметри ефективної державної підтримки для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності німецьких підприємств на світовому ринку та повернення ланцюжків доданої вартості до країн Євросоюзу.

З 2017-2018 років у Франції реалізується план "Нова промислова Франція". В основі цього плану лежить пріоритетне завдання – зайняти лідируючі позиції у найближчі 3-5 років на світових ринках у наступних нішах: технології 3-D друку, створення "віртуальних заводів", "інтернет речей", технології доповненої реальності [2]. Як заходи підтримки обрані субсидії та поворотні

позики, фінансова підтримка в рамках фонду "Інвестиції в майбутнє", податкові пільги для компаній, які інвестують у виробничі кошти. Було обрано дев'ять цільових ринків, у яких країна має стати лідером, тому потрібно розробити спеціалізовані програми: нові ресурси (екологія, хімія та матеріали, добувна та обробна промисловість), розумні міста (екологічний аспект), еко-мобільність (розробка менш небезпечних для екології) транспортних засобів), транспорт та медицина майбутнього, цифрова економіка та розумні пристрої, цифрова безпека та інноваційні харчові рішення у сільському господарстві. Крім цього, було запущено платформу технологій майбутнього для тестування промисловими підприємствами новітніх рішень у галузі автоматизації та цифрового виробництва. Додаткова увага приділена правовій охороні об'єктів промислової власності.

Основні характеристики промислової політики Великобританії: мінімальне пряме державне втручання; створення найсприятливіших законодавчих умов конкурентного розвитку підприємств і доступу підприємств на ринки; заходи однакові всім, без поділу за національною ознакою; стимулювання розвитку сумлінної конкуренції та вільного ринку; центральна роль податкової системи; велика кількість наглядових органів у конкретних сферах, що також розробляють нормативно-правові акти у сфері своєї компетенції; законодавство у сфері зовнішньоекономічної діяльності сприймається як найважливіший інструмент. Особливого значення має національне стратегічне планування, спрямоване на вирішення загальнонаціональних завдань (забезпечення економічного зростання, підвищення зайнятості, вдосконалення та впровадження нових технологій, раціональне використання природних ресурсів та інших.). Планування локалізовано на регіональному та місцевому рівнях. У листопаді 2017 року було прийнято промислову стратегію, засновану на п'яти принципах: інновації, робочі місця та підвищення доходів, оновлення інфраструктури, найкращі умови для створення та розвитку бізнесу, благополуччя населення. Викликами для Великобританії визнано: штучний інтелект та економіка даних, "чисте зростання", майбутнє транспорту та населення, що старіє. На порядку денному розвиток низьковуглецевої енергетичної політики та пошук у цьому напрямі джерел зростання. А старіння населення сприймається як чинник технологічного розвитку, тому що створить попит на нові моделі житла, послуг, технологій та продуктів [6].

Аналіз досвіду проведення промислової політики у розвинутих країнах, дозволяє дійти висновку, що існуючу залежність між прискоренням розвитку економіки країни і її промислового сектору можна розглядати як один з позитивних прикладів, який треба враховувати на початку відновлення вітчизняної економіки у післявоєнний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про промисловий розвиток - 2022. Майбутнє індустріалізації в постпандемічному світі. ЮНІДО. URL: <https://bit.ly/3Khmt7N>
2. Річний огляд стану економіки і основних напрямків зовнішньоекономічної діяльності Франції за 2017 рік. Париж, квітень 2018. 148 с. URL: <https://bit.ly/3LWcS8Z>
3. Статистика Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org/>
4. Government Office for Science. Annual Review 2012-2013. 2013.
5. How important is U.S. manufacturing today? 13.09.2016. URL: <https://bit.ly/42Ijgm1>
6. Industrial Strategy. Building a Britain fit for the future. November 2017. URL: <https://bit.ly/3nqlCdm>
7. List F. Das Nationale System der Politischen Ökonomie: Schriften/Reden/Briefe, Berlin 1930, p. 184.
8. Lopez-Gomez C., Castaneda-Navarrete J., Tong, Y.S., Leal-Ayala D. Adding the Resilience Dimension to Industrial Policy: Lessons from COVID-19. 2021.
9. Ministry of Economy, Trade and Industry (Japan). URL: <https://bit.ly/3MpyniQ>
10. Nationale Industriestrategie 2030. Strategische Leitlinien für eine deutsche und europäische Industriepolitik. BMWi, Februar 2019. 21 p. URL: <https://bit.ly/3UeRU7v>
11. UNIDO. Industrial Development Report. UNIDO, 2013.
12. Warwick, K. Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends. *OECD Publishing*. 2013. No. 2. 57 p.

Секція № 6

**РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА СФЕРИ ГОСТИННОСТІ:
ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ**

УДК-7.012: 502/504

Олена САНДІК

старший викладач кафедри дизайну,

Херсонський національний технічний університет

**РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТІВ
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ХЕРСОНЩИНИ**

Туризм є однією з основних галузей економіки України та потребує розвитку під час війни та після її завершення. Необхідно визначити особливості функціонування туристичної галузі в умовах війни на основі трансформаційних перетворень туризму в країні під час війни 2022 року та розробити рекомендації, спрямовані на відновлення туристичної галузі, яка постраждала внаслідок воєнних дій.

Після того, як люди змогли потрапити до відносної безпеки, постало питання, як відновити туристичну діяльність в країні. Ставало зрозуміло, що війна – це нова реальність, а економіка має працювати навіть у таких умовах. Подорожі в Україні продовжуються й під час війни. Навіть в умовах обмежень громадяни продовжують відкривати рідну країну. І це цілком зрозуміло, адже постійний стрес втомлює, а організм потребує відновлення.

Отже, не дивлячись на складну ситуацію в державі, туризм продовжує функціонувати. В наслідок повномасштабного вторгнення РФ туризм в Україні є дуже обмеженим та залежним від стабільності в країні та її регіонах. В зв'язку з воєнними діями, які продовжуються в ряді областей, він має певні особливості, пов'язані з безпекою українських та іноземних громадян.

Сьогодні також можна зустріти чимало оптимістичних прогнозів щодо туристичної галузі після перемоги в війні. Передумови для цього дійсно є: ми маємо багато туристичних атракцій, а світ зараз зацікавлений в Україні. Важливо вже сьогодні розбудовувати стратегії розвитку після війни. Тільки за умови планування заздалегідь ми зможемо дійсно скористатись моментом, коли інтерес до нас ще буде високим, а бойові дії нарешті завершаться.

У контексті відбудови сфери туризму в Україні варто взяти до уваги позитивний досвід зарубіжних країн у відбудові сфери туризму, яка постраждала внаслідок кризових явищ, а особливо через війну.

Щоб переключити сприйняття України з місця бойових дій на безпечну локацію для подорожі необхідно провести масштабну роботу. Розробити та реалізувати державні та міжнародні підтримки туристичної діяльності, забезпечити тісну співпрацю між країнами у напрямку взаємопідтримки туристичної діяльності; підвищити інтерес іноземних туристів до пам'ятних маршрутів та повоєнних символічних місць; знайти нові методи та способи реалізації туристичних послуг тощо [1].

Також потрібно підготувати масштабну маркетингову кампанію як для внутрішнього так і зовнішніх ринків, розробити туристичні програми місцями військової слави Збройних сил України, відновити зруйновану та пошкоджену туристичну інфраструктуру, просувати нестандартні формати туризму.

Зелений туризм є перспективним напрямком повоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Останнім часом цей вид туризму був одним із найбільш перспективних на Херсонщині. Цей вид туризму включає в себе елементи мандрів на замських територіях з метою їх залучення до місцевої природи, способу життя населення та ознайомлення з місцевими етнокультурними комплексами і їх цінностями.

Територія Херсонської області має в цілому унікальний туристичний потенціал, сприятливі кліматичні умови, вдале географічне розташування, наявність рекреаційних ресурсів, багату історико-культурну спадщину [2].

З метою відновлення зруйнованого майна та інфраструктури, спричиненими військовою агресією РФ проти України, Кабінетом Міністрів України було створено "Фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури". Про це повідомляє Херсонська міська військова адміністрація. Отже, сьогодні об'єкти туристичного призначення Херсонщини, які належать фізичним та юридичним особам всіх форм власності та зруйновані (пошкоджені/знищені) внаслідок бойових дій, можуть отримати фінансування[3].

Нажаль сьогодні ліва частина берегу Херсонщини та найбільша частина рекреаційної території залишається окупованою. Також не слід забувати, що бойові дії на Півдні достатньо руйнівні, а деокуповані території залишаються небезпечними.

Більша частина локацій зеленого туризму це замські території, тому необхідно в першу чергу провести розмінування та розробити заходи по відновленню інфраструктури.

План дій, затверджений урядом визначає комплекс заходів, проведення яких є необхідним для відновлення функціонування деокупованих територій та передбачає відновлення діяльності органів місцевого самоврядування, здійснення заходів щодо залучення

міжнародної технічної допомоги для відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури населених пунктів, визначення першочергових природоохоронних заходів, фінансування яких здійснюватиметься за рахунок місцевих бюджетів [4].

Для виконання програм по відновленню об'єктів туристичного призначення – готелів, інших об'єктів, призначених для надання послуг з розміщення, закладів харчування, курортних закладів знадобиться участь фахівців різних галузей: маркетологів, економістів, будівельників, в тому числі проектувальників.

У попередніх дослідженнях були запропоновані чотири основні підходи до проектування об'єктів зеленого туризму: Перший – збереження існуючих будівель і інших пам'яток матеріальної культури: реставрація, часткова реставрація, капітальна реставрація. Другий підхід – реконструкція дизайн-об'єктів: (по фото, кресленням) відновлення первинного образу, відтворення в автентичному вигляді. Третій – відновлення: створення історичних будівель і інших пам'яток матеріальної культури, в точності тих, що копіюють ті, що вже втрачені, зруйновані або дуже старі для використання. Четвертий підхід – проектування нових дизайн-об'єктів зеленого туризму: фрагментально, повне, окремої частини.

На початку проектування необхідно переглянути й оцінити загальний стан об'єктів зеленого туризму Південного регіону та визначити один з чотирьох варіантів відновлення. При цьому об'єкти слід не просто зберігати й реставрувати, а й перетворювати на органічну складову сучасного середовища зеленого туризму.

Отже, ключові чинники успіху відновлення й розвитку вітчизняної індустрії туризму в цілому – створення позитивного туристичного образу України, а також ефективної системи просування регіонального туристичного продукту на вітчизняний й міжнародний ринки туристичних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моца А., Шевчук С., Серета Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні Економіка та суспільство 2023 р.
- 2.[Електронний ресурс] /Режим доступу:<https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/plan-zakhodiv-z-realizatsii-u-2021-2023-rokakh-strategii-rozvitku-khersonskoi-oblasti-na-period-2021-2027-ro.pdf> 3
- 3.[Електронний ресурс] /Режим доступу:<https://most.ks.ua/news/url/roztashovani-na-hersonschini-objekti-turistichnogo-priznachennja-mozhut-otrimati-finansuvannja-dlja-vidnovlennja/>

4. [Електронний ресурс] /Режим доступу:Децентралізація "Уряд затвердив план дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій" (28.03.23.)
<https://decentralization.gov.ua/news/15963>
5. Мельниченко О. А., Шведун В. О. М48 Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.

UDK 338.487

Tetiana BUT

*Associate Professor, Candidate of Economic Sciences,
Scientific researcher, Docent
the Department of recreation and tourism
Faculty of Informatics and management
University of Hradec Králové
city of Hradec Kralovo, Czech Republic*

MODERN LATEST DIRECTIONS OF TOURISM BUSINESS DEVELOPMENT IN EUROPE AND THE WORLD, TAKING INTO ACCOUNT CRISIS FACTORS

Crisis situations are constantly catching up with the tourism sector, but this industry came out of each one and continued to function further. Since the twentieth century, one of the most influential situations in the tourism sector was the crisis after the Second World War. At that time, state governments were interested in using the tourism sector as a tool for diplomacy and invisible imports.

The war that is currently going on in Ukraine has no analogues in modern European history in order to draw a correct analogy and assess the possible impact on the tourism sector. They often cite the example of Croatia, which after the War managed to become a tourist popular location. But it should be noted that the fighting in Croatia was not as destructive as those that continue in Ukraine.

Innovation activity for any sphere has always had the most positive impact on the development of the economy and social life of society. Innovations in the field of international tourism can strengthen industries in the market. The search for innovation in international tourism should come first, because it is a driving force for the development of the tourism business. The latest trends that have emerged in international tourism are shown in Table 1.

It can be noted that workers and the tourism sector suffered the most during the COVID-19 pandemic. In 2019, 1.5 billion rubles were made. international trips. Tourism accounted for approximately 7% of global GDP.

Table 1

Latest trends in international tourism

Innovative trends	Trend characteristics
Robots, chatbots, and automation.	Instead of waiters, robots go. At the Hilton Hotel. Instead of a human concierge, a robot concierge works. There are McDonalds restaurants where the robot takes you from the window to the pick-up point in the shortest possible time.
Virtual reality.	This technology includes visiting museums, hotels, and places where tourists plan to relax. There is a Navitaire app that offers all users to visit the places they want to go on vacation.
Voice assistants	Such voice assistants already exist in mobile phones, such as Samsung's iPhones. They allow you to search for a hotel, tourist site, and restaurants. They also have translators who help tourists who do not know the language communicate with foreigners.
The impact of technology on tourists.	Modern people are used to constantly being with the phone and getting everything in a few clicks. The more a hotel or travel company implements technologies that minimize waiting times, the more young people will use these technological products.

Source: developed by the author

COVID-19 has negatively affected the development and further functioning of the tourism sector. Unemployed people in the sphere decreased by about 20 million. persons. The Asia-Pacific region suffered the greatest losses.

In scientific research, you can see statistics on the impact on various areas that are closely related to the tourism sector, namely: society, economy, losses in various tourist areas, the search for solutions to overcome the crisis situation, as well as the study of epidemiological innovations.

Europe is and remains the most popular holiday destination, but due to the COVID-19 pandemic, tourist flows have decreased by 69%. This region had the most popular recreation areas-Southern and Mediterranean.

Before the pandemic, approximately more than 300 million inbound arrivals could have been recorded in these zones, and in 2021 this figure was 138 million. The COVID-19 pandemic has significantly affected the tourism sector. This is the biggest crisis situation since the Great Depression and the 2008 crisis. Mobility Market Outlook from Statista reviewed the current situation in the travel services market and concluded that the revenue of the Global Travel Market decreased by 60% in the first year of the pandemic. They reported that this is one of the highest drops in 2020. 2021 remained a very difficult year for international tourism. According to UNWTO, the number of tourist arrivals decreased by 84% from March to December 2020 [2; 3 – 5].

Tourism is one of the most important areas in the world. Every 10 people work in the field of Tourism and livelihood.

The covid pandemic had a big impact in the beginning, when there was no vaccine or cure for the disease. The situation began to improve in 2021. Quarantines continued to be introduced, but they were not as restricted as in the first year of the coronavirus disease, so people began to travel, and therefore the figure shows the dynamics of hotel cash receipts starting in 2022 and then it will only increase [5].

Innovations that appear in hotel companies are very helpful not only for hotel guests, but also for employees. International competition is increasing in the global hotel business market. In this regard, it is becoming increasingly difficult to find your customers and maintain your position in the global market. Therefore, the hotel must be original, that is, have no analogues in the world.

The introduction of innovation and the creation of a hotel of this type – extremely changes the vision of the hotel business. Due to its uniqueness, the hotel has no analogues in the world, and therefore there are no competitors, which in turn predicts success among hoteliers. Such innovations include: a system for automating the work of sales department personnel; a system for working with consumers; a system for managing loyalty programs for consumers; a system for managing hotel events (fig. 1).

In hotel companies, marketing innovations include:

- information technologies in hotel room booking;
- use of various modern structures for advertising the enterprise;
- using the hotel's internet sites to provide additional services, namely chat services, call back the client, and so on;
- creating and maintaining a presentable view of the hotel's website;
- use of franchising;
- new feature of various virtual hotel tours, where you can choose a room.

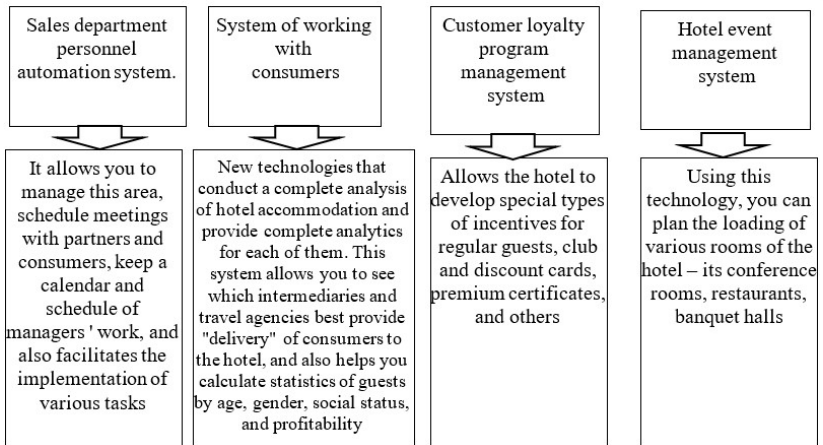

Fig. 1. Introduction of innovations in Hotel Enterprises
[developed by the author]

TripAdvisor, Booking, Expedia, and Airbnb have business models that are innovations in the travel industry, where consumers book hotels themselves without operators or agencies, without paying a percentage to get services, and thanks to sites where they can book everything on their own and plan their vacation, it is now possible to decide where to go and save money.

Digitalization is a multifaceted process of society's transition to digital technologies, which concerns all spheres of public life (education, medicine, economy, television, etc.), but in the context of modernization of Public Administration, it has one of the priority directions, because it should affect the improvement (in particular, digitalization) of various public sectors.

The business model of online booking resources can be attributed to digital transformation, because online resources are an innovation in the field of Tourism. For example, the supplier of taxis, rental cars or sharing does not own any cars, the largest supplier of rental housing or apartments does not deal with real estate at all and does not own apartments, but simply provides its own platform. Today, the digital tourist is becoming completely dependent on social networks, he is mobile in the sense that he can not imagine his life, his movement without a mobile device (most often a smartphone), all the services that he consumes are personalized. The COVID-19 pandemic has pushed for further development of the purchase of travel services online and a reduction in their volume purchased offline.

COVID-19 has almost completely stopped the steady growth of global passenger traffic. The COVID-19 outbreak in 2020 reduced the number of passengers at global airports by 5.9 billion. persons. As in other areas of the tourism business, the situation changed in 2021 [1]. Due to the increased rate of vaccination in North America, an increase in passenger traffic can be observed. In the first half of 2021, air traffic volumes were lower than in the second half. Domestic passenger traffic is recovering much faster than international traffic. Domestic traffic in the world continues to grow and has now reached more than млрд 3.1 billion. passengers.

So, the crisis situations that are taking place in Europe and the world demonstrate the need for constant development and innovative transformations in the tourism sector. Today, it is difficult to formulate any forecasts regarding the impact of military operations on international tourism, but we can say with confidence that the tourism sector will be one of the areas that will help survive the crisis using the right marketing strategy in this area and will be able to bring international tourism to a competitive level.

REFERENCES

1. Effects of Novel Coronavirus (COVID-19) on Civil Aviation: Economic Impact Analysis. [online]. [cit. 2023-06-04]. Accessible: https://www.icao.int/sustainability/Documents/Covid19/ICAO_coronavirus_Econ_Impact.
2. Official website Statista. [online]. [cit. 2023-06-04]. Accessible: <https://www.statista.com/>.
3. Official website. UNWTO Tourism online academy. [online]. [cit. 2023-06-04]. Accessible: <https://www.unwto-tourismacademy.ie.edu/>.
4. International tourism expenditure continues to reflect very weak demand for outbound travel. UNWTO World Tourism Barometer. [online]. [cit. 2023-06-04]. Accessible: <https://www.unwto.org/unwto-world-tourismbarometer-data>.
5. UNWTO and COVID-19. UNWTO. [online]. [cit. 2023-06-04]. Accessible: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>.
6. World Travel & Tourism Council. [online]. [cit. 2023-06-04]. Accessible: <https://www.wttc.org>.

УДК 338.48-2:005.966.2(477)

Вікторія БОЙКО

*к. е. н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу й іноземних мов
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ: СЬОГОДЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Туризм як вид відпочинку зазвичай асоціюється з безтурботними поїздками до інших міст, далеких країв, під час яких люди хочуть відволіктися від повсякденної рутини і добре та весело провести вільний час. Нажаль події останніх років в світі, починаючи з пандемії коронавірусу і враховуючи поточні воєнні дії в Україні негативно вплинули на цей бізнес, змусивши змінити курс своєї діяльності. Одним із напрямів туристичного бізнесу на сьогодні став волонтерський туризм. Головний акцент було зроблено на збільшені впізнаваності громадянами за кордоном українських міст, які героїчно протистояли ворогові.

Започатковано волонтерський туризм в післявоєнну епоху Другої світової війни. Так протягом 1958 року у Великій Британії було засновано волонтерську закордонну організацію, а тодішній президент США Джон Ф. Кеннеді у 1961 році заснував Корпус миру. В роботі новоствореної організації приймали участь представники різних країн. З того часу волонтерський туризм невинно продовжує набувати популярності.

Через військову агресію росії в Україні понад 12 мільйонів осіб змушені були евакуюватися з рідних домівок, причому 6 мільйонів з яких знайшли свій прихисток в дружніх країнах. У зв'язку з цим, серед іноземних громадян з'явилися охочі надавати допомогу постраждалим не тільки в межах своєї країни, але в інших – де вимушених переселенців приїхало найбільше, а значить там потрібно більше волонтерів.

В протывагу волонтерству за кордоном у звичному для нас сенсі, з нескінченними програмами зі спеціальними співбесідами, волонтуризм має короткострокові програми, які більшою частиною зосереджуються на наявному досвіді його учасників, а не на фактичному впливі та зиску цього волонтерства. Участь в таких програмах дає можливість волонтерам поринути в інші культури та підтримати проекти, які будуть корисними для громад, що мають в цьому потребу.

Водночас у волонтеристів з'являється можливість поєднувати роботу з різноманітними екскурсіями по новим містам і при цьому мають трохи більше вільного часу на власний відпочинок на відміну від повноцінних волонтерських програмах [1]

Волонтерський туризм має величезне значення саме в цей неспокійний період – це і адресна допомога постраждалим громадянам від бойових дій, можливість виказати емпатію. Крім того це може бути персональна доставка або передача матеріальної допомоги, практична допомога у відновленні пошкодженого або зруйнованого помешкання цивільного населення, а також допомога вимушеним переселенцям, у яких частково чи повністю знищено власне майно, що змусило їх переїхати до інших більш безпечних регіонів України. Така допомога може бути різноманітною – все буде залежати від нагальних потреб постраждалих громадян, які окрім матеріальної допомоги потребують і психологічно- моральної підтримки [2].

Опрацьовуючи мережу Інтернет, можна виділити українські громадські об'єднання з яких 77 відсотків так або інакше надають матеріальну або фінансову допомогу ЗСУ. Після початку повномасштабних бойових дій лише на рахунки НБУ та ще трьох найбільших благодійних фондів (БО "Благодійний фонд Сергія Притули", "United24" та БФ "Повернись живим") громадяни України внесли коштів на суму понад 33,96 млрд грн, а це майже 1 млрд доларів.

На сьогодні є значна кількість громадських організацій, які здійснюють волонтерську діяльність, але як вид туризму, поки є не достатньо популярним серед українців. Незважаючи на це, досить яскравим прикладом волонтерського туризму на Херсонщині став центр туризму "ХерсON", який був заснований у 2013 році братами Білецькими і мав на меті розповідати про історію Херсонщини, Півдня України та формувати свідомість, яка б протистояла ворожій пропаганді. З початком повномасштабного вторгнення вся команда цього центру, перебуваючи ще в окупованому Херсоні, почала волонтерити.

На даний час співробітники центру "ХерсON" повністю занурені у військове волонтерство і працюють щодня без вихідних та орієнтовані саме на пошук, замовлення, придбання, отримання, сортування та доставку допомоги до місця призначення, збір донатів для ЗСУ та інше. Команді доводиться постійно навчатися, відвідувати ознайомчі курси, отримувати нові знання про тактичну медицину, військову амуніцію та озброєння, щоб мати повне розуміння того, що потрібно військовим, оскільки є набагато більше організацій, які орієнтовані на задоволення побутових потреб цивільного населення [3]. Кожен бажаючий, хто долучається до таких волонтерських

проектів може стати волонтером, оскільки матиме можливість відвідати інші міста та робити добру справу для громадян, які цього потребують.

Основними перевагами волонтерського туризму є економія фінансових та матеріальних ресурсів, оскільки організатори покривають базові потреби – витрати на ночівлю та їжу; новий досвід; можливість прокачати або вивчити іноземну мову; нові знайомства. Існують деякі незначні мінуси для учасників волонтуризму: такі туристи повинні розуміти, що можуть виникнути незручності з проживанням і харчуванням; потрібно розуміти, що перебуваючи на території іншої країни необхідно пристосовуватися до існуючих в регіоні правил і законів, а також перед початком такого туру необхідно реально оцінити свої здібності, навички і досвід, які можуть стати в нагоді, а також впевнитися в доцільності вашої допомоги.

Отже, перед початком такого незвичного туру, необхідно зважити всі переваги та ризики, розрахувати час, який буде можливо використати на таку подорож, а також визначитися з родом діяльності, який принесе максимальну користь для людей, що цього потребують.

ЛІТЕРАТУРА

1. Що таке волонтуризм та до чого тут українські переселенці? Розповідає американець. URL: <https://evacuation.city/articles/212187/scho-take-volonturizm-ta-do-chogo-tut-ukrainski-pereselenci-rozpovidaye-amerikanec>
2. Волонтерський солідарний туризм як інструмент допомоги постраждалим від війни громадам. URL: <https://eba.com.ua/volonterskyj-solidarnyj-turyzm-yak-instrument-dopomogy-postrazhdalym-vid-vijny-gromadam/>
3. Від туризму до волонтерства. Як херсонці допомагають ЗСУ? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-turyzm-khersonshchyna-volonterstvo-viyna-zsu/32083917.html>

УДК [338.48-32:069.1]:355.01(477)

Марина БЄЛІКОВА*к.і.н., доцент,**доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу,
Національний університет "Запорізька Політехніка"*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКСКУРСОЗНАВСТВА ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Після звільнення України і забезпечення безпеки на її території країна буде розвивати екскурсійний (культурно-пізнавальний) туризм як один із найпоширеніших видів туризму. Розвиток туристичної сфери потребує моніторингу тенденцій розвитку ринку праці південно-східних регіонів через очні консультації з потенційними роботодавцями, на сайтах <https://rabota.ua/Запорожье>, <https://jobs.ua/Запорожье>, Центр сприяння працевлаштування Національного університету "Запорізька політехніка". Результати аналізу "Стратегії розвитку туризму Запорізької області на 2021-2027 роки" та "Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України" підтверджують, що необхідна багатопрофільна підготовка фахівців з туризму, спрямована на формування, просування, реалізацію та організацію споживання туристичного продукту, послуг суб'єктів туристичної діяльності з організації комплексного туристичного обслуговування в індустрії туризму, які здатні розв'язувати комплексні складні професійні задачі і вирішувати практичні проблеми у сфері рекреації й туризму.

Згідно із "Стратегією розвитку туризму Запорізької області на 2021-2027 роки" однією з оперативних цілей є забезпечення якості професійної підготовки кадрів туризму та сфери обслуговування, а саме налагодження співпраці між освітніми закладами регіону, що працюють в сфері гостинності та туризму; створення на базі туристичних фірм, готелів, екскурсійних бюро майданчиків для навчальної практики студентів вищих навчальних закладів. В створенні Стратегії взяла участь професор кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету "Запорізька політехніка" Шелеметьєва Тетяна Вячеславівна.

Серед викликів війни стала організація навчального процесу під час блекаутів, після результатів прильотів, які впливали на відсутність електроенергії, Інтернету або на збої в роботі навчальної платформи

Moodle, яка використовується в системі дистанційного навчання Національного університету "Запорізька політехніка". Крім того, необхідно було враховувати безпекову ситуацію та стабільність Інтернету у студентів. В професійній підготовці майбутніх фахівців з туризму під час дистанційного навчання передбачають доступність викладача в закритих групах, в месенджерах, соцмережах; зворотній зв'язок після отримання та під час виконання завдання; прозорість та регулярність комунікацій; забезпечення атмосфери довіри та умов для чесного висловлювання своєї думки; гнучкість викладачів в наданні альтернативних каналів комунікацій та інформаційних джерел; адекватний моніторинг студентів, враховуючи їх місцезнаходження (безпечно/небезпечно місце під час війни, доступність та якість Інтернету для синхронного та асинхронного навчання); безперервна оптимізація комунікації та розвиток компетенцій відносно інформаційних і комунікативних технологій для подальшого забезпечення навчання.

Війна стала ще одним викликом для викладачів та студентів в Україні у 2022 р. Навчальна платформа Moodle використовується в системі дистанційного навчання Національного університету "Запорізька політехніка", найбільш оптимальним для синхронного навчання, коли проводяться лекційні та практичні заняття в Moodle/Google Meet/Zoom, став вибір Zoom, оскільки там є можливість у безкоштовній версії записувати відео. Для мотивації студентів до навчання, планування та координації їх учбової діяльності, надання зворотного зв'язку та допомоги додатково використовуються можливості створення закритих груп в мобільних додатках Viber/Telegram.

Отриманий зворотній зв'язок від студентів, щоб контролювати прогрес навчання студентів, показав, що є запит на асинхронний формат навчання, тому що коли у викладача була електроенергія, у студентів її не було. Крім того, для творчої мотивації студентів створювалося інноваційне середовище – нові можливості, інструменти, які забезпечували інноваційну діяльність – середовище професійного розвитку. Студенти мали створювати відео екскурсії із застосуванням методів показу та розповіді, присвячені вулицям, пам'яткам, об'єктам за сьогоднішніми правилами відеозйомки під час війни без локалізації, не показуючи державних, військових об'єктів тощо. Ці відео екскурсії викладалися на власному YouTube каналі викладача та кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу національного університету "Запорізька політехніка".

Змінилася роль викладачів через війну в Україні, оскільки близько 80% серед молоді декларували, що відчували постійне пригнічення та стрес, підтримка та самопідтримка є важливими в

роботі викладачів. 72% Запорізької області є окупованою, але не м. Запоріжжя, яке є прифронтовим, тут на весну 2023 р. регулярно значна кількість повітряних тривог, через що синхронний формат навчання постійно ускладнений, оскільки заняття потрібно припиняти під час повітряної тривоги. Загроза ракетних обстрілів території України російськими загарбниками зберігається, тому досвід викладання "Організації екскурсійних послуг" та "Основ музеєзнавства" показав, що треба користуватися можливостями для запису відео лекцій в Zoom, які потім можна викласти на YouTube і дати можливість переглянути лекцію в той час, коли у студентів є час та електроенергія в безпечному на скільки це можливо місці.

УДК 338.4

Ольга КОКОРЕВА

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму

Олена ВОСКРЕСЕНЬКА

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму,

Херсонський національний технічний університет

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНЩИНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Незважаючи на те, що лівобережна частина Херсонщини ще знаходиться в окупації, і багато територій на правобережжі потерпають від масштабних руйнувань, бо є прифронтовими територіями, треба вже зараз замислитись над створенням підґрунтя аби у післявоєнний період мати чіткий план дій щодо розвитку туристичної сфери. Саме тому, питання відновлення та розвитку туристичної галузі Херсонщини у післявоєнний період є надзвичайно актуальними.

Перш за все, після закінчення російсько-української війни постане питання з капітальними вкладеннями у відновлення територій критичної інфраструктури, державних підприємств, що постраждали від воєнних дій, помешкань мирних мешканців, але не менш значущим питанням буде питання відновлення і розвитку бізнесу, в тому числі туристичного. Тому надзвичайно гостро постає питання розробки дієвої Концепції післявоєнного відновлення та розвитку туристичної індустрії Херсонщини, де будуть прописані, а потім впровадженні всі заходи щодо відновлення туризму. Крім того, через значні руйнування Херсонщина потребує інвестицій для розвитку таких форм і видів туризму як: дитячого (Скадовський р-н), лікувально-оздоровчого

(Генічеський р-н, Залізний Порт), молодіжного (Залізний Порт), сімейного (Лазурне, Скадовськ), краєзнавчого та зеленого (Голопристанський р-н), спортивного (Олешківська пустеля, р. Інгулець, заливи р. Дніпро), ділового туризму та ін.

У світі існують приклади доволі успішного післявоєнного розвитку територій і міст, які зазнали значних руйнувань інфраструктури через воєнні події, в тому числі і розвиток туризму.

Зразок того, як країни успішно відновлюють туристичну галузь після війни, описано на прикладі міст Сараєво і Мостар у Боснії та Герцеговині у статті Зейда А. Кассухи [1].

Так, за прикладом міст Сараєво і Мостар на Херсонщині доцільно розвивати "туризм пам'яті" та "темний туризм". "Темний туризм" відноситься до відвідування місць і територій, що пов'язані зі смертю, лихами чи людськими стражданнями (музеї з відтворенням подій (супротив мирного населення-окупація-визволення), меморіали, виставки).

"Туризм пам'яті" - відвідування місць доведених воєнних злочинів які були пережито особисто або членами групи [1].

В обох містах Боснії та Герцеговині Сараєво і Мостар відновлено історичні центри, хоча й лишилися сліди воєнного конфлікту в міському ландшафті, так щоб туристи могли відчутти атмосферу тих часів.

Ще один успішний приклад швидкого післявоєнного оновлення – Хорватія, країна з неймовірними краєвидами та цікавими географічними особливостями. Туризм у Хорватії через війну 1991-1995 роках майже перестав існувати, але вже з 2000-х років завдяки злагодженому комплексу дій та успішно проведеній PR- компанії країни: розвитку рейсів бюджетних авіаліній, дешевого житла, відкриття пляжів і запуску круїзних маршрутів вивели туристичну індустрію на якісно-новий рівень, що призвело до притоку іноземних туристів та залучення інвестицій в розвиток туристичної сфери. Країною зацікавились великі круїзні компанії, міжнародні туроператори та мережеві готелі. Але не слід забувати, що бойові дії в Хорватії були не настільки руйнівними як ті, що тривають зараз в Україні.

Ізраїль, який зберігає свій туристичний статус під час постійної війни із Палестиною також може стати прикладом наслідування. Структура формування ВВП Ізраїлю побудована таким чином, що дохід від однієї галузі економіки компенсує втрати від іншої.

Також гарним прикладом сплеску післявоєнного туризму є досвід Грузії, адже після війни з РФ у 2008 року, героїчному супротиву населення, країна стала популярною серед іноземних туристів які підтримують демократичні цінності народу і підтримують прагнення до захисту свободи та суверенітету країни.

Важливо правильно оцінити туристичні можливості Херсонщини після війни та скористатися ними. Популярними товарами серед туристів з точки зору маркетингового підходу можуть стати товари, пов'язані з війною, такі як гільзи перероблені в ручки, магніти інші декоративні вироби.

На нашу думку, слід звернути увагу на перейменування вулиць та встановлення меморіалів пам'яті (на честь героїв України, Херсонщини) які не дадуть забути їх подвиги і стануть частиною нових туристичних маршрутів.

Особливу увагу слід приділити процесу навчання туристичних гідів, це мають бути кваліфіковані працівники, які досконало володіють інформацією, бажано щоб гід, який проводить екскурсію був би свідком воєнних подій.

Отже, для "делікатної" або "м'якої" адаптації туристичної сфери Херсонщини в післявоєнний період на наш погляд, слід розробити Концепцію післявоєнного відновлення та розвитку туристичної індустрії Херсонщини, обов'язковими кроками в якій мають бути:

- розвиток державно-приватного партнерства з оновлення та реконструкції в сфері туризму;
- залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для відбудови Херсонщини, участь в спеціальних програмах розвитку та грантах;
- перемовини зі світовими готельними мережами для планування стратегії розвитку після війни;
- розмінування територій (особливо паркових територій, річок, набережних, приморських територій, лісових смуг та ін. важливих об'єктів);
- побудова музеїв, меморіалів, проведення виставок;
- підготовка нових екскурсійних маршрутів та карт для ведення так званого "туризму пам'яті" та "темного туризму";
- підготовка кваліфікованих гідів для нових маршрутів.

Результатом таких заходів стане формування і закріплення бренду туристичної Херсонщини, а в перспективі найближчих років Херсонщина має стати туристичною меккою, адже має значний потенціал та можливості: вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору і фауну, достатні природно-оздоровчі ресурси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронне джерело. Режим доступу: <https://journals.openedition.org/viatourism/3984#ftn5> (дата звернення: 26.03.2023р)

УДК 338.5: 504.03

Вікторія КОФМАН*магістр маркетингу, аспірант кафедри маркетингу,
менеджменту, публічного управління та адміністрування***Леонід ПАНЬКОВЕЦЬ***магістр менеджменту, аспірант кафедри маркетингу,
менеджменту, публічного управління та адміністрування,**Державний університет інтелектуальних
технологій і зв'язку, м.Одеса*

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Найважливішою метою ефективного управління брендами є забезпечення впливу бренду на поведінку споживачів.

Для її досягнення потрібна єдність 3 складових: наявність атрибутів або основних характеристик товарів, послуг чи фірми, ідентифікаторів бренду та змісту бренду. Проте, стратегії позиціонування та просування брендів трансформуються в умовах цифрової економіки. Цифровізація вплинула на інструменти брендингу, створюючи нові технологічні та маркетингові можливості для формування стратегічних засад бренд-менеджменту.

Розглянемо та проаналізуємо можливості цифрових інструментів бренд-менеджменту та трансформацію стратегічних засад бренд-менеджменту. Традиційні підходи бренд-менеджменту враховували використання технологій позиціонування, які базувалися на традиційній рекламі. Проте, поширення цифровізації сприяло індивідуалізації відносин зі споживачами, за рахунок впровадження цифрових інструментів та отримання адресного контакту зі споживачем.

В сьогоденні, розвиток новітніх комунікативних інструментів маркетингу, таких як SMM, SEO, SEM, вірусний маркетинг, впровадження NFT технологій, змінили принципи комунікативної взаємодії зі споживачами. Запровадження цих підходів вплинуло на стратегії брендингу, що можна систематизувати на рівні обґрунтування наступних чинників впливу на зміну стратегічних підходів в системі бренд-менеджменту:

– стрімкий розвиток новітнього інструментарію в сфері інформаційно-комунікаційні технології;

– зміна поведінки споживачів, внаслідок швидкого отримання необхідної інформації;

- можливість миттєвого впливу на свідомість споживача за рахунок прямого впливу, з використанням AR-, та VR-технологій;

- можливість здійснення аналітичної обробки інформації в реальному часі за рахунок інноваційного використання, масових технологій обробки та аналізу даних, хмарних технологій, технологій штучного інтелекту та створення нових продуктів на основі високопродуктивних обчислень, квантових технологій та систем розподіленого реєстру (блокчейн);

- індивідуалізація відносин зі споживачем та можливість миттєвого задоволення його потреб за рахунок впровадження нових бізнес-моделей цифрової економіки, які базуються на цифрових екоплатформах;

- виникнення системи блокчейн, яка дає змогу розробляти унікальні токени, що не повторюються та не піддаються дублюванню. Це дало змогу реалізувати стратегії брендів в екосистемах МетаВсесвіту;

- впровадження новітніх технологій NFT які можна використовувати як додатковий інструмент просування бренду, та можливість додаткового методу отримання прибутку за рахунок продажів такого виду токенів.

Найбільший вплив на інструментарій бренд-менеджменту має такий вид блокчейну, як NFT - технологія. Основний принцип роботи NFT технологій заснований на виді криптографічних токенів, що працюють через технологію блокчейн. Сутність NFT базується на створенні невзаємозамінного токена, його не можна обміняти або замінити іншими аналогічними токенами. Саме в цьому полягає основна відмінність цього різновиду блокчейну, від криптовалюти. Принципова відмінність протоколу блокчейну, який використовується для створення криптовалют, є взаємозамінність токенів, що надає можливості для створення його копій. Проте, копіювання токенів є дуже енерговитратним процесом.

В свою чергу NFT токени виконують функцію цифрового мистецтва, саме тому, що вони мають властивість незамінності. При покупці такого токена, людина стає власником ексклюзивного мистецтва, який існує виключно в одному екземплярі. Крім того, розвиток креативних технологій в умовах цифрової економіки сприяє зростанню попиту на цей вид мистецтва. Це, в свою чергу, дає додатковий стимул представникам креативних професій реалізовувати свої здібності, отримувати прибуток та додатково мати захищену технологію, що гарантує захист авторських прав. Ці властивості мають привабливі характеристики для брендингу.

Слід зазначити, що NFT токени, виконуючи роль унікального ідентифікатора, набувають властивостей цифрового активу, як немонетарного активу, що немає матеріально-речовинної форми. Згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку (International Accounting Standards) така категоризація, робить цифровий актив зрозумілим для оподаткування та незамінним для організації обліку та контролю цінностей підприємствами.

Для бренд-менеджменту, NFT-технологія надає певні переваги щодо нових можливостей в частині формування стратегії брендингу в цифровій економіці та створення цифрових активів. Таким чином, основними перевагами NFT-технології для брендингу стає розповсюдження бренду в цифровій економіці, поширення пізнаваності бренду та лояльності з боку споживачів та отримання додаткової цінності. Створення креативного контенту надає можливості залучення нової активної аудиторії користувачів. Незважаючи на такі позитивні сторони формування стратегій бренд-менеджменту в цифровій економіці, є певні недоліки брендингу, як нового інструменту. До таких недоліків можна віднести значні витрати на старті розробки NFT-технології, постійний моніторинг бренду, висока вартість впровадження та забезпечення можливості постійної присутності в Інтернеті. NFT-технологія знаходиться на початку свого розвитку, тому прикладів успішного брендингу, за рахунок її впровадження небагато на сьогоднішній день.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чукурна О.П., Кофман В.Ю. (2023) Маркетингові інструменти просування екологічних брендів в парадигмі сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 48, URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2234> DOI: 10.32782/2524-0072/2023-48-45
2. Chukurna O. (2020) Methodical approach to accounting intangible assets and brand values in marketing price policy. *Маркетинг і цифрові технології*. 3 (4), 63-73 DOI: 10.15276/mdt.4.3.2020.7
3. Chukurna O. P. (2017) Brand positioning strategy on the basis of quality perception: different markets B2B and B2C. *Економіка: реалії часу*. 1 (29), 135-142. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/n1.html>
4. Ястремська О. М. (2013) Бренди промислових підприємств: формування та ефективність використання: монографія / О. М. Ястремська, О. М. Тімонін, К. О. Тімонін. – Х. : Вид. ХНЕУ, 244 с.

УДК 338.488.2:640.43

Ірина МУСТЕЦА*к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,
Чернівецький торговельно-економічний інститут*

ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сфера гостинності України зазнала колосальних збитків та по сьогоднішній день потерпає через свавілля ворога, простійні ракетні обстріли та руйнування. Особливо війна торкнулася східних та південних регіонів, зруйновано тисячі підприємств готельного господарства, ресторанів, логістичних підприємств, які забезпечували життєдіяльність та розвиток прибуткового бізнесу. Також слід відмітити, що на досліджувану галузь вплинула світова пандемія та поширення Covid-19, що значно погіршило фінансові показники діяльності з 2019 року.

Негативний тренд вплинув на процес масової релокації підприємств туристичної сфери з тимчасово окупованих на підконтрольні території, а також з регіонів, які постійно потерпають від воєнних дій. Підприємці знаходяться в постійному пошуку більш безпечних умов господарювання, розвивають нові напрямки бізнесу, вивчають нові можливості ринку готельних послуг, досліджують природні та географічні точки України.

В довоєнний період найбільша кількість готельних господарств, зіркових підприємств сфери гостинності розміщувались по береговій лінії Чорного та Азовського морів. Підприємства постійно працювали над покращенням сервісу, якості обслуговування в готелях, розвитком нових турів, пропонували різноманітну кухню та могли задовольнити найвибагливішого клієнта.

З лютого 2022 року, більшість готелів, зруйнованих або пошкоджених з початку повномасштабного російського наступу, перебували на територіях, близьких до бойових дій або на яких безпосередньо велися бойові дії. Це такі міста як Харків, Чернігів, Херсон, Миколаїв, Київська область та інші. Незважаючи на те, що точної інформації про загальну кількість зруйнованих або пошкоджених готелів в Україні поки що немає, серед тих, про які заявлялося, публічно нараховується 12 готелів сукупним номерним фондом 982 номери [1].

Р. Хома визначив підприємства готельного господарства, які постраждали від російського агресора, серед них: Alfavito (Київ, 229

номерів), розміщені у Київській області Grand Admiral Resort & SPA (64 номери) та Бабусин Сад (30), чернігівський готель Україна (99 номерів), харківські готелі Харків (205) та SV Park (17). В Одесі постраждав Grande Pettine (91 номер), у Херсоні - Play Hotel by Ribas (25), у Запоріжжі - Sunrise Park (24), у Миколаєві - Reikartz River (98), Інгул (40) та Миколаїв (60). В місті Києві було, зокрема, пошкоджено Палац Україна та готель Alfavito [2].

Зрозуміло, що існуючі об'єкти сфери гостинності потребують оновлення, реконструкції, відбудови, модернізації для чого потрібна державна підтримка та новий потік зарубіжних інвестицій. Ще однією проблемою, яка сповільнює відновлення туристичної галузі є значний дефіцит кваліфікованих спеціалістів, не вистачає систем наукового, рекламного та інформаційного забезпечення просування національного туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках. Війна значною мірою пов'язана зі зміною геополітичної ситуації, розпадом економічних зв'язків, падінням виробництва, інфляцією. Такі події вплинули на рівень життя населення, зменшенням платоспроможності потенційних клієнтів, що спричинило скорочення внутрішнього туризму. Саме тому туристичний бізнес особливо потребує державної підтримки, як галузь, яка швидко розвивається, а також вважається однією з високоприбуткових. Також позитивним фактором, можна буде вважати появу нових робочих місць, адже рівень безробіття в Україні за прогнозами НБУ у 2023 році сягне 26,1% [3].

Сфера гостинності в післявоєнний період має можливість суттєво оновитися, удосконалитися і відтворитися з урахуванням сучасних технологій щоб відповідати міжнародним стандартам якості. Україна має багату історію, значний культурний та природний потенціал, і за належних маркетингових зусиль, вдосконалення та розвитку туристичної інфраструктури кількість іноземних туристів, які прибувають в Україну, може значно зрости. Крім того, вдосконалення державного управління в індустрії туризму та гостинності передбачає створення Координаційної ради для реалізації різноманітних програм, заснованих, наприклад, на досвіді таких країн, як Франція, Італія, США. Також слід врахувати досвід країн, які досягли значного туристичного потоку в післявоєнний період, серед них Хорватія, Боснія та Герцеговина, Кіпр, Єгипет, а також Ізраїль, який по сьогоднішній день перебуває у стані війни з Палестиною.

Однак та війна, що зараз триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії, щоб провести коректну аналогію та оцінити можливий вплив на туристичний сектор.

Важливим фактором буде спроможність післявоєнної України реалізувати масштабну маркетингову кампанію на зовнішніх ринках, яка дозволить переключити сприйняття нашої країни з місця бойових дій на безпечну локацію для подорожі, та просування туристичного продукту.

Одним із шляхів вирішення даної проблеми є робота над програмою майбутнього відновлення сфери гостинності, а також увага до даного напрямку розвитку Уряду України.

Вітчизняним підприємствам туристичної індустрії вже сьогодні необхідно починати вести перемовини світовим готельним мережам та пропонувати їм виходити на український ринок, продумувати стратегію розвитку після війни.

Український туристичний бізнес має значний потенціал тому саме за умов стратегічного планування, потрібно врахувати слушний момент, підсилити інтерес потенційних партнерів та клієнтів, як тільки бойові дії завершаться нашою перемогою, перезавантажити сферу гостинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нещаслива дюжина. Які готелі та в яких містах зруйнували російські агресори з початку війни. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/consmarket/skilki-ukrajinskih-goteliv-zruynovano-chi-poshkodzheno-z-pochatku-povnomasshtabnoji-viyni-50299294.html>
2. Понад 12 готелів постраждали в Україні через війну URL: <https://interfax.com.ua/news/general/886309.html>
3. НБУ: рівень безробіття в 2023 році буде 26,1%, реальна зарплата зросте на 3,3%. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-riven-bezrobittya-v-2023-rotsi-bude-261-realna-zarplata-zroste-na-33>

Катерина НІКІТЕНКО

к.е.н., доцент,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

З початком війни в Україні змінилось усе і це відчув на собі кожен громадянин країни. Постраждали всі сфери та галузі, в том числі, сектор туризму. Важко уявити, як в таких надскладних умовах можна подорожувати не лише з метою переселення до більш безпечних місць, а й можливості хоч на якийсь час втекти від

жахливих реалій, що принесло за собою повномасштабне вторгнення. Туризм грає велику роль, суттєво впливаючи на економіку країни та благополуччя її громадян, відповідно не треба розглядати його лише як сектор розваг. У будь-які часи, як мирні, так і воєнні, він є підтримкою сфери господарської діяльності держави та суспільства. Серед всіх галузей туризм за обсягами доходу займає третє місце у економіці країни. Прибуток з туристичних подорожей і відповідно податки з них, складають вагомую долю бюджету.

Саме туризм дає поштовх до розвитку різноманітних частин інфраструктури, включаючи підприємства торгівлі. Він надає багато робочих місць та можливостей для заробітку, створює умови для функціонування компаній у галузях, що співпрацюють зі сферою туризму.

Економічний та соціальний вплив туристичної галузі всебічний:

- збільшення місцевих доходів;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктур у туристичних центрах;
- розвиток галузей, пов'язаних з виробництвом різних туристичних послуг;
- сприяння розвитку культури та народних промислів;
- створення робочих місць.

Так, в умовах війни навряд чи можна говорити про розвиток туризму. Але як для економіки, так і суспільства важливо зберегти хоча б частину його діяльності. А після завершення важкого періоду – спрямувати зусилля на його відновлення. З початку повномасштабного вторгнення туризм в країні скоротив свою діяльність. Все ускладнюється тим, що Україна, як і багато інших держав світу, ще не повністю оговталася після пандемії коронавірусу. Очікувати прибуття великої кількості іноземних туристів до того часу, доки в країні не буде безпечно. А ті, що відвідують Україну сьогодні – це в першу чергу представники закордонних ЗМІ та співробітники відомств, що переміщуються по країні з робочою метою. Так як війна триває, ситуація буде погіршуватися. Якщо порівнювати з минулим роком, бюджет в цьому році зможе отримати не більше 10% від попереднього показника. У 2022 юридичні особи сплатили туристичні збори в обсязі 154 млн гривень, ФОП – 90 млн. Чимало фірм, що організовували тури, припинили свою діяльність. Велика кількість співробітників малого та середнього бізнесу залишилися без роботи та доходів.

Та все ж сфера туризму не дивлячись на важкі обставини продовжує боротися зі складнощами. Зараз він працює приблизно на 30%, орієнтуючись на подорожі всередині держави.

Якщо сектор туризму продовжить падати у прірву кризи, проблем буде ще більше. Бюджет країни не буде отримувати велику

кількість податків, із яких в тому числі фінансується ЗСУ та найбільш соціально незахищені категорії населення. Підтримуючи економіку країни, туристична сфера сама потребує підтримки.

Діяльність туристичної галузі – це не лише підтримка бюджету країни, хоча така її функція є надзвичайно важливою, особливо в часи тривання військових дій. Вона також виступає в ролі способу хоч короткочасної, проте ефективної психологічної реабілітації.

Коли держава опинилася в ситуації військового конфлікту, це відобразилося на психологічному та емоційному стані громадян. Через постійний стрес та перебування у стані напруження, страху та відчаю люди як ніколи потребують можливості хоча б у невеличких radoцax знайти відраду та тимчасовий спокій. Туристичні подорожі добре цьому сприяють, допомагають на деякий час переорієнтуватися, відпочити фізично та психоемоційно. Адже країна як ніколи потребує сильних та впевнених у завтрашньому дні громадян, готових у майбутньому відбудувувати зруйноване.

На сьогоднішній день більшість готелей або зачинено, або трансформовано під потреби житла для внутрішньо переміщених осіб. Що стосується туристичних компаній зі сфери міжнародного туризму – то галузь також майже заморожена в Україні.

Ключове питання, яке постане перш за все для української туристичної галузі: якими методами антикризового управління можливо буде оперувати задля її реанімації.

Державна агенція з розвитку туризму вже запропонувала кілька напрямів:

- сформулювати нові змісти для внутрішнього туризму, на кшталт "Для чого ми подорожуємо Україною?";
- після війни, коли на сході України стане безпечно, відомство має намір розвивати туризм в Херсонській області;
- планується розробка туристичних програм по місцям військової слави ЗСУ.

Передумовами оптимістичного прогноза щодо туристичної галузі після перемоги в війні ми маємо, багато туристичних атракцій, а світ зараз зацікавлений в Україні. Та разом із тим потрібно розуміти, що все чого буде залежати від швидкості відновлення інфраструктури та загального рівня життя в країні. Це вплине як на в'їзний, так і на виїзний туризм.

Та війна, що зараз триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії, щоб провести коректну аналогію та оцінити можливий вплив на туристичний сектор. Важливий чинник це спроможність післявоєнної України реалізувати масштабну маркетингову кампанію на зовнішніх ринках, яка дозволить

переключити сприйняття нашої країни з місця бойових дій на безпечну локацію для подорожі.

Крім того, важливо вже сьогодні починати перемовини зі світовими готельними мережами й пропонувати їм виходити в Україну, розбудовувати стратегії розвитку після війни. Тільки за умови планування заздалегідь ми зможемо дійсно скористатись моментом, коли інтерес до нас ще буде високим, а бойові дії нарешті завершаться.

Перспективними напрямками повоєнного відновлення сфери туризму в Україні є: 1) розвиток ділового, освітнього, спортивного, медичного, зеленого та воєнного туризму; 2) розробка та реалізація програм (як державних, так і міжнародних) підтримки суб'єктів туристичної діяльності; 3) забезпечення тісної співпраці між країнами у напрямку взаємопідтримки туристичної діяльності; 4) підвищення інтересу іноземних туристів до пам'ятних маршрутів та повоєнних символічних місць; 5) пошук нових методів та способів реалізації туристичних послуг тощо. Також у контексті відбудови сфери туризму в Україні варто опиратись на досвід інших країн, які ефективно відбудували індустрію туризму після кризових ситуацій, в тому числі війн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168–180.
2. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Аудиту збитків, понесених внаслідок війни". URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>
3. Турзбір в Україні за перші чотири місяці 2022 року зріс на 65%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershi-chotiri-misyaci-2022-roku-zris-na-65>
4. Як війна в Україні вплинула на європейський туризм? URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-vukrayini-vplinu-la-na-ievropeyskiy-turizm>
5. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>

УДК 338.48

Тетяна КУКЛІНА*к.е.н., доцент кафедри туристичного**готельного та ресторанного бізнесу,**Національний університет "Запорізька політехніка"*

ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки. Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму. Херсонська область сьогодні має низку конкурентних переваг в туристичній сфері, зокрема: курортно-рекреаційні ресурси області (узбережжя Азовського та Чорного морів, берегова лінія яких в межах області складає понад 200 км), історико-культурна спадщина, зокрема: Азово-Сиваський, "Олешківські піски", "Джарилгацький", "Нижньодніпровський", унікальна Дельта Дніпра – плавні міжнародного значення, понад 5 тис. історико-культурних об'єктів тощо. Рациональне використання цих переваг є запорукою прискореного розвитку економіки області. Так за даними Державної служби статистики України, Херсонський регіон за кількістю туристичних пакетів, реалізованих туроператорами та турагентами у 2020 році посів 11 місце в Україні [1].

До початку дій, які спричинені непоборними силами (пандемія Covid-19 та військова агресія Росії), у Херсонській області відбувалася інтенсифікація розвитку туристичної сфери. І якщо з пандемічними викликами туристична галузь знайшла змогу боротися, то військова агресія призвела до втрат певних туристично-рекреаційних територій. Поступове звільнення українських територій від російських військ дає надію на повернення до мирного життя в осяжному майбутньому.

Проте для будь-яких туристів ще 2 роки зберігатиметься певна небезпека перебування на туристичних територіях пов'язана з розмінуванням значної кількості земель; пошкодженням чи руйнуванням туристичної інфраструктури та/або туристичних об'єктів; повної чи часткової міграції населення, в тому числі працівників туристичної сфери; зниження туристичної привабливості регіону; зниження туристичних потоків та надходжень до бюджету від сфери туризму.

Проте Уряд анонсує швидке відновлення всіх зруйнованих об'єктів шляхом залучення іноземних інвестицій. Українські науковці

наголошують, що збільшиться попит на відвідання територій, які масово потерпали від війни, почне розвиватися так званий "повоєнний туризм", який буде популяризувати традиції, культуру та історію регіону. Зокрема в 2022 р. імідж Херсонської області після часткової деокупації підвищився. Окрему увагу привернув херсонський кавун, зображення якого намагалися прикріпити всюди (поштові марки, зображення на платіжних картах, реклама магазинів, назви товарів тощо).

Разом із тим, варто відзначити, що нині сфера туризму Херсонської області визначається наступними напрямками: більшість керуючого складу туристичного бізнесу зосереджена на волонтерстві та перетворенні туристичних хабів на гуманітарні чи волонтерські штаби; на туристичному маршруті треба передбачати бомбосховища чи інші захисні споруди; повинні бути мінімізовані маршрути довкола важливих державних і військових об'єктів, які можуть стати мішенями ракетно-бомбових ударів російського агресора; пляжні та пішохідні тури неможливі через триваючі військові дії й наявність мінних полів, розмінування яких, за прогнозами, триватиме кілька років після закінчення війни [2].

Ключовими можливостями сфери туризму в Україні є [3]: використання міжнародної інформаційної арени, яка зараз переповнена новинами про Україну, щоб висвітлити поточну ситуацію та підкреслити післявоєнний туристичний потенціал країни; розробка комунікаційної стратегії з фокусом на міжнародний ринок; створення нового позитивного іміджу країни; створення механізмів та умов для залучення інвестицій; залучення зацікавлених сторін до розробки цифрових інструментів на місцях, особливо для збору оперативних даних; створення Фонду підтримки індустрії туризму (особливо в Україні) тощо.

Та війна, що зараз триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії, щоб провести коректну аналогію та оцінити можливий вплив на туристичний сектор. Часто наводиться приклад з Хорватією, яка після війни зуміла стати дуже популярною локацією. Проте не слід забувати, що бойові дії там були не настільки руйнівні як ті, що тривають зараз в Україні. Крім того, важливо вже сьогодні починати перемовини зі світовими готельними мережами й пропонувати їм входити в Україну, розбудовувати стратегії розвитку після війни. За даними компанії Colliers, яка оглядала складську нерухомість, саме в цьому сегменті спостерігалась найбільша активність інвесторів. Нині є сенс вкладатися в смарт-апартаменти, які частково належать до житлової нерухомості й частково – до готельної. Попит на них підвищиться, адже люди переміщуються всередині країни та шукають нове житло на 3-6 місців або до року.

Тільки за умови планування задалегідь український туристичний бізнес зможе скористатись моментом, коли інтерес до ще буде високим, а бойові дії нарешті завершаться.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна статистика / Економічна діяльність / Туризм. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Моца А. А., Шевчук С. М., Серета Н. М.. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. URL: <file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%B0/Downloads/1560-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1498-1-10-20220902.pdf>.
3. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Відновлення та розбудова інфраструктури". URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkivvijni/robochi-grupi>.

УДК 908

Олександр ТАТАРЧЕНКО

*к.і.н., доцент, доцент кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний університет*

КОРОТКОСТРОКОВІ ТУРИ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ПОВОЄННОЇ ХЕРСОНЩИНИ

Розвиток туристичних послуг спонукає до розвитку суміжні галузі народного господарства, такі як: транспортна інфраструктура та пасажироперевезення, готельно-ресторанний бізнес, харчові технології, культура, розваги, заповідна справа та ін.. Таким чином, створення туристичних продуктів сприяє розвитку економіки, збільшенню кількості робочих місць та піднесенню національної культури. Отже, туристична галузь може стати одним із провідних напрямків відбудови повоєнної Херсонщини. Однак, на даний час, дослідження туристичної галузі на регіональному рівні в Україні залишається слабо вивченою проблемою в науковому просторі. Тому пропонуємо розглянути цю проблему на прикладі розвитку короткострокових турів на території Херсонської області.

Короткотривалі тури є більш доступним видом туристичного продукту для широких мас споживачів, а тому їх розвиток є більш доцільним для початку відновлення туристичної галузі Херсонщини в повоєнний період.

Враховуючи те, що в 2021 році Херсонську область відвідали близько 4,8 млн. туристів (4,77 млн. внутрішніх туристів та 71 тис. іноземних гостей) вона має гарні перспективи для відновлення і зростання туристичної сфери. При чому Скадовський і Генічеський райони, де зосереджені всі морські курорти Херсонщини, відвідали 2,1 млн. внутрішніх туристів, а Херсонський, Бериславський і Каховський райони відповідно – 2,6 млн. осіб [1]. Отже, більша частина внутрішніх туристів, які відвідали Херсонську область в 2021 році, відпочивали не тільки на морі, а були споживачами послуг пов'язаних з іншими видами туризму. А це означає те, що Херсонщина здатна запропонувати такі туристичні продукти, які є цікавими мільйонам туристів.

Окрім короткотривалих і довготривалих турів на море, популярністю в Херсонській області користуються короткострокові тури, які охоплюють такі види туризму як: культурно-пізнавальний, екологічний (зелений), дитячий, фестивальний, гастрономічний та ін..

Зокрема популярними є подорожі до біосферного заповіднику "Асканія Нова" та "Чорноморського біосферного заповіднику", а також до національних природних парків: "Азово-Сиваський", "Джарилгацький", "Олешківські піски", "Кам'янська Січ" та "Нижньодніпровський".

Значним успіхом серед туристів користується біосферний заповідник "Асканія Нова", адже він знаходиться недалеко від морських курортів Херсонщини і дозволяє відвідувачам побачити первозданні степи Північної Таврії, один з найкращих зоопарків України та унікальний дендропарк.

Створений у 2015 р. національний природний парк "Нижньодніпровський" має потенціал для створення короткотривалих турів, які б поєднували у собі різні види туризму. Зокрема існує тур одного дня, який включає подорож з Херсона на о. Білогрудів. Протягом цієї подорожі туристи можуть помилуватися красою гірла Дніпра, побачити "Херсонську Венецію" – дачі на островах Дніпра та в агросадіб на острові скуштувати уху з місцевої риби.

Іншим прикладом створення таких турів в пониззі Дніпра могла би бути подорож із Херсона по річках Дніпро і Конка до с. Кринки Олешківської територіальної громади. Протягом цього туру туристи могли б ознайомитися із флорою і фауною Дніпра, відвідати музей ім. Остапа Вишні та в одній із агросадіб спробувати локальну страву борщ з лином. Звичайно, якщо б така садиба сільського туризму

існувала у цьому селі. Тому стимулювання розвитку зеленого туризму є одним із головних напрямків відродження туристичної галузі Херсонської області після звільнення.

Неабиякого успіху на теренах Херсонщини досягнув фестивальний туризм. Так, у м. Каховка з 1992 по 2008 роки проходив головний музичний фестиваль країни – "Таврійські ігри", а до початку війни популярними були міжнародний театральний фестиваль "Мельпомена Таврії" у м. Херсоні та Всеукраїнський благодійний дитячий фестиваль "Чорноморські ігри" в м. Скадовську.

Позитивним прикладом поєднання фестивального та гастрономічного туризму є фестиваль "Український кавун – солодке диво", який проходить у м. Гола Пристань, на якому, зокрема, можна скуштувати крафтове варення з кавуна.

Завдяки вирощуванню та переробці винограду в Херсонській області, стали популярними, так звані, алкотури. З метою дегустації продукції місцевих виробників існують екскурсії до виноробні ім. князя П. Трубецького у м. Бериславі та дому марочних коньяків "Таврія" у м. Нова Каховка. Крім того, в Херсонській області періодично відбуваються інші дегустаційні заходи. Так на День Св. Валентина у 2022 р. одна з туристичних фірм Херсона пропонувала своїм клієнтам участь у фестивалі глінтвейну, який відбувся на базі зеленого туризму "Чумацька криниця" у м. Олешки [2].

Однак потенціал дегустаційного туризму на Херсонщині до цього часу повною мірою не використовується. Проте Верховна Рада України завдяки прийняттю 1 грудня 2022 року Закону України "Про географічні зазначення спиртних напоїв" та проекту закону "Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов виробництва дистилатів суб'єктами малого підприємництва" планує підтримати малих виробників крафтових спиртних напоїв в Україні, що також сприятиме розвитку гастрономічного та сільського туризму [3].

Найбільш успішним зразком дитячого туризму в Херсонській області є туристичний комплекс "Зелені хутори Таврії". Це унікальний проект, який об'єднує в собі культурно-просвітницьку, екологічну, розважально-ігрову складову на базі синтезу історії краю, екології та сучасного мистецтва. Протягом одноденної подорожі діти та їх батьки мають можливість відвідати 10 хуторів, взяти участь у майстер класах майстрів-ремісників, екскурсіях та активному відпочинку [4].

Серед видів туризму, які для свого розвитку потребують допомоги з боку центральної та місцевої влади, можна назвати культурно-пізнавальний туризм. По-перше, значна частина історичних та архітектурних пам'яток, які постраждали від війни, будуть потребувати відновлення, по-друге, багато культових споруд не були

відбудовані після їх знищення під час радянських гонінь на церкву, портрете, окремого захисту від хаотичної забудови потребує історична частина Херсона, яку називають "маленькою Одесою", по-четверте, до цього часу в якості туристичних об'єктів не використовувалися такі унікальні споруди, як херсонські та оleshківські катакомби. Натомість, ще до початку війни був створений туристичний маршрут в генічеських катакомбах.

Окремої уваги потребує розвиток спортивного туризму. За винятком двох льодових арен в Херсоні та стадіону в Оleshках, в Херсонській області практично відсутня інфраструктура для проведення спортивних змагань. Також будівництво велодоріжок між населеними пунктами Херсонщини сприяло б як розвитку велоспорту, так і зеленого туризму. Слід зазначити, що певні зрушення у створенні одноденних турів були зафіксовані у сфері екстремального туризму. Приміром, одна з турфірм Херсона пропонувала прогулянки на квадроциклах в оleshківських пісках [5].

Таким чином, розвиток ринку короткострокових турів, які є доступними для більшості громадян, може дозволити швидко відновити довоєнний рівень розвитку туристичної галузі Херсонської області. А цілеспрямована підтримка розвитку тих видів туризму, потенціал яких ще не реалізований, дозволить розширити ринок туристичних послуг і не тільки збільшити кількість короткотривалих турів, а й об'єднувати їх у довготривалі тури, що дозволить затримувати туристів на Херсонщині на більш тривалий час. Це, у свою чергу, дозволить збільшити кількість робочих місць в туристичній та суміжних галузях, збирати більше податків, розвивати відповідну інфраструктуру та покращувати імідж Херсонської області в Україні та світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моніторинг туристичних потоків Херсонської області у 2021 році за даними мобільного оператора "Київстар". URL: <http://https://khoda.gov.ua/mon%D1%96toring-turistichnih-potok%D1%96v-hersonsko%D1%97-oblast%D1%96-u-2021-roc%D1%96-za-dannimi-mob%D1%96lnogo-operatora-%C2%ABki%D1%97vstar%C2%BB> (дата звернення: 03.04.2023).
2. Розважальний вікенд та фестиваль глінтвейн. URL: <https://avto-tour.com.ua/tour-weekend/festival-glintvejna-na-den-zakokhanikh/> (дата звернення: 10.04.2023).
3. В Україні розробляють законопроект, щоб легалізувати виробництво крафтових спиртних напоїв URL: <https://uprom.info/news/other/eat/v-ukrayini-rozroblyayut-zakonoprojekt-shhob-legalizuvaty-vyrobnyczstvo->

kraftovyh-spyrtnyh-
napoyiv/?fbclid=IwAR3XGhMhpvU7хуlkKOiaEr5Dog7VT3TS7K5MPL
Q9AKUW1gaPnXdITBYMIRA/ (дата звернення: 10.04.2023).

4. Зелені Хутори Таврії. URL: https://rest.guru.ua/ua/herson/places/1777-zelenye_hutora_tavrii/ (дата звернення: 10.04.2023).

5. Прогулянка на квадроциклах. URL: <https://kherson.com.ua/tour/prokat-kvadrociklov/> (дата звернення: 10.04.2023).

Олена КРУКОВСЬКА

к. е. н., доцент,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРИНЦИПИ МЕТОДОЛОГІЇ СИСТЕМНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У сучасній парадигмі управління розвитком підприємницької діяльності загалом та в туризмі зокрема склалися три основні концепції менеджменту: системний, процесний, ситуаційний. Системний менеджмент виходить із розуміння підприємства як системи, його діяльності як системи та управління як системи. Вони характеризуються певними структурами та тісними взаємозв'язками між складовими елементами, які забезпечують внутрішню стійкість систем. Розуміння цих взаємовпливів та інтеграцій забезпечує ефективність управлінських рішень [1, с. 248]. При цьому основною методологічною ідеєю системного підходу є забезпечення ефективності функціонування всієї системи, а не лише її окремих частин.

Методологія процесного менеджменту ґрунтується на розумінні управління як процесу, який має певні функціональні ланки або процеси меншого порядку як частини загального: планування - організація -здійснення чи виконання - контроль - мотивація та ін. Вони циклічно повторюються та змінюються в залежності від завдань та етапів розвитку туристичного підприємства, досягнутих ключових показників. Використання процесного менеджменту забезпечує також своєчасний обмін інформаційними потоками. Цим забезпечується гнучкість управління, своєчасність та результативність управлінських рішень, отже, переваги й користь для клієнтів і споживачів. Ситуаційний менеджмент є логічним продовженням системного, оскільки його методологія ґрунтується на виділенні гострих проблем або конкурентних переваг, складників і чинників, які виникають у процесі діяльності туристичних підприємств як системних утворень і вимагають спеціального реагування із застосуванням тих або інших

підходів та інструментів. Його найбільш поширеними видами можна вважати креативний та антикризовий менеджмент [2, с.338]. Наразі, важко говорити про повну автономність або відокремленість вказаних видів менеджменту. Часто вони діють в синергії, проникають один в одного певними елементами або операціями, використовуються одночасно і т.п. Але системний підхід є найбільш всеохоплюючим у менеджменті для досягнення цілей підприємств у туризмі як системних утворень.

Системний підхід також дозволяє виокремити у власне менеджменті туристичних підприємств окремі функціонально-змістовні складники або підсистеми, найбільш значимі для них: інноваційний менеджмент, управління проектами, менеджмент персоналу, стратегічний менеджмент, екологічний менеджмент, маркетинг та інформаційний менеджмент. Необхідно вказати також, що системний менеджмент у туризмі покликаний забезпечити виконання наступних завдань: досягнення цілей суб'єктів господарювання, орієнтованих на забезпечення прибутковості, продуктивності й конкурентоспроможності, задоволення потреб споживачів з однієї сторони та раціональну організацію діяльності, структурованість підприємств і стійкий розвиток — з іншої. Як й інші види менеджменту, системний менеджмент здійснюється в умовах певної структури та постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовища туристичної діяльності. Його методологія також дозволяє трактувати їх як складноорганізовані системи із певною структурою та стійкими й тісними взаємозв'язками і управляти ними [3, с. 60]. У туризмі вони характеризуються певною специфікою. Так, внутрішнє середовище представлене капіталом, матеріальними й нематеріальними ресурсами, персоналом, інформацією туристичних підприємств. Воно містить управляючу підсистему для забезпечення своєї цілісності, виконання місії й досягнення мети та завдань найбільш ефективними способами з найвищим рівнем продуктивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андренко І.Б., Кравець О.М., Писаревський І.М. Менеджмент туризму: навч. посіб. Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 402.
2. Ihnatenko M., Sarapina O., Sakun A., Marmul L. and Pylypenko K. Models of implementation of enterprises in agricultural green tourism in European countries and assessment of their efficiency. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(12), 2019, pp. 337—340.
3. Мармуль Л.О., Яровий В.Ф. Методологічні засади управління брендами підприємстві організацій у галузі туризму. *Проблеми*

інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. 2017. Вип. 12. С. 57-63

УДК 338.48:330.322

Наталія ЛОБОДА

доцент кафедри обліку, аналізу і контролю

кандидат економічних наук

Ілона КОГУЧ

бакалавр кафедри обліку, аналізу і контролю,

Львівський національний університет ім. Івана Франка

ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА ОБ'ЄКТ ІНВЕСТИВАННЯ В ЕКОНОМІКУ ХЕРСОНЩИНИ

З початком війни в Україні змінилось усе, і це відчув на собі кожен громадянин країни [1]. Постраждали всі сфери та галузі, в том числі сектор туризму. Всім відомо, що галузь туризму та гостинності суттєво впливає на економіку країни, є ефективною психологічною реабілітацією та підтримкою сфери господарської діяльності держави та суспільства.

З початку повномасштабного вторгнення туризм в країні скоротив свою діяльність. Так, в умовах війни навряд чи можна говорити про розвиток туризму. Але як для економіки, так і суспільства важливо зберегти хоча б частину його діяльності. А після завершення важкого періоду – спрямувати зусилля на його відновлення [2].

З початком війни багато міст нашої країни зазнали руйнувань. Найбільших збитків у туристичній галузі після війни зазнає Херсонщина. Херсон - це одне з міст, яке перебувало в окупації тривалий час. Воно зазнало і надалі зазнає чималих руйнувань. Місто, яке окупанти розграбовували як тільки могли. Тому нам потрібно вже сьогодні розглядати шляхи відновлення. Вже починають діяти кредитні програми, які допоможуть фінансуванню у розвитку та реконструкції підприємств України. Інвестиції є джерелом поповнення й оновлення основного капіталу, будівництва багатьох важливих об'єктів капітального призначення, придбання технологій тощо. Із залученням інвестицій в нас є можливість робити нашу інфраструктуру ще більш сучасною і привабливою для туристів.

Виклики, з якими зіткнувся туризм на Херсонщині, це те, що туристичні компанії покликані допомагати людям, які виїхали до інших країн чи на захід України, облаштуватись там, розповідати, як

їм отримати соціальні кошти, де краще та безпечно працювати, проживати, як можна отримати в онлайн режимі інформацію про отримання візи [3]. В місцях, де було відносно безпечно, санаторії, готелі, туристичні бази заселяли безкоштовно людей, які втратили житло або тікали з інших небезпечних міст. Варто додати, що курортний сезон цього року в області не відкривався, але нагадаємо, що в минулі роки курортний сезон приносив найбільше коштів в розвиток цієї галузі. Тож можна сказати, що як така сфера туризму в Херсоні завмерла.

В сучасних умовах інтеграції та глобалізації світового господарства інвестиційні процеси мають ключове значення у становленні та розвитку вітчизняної економіки. Відновлення та інвестування в туристичний бізнес на Херсонщині після війни може стати викликом для всіх. Значний вплив на поживлення туристичного бізнесу, на нашу думку, можна здійснити через кілька ефективних рішень, а саме:

1) *Розвиток екотуризму.* Херсон може привернути увагу туристів за допомогою екотуризму, що може сприяти розвитку екологічної культури та збереженню природних ресурсів, а це є важливим моментом для всього світу;

2) *Проведення рекламних кампаній.* Важливо проводити ефективну рекламну кампанію, що приверне увагу туристів та надихне їх відвідати Херсонщину. Такі реклами можуть проводитись як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

3) *Інвестування у розвиток готельного бізнесу.* Інвестиції відіграють важливу роль у здійсненні індивідуального і суспільного відтворення. Вони, по-перше, забезпечують економічне зростання економіки. По-друге, інвестиції дають можливість формувати структуру національної економіки, що відповідає вимогам ринкової кон'юнктури. По-третє, вони служать засобом для вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. По-четверте, інвестиції використовуються суб'єктами господарювання для досягнення стабільності виробництва і конкурентоспроможності, а державою – для забезпечення економічного зростання й успішного вирішення соціальних проблем. По-п'яте, інвестиції необхідні для впровадження досягнень науково-технічного прогресу. По-шосте, вони допомагають забезпечити неухильний ріст рівня і якості життя як мети суспільства [1].

4) *Покращення інфраструктури.* Україна повинна покращити свою транспортну інфраструктуру та розвинути комфортну готельну базу, щоб забезпечити туристам зручні умови для перебування та переміщення. Також відбудувати зруйновані туристичні місця та сконструювати сучасну привабливу інфраструктуру;

5) *Розвиток туризму на основі історичної спадщини.* Україна може привернути туристів на основі історичної спадщини, такої як фортеці, замки, музеї тощо. Також можна організовувати туристичні маршрути на основі історичних подій, які вже стали елементами цієї війни, і це точно буде ефективним і приваблювати світ, адже всі хочуть якнайшвидше побувати у містах-героях;

6) *Забезпечення безпеки.* Україна повинна забезпечити безпеку туристів та забезпечити їм високу якість послуг. Це можна зробити через розвиток індустрії туризму. Важливим пунктом є розмінування Херсонщини, і ми знаємо, що це не швидкий процес, тому з цим потрібно бути обережним.

Звісно, щоб відновити все, потрібно ширше розглядати всі проблеми, які виникли під час повномасштабного вторгнення і взаємодіяти з різними сферами, щоб добитись успіху. Вищезазначені пункти є важливими. Але потрібно не забувати про те, що всі туристичні послуги мають надаватись державною мовою. Адже ця війна навчила нас, що мова – це кордон, і за нею ідентифікують. Тому весь персонал, який буде працювати в цій галузі, має знати якісно українську мову.

11 листопада 2022 року ЗСУ визволили Херсон, відкинувши російські війська на лівий берег Дніпра. В той момент у багатьох українців виникло бажання якнайшвидше відвідати це славетне місто. Якщо ж ви вже бажаєте навідатись на Херсонщину, варто тоді дотримуватися наступних правил безпеки:

- ✓ уникати будь-яких зон бойових дій або територій, де існує підвищений ризик ворожої діяльності;
- ✓ бути в курсі останніх новин про ситуацію в регіоні та планувати маршрути відповідно;
- ✓ залишатися в готелях або інших місцях проживання в безпечних районах і уникати нічних виходів на вулиці;
- ✓ завжди мати при собі документи та кошти;
- ✓ відвідувати ті місця, які дозволені відповідними органами, перевірявши рівень безпеки там.

Пам'ятайте, подорожі в регіоні, де тривають постійні обстріли, пов'язані з певними ризиками. Важливо бути дуже уважним та обережним.

Коли закінчиться війна і ми почнемо все відновлювати, зрозуміло, що внутрішній туризм економічно досить сильно "просяде". Звичайно, з часом він відновиться і дещо зміниться. Я впевнена, що багато хто захоче відвідати ті місця, які вже стали символами цієї війни [4]. Звісно, що нам вже потрібно думати про нові місця, програми, щоб всім було цікаво відвідувати. Щоправда, пляжний туризм, який приносив немалу суму коштів у літній період, певний час буде закритий через розмінування.

Отже, враховуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що шляхи відновлення сфери туризму та гостинності на Херсонщині є. Потрібний час, щоб все реалізувати та правильно побудувати нову туристичну індустрію. Тому що ми знаємо: Херсонська область - найкращий туристичний регіон в Україні! Завдяки розвитку внутрішнього туризму можна стимулювати розвиток багатьох супутніх сфер, що сприятимуть росту економіки України.

Туризм на Херсонщині забезпечить зростання достатку області, міста і кожного жителя в ньому. Тому, розуміючи те, що туристи важливі, потрібно працювати ефективно. Адже завдяки залученню туристів місто буде оживати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логістика інвестиційних процесів як фактор економічного аналізу // П.М. Гарасим, Н.О. Лобода // Науковий вісник НЛТУ України. - Серія Економічна. - 2018. - Т. 28. - № 4. - С. 20-25.
2. Іван Галатиба. Туризм в умовах війни! [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.synevir.info>
3. Катерина Шилкіна. Стан туристичної сфери під час війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/watch/?v=701620007688959>
4. Мар'яна Олеськів. Після війни внутрішній туризм в Україні економічно сильно "просяде", а згодом дещо зміниться - голова Держтуризму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/general/826786.html>

Анастасія ГЛИНСЬКА

доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму

Дар'я ЧЕРВІНКО

студентка групи 5МР,

Херсонський національний технічний університет

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Формування стратегії розвитку в умовах тотальної кризи, хаосу та руйнувань здається нелогічним, неможливим та відсутнім сенсу завданням. Для підприємства існує три варіанти існування в бізнес просторі: зростання, рівновага, деградація. Зростання передбачає

активних змін, вибір агресивної моделі поведінки, встановлення амбітних цілей та вибір власних способів їх досягнення, використання можливостей зовнішнього середовища. Деградація або погіршення базових показників діяльності є результатом хибних непродуманих рішень, відсутністю ініціативи, неконтрольованим впливом зовнішнього середовища на систему.

Удержання стану рівноваги, на нашу думку, є найскладнішою стратегією, адже вимагає багато ресурсів для моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища в умовах коли будь-яка система завжди прагне до розвитку, або якщо це не відбувається, деградує. Утримання рівноваги є самообманом, тому що в той самий час коли підприємство балансує в тих умовах які склалися, з тими ресурсами, що в нього є, зовнішнє середовище змінюється еволюціонує або руйнується, в ньому з'являються нові елементи або зникають старі, рівновага втрачається і підприємство вже намагається докладати зусиль для прискорення, або якщо йому це не вдається, воно опиняється на фазі падіння.

На нашу думку, стратегія розвитку в умовах повоєнного часу має бути концептуально переглянута. В період війни саме Херсонський регіон опинився в умовах тотального терору, безнадії, страху, безпорадності. Багато людей зіткнулись з досвідом, який вони ніколи не відчували й не проживали. Звичайні люди, підприємці, менеджери зіткнулись з таким рівнем страху, невизначеності та відчаю, який занурив багатьох у стан невіри, розгубленості, втрати орієнтирів, ідентичності, встановлених раніше цілей. Підприємства втратили активи, працівників, ринки збуту, можливості для здійснення комерційної діяльності. Рівень досягнень впав на відмітку нуль, або провалився у від'ємний стан.

У зв'язку з цим, розвиток підприємства або будь-якої системи у повоєнний період вже оцінюється не завдяки зростанню її базових показників, а за іншими, іноді не вимірюваними, якісними параметрами, шляхом зміни його ментальної моделі. Ментальна модель підприємства визначає потенціал розвитку будь-якого підприємства [1, с. 321] та фактично складається з загальних шаблонів, вірувань, стресостійкості, страхів та ментальних конструкцій працівників та власників підприємства.

Це означає, що навіть маленькі успіхи та активні дії можуть вважатися розвитком. Тому що в цей час системи та люди як складові елементи цих систем змінюють себе, виходять із зони комфорту та власних обмежень, знаходять нестандартні рішення, ліквідують супротив змінам, знаходять нові орієнтири та опори для мотивації себе та інших в нових умовах. Деякі підприємства знайшли ресурси вивезти майно під час окупації, хтось перевіз бізнес до більш-менш безпечних областей та не втратив зв'язок з клієнтами, деяким підприємствам

вдалось забезпечувати заробітною платою під час окупації та втримати людський ресурс, деякі підприємства додали до спектра своїх функцій волонтерську діяльність та займались розвитком соціального іміджу, завдяки цьому налагодили міцну комунікаційну мережу або отримали доступ до влади.

Всі ці досягнення поки що не вимірюються кількісно та не впливають позитивно на рівень прибутку, який за цей період скоротився або зазнав від'ємного значення. Проте не всім підприємствам вдалося знайти та визначити свій майбутній вектор розвитку. І в цьому сьогодні полягає конкурентна перевага підприємств, яка раніше визначалась за розміром частки ринку або рівнем прибутку. Саме рівень "антикрихкості" визначає майбутній розвиток підприємств. "Вітер гасить свічку та розпалює багаття". Такими словами розпочинається книга Насіма Ніколаса Талеба "Антикрихкість" [2, с.9]. Знайти резерви для антикрихкості можуть допомогти коучінгові методи. У якості рекомендацій можна запропонувати знайти відповіді на такі запитання:

- Якою була ваша діяльність до війни? Які послуги надавало ваше підприємство і виходячи з цього, які цінності клієнтів ви задовольняли? На перший погляд просте і елементарне питання спроможне допомогти побачити нові горизонти. І як правило, ті компанії, які не мали відповіді на нього в минулому, зараз опинились у ситуації глухого кута. Так, наприклад, для підприємств туризму неможливо надати ті самі послуги клієнтам в умовах найсильнішого замінування Херсонської області. Найдетальніше визначення цінностей дозволить знайти нові рішення і послуги щодо задоволення цих послуг.

- Якими ключовими компетенціями ми володіли? Чим ми володіємо сьогодні? Чого не вистачає для надання нових послуг та задоволення цінностей клієнтів. Чого прагнуть наші клієнти?

ЛІТЕРАТУРА

1. Глинська А.Є. Поняття та сутність ментальної моделі підприємства в умовах соціальних трансформацій у бізнесі // БІЗНЕСІНФОРМ, №7. – 2019. С.319-324.
2. Насім Ніколас Талеб. Антикрихкість. Про (не)вразливе в реальному житті. 4-е видання / пер.з англ. Микола Климчук. – К.: Наш формат, 2021. - 384 с.

УДК 379.851.124

Олена КАН*доктор філософії, доцент кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу й іноземних мов,**Херсонський державний аграрно-економічний університет***Юрій КАН***кандидат педагогічних наук, доцент,**начальник Херсонського обласного відділення (філія)**Комітету з фізичного виховання та спорту МОН України*

ВІДРОДЖЕННЯ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Херсонська область, розташована на півдні України, має багату культурну спадщину та природну красу, що робить її привабливою для туристів. Однак в останні роки Херсонщина зіткнулася зі значними викликами, як-от пандемія COVID-19 та військова агресія росії, які серйозно вплинули на індустрію туризму та гостинності. Незважаючи на ці виклики, вже зараз багато дослідників, спеціалістів, підприємців намагаються знайти шляхи відновлення регіону та відродження однієї з найважливіших галузей економіки Херсонщини – туризм та гостинність.

У цій статті ми проаналізуємо виклики, з якими стикається індустрія туризму та гостинності в Херсонській області та запропонуємо стратегії для відновлення в післявоєнний період, а саме: підвищення рівня безпеки регіону, використання позитивних відгуків туристів, створення планів комунікації в кризових ситуаціях, партнерство з турагентами і туроператорами, а також надання автентичного досвіду.

Війна в Україні призвела до того, що багато туристів сприймають регіон як небезпечний і нестабільний, що негативно вплинуло і продовжує впливати на туризм у Херсонській області. Відновлення довіри серед туристів є одним з ключових моментів, який сприятиме на збільшення туристичного потенціалу регіону. Для відновлення та збільшення довіри, необхідно сприяти підвищенню рівня безпеки в регіоні, поширюючи позитивні новини та відгуки нещодавніх відвідувачів, а також висвітлювати унікальні культурні та історичні туристичні пропозиції регіону.

В післявоєнний період відновлення довіри може забезпечуватися за допомогою співпраці з місцевими

правоохоронними органами для покращення заходів безпеки та захисту, як-от: збільшення присутності поліції в туристичних зонах, покращення освітлення та встановлення камер відеоспостереження. Ці заходи безпеки необхідно висвітлювати в рекламних матеріалах, путівниках, буклетах, а також онлайн на сторінках місцевих адміністрацій, сайтах туристичних агенцій, готелів тощо.

Іншою вдалою, на наш погляд, стратегією, може бути використання позитивних відгуків. Позитивні відгуки в соціальних мережах, "живі" відгуки нещодавніх відвідувачів є потужним інструментом відновлення довіри серед потенційних туристів. Цього можливо досягнути не тільки за допомогою поширення інформації в соціальних мережах, але й налагодити співпрацю з туристичними блогерами та впливовими особами, щоб просувати регіон і створювати позитивний резонанс.

Херсонська область має багату культурну спадщину, яку можна використати для залучення відвідувачів, що шукають автентичних вражень. Автентичність стає все більш важливою для сучасних туристів, які шукають унікальні та змістовні враження. Як і раніше, необхідно зробити акцент саме на цьому шляху розвитку регіону, просувати місцеві фестивалі, кухню та культурні пам'ятки, щоб забезпечити справді незабутній та автентичний досвід для відвідувачів.

Але цілком зрозуміло, що Херсонська область має багато конкурентів, як в Україні та і закордоном. Для ефективної конкуренції, область повинна просувати свої унікальні переваги, такі як природна краса, культурна спадщина та близькість до Чорного моря. Створення потужного бренду регіону, який би відображав його унікальні переваги та відрізняла його від інших туристичних локацій сприятиме відновленню індустрії гостинності на Херсонщині. Бренд може включати розробку унікального слогану, логотипу або маркетингової кампанії, що підкреслюватиме природну красу регіону, його культурну спадщину та близькість до Чорного моря. Також необхідно розглянути можливість співпраці з сусідніми регіонами для розробки спільних маркетингових ініціатив та пакетів послуг для залучення відвідувачів.

В післявоєнний період значним викликом для регіону буде брак кваліфікованої робочої сили. В індустрії туризму та гостинності кваліфікований персонал є рушійною силою для розвитку та надання високоякісних послуг відвідувачам. Проте, зрозумілим є той факт, що війна в Україні призвела до відтоку людей з регіону і багато кваліфікованих працівників залишили Херсонську область. Ми вважаємо, що для залучення на Херсонщину висококваліфікованих працівників необхідно створити відповідні умови навчання та праці, а саме: інвестиції в програми професійного навчання, забезпечення

високого рівня заробітної плати та соціальних благ, можливості професійного та кар'єрного зростання.

Ще одним важливим фактором, який сприятиме відродженню туризму на Херсонщині, є високий рівень володіння англійською мовою серед роботодавців, персоналу та місцевого населення. Це неодмінно підвищить конкурентоспроможність регіону, оскільки зробить регіон більш привабливим не тільки для локальних туристів, а й для іноземного сегменту. Володіння англійською мовою, як однією з найпоширеніших мов міжнародного спілкування, може також полегшити комунікацію та співпрацю з іноземними інвесторами та партнерами в галузі туризму, що відкриває потенційні можливості для економічного зростання та розвитку.

Тому інвестиції в освіту та навчальні програми з англійської мови для персоналу, залученого в індустрію гостинності, а також для місцевого населення можуть стати важливою стратегією для підтримки відродження туризму в Херсонській області. Це може включати надання мовних курсів та ресурсів для осіб, які працюють у туристичній галузі, а також інтеграцію вивчення англійської мови в загальноосвітню програму, щоб забезпечити наступне покоління працівників необхідними навичками спілкування іноземною мовою.

На нашу думку, ще одним напрямом розвитку та відновлення туризму та індустрії гостинності на Херсонщині є надання фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг.

Першими в Херсонській області хто почав працювати в цьому напрямку були власники оздоровчої бази "Чорноморська хвиля" у селищі Лазурне Скадовського району. Вони обладнали 6 кортів для тенісу, криті майданчики для занять одноборствами з усім необхідним обладнанням, корти для пляжного волейболу та інше. Це дозволило організовувати та проводити спортивно-оздоровчі табори, навчально-тренувальні збори, змагання обласного та державного рівнів з багатьох видів спорту: теніс, бокс, дзюдо, карате, боротьба, тхеквандо, кикбоксинг, тайський бокс тощо. Окрім цього, це дозволило розширити межі сезону з травня по вересень включно, а деколи був задіяний кінець квітня і перша половина жовтня. Ще один вдалим прикладом сприяння розвитку індустрії гостинності на Херсонщині може слугувати Всеукраїнські фізкультурно-оздоровчі фестивалі "Козацький гарт" та "Козацька наснага", які проводилися Комітетом з фізичного виховання та спорту МОН України. Заходи проходили наприкінці вересня – початку жовтня, коли всі інші бази вже давно завершили свою роботу. В цих заходах прийняли участь понад 300 учнів закладів професійно-технічної та понад 500 учнів закладів загальної середньої освіти з усіх областей України.

Друге оздоровче підприємство, яке пішло цим шляхом у селище Лазурне став оздоровчий табір "Прибережний". Власники побудували стадіон з футбольним полем повного розміру з синтетичним трав'яним газоном, бігові доріжки та сектори для стрибків, волейбольні та баскетбольні майданчики теж з синтетичним покриттям, що дозволяє на них займатися незалежно від погодних умов. Також було обладнано тренажерний майданчик та для занять однокласниками.

Все це дозволило значно розширити туристичний сезон. Збірні команди України з легкої атлетики різних вікових груп розпочинали підготовку до спортивного сезону на цій базі з березня і закінчували у листопаді. Також в березні вже проводили навчально-тренувальні збори професійні футбольні клуби різних ліг Чемпіонату України.

Масові спортивно-оздоровчі заходи обласного та Всеукраїнського рівня з залученням тисяч дітей щороку проводились з травня по вересень включно. Ми вважаємо, що таке розширення туристичного сезону і залучення великої кількості учасників є фінансово привабливою моделлю як і для засновників бізнесу, роботодавців, персоналу, так і для поповнення місцевого бюджету.

Наведемо ще один приклад привабливості надання фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг, як одного з напрямків розвитку туристичної діяльності в період воєнної відбудови Херсонщини, який не пов'язаний з оздоровчими базами. На початку 2021 року керівництвом Комітету з фізичного виховання та спорту МОН України було ініційовано перемовини з мером міста Скадовськ Олександром Яковлевим щодо розвитку спортивно інфраструктури міста. Начальником Херсонського обласного відділення (філія) комітету з фізичного виховання та спорту МОН України Юрієм Каном проведена низка робочих зустрічей щодо можливості побудови стадіону для пляжних видів спорту на центральному пляжі міста для проведення Всеукраїнських пляжних ігор. Після опрацювання всіх робочих матеріалів, експертної оцінки тощо було прийнято позитивне рішення. До середини вересня ці майданчики для пляжного волейболу, футболу, гандболу та боротьби були побудовані. Наведемо тільки одну цифру: було завезено з кар'єрів області близько тисяча тон піску. Наприкінці вересня - початку жовтня (знов по закінченню основного сезону) з успіхом були проведені Всеукраїнські пляжні ігри – Beach games, в яких взяли участь понад 1000 учнів та студентів з усіх областей України. Ще під час проведення заходів тренери та інші спортивні фахівці з інших областей України домовлялись про проведення спортивно-оздоровчих таборів та навчально-тренувальних зборів наступного року на цій спортивній споруді з оплатою оренди за користування. Відповідно вони "привезуть" кошти на розміщення та

харчування учасників до нашої області. В довоєнний період передбачалось щорічне проведення Всеукраїнських пляжних ігор, Чемпіонатів області, України серед різних вікових груп. Аналогічні приклади є і в Генічеському районі на Арабатській стрілці.

Потенціал цього напрямку туристичної діяльності дуже привабливий і економічно вигідний як для господарів оздоровчих баз, так і для ОТГ та бюджетів всіх рівнів.

Отже, є стратегічно важливим враховувати при розробці проектів з відновлення Херсонщини цей напрямок розвитку, залучаючи як бюджетні кошти різних рівнів, так і кошти інвесторів, Міжнародних донорів тощо.

Для впровадження фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг, як одного з напрямків розвитку туристичної діяльності можна використовувати оздоровчі бази Херсонського державного університету, Херсонського аграрно-економічного університету, Херсонської державної морської академії в селищі Лазурне. Є потенціал і в місті Херсоні: оздоровчі бази в третьому затоні на лівому березі річки Дніпро: Херсонського аграрно-економічного університету, Херсонського державного університету, Херсонського національного технічного університету, Херсонської державної морської академії, Херсонського гідрометеорологічного фахового коледжу, Херсонського морського коледжу рибної промисловості, Херсонського регіонального центру "Інваспорт", Дитячо-юнацької спортивної школи №2 Херсонської обласної ради. На правому березі міста – водно-спортивна споруда Комітету ФВС МОН, Херсонського професійного суднобудівного ліцею, Школи вищої спортивної майстерності тощо. Ці об'єкти необхідно включати в державні проекти та програми повоєнного відновлення Херсонщини, а також залучати кошти Міжнародних інституцій.

Виклики, що стоять перед галуззю туризму та гостинності в Херсонській області в післявоєнний період є значними, але вони не є нездоланими. Для досягнення успіху необхідно, щоб усі зацікавлені сторони – органи влади, місцеві громади, приватний сектор, туристичні оператори, міжнародні партнери в галузі – працювали разом задля досягнення спільної мети. Впроваджуючи стратегії, запропоновані нами, а також іншими експертами у галузі індустрії гостинності та туризму, регіон може подолати ці виклики і позиціонувати себе як конкурентоспроможну та привабливу локацію для туристів. Це не лише сприятиме економічному відновленню регіону, але й продемонструє світові його унікальну культурну спадщину та природну красу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитячо-юнацький туризм і формування творчої особистості // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2009. № 36. С. 10–23.
2. Шипко А. Дитячо-юнацький туризм як предмет наукового дослідження // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2014. № 2. С. 34–42.
3. Закон України "Про туризм". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Програма розвитку туризму в Херсонській міській територіальній громаді на 2020 – 2022 роки від 20.12.2019 № 2244 (зі змінами). URL: <https://go.kherson.ua/index.php/upravlinnia-kultury/prohrama-rozvytku-turyzmu>
5. План заходів з реалізації у 2021 – 2023 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/plan-zakhodiv-z-realizatsii-u-2021-2023-rokakh-strategii-rozvitku-khersonskoi-oblasti-na-period-2021-2027-ro.pdf>

Лілія КОРЧЕВСЬКА

*д.е.н., професор кафедри менеджменту, маркетингу і туризму,
Херсонський національний технічний університет*

Артур ФРОЛОВ

*директор ГО "Центр вивчення та розвитку бойових
мистецтв, цигун та айкідо "Лотос і Лілія", м. Херсон*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПРОЕКТУ "ЕКО-ГІЛО-ТЕРАПІЯ" У ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ

2022 рік став черговим випробуванням для сфери туризму України. У Києві, на Сході та Півдні України туристична галузь повністю зупинилася. Наразі оцінити втрати все ще складно і вони будуть залежати від кількості зруйнованих культурно-історичних пам'яток, туристичних дестинацій, терміну ведення бойових дій, розміру окупованих та замінованих територій.

За перший місяць війни втрати українського бізнесу перевищили втрати за два роки пандемії. За даними Euromonitor International, глобальний в'їзний туризм втратив 6,9 млрд доларів у 2022 році через війну в Україні. Готельні експерти в Туреччині та Єгипті відзначають зниження обсягу туристів з 60% до 70% на сезон 2022 року і зазначають, що наслідки будуть відчуватися щонайменше через три-чотири роки. Масштаби збитків та довгострокові наслідки важко оцінити, оскільки бойові дії по всій країні тривають досі [1].

Але війна рано чи пізно закінчиться, і вже зараз необхідно думати про відновлення Херсонщини та її подальший розвиток. Соціальне підприємництво може бути одним із варіантів вирішення суспільних проблем.

Так, впровадження соціально-підприємницького проекту "ЕКО-ТІЛО-ТЕРАПІЯ", який надає послуги ландшафтної тілесної терапії, може сприяти не лише фізичному та психологічному відновленню людей, а ще й посприяти відновленню туристичної інфраструктури, історичних пам'яток, музеїв, маленьких міст. Метою цього проекту є створення такої еко-спільноти, яка включає здорове оточення у всіх сенсах.

Адже самі по собі тілесні практики на природі (дитяче-батьківські, сімейні, тематичні заняття, корпоративний тимбілдінг) будуть корисними для людей, що стали жертвами конфлікту або травмовані під час війни та окупації. Тілесна терапія допомагає підтримати фізичне здоров'я як цивільних людей, так і військовослужбовців, зменшити біль, запобігти затвердінню м'язів і відновити рухливість тіла.

Крім того, тілесна терапія може мати позитивний вплив на психологічне благополуччя людей, які пережили війну. Вона може допомогти зменшити стрес, тривогу та депресію, покращити самопочуття та допомогти відновити самовизначення.

А якщо ще й організовувати тілесно-терапевтичні тури у села та малі міста Херсонщини для жителів з інших міст або іноземців, які готові заплатити гроші не лише за оздоровчі практики на природі, пізнавальні екскурсії по містам слави та проживання в автентичній сільській обстановці, а ще й за спільну роботу з місцевими жителями з благоустрою мостів, шкіл, будинків культури, бібліотек, музеїв чи інших соціальних проектів, про які заявлятимуть місцеві активісти, то відновлення Херсонщини можна ще більш пришвидшити.

У соціально-підприємницькому проекті "ЕКО-ТІЛО-ТЕРАПІЯ" покупцями послуг є фізичні особи, туристи з інших міст або іноземці. Вони ж є і споживачами послуги, а саме тілесно-терапевтичного туру з інтерактивним дозвіллям і соціальною активністю на користь території. Благоотримувачами же є місцеві жителі Херсонщини, які матимуть користь від проекту.

Якщо розглянути соціально-підприємницький проект "ЕКО-ТІЛО-ТЕРАПІЯ" з точки зору ціннісної пропозиції, то можна відокремити:

- комерційну цінність для покупців (за що платить клієнт): унікальні тілесно-орієнтовані тури з незвичайним інтерактивом та реальною роботою з благоустрою того місця, в якому турист відпочиває;

- соціальну цінність для покупців (вони ж споживачі турів): додатковий зміст та мета поїздки (не лише оздоровитися та насолодитися красою, а й разом із місцевими жителями Херсонщини попрацювати на благо території);

- соціальну цінність для благоотримувачів: допомога у відновленні території (місцеві жителі, працюючи на будівництві якогось будинку чи відновленні сільського музею пліч-о-пліч з гостями з великих міст, що заплатили за це гроші, надихаються та продовжують справу і після від'їзду гостей).

Діяльність соціально-підприємницького проекту "ЕКО-ТІЛО-ТЕРАПІЯ" сприятиме ще й досягненню Цілей Стійкого Розвитку ООН, а саме цілі 11 "Стійкі міста і населені пункти".

Звичайно тілесно-орієнтовані тури та співчуваючий туризм стануть можливими лише після завершення війни та повного розмінування Херсонщини від вибухонебезпечних предметів, які залишив ворог. Також важливим є повернення людей. А для цього треба запровадити низку заходів: запровадження пільг для бізнесу, який працюватиме на деокупованій частині Херсонщини; і матеріальне заохочення фахівців повертатися на Херсонщину (виплата так званих "підйомних").

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Відновлення та розбудова інфраструктури". – липень 2022. – 178 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/restoration-and-development-of-infrastructure.pdf>

Тетяна НЕЗВЕЩУК-КОГУТ

*к.е.н., доцент кафедри харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного сервісу,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету*

БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Індустрія гостинності є однією з основних складових економіки України, її регіонів та дестинацій. Ефективне функціонування цієї сфери є індикатором позитивних змін в

економіці держави та регіонів, а створення і реалізація туристичного продукту є важливою передумовою розвитку інтенсифікації міжнародних зв'язків та туристичних потоків, а в подальшому й міжнародних інвестицій.

Для забезпечення конкурентоспроможності індустрії гостинності, варто розглядати цей показник як багаторівневе явище, яке визначається на різних рівнях, у тому числі макроекономічному, мезоекономічному та мікроекономічному.

Зокрема на макрорівні конкурентоспроможність системно відображає виробничо-технологічний та експортний потенціал країни (коли конкурують не ціни, а національні умови виробництва). На мезоекономічному рівні конкурентоспроможність враховується особливості та стан розвитку, ресурсного забезпечення окремих destination, галузей тощо.

На мікроекономічному рівні конкурентоспроможність забезпечується системою та методами управління підприємством, рівнем технологій процесу виробництва, рівнем організації процесу виробництва, системою довгострокового планування, орієнтацією на маркетингову концепцію, інноваційним характером виробництва та іншими чинниками.

Виокремлення зазначених рівнів формування конкурентоспроможності індустрії гостинності призначено насамперед для ідентифікації пріоритетних та ключових факторів, оцінювання сили їхнього впливу на окреме готельне підприємство, прогнозування та регулювання напряму та інтенсивності впливу. Зокрема для формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства зазвичай дотримувалися такої послідовності на кожному із зазначених вище рівнях, зокрема:

- обґрунтування або корегування сфери діяльності підприємства;
- встановлення місії діяльності підприємства;
- діагностика можливостей підприємства;
- оцінювання чинників середовища функціонування на діяльність підприємства;
- аналіз стратегічних альтернатив;
- аналіз діяльності потенційних конкурентів на ринку;
- вибір стратегії забезпечення конкурентоспроможності.
- визначення тактичних завдань і пріоритетів у процесі здійснення перетворень;
- реалізація стратегії.

Проте, глобальна пандемія, викликана коронавірусом COVID-19, а з 2022 року – введення в Україні воєнного стан та повномасштабне вторгнення сусідньої держави на територію

України, та його наслідки продемонстрували несумісність карантину, воєнних дій, блекауту та інших негативних факторів з окремими сегментами ринку, принципам формування стратегії конкурентоспроможності, провівши певну санацію та змінивши ландшафт готельно-ресторанного ринку.

У сучасних умовах бізнесу на ринку готельно-туристичних послуг для збереження конкурентоспроможності готельного підприємства варто реалізовувати цілий комплекс заходів щодо формування і закріплення конкурентних переваг через призму ключового фактору – безпеки.

Саме цей фактор має оцінюватися як підприємствами, так і споживачами на трьох рівнях: макроекономічному, мезоекономічному та мікроекономічному. Оскільки ключовою місією закладу індустрії гостинності, поряд із отриманням прибутку та задоволення потреб споживачів мало б бути забезпечення безпечних умов перебування і збереження життя і здоров'я гостей та персоналу.

Ефективне вирішення проблеми безпеки готелю вимагає розумного підходу, заснованого на аналізі функціонування і виявленні найбільш уразливих зон й особливо небезпечних загроз, складання всіх можливих сценаріїв і вироблення адекватних заходів протидії.

Комплексний підхід передбачає оптимальне сполучення організаційних, технічних і фізичних заходів попередження і своєчасне реагування на будь-яку нестандартну ситуацію. Ключового значення набув адекватний вибір технічних засобів систем безпеки, їх правильне проектування, монтаж та обслуговування.

Системи або протоколи безпеки у готелях націлені направлені в основному на:

- захист персоналу, гостей та їхнього майна;
- захист готельного майна від ворожих дій, фізичного впливу;
- захист будівлі, прилеглої території, підсобних та допоміжних приміщень;
- підтримання громадського порядку та респектабельної поведінки у всіх громадських приміщеннях готелю;
- забезпечення спокою та усамітнення гостей під час перебування в готелі;
- здатність забезпечити негайне та ефективне реагування у разі будь-якого інциденту негайне втручання персоналу готелю або сторонніх органів (поліції, швидкої допомоги тощо);
- відповідальність керівництва готелю у рамках забезпечення безпеки перед споживачами, персоналом;
- виконання всіх нормативно-правових документів, актів, стандартів, державних будівельних норм щодо безпеки та належного санітарно-гігієнічного стану.

Єдине правильне вирішення питання безпеки – використання системного, комплексного підходу, що поєднує в собі методи організаційного, технічного і фізичного характеру в їхньому правильному сполученні і розумному визначенні частки кожної складової.

До організаційних заходів віднесемо:

- спеціально розроблені системи регламентації поведінки обслуговуючого персоналу співробітників, що відповідають за безпеку;
- проведення заходів для спеціальної підготовки персоналу служби безпеки;
- технологія готельного обслуговування;
- принципи організації порядку доступу й охорони різних категорій готельних номерів і службових приміщень;
- регламентація дій співробітників в екстремальних ситуаціях;
- забезпечення належного інформування про наявність та схем розташування бомбосходищ.

До технічних засобів варто віднести різноманітні системи захисту та оповіщення, зокрема:

- система відеоспостереження;
- система контролю доступу (електронні замки в номерах);
- охоронна сигналізація;
- пожежна система;
- паркувальні системи;
- система безпечних приміщень і сейфів;
- системи оповіщення.

До систем захисту фізичного характеру віднесемо фізичний вплив на життя і здоров'я персоналу і гостей, а також його майна (зриви, пошкодження від сторонніх вибухонебезпечних предметів, снарядів, бомб тощо).

До переліку загроз, які здійснюють негативний вплив на діяльність готелю та його конкурентоспроможність також можна віднести фінансові ризики та інформаційні. Однак, для споживача цей фактор конкурентоспроможності не є особливо вирішальним.

Отже, в реальних умовах сьогодення для забезпечення позитивних та конкурентних переваг закладу розміщення першочергово варто оцінювати складові конкурентоспроможності через призму безпеки. Зокрема, важливо забезпечити цей фактор на рівні держави, регіону, підприємства. Саме безпека та гарантії захисту життя і здоров'я гостя стане в основу формування конкурентних переваг закладу розміщення. Застосування всіх цих заходів безпеки не лише забезпечить гостя під час його перебування в готелі, але і попередить співробітників від необґрунтованих звинувачень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка О. М. Організація готельного господарства: Навч. посібник / Головка О. М., Кампов Н. С., Махлинець С. С., Симочко Г. В. // За ред. О. М. Головка. – К.: Кондор, 2011. – 410 с.
2. Tsviliy S., Gurova D., Nykonenko S. Organizational and legal aspects of tourist formalities in the context of the impact of the COVID-19 pandemic on the economic security of microenterprises. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs : Scientific Journal. Dnipro: DSUIA, 2020. Special Issue № 1 (109). 389 p. Pp. 322-329.
3. Tsviliy S., Gurova D., Zhuravlova S. Coronavirus priorities in marketing management of microenterprises in the hospital field. Електронний науково-практичний журнал "Інфраструктура ринку". Одеса: ПУ "Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій; ВД "Гельветика", 2021. №52/2021. 213 с. С. 120-125.

УДК 338.486:614.8

Олена БИЛИМ

*доктор філософії, PhD, старший викладач,
Херсонський національний технічний університет*

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ НА ХЕРСОНЩИНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

З 24 лютого 2022 року триває російська збройна агресія в Україні, наслідками якої є втрата людського потенціалу, російська окупація територій України, знищені численні природні і антропогенні пам'ятки, припинений чи переміщений туристичний бізнес, значні збитки інфраструктури та секторів економіки, зокрема туризму. Війна спустошила сферу туризму, зупинилось нормальне функціонування туристичної галузі, а подекуди звело нанівець усі попередні досягнення.

Туризм у центральній, східній та південній частині України повністю припинився. З огляду на такі тенденції питання відновлення туризму, зокрема у повоєнний період, є особливо актуальним в умовах сьогодення. Поступова деокупація українських територій дає надію на повернення до мирного життя в досяжному майбутньому.

В результаті застосування терористичними угрупованнями на території деокупованих областей різних систем озброєння, значна кількість населених пунктів, об'єктів інфраструктури і окремих

ділянок місцевості забруднено боєприпасами та іншими вибухонебезпечними предметами, що чинять велику загрозу як в короткостроковий, так і в довгостроковій перспективі. Місцями підвищеного ризику замінування є об'єкти критичної інфраструктури, військові позиції, адміністративні будівлі та автошляхи. Серед усіх звільнених територій найбільш замінованою наразі є Херсонщина. Тільки 10% території Херсонської області вже звільненої від російських окупаційних військ можна назвати безпечною від мін [1].

Безпека туристичної діяльності - це стан функціонування туристичної сфери певного регіону (держави) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної територіальної рекреаційної системи у майбутньому. Зокрема, в Законі України "Про туризм" статті 26 сказано: "Місцеві органи державної виконавчої влади в галузі туризму розробляють і організовують виконання регіональних програм забезпечення захисту та безпеки туристів, особливо в місцях туристичної активності" [2]. Виходячи з цього, відсутність або неналежний стан безпекових заходів унеможливує роботу туристичної сфери загалом.

Дослідники Носирев О, Деділова Т., Токар І. [3] виокремили негативні наслідки впливу збройних конфліктів на сферу туризму та гостинності, де першим пунктом є зниження рівня безпеки та захисту туриста. Дослідниця Корчевська Л. [4] серед нових реалій та особливостей туризму в Україні визначає: що наразі та в подальшому необхідна мінімізація часу та кількості відвідувачів на маршруті режимних об'єктів і військових частин, де можуть бути підриви; пляжний і пішохідний туризм поки неможливий через розташування у місцях, де тривають військові дії або зони мінування, які вимагатимуть їх розчищення після закінчення війни. Тобто важливим акцентом у відновленні туризму є використання безпекових заходів.

Гострим питанням є розмінування прибережних туристичних територій, площа яких, за оцінками експертів, становить близько 20 тис. кв. км, що вимагає значних витрат часу та коштів. Якщо цього не зробити, то більшість прибережних туристичних напрямків стануть небезпечними та недоступними протягом кількох років, поки територія не буде повністю вичищена, як наслідок – це призведе до великих втрат для секторів туризму відповідних регіонів, в тому числі Херсонщини [5].

Останніми роками міжнародне співтовариство все глибше усвідомлює масштаби і гостроту проблем, породжуваних вибухонебезпечними залишками війни, зокрема боєприпасами, що не вибухнули, наголошуючи на тому, що ця проблема потребує

узгоджених заходів щодо забезпечення безпеки життя цивільного населення та зменшення факторів, що перешкоджають соціально економічному розвитку на національному та місцевому рівнях.

Тема розмінування в нашій країні є досить актуальною з точки зору забезпечення безпеки місцевості, об'єктів інфраструктури та населення. Одною з головних проблем розмінування на Херсонщині є великі площі забруднення. При цьому потрібно розуміти, де потрібно проводити гуманітарне розмінування, а де інші заходи, виявляти першочерговість важливості розмінування тієї чи іншої території або об'єкту, ступінь забруднення.

Гуманітарне розмінування – це комплекс планових заходів, основним завданням якого є протимінна діяльність, що включає обстеження, маркування і складання карт території, очищення забрудненої території, підготовку документації, надання інформації про заходи з протимінної діяльності.

Технологія виконання завдань з гуманітарного розмінування передбачає три основних етапи проведення робіт:

1 етап – виявлення на території населених пунктів, об'єктах інфраструктури та на місцевості ділянок забруднених (імовірно забруднених) вибухонебезпечними предметами;

2 етап – обстеження та гуманітарне розмінування територій населених пунктів, об'єктів життєзабезпечення, транспортної інфраструктури і економіки для забезпечення безпеки населення та нормалізації його життєдіяльності;

3 етап – обстеження та гуманітарне розмінування забруднених ділянок сільськогосподарських угідь перед початком та у ході проведення польових робіт, ділянок лісових насаджень, місць масового відпочинку людей, перевірка та очищення акваторій водних об'єктів [6].

Отже, основні результативні показники, які очікується досягнути внаслідок виконання робіт з гуманітарного розмінування:

– в економічній сфері – безпечне використання об'єктів інфраструктури, земельних та інших ресурсів у господарських цілях, в тому числі туристично-рекреаційних задля відновлення туристичної галузі на Херсонщині;

– у соціальній сфері – мінімізація загрози настання нещасних випадків від несанкціонованого поведіння людей з вибухонебезпечними предметами, зниження соціальної напруженості серед населення, яке проживає, працює на цих територіях, а також збільшити привабливість регіону для потенційних туристів.

Отже, враховуючи технологію виконання завдань з гуманітарного розмінування можна зробити висновок, що туристична інфраструктура підпадає під розмінування в третій етап, так як не є

потенційно важливою для життєдіяльності населення. Нажаль, це може суттєво сповільнити початок активної відбудови та розвитку туристичної галузі на Херсонщині в повоєнний період.

Також, можна зауважити, що за 5 місяців після деокупації частини Херсонської області розміновано тільки 10 % територій, і найбільшу частину туристичних об'єктів та природно-рекреаційних територій, ще окуповано і ми не маємо достовірних даних про їх стан та стан забруднення територій вибухонебезпечними предметами які несуть потенційну загрозу безпеці.

Існування та складність глобальної проблеми розмінування потребує інноваційних підходів до її розв'язання та мати першочергову роль в напрямку утворення максимально сприятливих умов для відновлення та розвитку туристичної галузі на Херсонщині.

Саме туристична галузь та індустрія гостинності на Херсонщині повинна стати провідним сектором повоєнного відновлення економіки регіону, в основі якого полягатиме безпека та захист туристів, а також формування іміджу безпечної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тільки 10% деокупованої Херсонщини можна назвати безпечною від мін. URL:<https://weukraine.tv/tilky-10-deokupovanoyi-hersonshhynuz-mozhna-nazvaty-bezpechnoyu-vid-min-sobolevskij/>
2. Закон України "Про туризм". URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Носирев О. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України [Електронний ресурс] / Олександр Носирев, Тетяна Деділова, Інна Токар // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2022. — Вип. 1 (26). — С. 55-68. — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>
4. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці : Технодрук, 2022. С. 337–341.
5. Моца, А., Шевчук, С., & Серета, Н. (2022). Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*, (41). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>
6. Толкунов, І. О., and О. О. Метьолкін. *Гуманітарне розмінування на території України: сучасний стан, проблеми та перспективи*. Diss. Національний університет цивільного захисту України, м. Харків., 2021.

УДК 379.8

Альона КОМПАНІЄЦЬ*магістр з туризму,**керівниця ВМГО "Українська Асоціація Повітряних Змій",**м. Херсон*

КАЙТ-ТУРИЗМ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ

Вступ. Необхідним є пошук нових способів прискороного розвитку туристичної галузі у процесі її повоєнного відновлення. Одним із таких інноваційних напрямів нами пропонується обрати кайт-туризм. Важливим є визначення сутності кайт-туризму та його категоріального апарату. Первинним кроком для означеного має стати вірний переклад міжнародної лексики цього виду туризму, прийнятний і з маркетингової точки зору.

Основна частина. Процес запуску і керування повітряним змієм називають в англійській мові сталим словосполученням "kite flying". Так само називається й вид спорту, визнаний у багатьох вищезгаданих країнах. При цьому існують й інші види спорту, які використовують повітряний змій (кайт) для створення сили тяжіння: kitesurfing, kiteboarding, powerkiting, snowkiting тощо.

Коли за кордоном говорять про "kite flying" як спорт, то мають на увазі цілком конкретне, вузьке визначення цього явища, при якому: спортсмен (kite flyer або kiteflier) стоїть на землі, керує запущеним повітряним змієм; його рухи досить обмежені, зокрема, зоною, спеціально відведеною для таких запусків; додаткове спеціальне спортивне спорядження, окрім власне кайта (повітряного змія), не використовується. Варто зазначити, що в азіатських країнах, зокрема, Індії, спортсмена називають "kitist".

"Kite flying" – це інтернаціональний термін. На практиці зустрічаються варіанти написання "kiteflying" та "kite-flying", залежно від британського, американського, австралійського, індійського та інших варіантів англійської мови. Словосполучення "kite flying" складається з двох частин, "kite" і "flying". Визначення терміну "повітряний змій" мовою оригіналу [1, с. 307]: "Kite – a light frame with fabric stretched over it, flown in the wind at the end of a long string" (Повітряний змій - легкий каркас з натягнутою поверх нього тканиною, що летить на вітрі з довгою стрічкою). "Flying – able to fly", тобто "спроможний літати" [2].

Існують різні способи перекладу інтернаціоналізмів, серед яких найбільш релевантними є: транскодування; калькуванням (буквальний переклад); експлікація (описовий переклад); пермутація; повне лексичне перетворення [3].

Формування науково-методичного підходу до перекладу українською мовою міжнародної термінології спорту "kite-flying" передбачає розуміння самого спортивного процесу, його організаційного забезпечення та PR-супроводження, що здійснюється, наприклад, вищезгаданою Українською Асоціацією Повітряних Зміїв. Отже, на основі практичних спостережень спортивного процесу нами пропонується такий науково-методичний підхід як виокремлення 5 тематичних груп слів (рис.1) з подальшою пропозицією конкретного способу перекладу лексики кожної групи.

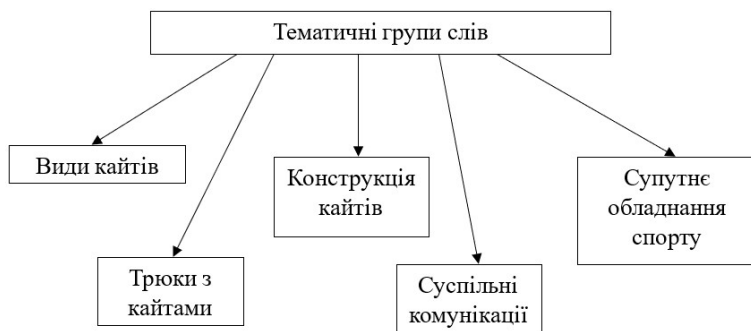

Рис. 1. Тематичні групи лексики "kite-flying"

На нашу думку, перші чотири групи слід вважати термінологією спорту "kite-flying", а до п'ятої групи (суспільні комунікації) ми відносимо лексику, яка фактично використовується в діяльності міжнародного кайт-руху, при організації фестивалів повітряних зміїв, змагань та заходів. Втім, це питання потребуватиме уточнень в подальших дослідженнях.

Визначимо та уточнимо категоріальний апарат поняття "кайт-туризм". Розглянемо групу слів "Суспільні комунікації", яка найбільшою мірою відповідає категоріальному апарату кайт-туризму. Відносимо до неї і, власне, назву спорту – kite-flying. Отже, необхідно визначити український відповідник.

Розглянемо приклад: *Kite-flying is probably the most popular sport during this time in Thailand* [4]. – Пропонований нами переклад: *"Саме кайт-флаїнг – це, скоріш за все, найбільш популярний вид спорту цього року в Тайланді"* (транскодування).

Процес отримання нами відповідника "кайт-флаїнг" представлений структурно-логічною схемою (рис. 2). Відповідно до запропонованого нами підходу, декомпозиція назви спорту на дві значущі частини має наслідком і можливість застосування неоднакових способів перекладу цих частин, з подальшим об'єднанням в один термін українською.

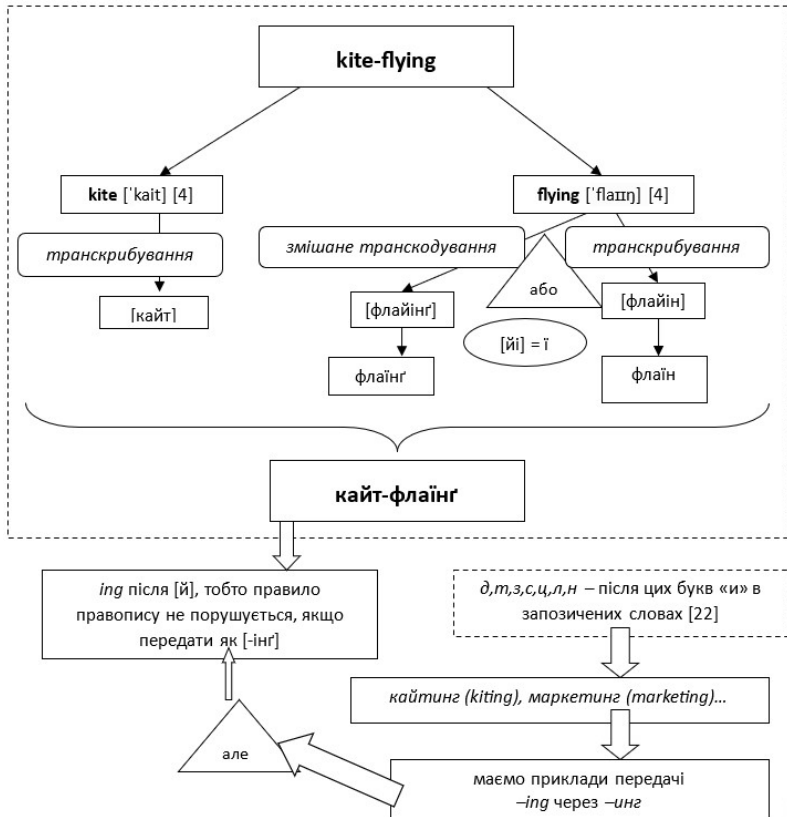

Рис. 2. Структурно-логічна схема перекладу назви спорту "kite-flying" як основи кайт-туризму

Так, перша частина терміну – це самостійна лексема "кайт". Це слово вже живається в українській та російській мовах, але має вузьке значення специфічного типу повітряних зміїв (англійський відповідник – power kite), який використовується для створення сили тяжіння у кайтингу всіх типів – кайтсерфінгу, кайтбордингу тощо.

З цих видів спорту це слово і потрапило до української мови. Водночас необхідно зазначити, що огляд словників останніх 15 років свідчить, що вони слово "кайт" в українській мові поки не фіксують [5–7]. В цілях розвитку кайт-флаїнгу як спорту нами пропонується вживання слова "кайт" в його повному значенні англійською – повітряний змій будь-якого типу. У такому значенні слово "кайт" активно використовується останні три роки Українською Асоціацією Повітряних Зміїв у своїй діяльності. Наприклад, з 2019 року ця організація проводить всеукраїнський конкурс під назвою "Зоряний Кайт".

Отже, при перекладі словосполучення "*kite-flying*" використано варіант "*кайт-флаїнг*". Ми використали саме такий переклад для того, щоб позначити в українській мові однією лексемою спортивний процес запускання у небо й керування повітряним змієм. Також ми можемо перекласти словосполучення "*kite-flying*" як "*кайт-флаїнг*", використавши спосіб перекладу транскрибування.

Використання нами дефісу при формі перекладу "кайт-флаїнг" спирається на кілька міркувань:

1. В іноземній практиці кайт-туризму використовується англійський відповідник "*kite-flying*".

2. В цілях маркетингу цього спорту серед молоді розумним є уникнення нагромадження багатьох літер в одному незнайомому слові. Візуальне виокремлення слова "кайт" має сприяти швидшому розумінню і кращому сприйняттю й очевидній вимові – з наголосом на "кайт-".

3. Відмінність кайт-флаїнгу від інших вищезгаданих видів спорту, які використовують кайт лише як допоміжне обладнання, і його політ/керування ним не є ціллю спортивного змагання. На відміну від цього, у кайт-флаїнгу саме політ кайта з досягненням необхідних характеристик є метою спортивної активності.

4. Аналіз норм сучасного українського правопису [8] свідчить про відсутність однозначного порушення будь-якого його правила при використанні форми "кайт-флаїнг" саме з дефісом.

Вочевидь друге та третє міркування не належать до суто філологічних і наукових, але вони враховуються нами з огляду на сучасні умови розвитку спорту і прикладне значення нашого дослідження.

Висновки. За прикладом запропонованого нами перекладу "кайт-флаїнг" вважаємо за доцільне перекладання інших прикладів лексики групи "суспільні комінукації" у такий же спосіб: кайт-флаєр, кайт-подія (або кайт-івент), кайт-поле. Термін "кайт-туризм" отримано і запропоновано нами таким же чином.

ЛІТЕРАТУРА

1. Oxford English Mini Dictionary. Oxford: University Press, 8th Edition, 2013. 672 p.
2. Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow: Pearson Educated Limited, 2009. 2083 p.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця, 2017. 448 с.
4. Dictionary Reverso Context. URL: <http://context.reverso.net>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 : уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.
6. Івченко А.О. Орфографічний словник української мови: Понад 40 000 слів. Харків, 2016. 527 с.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів : за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Харків, 2014. 832 с.
8. Український правопис. 2019. 282 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf>.

УДК 338.4

Вікторія СМЕСОВА

д.е.н., професор,

професор кафедри міжнародного туризму

та готельно-ресторанного бізнесу,

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАКЛАДІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ В ПОВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Туристичний бізнес став сферою діяльністю, яка найбільш сильно постраждала під час війни. З початком війни діяльність туристичних підприємств в Україні призупинилася. Частина закладів повністю припинила своє функціонування, частина – зайнялася організацією евакуації українців та вивозом людей за кордон, волонтерством, гуманітарними перевезеннями, допомогою ЗСУ, розселенням усіх нужденних. Масово закривалися офіси та припинялася діяльність туристичних операторів. Закрите небо, небезпека для туристів та працівників туристичного бізнесу, обмеження здійснення валютних операцій, інші ризики і невизначеність призвели до падіння підприємств туристичного

сектору. В'їзний туризм був повністю паралізований, виїзний туризм базувався на перевезенні тимчасово переміщених осіб та біженців, внутрішній туризм був орієнтований на пропонуванні місць для розселення евакуйованих людей.

Згодом з'явилися замовлення на організацію екскурсій, подорожей, бронювання квитків та готелей з боку українців, які опинилися за кордоном. Туристичні агенції працювали онлайн та за допомогою соціальних мереж, надавали як повний набір послуг, так і частину з них. Влітку 2022 р. туристичний ринок дещо оживився – вже більше 1500 туристів замовили організацію подорожей, що було значно менше показників 2021 р. (96 тис. туристів), однак значно більше порівняно з зимово-весняним сезоном, коли взагалі були відсутні будь-які замовлення. У 2022 р. частка суб'єктів-ФОП, які займалися туристичною діяльністю, скоротилася на 18%, а частка суб'єктів-юридичних осіб – відповідно на 14%. За даними ДАРТ надходження до дохідної частини Державного бюджету України від туристичної галузі скоротилися у 2022 році більше, ніж на 31%. Обсяги податкових платежів у бюджет у 2022 р. порівняно з 2021 р. знизилися в 1,44 рази. Значно скоротилися надходження від діяльності туроператорів – на 35% порівняно з 2021 роком.

Локальний туризм був сконцентрований у Львівській, Київській, Івано-Франківській областях, Закарпатті і одночасно різко скоротився в Одеській, Херсонській, Миколаївській областях та у м. Київ. Одночасно рівень завантаженості готелів складав приблизно 10-15 %. Більшість багатомерних готельних закладів працювали у збиток і були напівпорожніми.

Ще однією проблемою туристичної галузі України став відтік кваліфікованих кадрів, що працювали в цій сфері, та їх перекваліфікація. Частина працівників після переселення в інші області України або за кордон вже знайшла іншу роботу, проходить перенавчання та навряд чи повернеться до діяльності в сфері туризму. З іншого боку, обмеження можливості діяльності туристичного сектору призвело до зниження попиту на освітні послуги в сфері туризму, скорочення студентів туристичних спеціальностей, а також кількості баз для проведення виробничої практики, програм проходження стажування та отримання практичного досвіду.

У повоєнному виїзному туризмі дуже сильно змінилася логістика – якщо раніше превалював авіатуризм, то тепер найбільшу частку у структурі подорожей займають автобусні тури з регіонів України до європейських країн або автобусні перевезення туристів до Молдови чи Польщі з подальшим авіавильотом до кінцевої туристичної дестинації. Перший напрямок був дуже популярним серед українських туристів та організований оператором "JoinUp".

Багато хто з українців виїжджав влітку 2022 р. у Болгарію, де можна було знаходитися у безпеці та одночасно відпочити на морі чи на природі. Для тих, хто обирав виїзд з України до Польщі, існувала можливість організації авіаперельотів для українців за найбільш затребуваними напрямками – до Туреччини, Греції, Іспанії, Тунісу, Єгипту завдяки співпраці українських туристичних компаній з польським туроператором "Rainbow Tours".

Готельно-ресторанні заклади швидко адаптувалися до реалій воєнної економіки. Не зважаючи на те, що ресторанний сектор скоротився на 37%, а готельний практично на 90% на початку війни, втратив більше 60% працівників, знизив рентабельність практично на 55%, він продовжує свою роботу. Згідно досліджень USAID компанії сфери гостинності освоюють нові ринки збуту, заключають контракти з новими постачальниками їжі, формують нові ланцюги постачання продуктів, маршрути перевезень, пункти зберігання, освоюють нові види послуг, пристосовуються до реалій роботи в період комендантської години і необхідності забезпечення безпеки відвідувачів і гостей. Завдяки цьому з'явилися заклади громадського харчування, які збільшили обсяги продажів у 5-7 разів та забезпечували обслуговування більше 50 тис. осіб на день.

Зклади розміщення приймали тимчасово переміщених осіб, військових, цілі компанії, що переїжджали з інших територій, в результаті чого обсяги фінансових коштів від туристичного збору зросли на 32% порівняно з 2021 р. Особливо це стосувалося закладів, розташованих на Заході України, які користувалися значною популярністю. Одночасно готелі у південних та центральних областях України, що працюють на прийом туристів у літній період, надають санаторно-лікувальні послуги, мали рівень завантаженості не більше 15-25%. У цілому надходження до бюджету України від готельно-ресторанного сектору зросли і склали більше 470 млн грн у 2022 р. Значну підтримку цей сектор отримав завдяки діяльності міжнародних організацій, громадській діяльності ДАРТ та Міністерства культури та інформаційної політики України, які ініціювали проведення акції "пожертвованого бронювання" готельних номерів, які підтримали діяльність цих закладів та дозволили усім нужденним отримати тимчасове місце для проживання.

Таким чином, воєнні реалії обумовили появу нових наслідків і тенденцій розвитку туристичного і готельно-ресторанного секторів економіки України які значно скоротили свою діяльність, однак продовжують функціонувати та вимагають підтримки з боку держави, міжнародних організацій та інвесторів.

УДК 338.48

Катерина ТРУХАЧОВА*к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту,**маркетингу і туризму,**Херсонський національний технічний університет*

УПРАВЛІНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ КОРЕГУВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ І БІЗНЕС-ПАРТНЕРІВ НА ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ

Пошук ефективних механізмів взаємовигідної співпраці всіх ланок управління політичного, соціально-економічного, побутового простору для забезпечення відновлення Херсонщини у післявоєнний період набуває гостроти щодо подальшої реалізації євро інтеграційних та інноваційних процесів, гармонізації освіти, науки, середовища бізнесу та потреб споживачів.

Смарт-спеціалізація є актуальним, винятково-дієвим інтеграційним інструментом відновлення і вбудови економіки України і зокрема Херсонщини в бізнесовий простір ЄС та світоєкономічні взаємовідносини. Оскільки даний інструмент передбачає досягнення синергії між наукою, освітою і економікою на принципах самоорганізації через оптимальне використання потенціалу конкретного регіону в господарському просторі країни й світу та максимальне пристосування до їх конкретних соціально-економічних умов, то його формалізація має відбуватись у вигляді адаптивної бізнес-моделі взаємодії "держава-регіон-підприємство-споживач".

У даному дослідженні розглядається взаємодія між підприємствами регіону як бізнес-партнерів та підприємства і споживачів. Отже, адаптивна бізнес-модель взаємодії покликана враховувати інтереси бізнес-партнерів (зацікавлених сторін), що представляють бізнес, освіту, науку та широку громадськість за для підвищення власної конкурентоспроможності. Тому, для всіх програм та проєктів на національному рівні необхідно дотримуватись єдиних стандартів комунікації, координації та співпраці задля ефективності та чіткої орієнтації на результат. Стосовно споживачів, то управління у туристичному бізнесі зумовлює необхідність наскрізного спостереження за ними через проведення маркетингових досліджень, підтримку зворотного зв'язку, а також постійної уваги до змін у потребах цільових ринків через організацію маркетингових PR-програм. Необхідно не тільки відповідно реагувати на зміни, але і вміти керувати ними. Для того щоб вижити на ринку, підприємствам

туристичного бізнесу буде необхідно пропонувати споживачам привабливі для них особистісні цінності.

Збираючись скористатися послугами туристичного ринку, споживач покладається переважно на інформацію з особистих джерел, а очікування базуються на власному досвіді. Інформація, таким чином, невіддільна від самого товару/послуги. Але інформування недостатньо, необхідна комунікація, тому на часі стає управління взаємовідносинами.

Управління взаємовідносинами концепція керування в туристичному бізнесі, орієнтована на охоплення всієї ресурсної бази та видів діяльності туристичного бізнесу в процесі організації, планування та управління комунікаціями зі всіма споживачами та підприємствами-партнерами на ринку туристичних послуг, яка покликана забезпечити довгострокові взаємовідносини з досягнення цілей сторін, що беруть участь в угоді купівлі-продажу туристичного продукту/послуги.

У боротьбу за покупця включається спільно з підприємством-виробником ціла система ринкової взаємодії, тому слід виокремити основні елементи взаємовідносин [1]: створення реальної переваги пропозиції для партнерів; формулювання вигоди для партнерів і споживачів від взаємовідносин (реалізований інтерес); знаходження правильних (вигідних, що мають схожі цілі, очікування) партнерів; – підвищення лояльності партнерів і споживачів переходом у прихильність (рис. 1).

Таким чином, розвиток взаємовідносин між туристичним підприємством, підприємствами-партнерами туристичного бізнесу і споживачем є важливою частиною існування взаємовідносин у процесі реалізації адаптивної бізнес-моделі взаємодії.

Займаючись управлінням взаємовідносинами на ринку туристичних послуг, слід користуватись дієвим інструментом - модель "Чорної скрині" [3, С.203], суть якої, з точки зору споживача, полягає в тому, що між запропонованими продуктами/послугами та прийняттям рішення про придбання стоїть "чорна скриня" свідомості покупця, яка охоплює персоналії особистості споживача й процес прийняття рішення. Важливим є те, що модель "Чорної скрині" доцільно використовувати у вибудовуванні взаємовідносин із підприємствами-партнерами у туристичному бізнесі з метою узгодження їх інтересів з власними за для отримання партнерських благ.

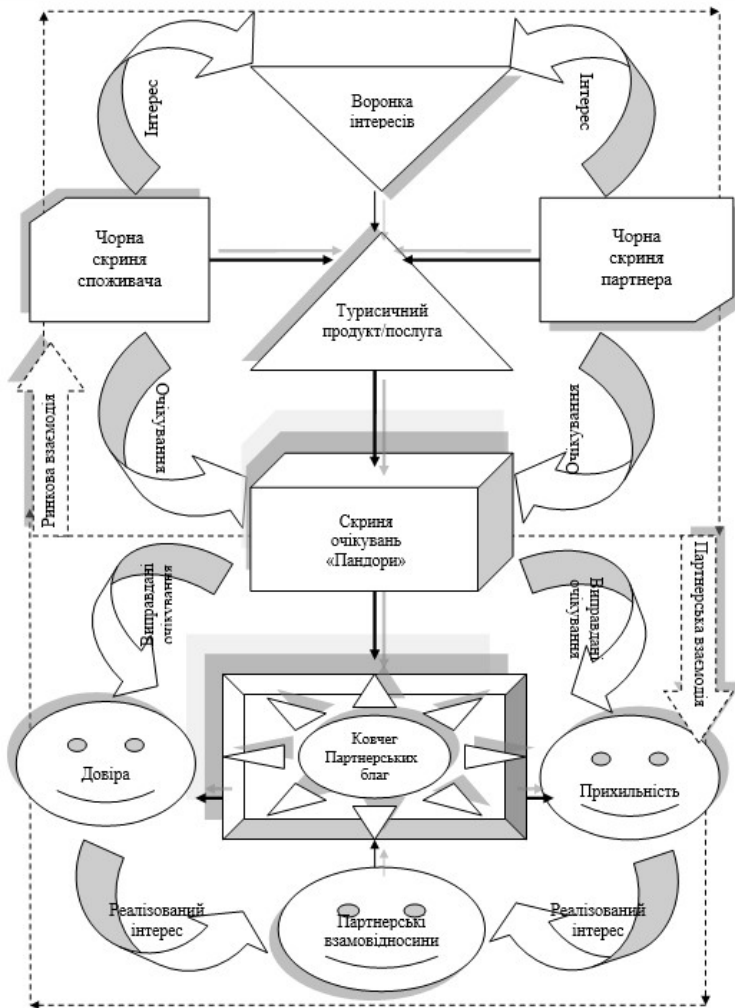

Рис. 1. Концепція управління взаємовідносинами [власна розробка]

Отже, для формування взаємовідносин потрібні що найменше "двоє": підприємство – бізнес-партнер та підприємство - споживач. У цьому зв'язку при втіленні концепції управління взаємовідносинами виникає тристоронній зв'язок, в якому успіх взаємовідносин для будь-якого окремого учасника залежить від якості та сили співпраці між двома іншими/ Результатом тристоронньої співпраці виступає туристичний продукт/послуга, як реалізований інтерес "двох" [2, С.174].

Таким чином, якщо туристичне підприємство керується концепцією управління взаємовідносинами, то реалізація адаптивної бізнес-моделі взаємодії та смарт-спеціалізації стає більш ефективною та результативною. Це пояснюється тим, що під час формування зв'язків партнерська сторона певною мірою оцінила цілі та партнерські блага від взаємодії з туристичним підприємством.

Важливим також є те, що взаємовідносини сприяють розвитку співпраці, а також вирішенню спільних проблеми та досягненню власних цілей. Партнерська співпраця має зосереджуватися на формування довіри та прихильності, здатності планувати і працювати разом так, щоб очікування виправдовувались, а інтерес був реалізованим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головчук Ю.О., Дибчук Л.В. Маркетинг взаємовідносин як важливий елемент конкурентної маркетингової стратегії: [Електронний ресурс] / Ю.О. Головчук, Л.В. Дибчук– Режим доступу : http://bses.in.ua/journals/2019/43_2019/16.pdf.
2. Трухачова К.В., Прохорова Д.С. Особливості формування адаптивної бізнес-моделі підприємства / К.В. Трухачова, Д.С. Прохорова // Стратегічні засади розвитку підприємств у сучасних ринкових умовах: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (12 грудня 2022 р., м. Хмельницький, м. Херсон) / за ред. Р.М. Набоки. – Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2022. – С. 173-175.
3. Трухачова К.В. Рекламні особливості на ринку туристичних послуг, як універсальї "Маркетингу взаємовідносин" у контексті формування стратегії збуту в ключі PR-технологій створення лояльної поведінки споживача / Н.А. Власенко, Г.Г. Савіна, С.Ю. Савін, Р.М. Набока, К.В. Трухачова, М.В. Манзик // Вісник Херсонського національного технічного університету № 3 (78). Херсон. ХНТУ - 2021. С.200 – 208.

Діана ФАГРАДЯН
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник:
Юлія Джерелюк
д.е.н., професор,
Херсонський національний технічний університет

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ХЕРСОНЩИНИ

Туризм як складова регіональної економіки є важливим елементом механізму її функціонування. Повномасштабне військове вторгнення змусило українців майже повністю забути про туризм. Туристична галузь повністю зупинилася. Наразі оцінити втрати все ще складно і вони будуть залежати від кількості зруйнованих культурно-історичних пам'яток, туристичних напрямків, терміну ведення бойових дій, розміру замінованих територій. Необхідні нові підходи щодо розвитку регіональних ринків туристичних послуг для підвищення ефективності їх функціонування.

Туризм повинен розвиватися так, щоб приносити користь корінним жителям, посилювати місцеву економіку, навчати і залучати місцеві людські ресурси, раціонально використовувати наявні матеріальні ресурси і будівельні споруди, місцеві сільськогосподарські вироботи тощо, враховуючи територіальну особливість [4].

Після завершення бойових дій Херсонщина має всі шанси стати популярним напрямком для подорожей. Для Херсонського регіону в світлі євроінтеграційних процесів саме галузь туризму треба розглядати як одну з найбільш перспективних і, що особливо важливо, валютоформуючих сфер економічної діяльності. Це потребує налагодження системи постійного моніторингу ситуації, запровадження заходів із формування передумов зменшення сили впливу негативних чинників, ринкових досліджень змін геопросторових векторів туристських потоків для швидкого реагування на потреби та задоволення відкладеного платоспроможного попиту споживачів, розроблення стратегічних заходів відновлення і розвитку туристичної діяльності підприємств [2].

Все буде залежати від швидкості відновлення інфраструктури та загального рівня життя в регіоні. Це вплине як на в'їзний, так і на виїзний туризм. Та війна, що зараз триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії, щоб провести коректну аналогію та оцінити можливий вплив на туристичний сектор.

Після війни туризм зміниться в будь-якому випадку. Зміниться підхід до містобудування, необхідно буде враховувати на туристичних об'єктах моменти з укриттями, у музеях мають з'явитись повноцінні плани евакуації цінностей.

Крім того, важливим чинником буде спроможність післявоєнної Херсонщини реалізувати масштабну маркетингову кампанію на зовнішніх ринках, яка дозволить переключити сприйняття нашої області з місця бойових дій на безпечну локацію для подорожі [1].

Один із особливих видів туризму, який набуває популярності серед туристів і менеджерів пов'язаний з поїздками в регіони країни, в яких йшла війна в минулому. Люди з усієї країни можуть захотіти відвідати регіони, залучені до війни, що створює можливість розвитку туристичної галузі в Херсонському регіоні. Якщо говорити про маршрути, то вони мають утримувати як місця, пов'язані зі злочином, так і місця, що пов'язані з героїчним опором українців. Відвідання таких місць – це не туризм в класичному розумінні. Це маршрути пам'яті. На цих маршрутах насамперед повинні говорити про мужність, про здатність українського народу згуртуватись і допомогти один одному, не зважаючи ні на що [2]. З ініціативи Президента йде мова про меморіалізацію певних місць в Україні, щоб створити своєрідні маршрути пам'яті.

Найбільш перспективними напрямками відновлення післявоєнного туризму в Херсонському регіоні є: створення нового позитивного іміджу Херсонського регіону; розвиток зеленого, пізнавального (історичного) та воєнного туризму; розробка та впровадження програм (національних та міжнародних) підтримки туристичного бізнесу; забезпечення тісної співпраці між країнами для взаємної підтримки туристичної діяльності; підвищення інтересу іноземних туристів до повоєнних меморіальних пам'яток і символічних місць; створення механізмів та умов для залучення інвестицій. Незважаючи на важку післявоєнну ситуацію з туризмом, він повинен бути важливою частиною стратегії економічного відновлення Херсонського регіону.

Тому необхідно підвищити привабливість екскурсійної діяльності для споживачів шляхом створення нових екскурсійних маршрутів, підвищення якості обслуговування на наявних маршрутах, створення інформаційної підтримки екскурсійної діяльності в засобах масової інформації, мережі Інтернет, створення нових робочих місць, підготовки або перепідготовки кваліфікованих кадрів [3].

Розвиток регіону можливий лише за умов проведення ефективної інноваційної політики, приведення у відповідність до неї системи вищої освіти, здійснення реальних кроків у напрямі розвитку інформаційних технологій. Інноваційні процеси в туризмі

мають бути спрямовані на підвищення продуктивності, рентабельності та якості діяльності туристичних підприємств, тим самим це поліпшить загальний інноваційний стан країни регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
2. Моца А. А., Шевчук С. М., Серета Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/%20article/view/1560>
3. Сіра Е.О., Голубець І.М., Безрученков Ю.В. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2022. №68. С.155–158. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/sira.htm
4. Юхновська Ю.О. Формування та розвиток потенціалу туристичної галузі: регіональний аспект : монографія. Запоріжжя. Пресвіта, 2020. 312 с.

УДК 332.13

Павло ШМУЛЕВИЧ

доктор філософії з економіки,

головний консультант

Національного інституту стратегічних досліджень

м. Херсон – м. Київ

ПРИНЦИПИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Найсуттєвішою особливістю регіонального туризму під час повоєнної відбудови має стати розгляд власне регіону як специфічного товару на глобальному туристичному ринку, відповідно, в туристичному маркетингу регіону сам туристичний регіон як певна системно-територіальна цілісність є найбільш загальним операційним об'єктом (дослідження і управління) [1]. Виходячи із загальновизнаного твердження про те, що територіальна туристична дестинація є ключовим елементом туристичної системи, який зумовлює формування трьох рівнів інтегрованого туристичного продукту регіону (основний продукт – туристичні ресурси; супутній продукт – туристична інфраструктура; додатковий продукт – загальнорегіональна інфраструктура) [2], варто поглибити таке його

трактування з географічних позицій, оскільки вчення про територію (регіон) є безумовною прерогативою географічної науки [3]. Головним методологічним положенням в такому контексті є підхід до трактування регіону як складної суспільно- географічної суперсистеми – "природа – населення – господарство", яка створює певний інтегральний споживчий продукт як інтегральний результат свого функціонування. Туристична галузь є певною ієрархічною підсистемою (виявляється в компонентно-галузевому та територіальному аспектах) такої суперсистеми і, відповідно, створює певну складову інтегрального продукту регіону, яку можна визначити як туристичний продукт регіону чи регіональний туристичний продукт. У вивченні останнього також має виявитися географічний підхід: структурно-галузевий, структурно- територіальний та інтегрально-територіальний аспекти [4]. Ці та багато інших аспектів регіону, як об'єкта та як продукту, потребують географічного обґрунтування та висвітлення, яке сприятиме розвитку теорії та методів маркетингу туристичного регіону. При цьому необхідно зважати і на міжрегіональну конкуренцію в залученні іноземних туристів. Для українського народу протягом усієї історії його існування якраз довкола громад будувалося соціальне життя, через них людина входила у це життя і здійснювала зв'язки з ширшими соціальними інститутами, як-от держава або політичні партії, рухи [5]. Дослідники визначають область як основний об'єкт регіонального управління, ключовими параметрами якого є комплексність, збалансованість та відносна керованість його ланок (їхня підпорядкованість і координованість) [6].

Як принцип повоєнної відбудови, ділові зони в рамках нових дестинацій регіонального туризму також мають відповідати критеріям економічної ефективності при дотриманні вимог сталого розвитку. Інфраструктура в туризмі визначається як основу функціонування ділових зон і їх співіснування з туристичними дестинаціями, зазначаючи, що "функціонування та взаємодія між видами транспорту, шляхами та терміналами, що підтримують туристів до пунктів призначення та з них, а також надання транспортних послуг у межах пункту призначення" [7]. Хороша та приваблива інфраструктура в значній мірі залежить від якості та доступності транспортної інфраструктури, що включає повітряне сполучення та аеропорти, системи наземного транспорту та маршрути, а також інфраструктуру водного транспорту. Насправді транспортна система відповідає за зв'язок витоків туризму з туристичними напрямками та забезпечення транспорту в межах туристичного напрямку, наприклад до атракціонів, готелів та покупок. До пункту призначення повинно бути легко дістатися і навколо, особливо якщо країна географічно розподілена.

Більше того, покращена інфраструктура, особливо для автомобільного та наземного транспорту, ймовірно, призводить до зниження його вартості. Поліпшення пропускної здатності доріг (наприклад, збільшення кількості смуг руху, покращена надійність, якісне покриття доріг, покращена безпека через ширші смуги та покращені вивіски) зменшують витрату палива, знос та час проїзду транспорту. Такі інвестиції в інфраструктуру впливають на вартість та якість туристичного досвіду. Мешканці розвинених країн, звідки походить більшість туристів, звикли до сучасної транспортної інфраструктури, що забезпечує якісний сервіс. Ці туристи вважають за краще підтримувати по суті однакові зручності як удома під час подорожі [8]. Якщо здатність туристів подорожувати до бажаних напрямків стримується через неефективність інфраструктури, таку як неконкурентоспроможні ціни або тривала та незручна подорож, ймовірність того, що вони будуть шукати альтернативні напрямки, може зрости. Культурно-архітектурне надбання регіону також часто називають важливим аттрактором регіонального туризму, особливо для сегменту високого класу. Дослідники стверджують, що критична маса громадської інфраструктури (включаючи транспорт) необхідна для створення високоякісних курортів у країні [7]. Якщо цієї критичної маси немає, туристичним операторам самим доведеться нести ці витрати на інфраструктуру, тим самим збільшуючи капітальні та експлуатаційні витрати на розвиток туризму і, таким чином, знижуючи конкурентоспроможність. Вищезазначене означає, що розвиток регіонального туризму є перспективним фактором, що визначає туристичну привабливість. На сьогоднішній день особливо бракує емпіричних досліджень щодо формування стратегії розвитку туристичної галузі. Екологічний туризм є привабливішим, ніж масовий туризм, беручи до уваги принципи сталого розвитку та відповідні цілі досягнення добробуту в майбутньому. Хоча масовий туризм також може породити подібні економічні вигоди, є потенційні згубні наслідки для добробуту довгостроково. Заходи масового туризму зазвичай передбачають широкомасштабні операції зі значними інвестиціями в інфраструктуру. Ці інвестиції, у свою чергу, забезпечують вищий рівень зайнятості і доходи, які можуть отримати люди, які мешкають в туристичних "зонах". Однак ця діяльність часто передбачає знищення природних ресурсів і, отже, може стати перешкодою для збереження біорізноманіття зусиль. Крім того, розвиток туризму як великої галузі може мати негативний вплив на традиційну місцеву культуру.

Зазначене нівелюється саме при сталому розвитку. Отже, можна упорядкувати принципи стратегічного управління регіональним туризмом саме з позицій сталого розвитку (рис. 1). Суто економічні

поняття, такі як конкурентоспроможність, набувають при сталому розвитку регіонального туризму нових форм та проявів, а тому мають враховуватися при формуванні остаточного переліку принципів повоєнного відновлення регіональної туристичної інфраструктури.

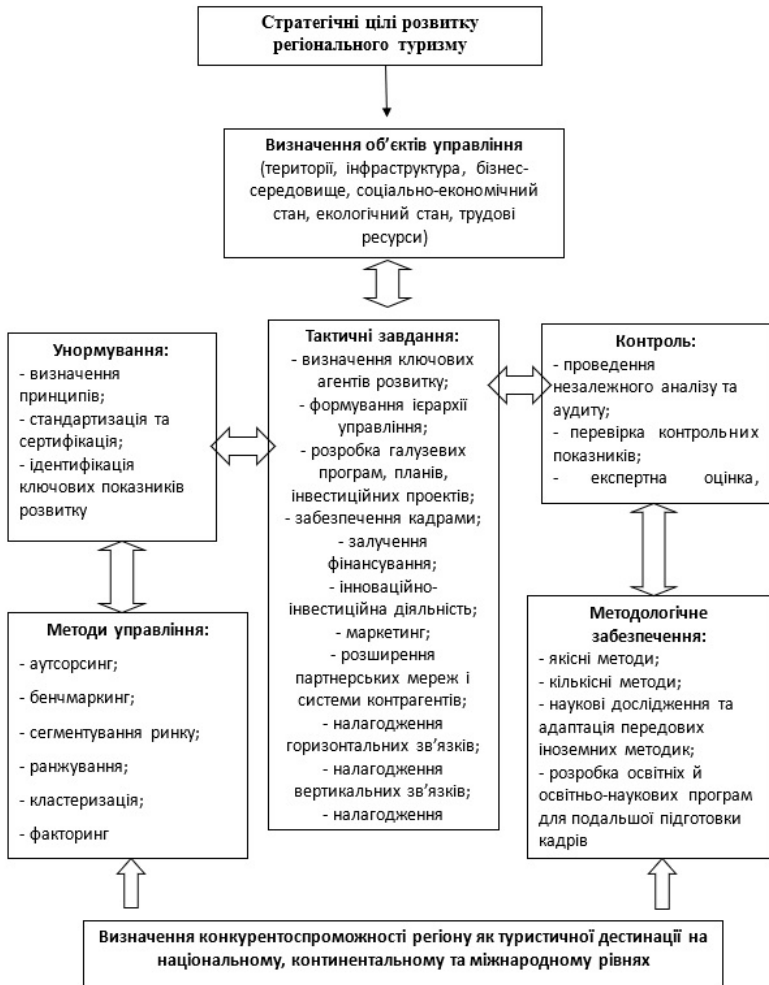

Рис. 1. Принципи стратегічного управління регіональним туризмом

ЛІТЕРАТУРА

1. Шарко М. В. Влияние нестабильности политической ситуации на экономическую деятельность производственных объектов. *Ціннісний вимір політичної діяльності: політичні реалії та ілюзії в сучасному українському суспільстві*: Збірник наукових праць. Херсон: вид-во ПП Вишемирський В.С. 2013. С. 49-51.
2. Середницька Л.Л., Гуменна Т.В. Пріоритетні напрями розвитку туристичних послуг України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 695–701. DOI: 10.32782/2524-0072/2018-18-97.
3. Cooper C. Knowledge management and tourism. *Annals of Tourism Research*. 2006. Vol. 33. № 1. С. 47–64. DOI: 10.1016/j.annals.2005.04.005.
4. Нездоймінов С.Г., Александрочкіна П.О. Державно-приватне партнерство як вектор розвитку регіонального туризму. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 622–629. DOI: 10.32782/2524-0072/2018-18-87.
5. Андрусяк Н.О. Конкурентоспроможність регіону в умовах глобалізації. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 4(103). С. 151–158.
6. Трохимець О.І., Шелеметьева Т.В. Практика стратегічного планування в системі управління розвитком туризму в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 4(103). С. 70–78.
7. Zhu L., Lim C., Xie W., Wu Y. Modelling tourist flow association for tourism demand forecasting. *Current Issues in Tourism*. 2018. Vol. 21. № 8. С. 902–916. DOI: 10.1080/13683500.2016.1218827.
8. Cooper C. Knowledge management and tourism. *Annals of Tourism Research*. 2006. Vol. 33. № 1. С. 47–64. DOI: 10.1016/j.annals.2005.04.005.

УДК 711.455

Олена ЧУКУРНА*д.е.н., професор,**професор кафедри маркетингу, менеджменту,
публічного управління та адміністрування***Олеся СНОЗ***бакалавр кафедри маркетингу, менеджменту,
публічного управління та адміністрування***Катерина МАЛЕНЬКА***бакалавр кафедри маркетингу, менеджменту,
публічного управління та адміністрування,**Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку*

ОЦІНКА РИЗИКІВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Лікувально-оздоровчий туризм є одним з найбільш стійких видових туристичних ринків України і пріоритетних напрямів, проте він найбільше потребує підтримки і скоординованого розвитку. Наявні та потенційні запаси лікувальних ресурсів, враховуючи їх якісні і кількісні характеристики, на разі повинні стати спонуканням суспільних практик відновлення здоров'я людини, подовження періоду активного довголіття та упровадження здорового способу життя. Санаторно-курортна справа в Україні є класичним видом рекреаційної діяльності, важливою складовою процесів лікування, профілактики та реабілітації. В нашій державі виграно поєднуються багаті природні ресурси, що можуть використовуватися для збереження і покращання здоров'я населення, подовження тривалості життя: сприятливий клімат лісів, лісостепу і степу, гірських і приморських місцевостей, унікальний мікроклімат соляних шахт, багатий спектр природних мінеральних вод, лікувальні грязі, озокерит, тощо [1].

Порівнянню з країнами ЄС, українська курортологія має більш високий потенціал, але гіршу інфраструктуру. В Україні знаходиться 58 курортів (45 з яких – загальнодержавного і міжнародного значення), у той час як у Польщі – 43, Чехії – 33, Угорщині – 22 та у Словаччині – 18 [3].

Таким чином, наведені результати досліджень демонструють, що Україна має потужний курортний потенціал, навіть порівняно з країнами ЄС. Якщо простежити розвиток української рекреаційної сфери на момент отримання незалежності, то вона зазнала значних трансформацій.

Найважливішими критеріями, що характеризують здоров'я населення є: 1) частота вперше виявлених випадків захворювань за рік

та 2) поширеність захворювань (тобто всі випадки хвороб, виявлених у населення за рік, у тому числі вперше виявлені і хронічні, що існували раніше). Чим вище захворюваність, тим гірше здоров'я населення [2].

Порівнюючи стан розвитку української курортно-рекреаційної сфери з європейською ситуацією в цій галузі, слід відмітити, що країни ЄС мають значні переваги. По-перше, рекреація та курортологія регулюється значною кількістю законів й к цієї сфері відносять також лікувальний туризм.

Лікувально-оздоровчий туризм у країнах Центральної Європи регулюється на державному рівні законами, нормативно-правовими актами та розпорядженнями Міністерств спорту та туризму, Міністерств охорони здоров'я, Міністерств закордонних справ, транспорту та регіонального розвитку, а також Національних фондів охорони здоров'я. Крім того, для моніторингу та контролю за лікувально-оздоровчими закладами функціонують спеціальні асоціації.

З метою визначення ступеня ризикованості туристично-рекреаційної сфери в Україні був використаний метод експертних оцінок (табл. 1). Експертами були визначені певні маркетингові та фінансові ризики, пов'язані з реалізацію туристично-рекреаційних послуг та визначено загальний ризик.

Таблиця 1

Оцінка маркетингових та фінансових ризиків реалізації туристично-рекреаційних послуг [розроблено авторами]

Види ризиків	Ймовірність	Оцінка значущості	Загальна оцінка
ризик зниження попиту на лікувально-оздоровчі послуг внаслідок зниження доходів	0,18	7	1,26
ризик ліквідності	0,2	5	1
інвестиційний ризик	0,15	6	0,9
ризик зниження платоспроможності	0,09	3	0,27
операційний ризик	0,09	4	0,36
юридичний ризик	0,06	2	0,12
ризик переключення попиту на санаторно-курортні послуги конкурентів	0,09	3	0,27
ризик втрати якості лікувально-оздоровчих послуг	0,07	5	0,35
ризик втрати конкурентоспроможності	0,04	1	0,04
ризик виникнення форс-мажору	0,03	1	0,03
	1		4,6

Згідно з проведеними розрахунками та шкалою границь ризиків, туристично-рекреаційна сфера в Україні потрапив в зону підвищеного ризику, що підтверджується також результатами економічного аналізу галузі за поста пандемічний період та в період військового стану (рис.1.).

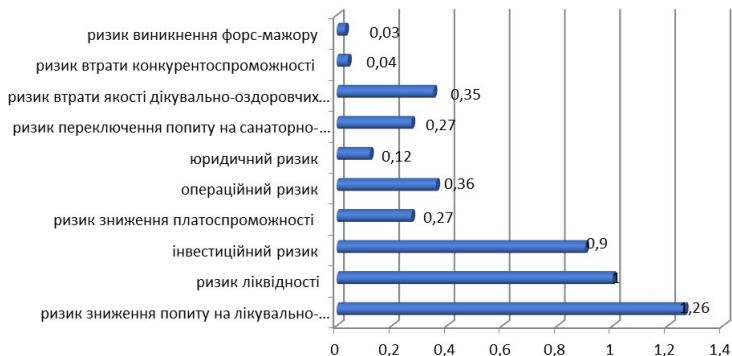

Рис. 1. Результати оцінки загального ризику за їх видами для туристично-рекреаційної сфери України [розроблено авторами]

Наступним етапом аналізу ризикованості діяльності туристично-рекреаційної сфери України є оцінка ризику за шкалою ймовірності його виникнення (рис. 2). В результаті його оцінки, найбільшу ймовірність виникнення мають наступні види ризиків: ризик зниження попиту на лікувально-оздоровчі послуг внаслідок зниження доходів; ризик ліквідності; інвестиційний ризик.

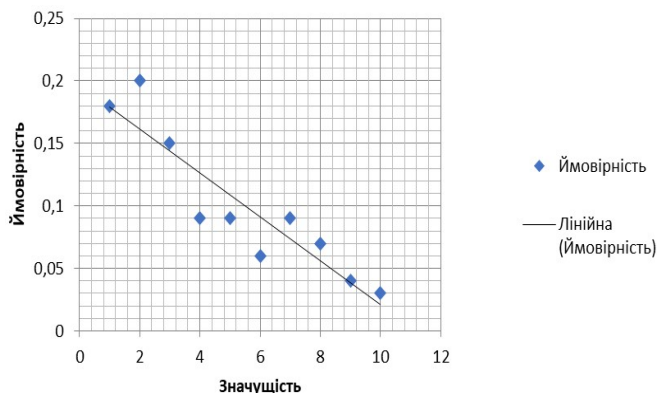

Рис. 2. Карта ймовірності виникнення ризиків для туристично-рекреаційної сфери України [розроблено авторами]

Кореляційний зв'язок між ймовірністю та вірогідністю за оцінками ризику, є високим. Згідно розрахунків коефіцієнт кореляції становить $r=0,839028$, це свідчить, що зв'язок є щільним, можна зробити висновок, що між ризиками існують причинно-наслідкові зв'язки.

Таблиця 2

Кореляційний зв'язок між ймовірністю та вірогідністю ризиків для туристично-рекреаційної сфери України

	<i>ймовірність</i>	<i>вірогідність</i>
<i>ймовірність</i>	1	
<i>вірогідність</i>	0,839028	1

Отриманий результат свідчить про високий ступінь ймовірності виникнення ризику реалізації лікувально – оздоровчих послуг та отримання позитивного фінансового результату.

Отже, концепція ефективного функціонування санаторно-курортного комплексу регіону має базуватися на домінантах сталого розвитку: гармонізація системи нормативно-правового забезпечення; модернізація інструментів управління, формування системи механізмів комплексного розвитку оздоровчих територій; модифікація ринку санаторно-курортних і оздоровчих послуг, максимальне задоволення потреб населення регіону; вдосконалення системи менеджменту, впровадження ефективних економічних, управлінських і маркетингових практик; розвиток кадрового менеджменту, професійна підготовка і постійне підвищення кваліфікації персоналу. В цілому мінімізація проблем санаторно-курортного комплексу регіону дозволить реалізувати заходи щодо поліпшення якості послуг оздоровлення та рекреації, задоволення попиту населення на оздоровчі послуги за умови збереження і раціонального використання природних лікувальних ресурсів [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку санаторно-курортної галузі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 р. № 231-р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
2. Лесько О. Й., Руда Л. П., Причепя І. В., Адлер О. О. Проблеми та перспективи розвитку туристичної складової економіки

України. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7317>. DOI: 10.32702/2307-3. Парфіненко А. Ю., Волкова І. І., Щербина В. І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами центральної Європи) / А. Ю. Парфіненко, І. І. Волкова, В. І. Щербина // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 2018. – с. 130–135

УДК 338.48

Вікторія ШУКЛІНА

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
маркетингу і туризму*

Валерія КІМ

*здобувачка вищої освіти,
Херсонський національний технічний університет*

ЗМІНИ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ НА РИНКУ ПОСЛУГ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ Й ТУРИЗМУ: ВОЄННІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПОВОЄННІ ПЕРСПЕКТИВИ

Надстресові умови воєнного стану вже більше року визначають напрям і специфіку зміни споживчої поведінки на вітчизняному ринку послуг індустрії гостинності й туризму. Наявні трансформації процесу формування попиту споживачів в цих сферах визначають стан і перспективи розвитку галузевого виробництва та споживання. Особливої ваги проблема дослідження споживчої поведінки набуває для суб'єктів, що діють на ринку туристичних та послуг гостинності, адже вони одними з перших відчували на собі повномасштабну війну в Україні.

Розробка теоретико-методологічних та прикладних аспектів вивчення поведінки споживачів є сферою інтересів таких науковців, як Блекуел Е., Браун П., Енджел Дж., Зозульов О., Кейт Р., Котлер Ф., Окландер М., в тому числі, в сфері туризму і гостинності Баженова С., Бикова М., Бойко В., Далевська Н., Пологовська Ю., Статт Д., Сьюел К., Тараненко Г. та інші.

Туризм та гостинність є такими сферами економічної діяльності, що надають поштовх до розвитку інфраструктури, торгівлі, інших галузей, з якими співпрацюють. Нині бізнесу на цих ринках доводиться або призупинити процес господарювання, або ж переформатовуватися у інший вид, переїжджати, займатися волонтерством та підлаштовуватися до умов воєнного стану [1].

Останньому сприяє природне і розповсюджене бажання відпочити у психологічно виснаженого від постійних повітряних тривог та вибухів населення, особливо жінок з дітьми, почуття небезпеки тих, хто знаходиться у відносній далечині від зони бойових дій. Відпочинок в сьогоднішніх реаліях стає не просто можливістю приємно провести час чи відпочити від роботи, а увійшов до переліку базових потреб [2]. Важливо також враховувати мотиви для подорожі: мрія, емоції, враження, екологія, дружні та сімейні подорожі, захист, оздоровлення [3-4].

Плануючи відпочинок в цей час, споживачі все частіше шукають безтурботні подорожі, в яких можна максимально використати свій час в умовах безпеки і комфорту, бо люди тепер їх цінують більше, ніж раніше. Експерти констатують тренди, які визначають уподобання відпочивальників і туристів на ринку послуг індустрії гостинності й туризму у 2023 році, які все більше зацікавлені в подорожах ближче до природи або ж сімейному відпочинку, також багато хто готовий відправитися в "подорож мрії" [5] за місцями в списку National Geographic, де тема "Найкраще у світі" присвячена туристичним напрямкам та враженням, які використовують переваги туризму і гостинності для зміцнення місцевих громад та природного і штучного довкілля [6]. Новинкою цього року стала категорія "Спільнота", що охоплює місця для відпочинку, відвідуючи які туристи можуть допомогти місцевим громадам зберегти і відновити їх, а також місця, де проводиться новаторська робота в області екотуризму, сталого розвитку та інклюзивних подорожей. Все більшою популярністю серед туристів у всьому світі користується формат відпочинку, щоб можна було добре виспатися і таким чином поправити здоров'я або відпочити саме для цього в туристичних центрах, готелях і на курортах з'являється все більше місць і послуг, орієнтованих на сон, оснащених інноваційною звукоізоляцією або поліпшеними ліжками, спеціальними умовами для медитації і релаксу, ароматерапією і розслаблюючими трав'яними напоями [7]. Крім цього, на ринку послуг гостинності та туризму сформувалися тенденції, які визначатимуть уподобання споживчої поведінки майбутніх сезонів (табл. 1) [1,3-5].

Наразі в різних джерелах масової інформації можна зустріти чимало оптимістичних прогнозів щодо повоєнних перспектив оптимізації споживчої поведінки та відновлення ринку послуг туризму і гостинності за передумовами наявності туристичних атракцій та зацікавленості світу в Україні.

Таблиця 1

Основні тенденції споживання на ринку послуг гостинності та туризму в умовах воєнного стану

Тенденція	Характеристика
Автономна подорож	Споживачі готові відключитися від мобільних пристроїв і повернутися ближче до природи; шукають відпочинок, який дозволить їм піти від реальності та повністю відключитися від мережі; зацікавлені у вивченні навичок виживання, розведення багаття або пошук їжі
Культурний досвід	Споживачі бажають познайомитися з новими культурами і враженнями в своїх подорожах, щоб їх у поїздки виштовхнули із зони комфорту; з новими культурами, їжею і мовами, а також відправитися в подорож по недооцінених напрямках
Ностальгічна подорож	90% споживачів заявили, що зацікавлені в ностальгічному відпочинку, у відвідуванні тематичних місць, в поїздках для "возз'єднання сім'ї", для декількох поколінь, адже багато хто перебуває в розлуці
Оздоровчі ретрити	Споживачі зацікавлені у відпустці, яка зосереджена на свідомості та медитації, здоров'ї чи духовності, дозволяє повернутися додому, відчуваючи себе розслабленим
Поїздки за списком бажань	Споживачі готові платити за поїздки зі свого списку бажань, з усвідомленням, що життя занадто коротке, щоб відкладати свої мрії, і готові втілити свої мрії про відпочинок і в реальність вже зараз; готові витратити більше, щоб отримати від свого відпочинку максимум, проте, бюджет є важливим фактором

Під час війни доволі складно робити довготривалі прогнози, проте, вітчизняний потенціал у сферах гостинності й туризму, враховуючи з одного боку, сильні руйнування інфраструктури, житлового фонду, підприємств, що впливає на рівень життя громадян, з іншого – медійну зацікавленість в Україні, яка може бути конвертована в туристичний бренд повоєнного відтворення, розвинений в напрямках [1-2,5,7]:

- відновлення та розбудова інфраструктури;
- збільшення частки індустрій туризму і гостинності у ВВП та надходжень до бюджетів усіх рівнів;

- збільшення обсягів послуг гостинності і туризму з ефектом мультиплікатору;
- збільшення кількості туристів та гостей, в т.ч. іноземних, які здійснюють подорожі в межах України,
- розвиток малого та середнього бізнесу в галузях, створення умов для розвитку видів туризму (ділового, освітнього, спортивного, медичного, зеленого, воєнного та меморіального) та форм гостинності;
- підвищення обізнаності потенційних споживачів про привабливість окремих локацій та обережне до них ставлення як складових меморіального туризму і України в цілому;
- імплементація в частині стосовно туристичної сфери Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Програми майбутнього повоєнного відновлення споживчої поведінки на ринку послуг гостинності й туризму вже зараз ініціює Уряд України, лідерами галузі починаються перемовини зі світовими туристичними центрами й готельними мережами щодо їх виходу в Україну, розбудови ієрархії стратегій розвитку [4].

Отже, всі заходи комплексного відновлення мають бути поетапно сплановані, взаємопов'язані між собою, що доповнювали б ефективність один-одного та забезпечували синергетичний ефект. Перспективним напрямом повоєнного відновлення споживання на ринку послуг гостинності й туризму є забезпечення тісної співпраці з країнами світу в напрямку взаємопідтримки галузевої діяльності, опираючись на досвід інших країн, які ефективно відбудували індустрію туризму й гостинності після війн та кризових ситуацій. При цьому сфери гостинності й туризму варто розглядати як складні системи, що перебувають під дією зовнішніх та внутрішніх чинників, серед яких соціально-економічна та політична стабільність в країні відіграє вирішальну роль, оскільки має безпосередньо вплив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168-180.
2. Бойко В.О., Далевська Н.М. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. Управління змінами та інновації. 2022. URL: <http://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/38>
2. Державне Агентство з розвитку туризму. Електронний ресурс. Режим доступу: URL: <https://www.tourism.gov.ua/news-and-announcements>

3. Тараненко Г.Г. Розвиток туризму в сучасних умовах: реалії та перспективи. Ефективна економіка. 2022. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9902>
4. Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М.С. та інші. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. Інвестиції: практика та досвід. 2022. №3. С. 102-112.
5. Офіційний сайт "Останні новини подорожів. Головні новини подорожів та популярні блоги подорожів". Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.traveloffpath.com/>
6. Офіційний сайт Global Guardian: Рейтинги ризиків безпеки держав і зони геополітичних конфліктів по всьому світу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.globalguardian.com/risk-map>
7. Офіційний сайт "Інформаційне агентство "ЮНІАН". Новини туризму". Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/news>

УДК - 005.74

Юрій ВЕЛИЧКО

к.т.н., ст. технічний менеджер проєктів, Postindustria Inc.

Андрій УСАНІН

магістр, технічний лідер у продуктовій компанії

ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАТФОРМА РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ

В даній роботі розглядається проблема розвитку малого бізнесу в Україні та пропонується її часткове вирішення за рахунок міжнародного досвіду створення інформаційних платформ автоматизації обізнаності потенційних та існуючих користувачів за рахунок використання методів соціальної інженерії та персонального таргетингу.

Вступ. Згідно з аналітичними та статистичними джерелами доля середнього і малого бізнесу у ВВП України сягає 60%, при цьому малого бізнесу 5-11% [1-4]. В США ще у 2014 року доля малого бізнесу перевищувала 40% [5] а зараз ще більше - біля 50% [2]. Дані, що свідчать про рівень малого бізнесу як одного з ключових показників розвитку держави, примушують замислитися та шукати рішення для його підтримки та розвитку. Однією з ключових необхідностей яку називають представники Українського бізнесу є розширення ринків збуту [6].

Дана робота пропонує за рахунок створення інформаційної платформи, та залучення науково-технічного та інженерного

потенціалу університету, допомогти бізнесу розширити збут своїх товарів та послуг.

Аналіз проблеми. Проблему розвитку малого та середнього бізнесу необхідно розглядати з двох позицій - саме бізнесу та клієнтів. Приватний бізнес відрізняється обмеженим бюджетом розвитку, тому не може дозволити собі повноцінні та ефективні рекламні кампанії задля підвищення продажів. Клієнти, існуючі чи потенційні, часто залишаються не обізнаними щодо поточних пропозицій доступних в певних локаціях чи за спеціальними бонусними програмами або системами лояльності. В результаті дуже часто бізнес та потенційні клієнти не можуть знайти один одного.

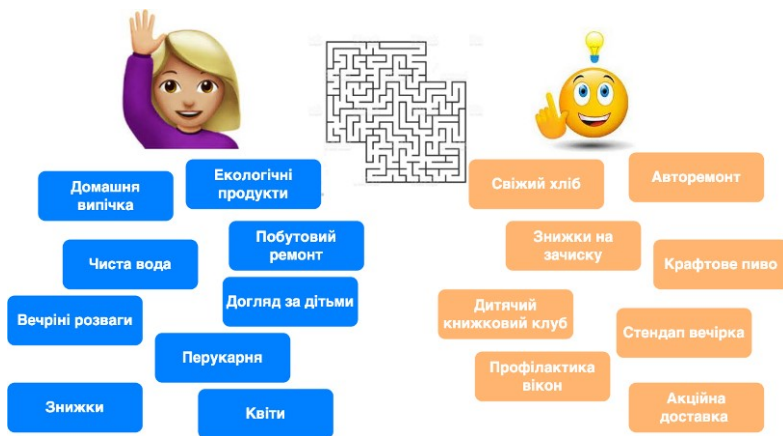

Рис. 1. Потреби користувачів та пропозиції підприємців

Через необізнаність та через обмежені можливості інформування бізнес втрачає прибуток а люди час на пошук доступних пропозицій, які до того ж можуть мати невідповідну якість чи завищену ціну.

Саме бюджетні обмеження змушують бізнес використовувати неефективні методи самореклами такі як брендovanі маркетингові матеріали, електронні карти, сайти візитки. Існують і більш бізнес-орієнтовані рішення такі як реферальні платформи, маркетплейси, міжнародні платформи підтримки бізнесу. Але вони так і не знайшли широкого застосування в Україні через то, що не пристосовані до регіональних особливостей і активно не розвиваються у нашій країні. У таблиці нижче наведені недоліки і переваги даних варіантів, з точки зору використання бізнесом та клієнтами.

Таблиця 1.

Корисні функції та недоліки існуючих рішень

Інформаційна система	Корисні функції	Недоліки
1	2	3
Електронні карти (Google Maps, Apple Maps)	Наочна демонстрація доступних пропозицій в певній локації. Надання оптимальних маршрутів.	Лімітовані можливості представлення компанії. Відсутність персональної аудиторії Неможливість оповіщення про події. Відсутність функції замовлення послуг. Відсутність систем лояльності.
Соціальні мережі (Facebook, TikTok, Instagram)	Наявність визначеної аудиторії. Можливість підтримувати прямий зв'язок з аудиторією через дописи та сповіщення. Швидкий та зручний механізм порад для інших користувачів мережі. Авторитетні коментарі на оцінки. Можливість залучення учасників мережі (інфлюенсерів) до реклами бізнесу.	Обмеження в пошуках по локаціях. Лімітовані функції замовлення послуг. Відсутність систем лояльності.
Брендовані матеріали	Звертання уваги широкої аудиторії	Низька конверсія

1	2	3
Реферальні платформи, та платформи лояльності (PostAffiliatePro, ReferralCandy, Smile.io, Kangaroo Rewards)	Автоматизація залучення та утримання клієнтів.	Вузькоспеціалізовані платформи, не мають функціоналу пошуку пропозицій.
Маркетплейси (Rozetka, OLX)	Доступ до широкої аудиторії споживачів.	Розмиття бренду та бізнесу. Висока конкуренція з великим бізнесом. Розмиття аудиторії. Неможливість пошуку за локацією. Недостатньо хороша підтримка сервісного бізнесу. Відсутність систем лояльності. Ризик контактів з шахраями як з одного так і з іншого боку.
Міжнародні системи підтримки бізнесу (Foursquare, Yelp, Tripadvisor)	Реалізують майже всі необхідні функції для підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу.	Глобальність, за рахунок чого системи не ідеально пристосовуються до регіональних особливостей типу та підходів ведення бізнесу. Зацікавленість в Українському ринку. Як результат низька залученість бізнесу та людей.

Нажаль, наразі не існує розвинених вітчизняних платформ підтримки бізнесу. Тому що такі платформи самі представляють собою малий бізнес і мають справу з наступними проблемами

1. Відсутність достатнього фінансування маркетингово бюджету. І як результат неспроможність залучити достатню кількість користувачів для отримання прибутку.

2. Недостатня технічна експертиза. При всій повазі до розробників вітчизняних систем підтримки бізнесу, внаслідок тієї ж самої проблеми фінансування, вони не в змозі найняти в команду всіх необхідних спеціалістів. Адже щоб така система запрацювала необхідні не лише програмісти, а й дослідники та науковці в галузях маркетингу, безпеки, соціальної інженерії, економіки, бізнесу, аутентики та культурології певних регіонів, тощо.

3. Відсутність державної підтримки. Україна, як країна з економікою що розвивається [7], має допомагати проектам направленим на розвиток галузей держави. Але це рідко відбувається з комерційними системами, тому засновникам таких платформ важко їх розвивати та просувати.

Через нестачу бюджету вітчизняні системи підтримки бізнесу не можуть набрати критичну масу плантих клієнтів та базу користувачів яка дозволила б розширити фінансування за рахунок реклами. Тому основними платформами розвитку малого та середнього бізнесу в Україні залишаються соціальні мережі та маркетплейси [4], недоліки яких не дозволяють робити це ефективно.

Тому саме за рахунок залучення бізнесу, науково-технічної бази університету та підтримки держави можлива розробка ефективної вітчизняної платформи підтримки малого бізнесу.

Структура платформи. Оскільки основна задача платформи це розширення обізнаності клієнтів про наявні пропозиції малого та середнього бізнесу то її ядро повинно будуватися навколо алгоритмів соціальної інженерії та контекстного таргетинга. За основу, звичайно, необхідно брати досвід міжнародних компаній таких як Foursquare, Yelp, TripAdvisor та адаптувати його під реалії Українського середовища.

За сутністю дана платформа повинна бути доступна в першу чергу з мобільних приладів - телефонів та планшетів. Тому її слід реалізовувати за клієнт серверною архітектурою. Де клієнтами будуть виступати iOS та Android додатки, та хмарний серверний сервіс.

Висновок. Аналіз загальних потреб населення, бізнесу, та існуючих підходів розвитку показує що в Україні є нестача ефективних платформ підтримки малого бізнесу. Проблеми реалізації і підтримки такої платформи можливо було б вирішити за належного фінансування, залучення профільних спеціалістів та підтримки

держави. Перший пункт, бажано виконувати за рахунок приватного сектору, коли фінансування, а отже і визначення задач та контролю реалізації було би на стороні безпосередньо зацікавлених сторін. Забезпечення кадрами та підтримкою може взяти на себе така державна структура як університет виступаючи гарантом прозорості розвитку та підтримки платформи відповідно до сучасних досягнень в сфері науки та техніки. Співпраця університету з державою могла б дати поштовх в підтримці і просуванню платформи на загальнодержавному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федерація профспілок працівників малого та середнього підприємництва України. Кожевїна Наталія. Малий бізнес в Україні займає 5-6% ВВП [Електронний ресурс] // URL: <http://federation.org.ua/tochkazory/kozhevina-nataliya-malii-biznes-v-ukraini-zaimae-5-6-vvp.html>.
2. Частка малого і середнього бізнесу у ВВП України [Електронний ресурс] // Zn.ua. - URL: https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/chastka-malogo-i-serednego-biznesu-u-vvp-ukrayini-55-mert-315597_.html.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. База знань ChatGPT [Електронний ресурс] - <https://chat.openai.com/chat>
5. Facts & Data on Small Business and Entrepreneurship [Електронний ресурс] // Small Business & Entrepreneurship Council. - URL: <https://sbecouncil.org/about-us/facts-and-data/>.
6. Ріст попри кризу: чому український малий і середній бізнес вистійть та переможе [Електронний ресурс] // Економічна правда. - URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/23/691787/>.
7. Економіка України [Електронний ресурс] // Українська Вікіпедія. - URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.

**АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ –
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

УДК 631.5:633.853.494

*Андрій ШЕПЕЛЬ**к.с.-г.н., доцент кафедри землеробства,**Херсонський державний аграрно-економічний університет***ВПЛИВ СТРОКІВ СІВБИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ РІПАКУ
ОЗИМОГО В НЕПОЛИВНИХ УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ**

"Сьогодні світове виробництво рослинної олії базується в основному на 5 культурах: соя – 23,2; ріпак – 11,2; соняшник – 8,4; бавовник – 3,7; арахіс – 3,7 млн. тон" [1]. Від загальної кількості виробництва рослинної олії на ці культури припадає 78,8%. Особливо високими темпами зростають посівні площі під соєю та ріпаком. За останні 25 років цей показник збільшився у сої та ріпаку відповідно у 3,3 та 6,0 разів.

Постановка проблеми. З 1836 року ріпак був відомий у Західній Україні, куди він попав з Німеччини через Польщу [2]. Однак зростання виробництва ріпаку розпочалося лише на початку 20 століття. В 1931 – 1932 р.р. посіви ріпаку в Україні становили 72,7 тис. га. Перший вітчизняний сорт ріпаку Дублянський було створено у Львівському сільськогосподарському інституті і районовано у 1949 р. для західних областей України [3]. Від того часу виробництво ріпаку в світі значно зросло. Ріпак став основною олійною культурою у 28 країнах світу, а вирощують його більше ніж у 30 країнах. Він займає вагоме місце у світовому виробництві олійної сировини, а його шрот є високобілковим кормом для тваринництва. Всебічний аналіз всесвітньої наукової літератури показує, що в розвинутих країнах світу спостерігається чітка тенденція росту виробництва олійних культур, також зростає споживання рослинної олії.

Постановка завдання. Метою наших досліджень було визначення оптимальних строків посіву ріпаку озимого в неполивних умовах Південного Степу України. Об'єктом досліджень були процеси росту і розвитку ріпаку озимого в умовах Південного Степу України. Предметом дослідження були строки сівби ріпаку озимого.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нашими дослідженнями підтверджено, що строки сівби мають суттєвий вплив на врожайність насіння. Рослини першого строку сівби (1.09) формують через мірну вегетативну масу, через що вони втрачають

чимало поживних речовин, вологи та фотосинтетично-активної радіації сонця на утворення цієї маси. За сівби 10 вересня оптимізується ріст, розвиток та формування врожаю насіння й у цьому разі співвідношення насіння : стебла становить 1: 5,7. Запізнення з сівбою підвищує частку стебел у загальній біомасі травостою.

Найгірші показники елементів структури врожаю насіння ріпаку озимого були отримані у варіанті останнього строку сівби. Створені за рахунок строків сівби різні умови призвели до значних коливань врожайності насіння та його якості (табл. 1).

Таблиця 1

**Врожай насіння ріпаку озимого та його якість
під впливом строків сівби*, 2021 р.**

Показник	Строк сівби				НІР ₀₅
	1.09	10.09	20.09	30.09	
Врожайність насіння, т/га	3,28	4,05	3,76	2,71	0,23
Вміст сирого жиру, %	46,10	45,87	45,18	40,0	0,35
Умовний вихід олії з 1 га, т	1,51	1,83	1,72	1,08	-

* - рострегуляцію посівів культури не проводили

Як бачимо, найвищий врожай насіння було отримано за сівби ріпаку озимого 10 вересня. Проведення сівби на 10 днів раніше або пізніше призводить до зниження врожаю насіння на математично доведену величину. Запізнення з сівбою призводить також до зменшення вмісту сирого жиру в насінні ріпаку озимого. Найвищі показники олійності насіння зафіксовано на посівах ранніх строків сівби – 46,10 і 45,87%, відповідно. Запізнення з сівбою на 10 днів призводить до зменшення вмісту жиру в насінні приблизно на 5 в.п. Результат наших досліджень співзвучний із результатами досліджень багатьох вчених [4,5].

Врожай насіння та вміст жиру у ньому забезпечують різний вихід олії з 1 га. Цей показник є вираженням доцільності вирощування озимого ріпаку на насіння. Розрахувавши вихід олії з одиниці площі, ми можемо більш детально аргументувати вплив строків сівби на ефективність вирощування культури. З цієї позиції, найкращим виявився варіант де проводили сівбу 10 вересня. Збір олії, при цьому, складав 1,83 т/га. Проведення сівби на 10 днів пізніше зменшує збір олії на 110 кг, а на 10 днів раніше – на 320 кг з кожного гектара.

Висновки і пропозиції. Для підвищення врожаїв ріпаку озимого в не поливних умовах південного Степу України оптимальний строк посіву ріпаку озимого повинен забезпечувати тривалість

осінньої вегетації культури в межах 55-65 днів, у зв'язку з чим сівбу проводити у період з 5 по 10 вересня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лимар А.О. Екологічна ситуація Причорномор'я залежно від зміни клімату / А.О. Лимар // Таврійський науковий вісник.- Херсон: Айлант, 2012.- Вип. 81. - С.84-92.
2. Гайдаш В. Як уберегти ріпак від вимерзання? / В.Гайдаш. // Пропозиція. – 2003. – №7. – С. 40-41.
3. Зубець М.В. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / М.В. Зубець та ін. – К.: Аграрна наука, 2004. – 844 с.
4. Оробченко В.П. Морозостійкість озимого ріпаку/ Оробченко В.П. // Вісник аграрної науки. – 2011 - № 1. – С. 32 – 34.
5. Довідник по олійних культурах / З.Б. Борисонік, В.Г. Михайлов, Б.К. Погорлицький та ін. – Київ: Урожай, 1998. – 181 с.
6. Основи наукових досліджень в агрономії: підручник / В.О. Єщенко, П.Г. Копитко, П.В. Костогриз: - К.: - 2005. – 288 с.

УДК 338.1

Людмила БОЙКО

к.с.-г.н., доцент,

доцент кафедри економіки та фінансів,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ЦИФРОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО АГРОБІЗНЕСУ

Глобальні виклики сучасності означили найбільш актуальні для українського агробізнесу види інформаційних систем: управління парком техніки й обладнання, управління земельним банком і взагалі агровиробництвом (моніторинг і аналіз виконаних робіт, планування агрооперацій, аналіз ґрунту, спостереження за посівами, аналітика, економіка виробництва). Значна кількість українських компаній протягом останніх років долають новочасні проблеми ринку, підвищуючи ефективність, конкурентоспроможність [1,2], нарощують капітал внаслідок реалізації діджитал – трансформації [3].

Один із потужніших агрохолдингів в Україні Kernel протягом останніх п'яти років пройшов глобальну трансформацію, втілюючи у життя проєкт #DigitalAgriBusiness, який направлений на підвищення внутрішньої ефективності агробізнесу, а також проєкт OpenAgriBusiness спрямований на створення зовнішньої екосистеми

партнерів-виробників аграрної продукції. Команда розробників проекту разом із зовнішніми партнерами створила програму для управління виробничими процесами - Farming Management Information System - DigitalAgriBusiness, яка дуже точно проводить планування по кожному окремо взятому полі. Впроваджуючи ці нововведення був сформований прозорий процес здійснення різноманітних закупувель і постачання товарно-матеріальних цінностей у розгалужену мережу із 160 складів, більш точне управління і моніторинг операцій на полях, які знаходяться в обробітку. Цей процес надав можливість здійснювати моніторинг розвитку культур у кожному із 7 426 полів Kernel, які були покриті метеомоніторингом та моніторингом із застосуванням дронів і супутникових знімків. За допомогою технологій BigData моніторяться логістичні процеси для проведення аналізу відхилень в режимі on-line. По факту зазначена компанія вже переходить до on-line управління агробізнесом. Внаслідок використання діджитал-систем і технологій точного землеробства компанія протягом останніх років почала отримувати значні прибутки. Впровадження проекту #DigitalAgriBusiness це тривалий процес навчання та підвищення кваліфікації співробітників, використання продуктів від Microsoft і все це є основою успішної трансформації найбільшого та вагомого агрохолдингу в Україні [4].

Першість в Україні серед агропромислових холдингів, який створив свою окрему компанію для вирішення власних інформаційно - технологічних задач займає "Астарта-Київ". Компанія In-House, яка була заснована ще у 2017 р. отримала іншу назву AgriChain, що у перекладі означає "агро - ланцюг". Така назва окреслює головну мету і філософію цієї компанії – створити таку єдину цифрову систему управління аграрним бізнесом, яка може вирішувати складні запити та стати загальним "галузевим стандартом" на ринку всієї України.

Однією з інформаційно-технологічних систем управління земельним банком є AgriChain Land, реалізована як мобільний додаток і web-додаток. У ньому враховані усі основні процеси та специфіка управління земельним банком у державі: договірні взаємовідносини з орендодавцями та пов'язані з цим розрахунки, знаряддя для землевпорядників, виконання обміру полів і створення їх геометрії, знаряддя для таскменеджменту і підготовки відповідних звітів. Нещодавно відкритий ринок землі - це окремий аспект управління процесами. Після початку повномасштабного вторгнення росії цей модуль став у нагоді для компанії, коли в Україні на державному рівні був закритий вільний доступ до кадастрової карти.

Іще одне вагоме рішення – це AgriChain Farm, великий web-додаток для сезонного планування та управління виробничою платформою. Аграрні компанії працюють у межах сезону. І за час

проходження цього періоду необхідно запланувати абсолютно все: сівозміни, товарно-матеріальні цінності, логістику продукції, технологічні карти і все інше. У ході виконання процесів виробничої програми підприємства передбачають виконання окремих технологічних операцій на кожен день. Все намічене повинно працювати чітко і бути зроблене у визначені терміни.

Іншим інноваційним рішенням ІТ є мобільний застосунок AgriChain Scout і web-додаток, що акумулює різноманітну інформацію з точки зору моніторингу існуючих посівів. У ньому - космознімки, карти рельєфу, супутникові індекси, зображення і відео з дронів, фотографії з полів, метеорологічні дані, інформація про вологість ґрунтів, аналізи з лабораторій.

Додатком AgriChain Logistics покривається операційна польова логістика. Під час збору врожаю завантажується автотранспорт у полі, заповнюються документи – а інколи це необхідно робити під час відсутності Інтернету, також слід здійснити контроль за маршрутом машини, щоб вона їхала без зупинок. Іноді у роботі аграріїв були випадки невідповідності ваги вантажу з поля вазі урожаю у пункті розвантаження. З метою уникнення "втрати" урожаю, треба досить жорстко контролювати процес доставки продукції на склади.

Інформаційно-технологічна система управління логістикою та складськими процесами – це окремо створений модуль AgriChain Barn. До речі компанія застосовувала модуль AgriChain Barn впродовж найактивнішої фази бойових дій протягом березня – квітня 2022 р. І фахівці які займалися цією розробкою успішно впорались із завданням. Тут мова йде про управління віддаленими складами, які також не завжди мають Інтернет. При цьому потрібно було забезпечити роботу в офлайн-режимі через мобільний додаток. Контролюючи маршрут переміщення кожна одиниця техніки отримує унікальний ідентифікатор, що дає можливість відслідковувати її.

Також для агробізнесу запропоновано ще один інноваційний ІТ-продукт -конструктор бізнес процесів, модуль AgriChain Kit. На сьогодні важливо надати агрохолдингам інструмент який на рівні бізнес-аналітиків буде конфігурувати різноманітні бізнес-процеси та трансформувати їх у таскменеджмент, для управління поетапного виконання [5].

Агросектор України повинен бути зацікавлений у нових підходах до управління в агробізнесі. Цифрові інструменти надають аграріям можливість максимально швидко та зручно дізнатися корисну інформацію і бути надійним помічником у буденній діяльності для максимізації ефективної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. О. Діагностика бізнес-середовища та стратегії підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Миколаїв, 2014. 22 с
2. Бойко В. О., Бойко Л. О. Сучасні підходи до визначення поняття "конкурентоспроможність аграрних підприємств". *Фінансовий простір*. 2019. № 3(35). С. 23–31. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(35\).2019.190153](https://doi.org/10.18371/fp.3(35).2019.190153)
3. Кирилов Ю.Є., Грановська В.Г., Крикунова В.М., Жосан Г.В., Бойко В.О. (2020) Цифрова економіка. Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 228 с.
4. Цифрова трансформація бізнесу: як це роблять компанії в Україні? URL: <https://interfax.com.ua/news/press-release/640817.html>
5. CEO AgriChain Наталія Богачева: Ми створюємо сучасну цифрову культуру українського агробізнесу. URL: <https://astartaholding.com/ceo-agrichain-nataliya-bogacheva-my-stvoryuyemo-suchasnu-cyfrovu-kulturu-ukrayinskogo-agrobiznesu/>

УДК 636.74

Олена ВЕДМЕДЕНКО

к.с.-з.н., доцент

Олександра ВОЙНОВА

здобувач вищої освіти спеціальності

"Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва",

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВИКОРИСТАННЯ СОБАК-САПЕРІВ ДЛЯ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Через окупацію території Херсонської області велика площа її була замінована. За офіційними даними лише на звільненій від окупантів території області замінованими є близько 680 гектар землі [2]. Це призвело до того що посівна не може розпочатися, а отже і врожаю з цієї території Україна не отримає, що у свою чергу підриває економіку нашої держави.

Також ці міни загрожують життю та здоров'ю наших громадян. Лише за зиму у Херсонській області загинуло близько 10-ти фермерів, які працювали на полях, а також мешканці сусідніх селищ, що натрапили на вибухівку. Розмінуванням цих територій вже займаються сапери використовуючи такі технології як міношукачі - це прилади

військового призначення для пошуку протитанкових та протипіхотних мін, встановлених у ґрунті, піску, снігу або під водою у бродах. Міношукач реагує на металеві деталі мін або мін, що не мають металевих деталей за їх діелектричною провідністю [3]. Цей пристрій добре справляється з пошуком вибухонебезпечних пристроїв у полях, але у місті, селі біля будівель, водопроводів тощо цей пристрій, нажаль, працювати не в змозі. У таких випадках неможливо обійтися без собак-саперів.

Міношукачі реагують на метал, а він насправді не є винятковою ознакою вибухових пристроїв. Собака ж шукає запаху того, без чого не обходиться жоден вибуховий пристрій, чи то фабрична міна, чи "пекельна машина" кустарного виготовлення — вибухівки. У результаті навіть у бойових умовах собака дозволяє виявляти міни в 3 – 5 разів швидше, ніж це робить людина з міношукачем. Спроби створити електронний прилад, який частково або повністю замінює собачий ніс, робляться з давніх-давен. Однак поки що успіхи досить скромні — за чутливістю собачий ніс не залишає приладам жодних шансів.

Собаки – неперевершені шукачі тому що еволюція щедро обдарувала їх видатним нюхом. Вчені кажуть, що чутливість собачого носа на чотири-п'ять порядків (тобто 10-100 тисяч разів) перевищує чутливість людського нюху. Собачий ніс здатний виявити у повітрі речовину в концентрації порядку однієї частини на трильйон (приблизно таку концентрацію дає випаровування однієї краплі етилового спирту 20 млн кубометрів повітря). Однак, окрім чутливості, у собак цілком виняткова нюхова селективність, тобто здатність виділяти серед багатьох запахів саме той, що потрібний. Площа нюхового епітелію у людини складає всього 2-4 см², тут розташовані від 6 до 10 млн нюхових рецепторів. У собак площа епітелію в 10-100 разів більша, а кількість рецепторів досягає 300 млн. Нервові імпульси від нюхових нейронів надходять до нюхової цибулини, області мозку, що відповідає за обробку цих даних, — у собаки частка цієї області в загальному обсязі мозку приблизно в 40 разів більша, ніж у людини. Тому кількість запахів, що розрізняються собакою, досягає 2 млн (тоді як середня людина розрізняє близько 10 тисяч). До того ж особливий пристрій собачого носа дозволяє розділяти цикли дихання, принюхування та використовувати "стереоефект" двох ніздрів для встановлення напрямку градієнта запаху [1].

Собака-сапер повинна мати добрий нюх, але цього мало. Тварина не повинна бути агресивною до сторонніх або боятися їх, оскільки вона має працювати в тому числі і в оточенні великої кількості людей (наприклад, в аеропорту). Вона повинна бути добре

вченою, а також мати стійку психіку і не реагувати на різні сторонні подразники від запаху ковбаси до гучних звуків.

Останній критерій особливо важливий, адже на мінному полі собака, що впадає в паніку при звуках пострілів і вибухів, — це вірна смерть і для самого собаки, і для його вожатого. Всі ці якості перевіряються на "вступних іспитах", через які проходять цуценята віком від 10 місяців до 1 року. Для мінно-розшукової служби найкраще підходять визнані "нюхачі", такі як лабрадори, ретривери та спаніелі, а також універсальні породи — німецькі та бельгійські вівчарки.

Власне навчання складається із загального курсу дресирування та спеціалізованого навчання. Навчання триває від кількох місяців до року, причому, як правило, разом із собакою вчать і її вожату — людину, яка має з нею працювати. Собаки для пошуку вибухових речовин, зброї та боєприпасів (ВР) повинні навчатися пасивній поведінці, як сигнал, щоб вказувати на присутність ВР. Це означає, що собака не повинна торкатися предмета, що містить ВР, а повинна повідомляти про його присутність позою тіла. Подача сигналу біля джерела запаху, що шукається, — надзвичайно важливий елемент дресирування собак за даною навичкою. Від правильності його виконання залежатиме не лише ефективність подальшого навчання, а й безпека пошукових робіт на практиці.

За оцінками у зверненні перебуває близько 19 000 видів вибухових речовин. Їх можна поділити на військові та промислові вибухові речовини. Неможливо навчити собаку розпізнавати та ідентифікувати таку величезну кількість вибухових речовин, але більшість сумішей складається з відносно невеликої кількості основних речовин, і в кожній суміші використовуються подібні або ідентичні компоненти.

Під час дресирування собак навчають розпізнавати чотири різні вибухові речовини: чорний порох (димний, бездимний); амоніт; тротил; тол; пластить та ін. [4].

Дресирування мінно-розшукових собак потребує серйозної організації та коштує досить дорого. Кінологам потрібні помічники, матеріально-технічна база, вибухові речовини, спеціально підготовлена територія, що відповідає реальним умовам пошуку. Тому для дресирування спецкурсом потрібні собаки, які дійсно навчаються, а їх характер підходить для підкорення людині [5].

У наш час піхоту можна замінити витривалими роботами, авіацію - безпілотниками, що не знають помилок, а розвідників - всевидячим оком космічних супутників. Але чотирилапим саперам безробіття не загрожує – ні зараз, ні найближчим часом [1].

Отже, в найближчому майбутньому потреба в собаках для розмінування територій тільки зростатиме. Після закінчення бойових дій, почнеться гуманітарна робота – повне розмінування територій від вибухонебезпечних речовин, а це робота на десятки років вперед.

ЛІТЕРАТУРА

1. Важке життя собак-саперів: нюх на міни. *Techinsaider*. URL: <https://www.techinsider.ru/weapon/15218-obnyukhano-min-net/> (дата звернення 29.03.2023р).
2. Окупанти замінували понад 600 тисяч гектарів на деокупованій частині Херсонської області. *ZN.UA*. URL: <https://zn.ua/UKRAINE/okkupanty-zaminirovali-bolee-600-tysjach-hektarov-na-deokkupirovannoju-chasti-khersonskoj-oblasti.html> (дата звернення 29.03.2023р).
3. Міношукач. *Tracker*. URL: https://detectori.com.ua/index/kupit_minoiskatel/0-38 (дата звернення 29.03.2023р).
4. Особливості вибору та навчання собак для пошуку вибухових речовин та зброї. *REGUL GROUP*. URL: <https://regul-k9.com/blog/osobennosti-vybora-i-obuchenija-sobak-dlja-poiska-vzryvchatyh-veshhestv-i-oguzhija/> (дата звернення 29.03.2023р).
5. Пошук вибухових речовин. *Dogohrana*. URL: <https://dogohrana.ru/poisk-vzryvchatyh-veschestv/> (дата звернення 29.03.2023р).

УДК 633.17:631.527.5:(477.7)

Геннадій КАРАЩУК

к.с.-г.н., доцент,

доцент кафедри технологій переробки та зберігання сільсько-господарської продукції,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВОГО СОРГО В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

У посушливому регіоні Степу України зростання сільськогосподарського виробництва значно пов'язане зі збільшенням валових зборів зерна.

Значне падіння валового збору зерна пшениці, кукурудзи, ячменю та насіння соняшнику у 2022 році та зниження вихідних цін при експорті цієї продукції, призвело до сумарних фінансових втрат.

Підвищити валовий збір зерна можливо за рахунок вирощування в кожній ґрунтово-кліматичній зоні культур, що будуть забезпечувати у відповідних умовах високу та стабільну врожайність.

Зернове сорго являється не лише цінною фуражною культурою. Виходячи з високої потенційної урожайності, і стійкості до посухи дана культура перевищує за врожайністю ячмінь в 1,5-2 рази. У несприятливі роки за відсутністю опадів різниця у продуктивності між ними збільшується. За поживними якостями зерно сорго не поступається кормовому ячменю. Однак факторів, що стримують розширення посівів сорго на зерно у сільськогосподарському виробництві, багато. На даний час не досконала технологія вирощування культури, захист рослин, підбір сортів і гібридів та площі живлення, а, відповідно, і ширини міжрядь, для конкретних ґрунтово-кліматичних умов [1, 2]. Тому впровадження у виробництво сучасних високопродуктивних гібридів зернового сорго, адаптованих до місцевих умов, покращення технології їх вирощування, у т. ч. вибір оптимальної площі живлення за рахунок встановлення кращої ширини міжрядь мають велике теоретичне і практичне значення.

Ефективність вирощування гібридів зернового сорго за різної ширини міжрядь у неполивних умовах вивчали у польових дослідях, які виконували згідно методик дослідної справи упродовж 2020-2021 рр. в умовах Васиївського району Запорізької області. Дослід двохфакторний. Фактор А - Гібриди: 1) Арскі; 2) Оггана; 3) Албанус; 4) Брігга. Фактор В - Ширина міжрядь: 1) 15 см; 2) 30 см; 3) 45 см; 4) 70 см. Повторність у досліді - чотириразова. Площа облікової ділянки 50,4 м². Ґрунт дослідних ділянок чорнозем південний з низьким вмістом рухомого азоту та середнім рухомого фосфору і обмінного калію. Агротехніка вирощування культури у дослідях була загальноприйнятною для умов південного Степу України, окрім факторів, які досліджували.

Метеорологічні умови в роки проведення досліджень достатньою мірою відобразили кліматичну характеристику Південного Степу України, що дозволило одержати достовірні експериментальні дані, сформулювати висновки і надати рекомендації виробництву для даних ґрунтово-кліматичних умов.

Урожайність являється кінцевим показником продуктивності рослин й обґрунтованості всіх технологічних операцій й агротехнічних заходів, що були проведені. Використавши результати урожайності конкретного гібриду або сорту у відповідній ґрунтово-кліматичній зоні, можна наголосити про доречність застосування й надати конкретні рекомендації сільськогосподарському виробництву.

Наші дослідження показали, що ширина міжрядь мала вплив на урожайність зерна гібридів сорго. Так, у середньому за два роки

досліджень гібрид Албанус при ширині міжрядь 45 й 70 см сформував більшу урожайність - 4,52 й 4,59 т/га відповідно. Найбільш урожайним гібрид Оггана у середньому за два роки досліджень виявився при ширині міжрядь 70 см - 4,50 т/га.

При зниженні ширини міжрядь до 30 см урожайність зменшувалася по усім гібридам у середньому за два роки досліджень від 0,41 до 0,63 т/га, порівняно з шириною міжрядь 45 см й від 0,07 до 0,78 т/га, порівнюючи із шириною міжрядь 70 см. Найнижча, у середньому за два роки досліджень, урожайність гібридів сорго зернового відмічена при суцільному способі сівби з шириною міжрядь 15 см - 3,56-3,74 т/га.

Поміж гібридів сорго, у середньому за два роки досліджень, найвищу урожайність зерна сформували Албанус й Оггана - 3,74-4,59 й 3,58-4,50 т/га, залежно від ширини міжрядь, що на 1,0-9,3 % вище, порівняно з іншими гібридами. Слід відзначити, що урожайність сорго зернового в 2021 р. досліджень була вищою за урожайність у 2020 р. у середньому за варіантами досліду на 51,5-71,2%.

Економічний аналіз показав, що у середньому за 2020-2021 рр. найменша собівартість продукції була при вирощуванні гібридів Албанус і Оггана - на рівні 275-281-грн/ц. При цьому ширина міжрядь складала в Оганні 70 см, а в гібриду Албанус 45 та 70 см. Найбільший чистий прибуток в межах 14822-15345 грн/га та найвищу рентабельність (117,4-122,2%) отримано при вирощуванні гібриду Оганна за ширини міжрядь 70 см, а Албанус - 45 та 70 см.

Таким чином, в умовах південного Степу України для формування врожаю зерна сорго на рівні 4,50-4,59 т/га, що забезпечить найбільший чистий прибуток і найвищий рівень рентабельності, рекомендується висівати гібрид Оггана з шириною міжрядь 70 см і Албанус з шириною міжрядь 70 або 45 см.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдига В. Особливості вирощування сорго та соризу. *Агробізнес сьогодні*: веб-сайт. URL: <http://agro-business.com.ua/ahramnikultury/item/13304-osoblyvosti-vyroshchuvannia-sorho-ta-soryzu.html> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Найденко В. М., Каленська С. М. Урожайність сорго зернового залежно від ширини міжрядь та системи удобрення. *Наук. пр. Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків*. 2018. Вип. 26. С. 67-75.

УДК 004.9:631.1

Алла КАРНАУШЕНКО*к. е. н., доцент кафедри економіки та фінансів,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Зі зростанням потреби в прозорості обміну інформацією, блокчейн стає пріоритетною технологією у всіх сферах життя людини. Можливість використовувати децентралізовані смарт-контракти, які містять правила транзакцій для сторін і прозорий механізм їх відстеження, полегшує впровадження технології блокчейн в різних секторах економіки. Сьогодні технологія блокчейн виходить за рамки фінансових послуг і криптовалют та активно використовується для відстеження товарів, ведення записів, управління ланцюгами поставок і обробки великих обсягів інформації про різну діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарських відносин [1].

Використання інформаційних даних стає все більш важливим фактором для підвищення ефективності роботи в аграрному секторі. Інформаційно-комунікаційні технології дали поштовх до підвищення ефективності збору, зберігання, аналізу та використання даних сільськогосподарських підприємств. Впровадження інформатизаційних технологій дозволяє діючим аграрним підприємствам та фермерській спільноті легко отримувати найновішу інформацію для прийняття кращих управлінських рішень у повсякденній господарській діяльності. Наприклад, дані дистанційного зондування про стан ґрунту можуть допомогти агровиrobникам під час посівної компанії сільськогосподарських культур, мобільні телефони дають змогу зменшити витрати на інформацію, тим самим спрощуючи доступ фермерів до фінансових ринків та фінансової підтримки за рахунок різних державних та грантових програм, а розробки в галузі GPS полегшили картографування полів, керування машинами та надала змогу отримати інтелектуальні дані про врожай [2].

Незважаючи на широкомасштабну цифровізацію економіки, аграрний сектор залишається однією з найменш цифровізованих галузей. Технологія блокчейн може вплинути на цю ситуацію кількома способами, які можна згрупувати в чотири напрями:

по-перше, харчова промисловість може отримати вигоду від децентралізованих цифрових смарт-контрактів із самозабезпеченням, які дозволять обробляти транзакції між учасниками ланцюга постачання та автоматизувати автентифікацію. Розумні контракти також можуть допомогти автоматизувати роль регуляторів і обмін інформацією в агропродовольчому секторі, але зростає занепокоєння щодо якості звітних даних, а також правдивості та узгодженості розумних контрактів.

по-друге, блокчейн може полегшити інтеграцію апаратного та програмного забезпечення, потенційно сприяючи кращій системній інтеграції та продуктивності.

по-третє, технологія блокчейн забезпечить незмінний запис транзакцій у ланцюжку, доступний через однорангову мережу. Таким чином, він розглядається як інструмент для підвищення довіри між учасниками ланцюга в сільському господарстві, спрощуючи перевірку записів.

по-четверте, технологія блокчейн може покращити відстеження та видимість товарів у ланцюжку постачання шляхом відстеження товарів від ферми до столу. Наприклад, менеджери роздрібною торгівлі можуть отримувати доступ до даних та планувати запаси або виробництво "задовго до того, як пшениця буде отримана переробним підприємством та потрапить до магазину". Багато компаній, які забезпечують продовольчу безпеку через торговельну діяльність, такі роздрібні гіганти як Walmart, Alibaba та JD.com, виявили інтерес до застосування технології блокчейн, головним чином для відстеження ланцюгів поставок продуктів [3]. А такі продавці як Auchan Retail та Carrefour Italia оголосили про впровадження технології блокчейн під час відстеження доставки їжі [3].

Таким чином, технологія блокчейн може допомогти аграрному сектору створити прозоре виробництво продукції та ланцюги поставок, щоб гарантувати безпечність харчових продуктів. А в свою чергу споживачі отримають інформацію, звідки походить їхня їжа, й готові сплачувати вищу ціну за продукти, якщо зможуть знати всі подробиці про походження даного продукту.

На сьогодні виробники продуктів харчування застосовують систему сертифікації для забезпечення вироблених продуктів стандартам. Проблемою сертифікації продукції є висока вартість цієї процедури, крім того завжди залишається ризик того, що результати аудиту можуть бути підроблені або змінені дані за рахунок недобросовісності посадових осіб, які здійснюють сертифікацію. Як результат технологія блокчейн може подолати ці проблеми, адже

дана технологія не дозволяє змінювати введені записи. Його зміст та дати залишаються без змін.

Наклеївши на товар QR-код, споживачі можуть відстежувати все, що сталося з продуктами харчування: коли народилася корова, умови утримання, яким кормом годували, коли захворіла, коли отримали м'ясо, на якому заводі було перероблено та законсервована, як ці консерви транспортуються і зберігаються. За такої системи вся незмінна історія продукту з'являлася б на екрані смартфона споживача [4].

Існує багато різних можливостей для впровадження технології блокчейн в сільському господарстві та агробізнесі. Використання даної технології раціонально у всіх можливих варіантах, коли сільськогосподарським виробникам потрібно зменшити посередників, забезпечити виконання контрактів та достовірність інформації, посилити та підкріпити взаємну довіру між партнерами.

Але для того, щоб технологія блокчейн ефективно могла працювати на користь суб'єктів господарювання потрібно створити фундаментальну базу з компетентних розробників програмного забезпечення та юристів. В майбутньому виникне необхідність в поєднанні даних спеціальностей, у зв'язку з тим, що адвокат зобов'язаний розумітися на особливостях своєї спеціальності та уміти укладати та розробляти старт-контракти в блокчейн-технології.

Цифровізація аграрного виробництва під впливом інноваційних технологій трансформується в високотехнологічну галузь, тому одне з перших повинні впроваджувати інновації в свою господарську діяльність. За словами Владислави Рутицької, віце-президента фонду "СігмаБлейзер", екс-заступника міністра аграрної політики та продовольства України [3] "інновації зможуть довести його (сільське господарство) до 100 млн тонн зерна, і до створення продуктів з високою доданою вартістю".

ЛІТЕРАТУРА

1. Грибинук О.М., Духницький Б.В., Шеремет О.О. Перспективи використання технології "блокчейн" у сільському господарстві. Економіка АПК. 2018. № 3 с. 75
2. Михайлов Ю. Блокчейн в АПК України: ідеальна схема вкрасти все, що лишилося. Агробізнес-Україна. 2018. <https://agrobusiness.com.ua/493>
3. Рутицька В. Блокчейн плюс сільське господарство: як зміниться життя споживача і бізнесу. Економічна правда. 2017. <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/10/25/630431/>

4. Карнаушенко А.С. Ефективність впровадження технології блокчейн в страхування. Ефективна економіка. 2022. №11. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/739>

УДК 631.459

Володимир КРАВЧЕНКО

*к.т.н., доцент кафедри гідротехнічного будівництва,
водної та електричної інженерії,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬ ВІД ВОДНОЇ ЕРОЗІЇ

Щороку в Україні від водної ерозії, що присутня на 17% орних площ, втрачаються мільйони тон поживного ґрунту [1]. Для забезпечення захисту ґрунтів від ерозії застосовуються організаційно-господарські, агротехнічні лісотехнічні, гідротехнічні протиерозійні заходи та технології. На вибір кожного із заходів або їх груп у відповідних умовах впливає значна кількість чинників, а результат їх впровадження не завжди відповідає очікуванням.

Для врахування ландшафтних, кліматичних, антропогенних та інших факторів при розробці протиерозійних заходів можуть застосовуватися моделі прогнозування, які підвищують ефективність виявлення водної ерозії. На сьогодні відома модель USLE, що призначена для моделювання ефектів площинного змиву та лінійної ерозії [2]. Модель EPIC відтворює водну ерозію, яка викликана зливою і короткочасними опадами та заснована на універсальному рівнянні USLE [3].

Більш досконалим варіантом моделі USLE є емпірична модель RUSLE, що враховує здатність ґрунту до ерозії, ґрунтовий покрив, довжину та крутизну схилу ділянки [4].

Нажаль, наведені та інші моделі мають різний ступінь обґрунтування умов і показників за якими моделюється ерозійні процеси. Ефективність їх застосування може бути одержана тільки при конкретних природногосподарських умовах певного регіону.

Значну допомогу аграріям у визначенні стану ґрунтів та посівів на конкретних ділянках забезпечують ГІС-технології. Так, однією із сучасних ГІС-технологій є платформа EOSDA Crop Monitoring, що є онлайн-сервісом для супутникового моніторингу полів [5].

Зазначені протиерозійні заходи та моделі прогнозування можуть розв'язувати окремі задачі водної ерозії, але не здатні у повній мірі

вирішити її проблему. Тому сьогодні існує необхідність у створенні комплексної системи для забезпечення моніторингу вологості ґрунту певної території, з визначенням небезпечних ерозійних ділянок, прогнозування втрат верхнього гумусного шару та здійснення адекватного реагування з вибором оптимальних заходів для боротьби з руйнівними процесами.

Запропонована система управління забезпечує комплексний підхід, що складається з певних етапів та алгоритму їх виконання (рис. 1).

Рис. 1. Система управління захисту земель від водної ерозії

Перші етапи системи передбачають комплексний аналіз ґрунту з визначенням його вологості та інших характеристик, а також видів ерозії та їх вплив на відповідний ґрунт.

На наступному етапі визначаються чинники, які сприяють розвитку ерозії, а також ті, що здатні усунути її появу або загальмувати. Після проведеного аналізу розробляються та впроваджуються відповідні відомі заходи або технології по запобіганню ерозії.

За допомогою ГІС-технологій, наприклад платформи EOSDA Crop Monitoring, відстежується визначена територія, зміна стану ґрунту, насичення його вологою, виявляються найбільш небезпечні і проблемні ділянки та одержується інформація про наявність ознак водної ерозії.

Важливим етапом системи є контроль вологості ґрунту та оцінка результатів моніторингу, що не тільки дасть можливість попередити про руйнівні ерозійні процеси, але й допоможе у запобіганні зменшення рівня оптимальної вологості.

Результати оцінки моніторингу дозволять доповнити і передати інформацію наступному етапу прогнозування рівня втрат ерозії. При цьому вибір відповідної моделі протиерозійного проектування здійснюється в залежності від її функціональності та потреб споживача.

На останніх етапах системи управління проводиться повторний аналіз стану ґрунту та контрольованої ділянки після опадів та порівняння прогнозних і фактичних результатів. При незадовільних результатах повинні застосовуватися більш ефективні заходи боротьби з водною ерозією

Таким чином, застосовуючи запропоновану систему управління захисту ґрунтів від водної ерозії можна одержувати достовірну та у повному об'ємі інформацію для прогнозування її наслідків від опадів або талих вод та адекватно реагувати, впроваджуючи ефективні протиерозійні заходи чи технології, що буде сприяти попередженню деградації земель, скороченню втрат та забезпечить підвищення врожайів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деградація ґрунтів в Україні набирає обертів. Агрономія 2021. URL: <https://agrotimes.ua/agronomiya/degradacziya-gruntiv-v-ukrayini-nabyraye-obertiv/>
2. P.I.A. Kinnell Event soil loss, runoff and the Universal Soil Loss Equation family of models, Journal of Hydrology. Volume 385, Issues 1–4, 7 May 2010, Pages 384-397. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022169410000739>
3. G.C. Sander, C.W. Rose, W.L. Hogarth, J.-Y. Parlange, I.G. Lisle MATHEMATICAL MODELS – Vol. II - Mathematical Soil Erosion Modeling. URL: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c02/E6-03B-05-05.pdf>.
4. Soil Erosion Analysis using RUSLE Model at the Minitod Area, Penampang, Sabah, Malaysia. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1358/1/012066/pdf>

5. Підлипна М.П. Використання ГІС технологій для здійснення зонування земель / М.П. Підлипна // Молодий вчений, 2015. – № 2 (17). – С. 8-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2%283%29_3_

УДК 631.1:631.45

Дмитро КРУЩА

к.с.-г.н., старший викладач,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ТА ПРОБЛЕМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ, ЩО ОПИНИЛИСЯ В ЗОНІ БОЄВИХ ДІЙ

Одним із основних завдань власника сільськогосподарських земель в розвинутих країнах є раціональне використання ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості, охорона від ерозії та забруднення, що надає можливість отримати екологічно чистий врожай сільськогосподарських культур та дотації на підтримку їх в належному стані.

Землі сільськогосподарського призначення розглядаються не тільки як частка суші в певному місці знаходження, але як і основний засіб виробництва, який характеризується продуктивністю сільськогосподарських культур, зумовленою родючістю ґрунту. Головним призначенням сільськогосподарських земель є виробництво продукції рослинництва з відповідними показниками врожайності сільськогосподарських культур. При цьому показники врожайності залежать як від природних властивостей ґрунтів, так і від природно-кліматичних умов місцезнаходження земельної ділянки та інших факторів що можуть вплинути на них.

В теперішній час до одного з таких факторів належать боєві дії, що точаться в нашій країні. І вплив війни буде ще довго відчуватися як на стані ґрунтів так і на сільськогосподарській діяльності в цілому. Багато сільськогосподарських земель випало з сільськогосподарського обороту, так як зазнали обстрілів, руйнування і тим самим погіршився їх екологічний стан за рахунок хімічних речовин, що знаходяться в боєприпасах. При цьому зазнав змін і рельєф цих земель, які усіяні воронками від вибухів. Все це приведе до додаткових дій на обробку та покращення цих земель і таким чином збільшить витрати на їх відновлення. Ще однією проблемою є велика кількість замінованої території, зокрема і сільськогосподарських земель, які просто не

можливо використовувати до їх повного гуманітарного розмінування, яке на даний час є проблематичним.

В Україні 42,7 млн. га це землі сільськогосподарського призначення, тобто приблизно 70% від всіх земель нашої країни і з них понад 5 млн. га на даний момент неможливо обробляти, засіяти та зібрати врожай через те, що вони забруднені вибухонебезпечними залишками і є заміновані. При цьому на великій частині цих земель і досі тривають бойові дії. Таким чином сільськогосподарські виробники отримують великі збитки, а світ може отримати продовольчу кризу. Треба зазначити, що усі країни світу погодилися з тим, що від успішної посівної кампанії в Україні залежить світова продовольча безпека [1].

Враховуючи всі ці проблеми, що виникли в нашій країні, необхідно провести цілу чергу заходів для виходу з них. А саме провести розмінування земель, надати поміч у покращенні екологічного стану земель що зазнали бойових дій, надати пільги та зменшити податкове навантаження для сільськогосподарських виробників або звільнити їх від податків на певний час.

Наша країна вже почала робити деякі кроки в цьому напрямку, а саме вносити зміни в законодавство. Так згідно інформації, наведеної заступником міністра аграрної політики та продовольства з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Дениса Башлика [1], держава має застосувати такі податкові пільги у земельних відносинах, а саме:

1) На період з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком в якому припинено військовий стан, не нараховується та не сплачується плата за землю та земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями росії, а також земельні ділянки, які визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди.

2) Тимчасово за 2022 та 2023 податкові (звітні) роки не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки зазначені вище та інші...

При цьому під пільги на плату за землю підпадає земельний податок, а також сплата орендних платежів у випадку якщо це землі державної та комунальної власності, що перебувають в оренді. Все це представлено в Законі України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану" [2].

Але також треба звернути увагу і на те, що наслідки бойових дій ще довго будуть впливати на якість ґрунтів, на їх екологічний стан, на

можливість їх обробляти та отримувати стабільні і екологічності врожаї сільськогосподарських культур, довше ніж буде діяти воєнний стан і час дії змін встановлених у законодавчих актах України. При цьому всі наслідки воєнних дій будуть впливати на збільшення витрат при вирощуванні сільськогосподарських культур за рахунок заходів на покращення стану ґрунтів, а від того буде відбуватися подорожчання вартості сільськогосподарської продукції. Враховуючи те, що зміни до деяких законодавчих актів України із закінченням воєнного стану перестануть діяти, а екологічний та фізичний стан ґрунтів ще довго буде не найкращим, проблеми покращення стану ґрунтів буде довго актуальними та знаходження коштів на їх відновлення.

Постає питання, що ще держава може зробити, щоб зменшити навантаження на виробників сільськогосподарської продукції і тим самим зменшити собівартість її вирощування в післявоєнний стан? Таким рішенням може бути внесення змін при розрахунку нормативної грошової оцінки земельних ділянок (НГО), згідно якої береться земельний податок та орендна плата за користування землею, який сплачують сільськогосподарські виробники. Схожий прецедент в розрахунку НГО є при визначенні коефіцієнту K_{m3} , коефіцієнт який враховує розташування території територіальної громади в межах зон радіаційного забруднення та показники якого можна взяти в додатку 5 до Методики нормативного грошової оцінки земельних ділянок [3]. Враховуючи наслідки для земель, які опинилися в зоні бойових дій та зазнали негативного впливу на свої якості на довгий час, слід застосувати схожий коефіцієнт при розрахунку НГО. Коефіцієнт, що зменшить навантаження на сільськогосподарського виробника за рахунок зменшення розміру земельного податку та орендної плати, свою чергу собівартість сільськогосподарських культур стане меншою.

Таким чином, для довгострокової підтримки сільськогосподарських виробників та інших власників земельних ділянок, землі яких зазнали впливу від бойових дій є доцільним застосування при розрахунку нормативної грошової оцінки земельних ділянок коефіцієнту, який врахує розташування території територіальної громади в межах зон, що зазнали бойових дій .

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельні відносини під час війни: основні нововведення <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/21/684385/>
2. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>

3. Методика нормативної грошової оцінки земельних ділянок
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text>

УДК 631.95:631.873.1

Дмитро ЛАДИЧУК

к.с.-г.н., доцент,

*доцент кафедри гідротехнічного будівництва,
водної та електричної інженерії,*

Херсонський державний аграрно-економічний університет

СПОСІБ ВІДТВОРЕННЯ ГРУНТОВОГО ПОКРИВУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ, ЗРУЙНОВАНОГО ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Втрати гумусу відбуваються у ґрунтах практично при наявності більшості деградаційних процесів: водна і вітрова ерозія, вторинне осолонцювання тощо.

Тривале екстенсивне використання земель у землеробстві призводить до зниження їх продуктивності, посилює залежність сільського господарства від погодних умов. За результатами багаторічного моніторингу ґрунтів, протягом останніх 15-20 років відзначається прогресуюче падіння показників їх родючості, яке виражається у динамічному зменшенні вмісту гумусу, основних макро– та мікроелементів, зниженні оцінкових критеріїв (агрохімічної та еколого-агрохімічної оцінок, ресурсу родючості) тощо. Сьогодні схема землекористування за участю органічних добрив замінена штучним виснажливим для ґрунтів внесенням мінеральних добрив, отрутохімікатів. При цьому рослини засвоюють близько 40% хімічних поживних речовин, що містяться у мінеральних добривах, решта 60% вимивається з ґрунту і потрапляє у водойми та ґрунтові води, забруднюючи їх. Дефіцит органічних добрив в Україні у результаті занепаду тваринницької галузі призводить до зменшення вмісту гумусу у ґрунтах.

Але найбільш вагомим фактором втрати гумусу з повною руйнацією ґрунтового профілю на значних площах є бойові дії. За дослідженнями багатьох науковців є кілька головних факторів шкоди ґрунту: це проїзд важкої військової техніки, вибух ракет та інших видів зброї, зведення фортифікаційних споруд, і треба враховувати, що 100% хімічної частини снаряда потрапляє у довкілля. Тому у ґрунті спостерігається підвищений вміст алюмінію, міді, інших важких металів. Крім цього, внаслідок окиснення вибухівки у повітря та ґрунт потрапляють сірка та азот. Внаслідок цього спостерігається повна

руйнація ґрунтового профілю в цілому, і на сьогодні ще не розроблений єдиний механізм відтворення ґрунтового покриву на територіях ведення військових дій.

Метою даного дослідження є встановлення можливості використання сапропелів Нижнього Дніпра для відновлення та підвищення родючості різного ступеню деградованих ґрунтів Херсонської області.

Одним з актуальних завдань сільськогосподарського виробництва є покращення родючості ґрунтів з можливим використанням нетрадиційних видів органічних добрив, таких як сапропелі. Сапропелі містять основні елементи живлення рослин: фосфор, калій, азот і речовини, які поліпшують органічні, хімічні і біологічні властивості ґрунту і тим самим сприяють підвищенню урожайності сільськогосподарських культур за різними даними вчених у межах 15-48%. Відомо, що органічні добрива підвищеною нормою можуть знижати ступінь осолонцювання ґрунтів. Тоді сапропелі можуть привести до більш позитивних результатів, які мають значний екологічний ефект і дозволять знизити екологічний ризик на зарегульованих водоймах.

У силу того, що мули Нижнього Дніпра мають практично лише "органічне" походження і є нашаруванням відмираючої восени зеленої маси водної рослинності, саме це робить їх і "отрутою", і, за певних умов, цінною сировиною для отримання речовин дієвого відновлення різного ступеню деградованих земель Херсонської області.

Тривалий сільськогосподарський дослід відновлення ґрунтового покриву складався з двох секцій: 1 – встановлення удобрювального ефекту від сільськогосподарського застосування сапропелів Нижнього Дніпра; 2 – встановлення меліоративного ефекту від їх сільськогосподарського застосування.

Для вирішення першого завдання був закладений сільськогосподарський дослід у польових та лабораторних умовах (2011-2020 рр.), який передбачав наступні варіанти використання сапропелів: сапропелі+піщаний ґрунт у співвідношенні: 1:1, 1:2, 1:3, 1:4, 1:5, 1:6.

Для вирішення другого завдання був закладений сільськогосподарський дослід у польових умовах (2011-2020 рр.), який мав наступні варіанти використання сапропелів: сапропелі + осолонцюваний ґрунт у співвідношенні: 1:3 та 1:5 (на фоні контролю).

Склад сапропелів, які використані при проведенні сільськогосподарського досліді наступний: органіка – 19,6-22,5%; гумінові кислоти – 12,34-13,41%; азот легкогідролізований – 20,2-22,1 мг/100 г ґрунту; фосфор з окисленням – 14,0-14,6 мг/100 г ґрунту; фосфор без окислення – 17,0-18,1 мг/100 г ґрунту. Досліджуваний ґрунт – темно-каштановий середньо солонцюватий.

Така схема експерименту дозволяє з визначеною точністю визначити дозу внесення сапропелів та встановити їх удобрювальну та меліоративну ефективність.

Агрономічна цінність гумусу значною мірою визначається співвідношенням вмісту гумінових і фульвокислот. Переважне утворення гумінових кислот супроводжується формуванням у ґрунті чітко виявленого високородючого структурного гумусового горизонту, який характеризується високою поглинальною і водозатримною здатністю, багатий на елементи живлення. Для відновлення родючості деградованих ґрунтів одним з варіантів органічних добрив може бути застосовані річкові або озерні сапропелі, важливою особливістю органічної частини його є високий вміст (до 50%) гумінових сполук, які є основними із компонентів гумусу.

У результаті виконання першого завдання встановлено, що часті поливи викликають зростання рослин без належного укореніння, і рослина стає більш ламкою. Сапропелі незначно структурують будову ґрунту, що видно на стадії після поливу та висихання, коли ґрунт стає грудкуватим, але грудки із зусиллям можна привести у попередній стан. Крім цього, треба зазначити, що де більший вміст сапропелів, там менший процес кіркоутворення на поверхні ґрунту. Процес проростання насіння відбувався за наявності достатньої кількості води, тепла і кисню та складався із п'яти послідовних фаз: водопостачання, набрякання, росту первинних корінців, розвитку паростка і становлення паростка. Дослід показав що на варіантах 1:3 та 1:4 спостерігається стабільна тенденція росту рослин з першої фази розвитку, має високу енергію проростання, яка надає можливість рослині інтенсивно рости і розвиватись, менше уражується хворобами, має високу ефективність початкового росту (силу росту) (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Результати статистичної обробки даних щодо
удобрювального ефекту від використання сапропелів**

Варіант	Величина достовірності апроксимації, R^2	Інтерполююча функція
1:1	$R^2=0,9628$	$y=2,6044x-0,3846$
1:2	$R^2=0,957$	$y=1,533x-0,1538$
1:3	$R^2=0,9826$	$y=2,7005x-1,6731$
1:4	$R^2=0,9733$	$y=2,283x+4,4038$
1:5	$R^2=0,9583$	$y=2,5302x+1,5192$
1:6	$R^2=0,946$	$y=2,4973x+2,75$

У результаті виконання другого завдання простежувалась тенденція стійкості рослин протягом усього вегетаційного періоду до несприятливих і навіть стресових умов при використанні сапропелів. Як показує оцінка варіантів досліду до контролю за швидкістю зростання рослин, на початковій фазі розвитку рослин сапропелів оказують значний вплив на зниження процесу осолонцювання ґрунту більший, ніж на розвиток рослин.

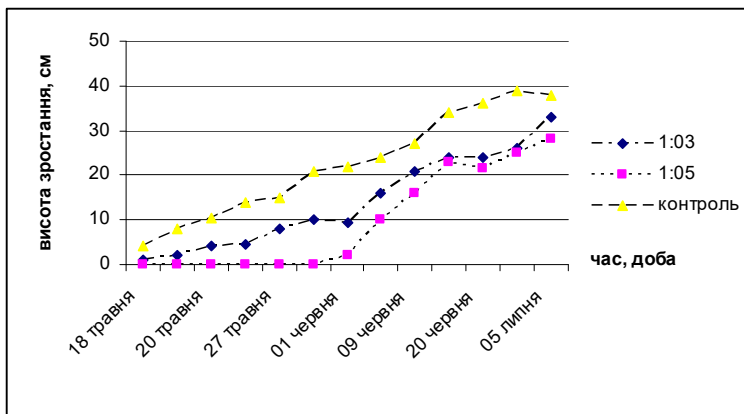

Рис. 1. Швидкість зростання рослин (середнє за період досліджень)

Таким чином, внаслідок вмісту у сапропелях СаО органічного походження відбувається зниження активності іонів натрію, але дія меліоративного ефекту сапропелів обмежена у часі: варіант 1:3 – 2,2 роки, варіант 1:5 – 1,5 роки.

Найбільший ефект застосування сапропелів спостерігається на початковій стадії. Найкращим виявився варіант 1:5, де добре розвивається коренева система, яка є головним органом, що сприймає дію керованих людиною факторів: полив, обробіток ґрунту та інше.

У результаті проведених досліджень встановлено, що сапропелі в якості меліоранту показали позитивний результат на всіх варіантах досліду. Головними перевагами його, порівняно з гноєм, є не тільки удобрювальний, а і значний меліоративний ефект, при тому, що його використовують безпосередньо на прилеглих до водойм територіях (з урахуванням санітарно-захисних зон), що значно знижує вартість прийому, і він є у достатній кількості. Сапропелі Нижнього Дніпра є перспективним меліорантом для зрошуваних ґрунтів південно степової зони України.

Олександр АВЕРЧЕВ

д.с.-г.н., професор кафедри землеробства,

Марія НІКІТЕНКО

аспірант PhD 3 року навчання,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ МАРЖИНАЛЬНИХ НІШЕВИХ КУЛЬТУР У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

За сучасних умов, нинішній стан українського аграрного сектору є складним та важко-передбачуваним. Вирощувати основні експортні сільськогосподарські культури такі, як пшениця, кукурудза, ячмінь, серед олійних - соняшник, ріпак та соя стає більш складною задачею. Саме під ці шість агрокультур відводиться близько 90 % усіх посівних площ в країні. Більшість аграріїв розуміють, що в сезоні 2023 року може бути багато проблем з експортом зернових та олійних культур, залишки, яких зберігатимуться на елеваторах та складах довгий час, що не дасть отримати прибуток вчасно.

Створена кризова ситуація дає нові можливості для вітчизняних агровиробників у виробництві нішевих культур, які в умовах своєї волатильності показують підвищену маржинальність на ринку, що дозволяє отримати аграріям додаткового прибутку при їх реалізації. Головні нішеві культури, які вирощуються в Україні це овес, просо, жито, гречка, тритікале, гірчиця, льон та бобові, саме на них припадає не більше 10% усіх сільськогосподарських площ в країні. Деякі з цих культур можуть цього року стати альтернативою за рівнем доходності та переважатимуть прибутковістю з 1 га за традиційних.

Для визначення перспективності нішевої культури необхідно враховувати можливі особливості в процесі вирощування та подальшого експорту продукції. Основними критеріями оцінювання слід вважати: площу виробництва, місце розташування фермерського господарства за природно-кліматичних умов та місцем у сівозміні. Включаючи нові культури для вирощування у господарстві, досить швидко можна опанувати технології вирощування, проте складніше знайти необхідні канали продажу та вивчити ринок збуту для продукції. Від так, вводячи нові рослини у сівозміну, необхідно звернути увагу, щоб нішева культура мала високу маржинальність, що дозволить перекривати ризики та розвиватись далі агропідприємству.

У воєнний період 2022-2023 років складно здійснювати експорт за великих об'ємів продовольства. Існує багато ризиків під час

транспортування товарів. Від так, агровиробники частіше звертають увагу на нішеві культури, коли на ринку існує невелика кількість конкурентів, обрані культури мають високу маржинальність та значний експортний потенціал. Вихід на ринок нішевих круп і продуктів їх переробки дозволяє фермерам і агрохолдингам диверсифікувати ризики для бізнесу, пов'язані з виникненням несприятливої кон'юнктури в секторах традиційних культур [1].

Формування кінцевої ціни, на ринку нішевих круп і продуктів їх переробки в Україні, залежить від початкової вартості сировини, оплати праці робітникам, амортизації обладнання та технічних засобів, а також враховують, різні логістичні та адміністративні поточні витрати та винятковість даної пропозиції. За структурою загальновиробничих витрат виробництва у грошовому вираженні має вигляд, який представлено на рисунку 1.

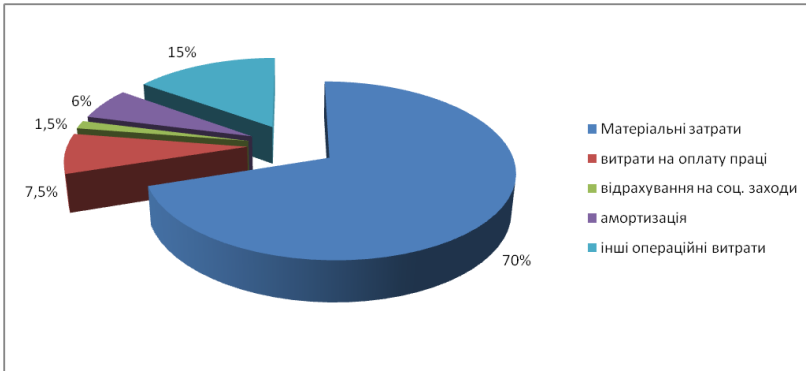

Рис. 1. Структура загальновиробничих витрат виробництва у грошовому вираженні, %.

Серед зовнішніх факторів, які мають вплив на формування остаточної ціни на зернову продукцію на ринку нішевих культур, це напруженість конкурентного середовища та зміни ціни в залежності від ситуацій. Також впливатиме економічна рівновага на товарному і грошовому ринках та загальна макроекономічна ситуація в країні – темп інфляції, валютні курси та держане регулювання економіки в цілому.

Більшість нішевих круп'яних культур представлені у вигляді каш та на сьогодні різноманітні їх види не актуальні та не популярні серед споживачів. Сучасні прибічників здорового способу життя (ЗСЖ) роздають поради, як дотримуватись безглютеніві та безвуглеводні раціони, але це підходить лише у виключному порядку

для незначної кількості споживачів та зі спеціальних рекомендацій дієтологів. Цільнозернові крупи є джерелом клітковини, яка сприяє правильному травленню та високий вміст поживних речовин, завдяки чому крупи відносять до найбільш корисних продуктів. При правильному вживанні таких каш, як гречка та пшоно збагачує організм необхідними поживними речовинами, запобігає дефіциту вітамінів, дозволить уникнути проблеми з травленням [2], особливо якщо вони вирішені в екологічно чистих умовах.

В аграрній сфері України нішеві культури, такі як просо та гречка, ніколи не мали головну роль при вирощуванні серед інших сільськогосподарських культур але вони кожного року залишалися в структурі посівних земель. А також вони відносяться до основних круп'яних культур в Україні і їх цінність визначається багатим вмістом поживних речовин і безвідходним використанням.

Проведений аналіз стану ринку нішевих круп'яних культур – просо та гречки за десятирічний період 2012 р. - 2022 р. в Україні показав (рис. 2) , що за останні роки змінився обсяг виробництва проса, найменші значення було у 2017-2018 роках, що склало 81 та 84 тис.т. відповідно, найбільший показник був у 2020 році 256 тис.т.. За даними на грудень місяць у 2022 році обсяг виробництва проса скоротився у двічі в порівнянні з попереднім роком. Щодо виробництва гречки в Україні починаючи з 2017 року (180,0 тис.т.) спостерігається тенденція зменшення до 2019 року (85,0 тис.т.). Але у наступні роки динаміка виробництва гречки зростає та у 2022 році складає 158,5 тис.т.

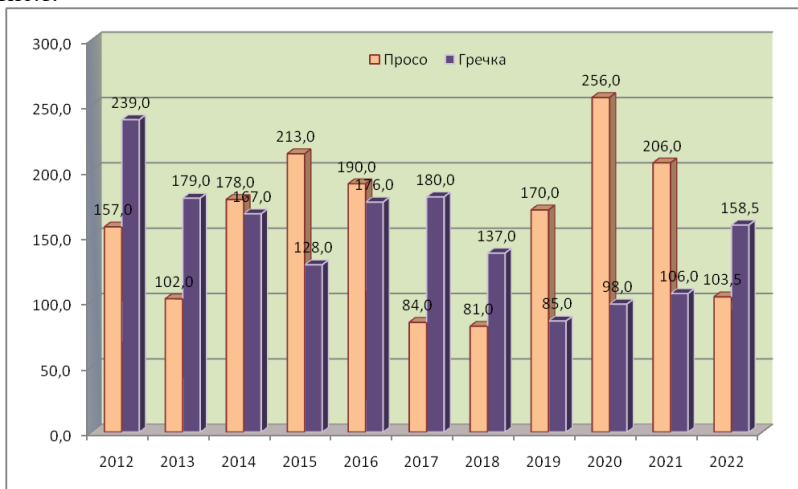

Рис.2. Виробництво нішевих культур в Україні, (просо та гречки) тис. т

Щодо аналізу урожайності, то за представленим графіком (рис. 3) можна побачити що низький рівень виробництва проса у 2017-2018 роки суттєво не вплинуло на рівень урожайності культури та склала 15 ц/га. найбільша урожайність проса була відзначена у 2021 році з середнім показником 25,2 ц/га. Середня урожайність гречки за десятирічний період тримається в діапазоні 10,0-12,0 ц/га, з найменшим значенням у 2008 році – 8,7 ц/га, проте за минулий 2022 рік урожайність склала максимальне значення – 13,7 ц/га.

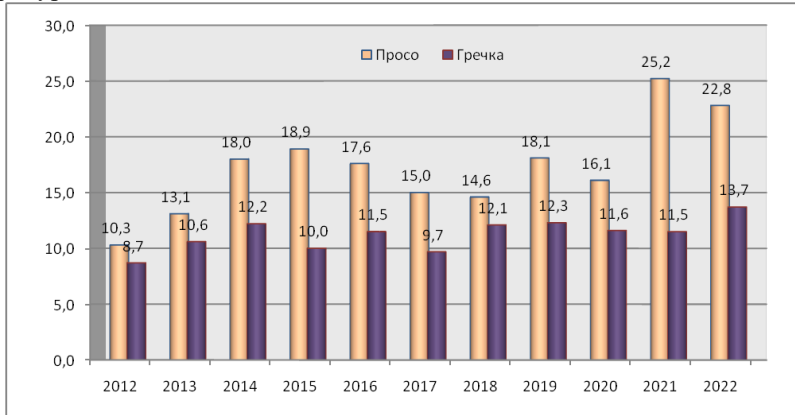

Рис. 3. Урожайність нішевих культур в Україні, (просо та гречки) ц/га.

У підсумку проведеного детального аналізу динаміки виробництва проса в Україні, з оглядом за десятирічний період 2012 - 2022 роки, видно, що урожайність нішевих культур – просо та гречки має достатньо високий рівень для забезпечення продовольчих потреб не тільки на внутрішньому ринку але й на зовнішньому.

Відповідно до встановлених норм, щодо продовольчого забезпечення на одну людину за один рік передбачається 5.5 кг проса та 6,8 кг гречки. Що дає можливість мати надлишок запасу цих культур в країні, тим самим створюючи можливість забезпечувати корисними продуктами харчування не тільки свій народ, але й мати вигідні економічні зв'язки з іншими країнами світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Pro-Consulting – маркетингові дослідження і бізнес-колсаунтінг. Провідна консалтингова компанія України у сфері аналітики, маркетингових досліджень ринків, стратегічного консалтінгу і бізнес-планування. [Електронний ресурс] URL: [https://pro-](https://pro-consulting.com)

consulting.ua/ua/pressroom/rynok-nishevyh-krup-i-produktov-ih-pererabotki-v-ukraine-pribylnaya-alternativa-tradicionnomu-pitaniyu (дата звернення 25.03.2023).

2. Аверчев О.В., Нікітенко М.П. Лікувальна та харчова цінність просо звичайного. *Сучасна наука: стан та перспективи розвитку*, матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених з нагоди Дня науки в Україні, 19 травня 2022р., м. Херсон. С. 34-36.

3. SuperAgronom.com – Головний сайт для агрономів. [Електронний ресурс] URL: <https://superagronom.com/news/16538-19-plosch-kukurudzi-na-zerno-sche-ne-zibrano-po-reshti-kultur-jniva-praktichno-zaversheno> (дата звернення 25.03.2023).

4. Статистичний щорічник України за 2021 рік. Державна служба статистики України. За ред. Вернера І. Є., Відпов. за вип. Вишневська О. А. КІІВ – 2022 р. С. 447.

5. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України. За ред. Вернера І. Є., Відпов. за вип. Вишневська О. А. КІІВ – 2019 р. С. 482.

УДК 338.1

Тетяна ПОВОД

*к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ВИКЛИКІВ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Сучасний стан аграрного сектора економіки за своєю специфікою та особливостями функціонування супроводжується низкою ключових викликів. Ще довоєнні проблеми останніх років (соціально-економічні наслідки спричинені пандемією COVID-19, диспаритет цін та інші) негативно позначились на розвитку галузі сільського господарства. А, в умовах воєнного стану аграрний сектор потерпає від порушення логістики експорту сільськогосподарської продукції, блокування ринків збуту тощо, це загострює питання продовольчої безпеки як на національному так і на світовому рівні. Вимагає зміни напрямів аграрної політики, спрямованої на відродження села та сільських територій із системною фінансовою підтримкою агропідприємств за умови справедливого конкурентного середовища і доступу до необхідних ресурсів для здійснення сільськогосподарської діяльності.

Агропромисловий комплекс був і є однією з ключових галузей економіки України, який забезпечував близько 9,3% ВВП (за 2020 р.) і 40,7% аграрного експорту спрямовувалося до Європи. Довоєнні статистичні данні свідчать, що середнє значення темпів зростання агропромислового виробництва за 2013–2020 роки становило 101,8%, а ефективна діяльність підприємств мала середнє значення рентабельності всієї діяльності таких підприємств за аналізований період на рівні 16,8% [1; 2].

Через три місяці після початку повномасштабної війни збитки в аграрному секторі України вже сягнули 4,3 мільярда доларів, що становить майже 15% капіталу держави. Найбільшу частину втрат фіксувалось через знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь та відсутність збору врожаю. Нині чітко визначити суму збитків аграрного сектору внаслідок бойових дій неможливо через їх продовження. Однак непрямі втрати в сільському господарстві очікують у розмірі приблизно 23,3 мільярда доларів [3].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, через війну площа земель під посіви 2022 року зменшилася на 3,5 млн га в зоні активних бойових дій. Військова агресія унеможливила функціонування морських портів України, через які здійснювалося близько 90% експорту сільськогосподарської продукції, сьогодні залізничним транспортом транспортують до 20 тис. тон зерна на день, раніше ж через морські порти проходило близько 150 тис. тон [4].

Погоджуємось з думкою авторів Бойко В.О., Бойко Л.О. [1;2], що "аграрний сектор України є прямою жертвою війни розв'язаною РФ, оскільки бойові дії часто відбуваються на полях великих українських підприємств та фермерів. Крім того є дуже велика проблема забруднення родючих земель босприпасами що не розірвалися, мінами та розлитими нафтопродуктами. За останніми висновками міжнародних експертів, близько 13% території України заміновано росіянами і це є найбільшою проблемою".

Тому, сучасна діяльність підприємств аграрного сектора економіки повинна використовувати дієві фінансові інструменти в процесі агропромислового виробництва та нову державну політику стимулювання розвитку аграрної галузі економіки в цей складний для країни час.

Сімейне фермерство в Україні може зробити істотний внесок у подолання взаємопов'язаних криз, спричинених війною, не лише в сільському господарстві, а й в економічній, соціальній, екологічній та гуманітарній галузях. Для цього відповідно до Глобального плану дій ООН в межах Десятиліття сімейних фермерських господарств (2019—2028) було створено громадську платформу підтримки сімейного фермерства в Україні [5].

Державне регулювання механізмів розвитку аграрного сектора економіки характеризується впливом фінансової політики держави як основи економічного зростання суспільства на їх структуру, важелі та інструменти, використовуючи які, держава визначає обсяг і структуру фінансових ресурсів, якими користуються аграрні підприємства, здійснюючи сільськогосподарську діяльність [1].

Українці заслуговують на нову державну політику агропродовольчої відбудови. Вона підтримує традиційну культуру харчування, засновану на здоров'ї нації, в якій екологічна відповідальність та економічна справедливість мають пріоритет над сучасними системами промислового аграрного виробництва агрохолдингового типу. [1,2].

Стагнація агрохолдингів розпочалася задовго до війни. Війна лише прискорила цей процес. Напередодні воєнної агресії аграрні холдинги в Україні контролювали менш як 15%, що складає близько 6,5 мільйонів га сільськогосподарських земель та мали посередні показники результативності. Про це свідчать фінансові звітності компаній, які використовують для оцінки їхньої прибутковості та перебувають під контролем регуляторів. Не сприяло розвитку агрохолдингів в Україні і те, що програми, які вже реалізують в Україні ФАО та інші донори, передбачають максимальний розмір земельного банку одержувачів на рівні 250-1000 га. Тому для малих агрохолдингів, які становлять більшість загальної кількості, немає перспективи отримати міжнародну донорську допомогу на відновлення. Отже, без фінансових вливань діяльність агрохолдингів, яка і до війни була слабкою, поступово згасатиме [3].

Також, сімейне фермерство в Україні може зробити істотний внесок у подолання взаємопов'язаних криз, спричинених війною, не лише в сільському господарстві, а й в економічній, соціальній, екологічній та гуманітарній галузях. Для цього відповідно до Глобального плану дій ООН в межах Десятиліття сімейних фермерських господарств (2019—2028) було створено громадську платформу підтримки сімейного фермерства в Україні [5].

В умовах воєнного стану зростає роль держави щодо необхідності створення агропродовольчої системи з врахуванням викликів та спрямування векторів фінансової політики на фінансову підтримку галузі через вдосконалення існуючих фінансових інструментів, надання їм вагомості щодо впливу на результати діяльності підприємств пріоритетної галузі, що сприяє національній і світовій продовольчій безпеці.

Війна ламає і людські долі, і цілі країни. Рецепт відновлення кожної країни різний і залежить від її економічних, геополітичних і навіть культурних особливостей навіть у довоєнний час [1; 6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовенко Л. О. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/32376.pdf> (дата звернення 10.04.2023).
2. Бойко В. О., Бойко Л. О. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1552/1493>. (дата звернення 10.04.2023).
3. Олег ГРОМОВ Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silске-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/> (дата звернення 10.04.2023).
4. Як працює аграрний бізнес в умовах війни URL: <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-ahramnij-biznes-vumovakh-vijni.html> . (дата звернення 10.04.2023).
5. Селяни та фермери: до сучасних викликів готові. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/selyani-ta-fermeri-do-suchasnih-viklikiv-gotovi/> (дата звернення 10.04.2023).
6. П'ять історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (дата звернення 10.04.2023)

УДК 33

Віра САВЧЕНКО

к.е.н., професор

Леся КОНОНЕНКО

к.е.н., доцент,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ З МЕТОЮ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ

Для аграрних підприємств Херсонського регіону на тлі руйнівних наслідків російської агресії є необхідним оптимізувати отримання інформації для забезпечення прийняття управлінських рішень. Інформування потребують менеджмент та власники з питань

фінансових, кредитних можливостей, стосовно потенційних інвесторів, технологічних інновацій тощо.

Підприємства аграрного сектору регіону (як і України в цілому, так і більшості країн ЄС) представлені різними за розмірами та організаційно-правовими формами суб'єктами господарювання. Проте, чисельність малих підприємств є значною, та саме менеджмент і власники таких підприємств, зокрема фермерських, потребують інформаційного забезпечення з боку консалтингу та дорадчих служб [3].

На сьогодні існує нагальна потреба у дорадчих послугах для малих підприємств аграрного сектора економіки. Натепер, на тлі військових дій, у Херсонському регіоні з метою відновлення посилилась необхідність у дорадчих послугах для малих підприємств. Проте, більшість з менеджерів малих агропідприємств не мають інформації щодо можливості, процедури звернення за дорадчими послугами та покриття витрат на консалтинг за рахунок бюджету. Найпростішими способами поширення інформації, які може використовувати дорадча служба, є використання масових методів [1]. Як правило, до масових методів поширення інформації відносять: публікації у періодичній і фаховій пресі; інформування у соціальних мережах тощо.

Ефективність державного регулювання на регіональному рівні, насамперед, залежить від врахування всіх можливостей регіону [4]. Це обумовлює доцільність відродження та розвитку діяльності регіональних дорадчих служб Херсонського регіону, подальшого розвитку напрямів їх співпраці із суб'єктами підприємницької діяльності аграрного сектора. При цьому доцільним напрямом діяльності є оновлення та розвиток сільськогосподарської кооперації у сфері організаційно-технологічного супроводження, збереження та переробки сільськогосподарської сировини.

У Херсонському регіоні (як і в Україні в цілому) спостерігається загальна тенденція щодо децентралізації влади. Це обумовлює передачу більшості повноважень місцевим державним структурам. Партнерські відносини між місцевими громадами та бізнес-структурами дозволяють значно розширити компетенцію місцевих органів влади. На даному етапі є необхідним об'єднати дії виконавчої влади та дорадчих служб.

Надання дорадчих послуг повинно сприяти розвитку підприємств аграрного сектора економіки і покращенню соціально-економічних умов життя на селі [2]. Реалізація завдань залучення сільськогосподарського дорадництва для малих підприємств можлива шляхом формування системи інформаційно-консультаційної і навчальної підтримки господарюючих суб'єктів аграрного сектора

економіки, сільського населення, поширення знань, надання технічної допомоги тощо. Враховуючий той факт, що малі аграрні підприємства досить часто не мають фінансової можливості сплачувати послуги дорадчої служби, є доцільним забезпечити підтримку за рахунок бюджетних коштів.

У сучасних умовах, крім традиційної діяльності дорадчих служб Херсонського регіону, є необхідним інформувати населення щодо загроз життю і здоров'ю внаслідок забруднення місцевості вибухонебезпечними предметами. Також є доцільним, залучати представників дорадчих служб до проведення заходів навчання сільського населення щодо поведінки при знаходженні вибухонебезпечних предметів та надання первинної медичної допомоги.

Професійне консультування повинно бути доступним для всіх. У тому випадку, коли реалізація завдань неможлива очно (територіальна віддаленість, наслідки військової агресії), сучасні цифрові технології дозволяють зробити це дистанційно.

У розвинених країнах для процедури консультування малих підприємств аграрного сектора економіки виділяють значні фінансові ресурси. Пов'язано те з тим, що без забезпечення процесу передачі технологій і останніх наукових досягнень не можливо створити ефективно працюючу аграрну галузь.

Працівники дорадчої служби мають бути провідниками важливої інформації, що необхідна для диверсифікації виробництва; відкриття нових напрямів бізнесу; отримання нових знань тощо. Це особливо важливо для сільськогосподарської діяльності з огляду на її ризиковість.

Сьогодні суспільство існує у реаліях Четвертої промислової революції ("Індустрія 4.0") та входить у новий цикл - Суспільство 5.0, що втілюють у життя поєднання елементів кібернетичного і фізичного просторів (зв'язок і координація між цифровими та фізичними ресурсами).

Цифровізація істотно впливає на агробізнес. Життєздатність малих підприємств аграрного сектора України значною мірою обумовлено його спроможністю динамічно і перманентно оволодівати інноваційними цифровими технологіями, пристосовуватися до ринкової кон'юнктури, активно реагувати на зміни зовнішнього середовища, тощо.

З метою сприяння відродження аграрної економіки, розвитку потенціалу (зокрема, малих підприємств) Херсонського регіону є необхідним розробити концепцію та організаційне і методичне забезпечення функціонування віртуального бізнес-інкубатора на базі вищих навчальних закладів регіону у співпраці із дорадчими

службами. Також є доцільним поєднання класичного та електронного (віртуального) консультування на цифровій платформі. Перспективним у сучасних умовах є пропагування та методичне і організаційне забезпечення дорадчими службами впровадження засад циркулярної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкровний М.Ф. Формування і розвиток регіональних інформаційно-консультаційних (дорадчих) служб : дис. ... докт. економ. наук: 08.00.04. Київ, 2017. 351 с.
2. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України № 1807-IV від 17 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> (дата звернення: 07.04.2023).
3. Савченко, В., & Кононенко, Л. (2022). Оптимізація функціонування малих сільськогосподарських підприємств у контексті співпраці з регіональними дорадчими службами. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (14), 43-51. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.14.6>
4. Трусова Н.В., Танклевська Н.С. Інноваційна парадигма економічної безпеки регіонів у конкурентному середовищі суб'єктів агробізнесу. *Економіка АПК*. 2019. № 11 С. 58-69 URL: [https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Tanklevska/publication/338805969_Innovative_paradigm_\(дата_zverнення: 07.04.2023\).](https://www.researchgate.net/profile/Nataliya-Tanklevska/publication/338805969_Innovative_paradigm_(дата_zverнення: 07.04.2023).)

УДК:519.862.6

Ірина ДЕБЕЛА

к.с.-г.н., доцент,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ З ЕНДОГЕННИМИ ПЕРЕМИКАЧАМИ СТАНІВ

Проблеми управління аграрним сектором економіки принципово відрізняються від проблем автоматизованого управління технічними системами. Ця відмінність полягає в тому, що в технічних системах цілі управління є екзогенними - зовнішніми по відношенню до об'єкта управління, що означає пасивність об'єкта управління, відсутність в ньому внутрішніх цілей і як наслідок, можливість визначення оптимального алгоритму управління. Мета

функціонування системи високого рівня та ендегенні цілі локальних організаційних систем – аграрних підприємств у загальному випадку не співпадають. У цьому випадку проблема ефективного управління трансформується в проблему прийняття узгоджених рішень як компромісу між ендегенними та екзогенними цілями системи [1]. Функціонування аграрних підприємств в несприятливих природно-кліматичних умовах аналогічно функціонуванню складних емерджентних [2] систем в умовах криз та невизначеності. Відповідно, математична модель задачі стратегічного управління аграрним сектором економіки, може розглядатися як оптимізаційна система з умовно прогнозованою динамікою, в якій необхідно враховувати структурну та параметричну невизначеність, обумовлену несприятливими природно-кліматичними факторами та не лінійністю динамічних процесів розвитку. Математична модель оптимального управління може бути представлена як формалізація стійких станів системи, що забезпечує прогнозовану динаміку, компенсує невизначеність системи дослідження. Характерною особливістю задач управління є наявність якісних, описових ознак. Додати в математичну модель якісну ознаку можна лише надавши їй певне числове значення, перетворивши якісну ознаку в кількісну "фіктивну" змінну. Відповідно, структура моделі доповнюється предикатом якісних оцінок $P: X \rightarrow (\alpha_i; \alpha_j)$, що виконує функцію ендегенного перемикача параметрів моделі. Елементарним прикладом є лінійна регресійна модель з 2-ма ендегенними перемикачами станів:

$$\hat{y}(x, \alpha_i, \alpha_j), \quad (1)$$

Для дослідження моделей типу (1), параметри яких містять індикативні змінні, застосовують марковські моделі з ендегенними перемикачами, в яких імовірності переходу між станами системи S (є множиною можливих n -реалізацій випадкового процесу $S = \{S_t\}, (t = 0 \div n)$) в дискретному часі вважаються постійними величинами, тобто, на момент дослідження t відома матриця по крокового переходу $A = (a_{ij})$ [3].

Марковську модель з ендегенними перемикачами станів системи S можна записати наступним функціоналом:

$$G = F(S; P; \Theta; A; B) \quad (2)$$

де: $S = \{S_1, S_2, \dots, S_i \dots S_t\}$ – стани системи з відповідним набором параметрів;

$P = (p_1, p_2 \dots p_j \dots p_n)$ – вектор значень фіктивних змінних;

$\Theta = (\Theta_1, \Theta_2, \dots, \Theta_i \dots \Theta_r)$ – вектор апріорних імовірностей для станів S_i ;

$A = (a_{ij})$ - матриця перехідних імовірностей;

$B = p(S_i/p_j)$ – апостеріорна імовірність.

Математична модель (1) будується на принципі незалежності змінних. Але, виконання цієї умови не можливе для більшості задач управління та є причиною зміни структури моделі. Широке застосування в економіко-математичних дослідженнях отримала система взаємопов'язаних структурних рівнянь (3), що містить $[m \times (n+m-1)]$ параметрів: m – ендогенних змінних Y , та n – екзогенних X , визначених змінних що впливають на Y , але не залежать від них.

$$(y_i) = a_i + \sum_{j=1}^{m-1} (y_j) \times (\beta_{ij}) + \sum_{j=1}^m (\alpha_{ij}) \times (x_j) + \sum_{j=1}^n \epsilon_j; i = 1 + n \quad (3)$$

Структурна форма моделі (3) передбачає поділ вектора параметрів на складові – екзогенні та ендогенні змінні $\bar{C} = \begin{pmatrix} y_j \\ x_j \end{pmatrix}$. Один масив економічних змінних для однієї задачі може бути класифікований як екзогенний, для іншої задачі як ендогенний. В якості екзогенних, зазвичай, обирають умовно керовані змінні – зовнішні, до об'єкту моделювання, параметри.

Для більшості економічних задач розділення параметрів на два незалежних вектори змінних є не можливим, ми можемо фіксувати лише результат одночасної дії всієї сукупності факторів, а вплив випадкових ознак визначається вектором $\sum_{j=1}^n \epsilon_j$. Отже, вибір структурної форми моделі обмежений можливістю класифікації вектора параметрів [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Debela I. M. Research of optimization management models in conditions of uncertainty and risks. development in the conditions of transformational changes. Lviv -Toruń : Liha-Pres. 2021. P. 115-127.
2. Геселева Н. В., Заріцька Н. М. Емерджентні властивості системи. Бізнесінформ. № 7. 2013. С.93-97.
3. Дебела І. М. Байесовський метод оцінки альтернативних рішень. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2021. №8. С. 76-81.
4. L. Sakovich, G. Krykhovetskyi, Y. Nebesna. Теоретико-множинні моделі об'єктів зі змінною структурою. Системи управління, навігації та зв'язку. Збірник наукових праць. 2018. Т. 5, №51 С. 136-139.
5. Дебела І. М. Класифікація станів системи за вектором параметрів. ТНВ. Серія: Економіка. 2022. №11. С.114-119.

Володимир ШУМАКОВ

здобувач вищої освіти ступеня

доктора філософії третього (освітньо-наукового) рівня

Науковий керівник:

Наталія ТАНКЛЕВСЬКА

д.е.н., професор,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ І ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНУ

З перших місяців російської агресії 21 квітня 2022 року Президент України В.Зеленський підписав про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни, відновлення повоєнної України. Це дуже важливий крок для відновлення.

Для відновлення повоєнної економіки Україні необхідно:

- подолати демографічний шок. Більше, ніж 7 мільйонів українців вже покинули Україну. Очікується подальша міграція і у повоєнні часи.
- створення привабливого інвестиційного клімату для іноземного капіталу, шляхом стимулювання інвестора інвестувати в Україну.
- фінансова допомога від Заходу. Україна потребує від 450 млрд. дол. США для відновлення економіки.
- швидка інтеграція економіки України в ЄС та вступ України до ЄС.
- судова реформа.

Україна повинна бути готова до режиму тривалого протистояння. Для цього їй потрібні ресурси — військові, людські, економічні. Щоб наростити ВВП країни хоча б у два рази потрібна зміна структури національної економіки. Під цією зміною в першу чергу розуміється поява в країні сучасної переробної промисловості і зростання її частки в структурі ВВП. Тепер це вже питання не лише доходів і добробуту людей, а й геополітичного виживання.

Якщо не змінити економічну структуру України, то буде повторення тієї ж самої провальної економіки попередніх десятиріч років, коли українська економіка формувалась під впливом олігархату. У цій політиці не було стимулювання сучасного індустріального виробництва, який насправді присутній у всіх розвинених країнах, який полягає у підтримці виробничого підприємництва.

У розвинутих країнах важливу роль відіграє суспільна роль підприємця, який буде сучасні виробничі об'єкти, і на його підтримку створена система інструментів, що підтримують інвестиції у виробництво, просувають технологічний експорт і впровадження цифрових технологій у виробництво.

В Україні такої системи інструментів створено не було. Тому в умовах відкритої економіки наш промисловий сектор не мав інструментів для розвитку і конкуренції.

Наслідком цієї політики став перехід до аграрної моделі розвитку, втрата технологічності, зuboжіння населення.

Український обсяг ВВП дуже низький — 202 млрд дол. Станом на 2021 рік. Для порівняння, у Польщі ВВП - 674 млрд дол. Доходи людей на душу населення є нижчими, ніж у Європі, зокрема в 3-4 рази нижчими, ніж в сусідніх країнах.

Зараз, під час війни, коли економіка України майже знищена, ця асиметрія компенсується лише допомогою Заходу.

Економічна стратегія і план вже сформовані урядом України, ключовою на нинішньому етапі є політика стимулювання структурних змін для побудови технологічної економіки, зокрема, будівництва сучасної, цифрової переробної промисловості.

В результаті цієї політики мають з'явитись нові підприємства, які будуть переробляти місцеву сировину і випускати готову продукцію з високою доданою цінністю. Ці підприємства створять робочі місця, сформує попит на нові спеціальності. Важливо, що підприємства будуть утримувати людей, а також сприяти поверненню українців, які покинули свої регіони.

Для відновлення України, звичайно, необхідно залучення іноземних інвестицій. Без залучення іноземного капіталу, успішне відновлення України неможливо. Для успішного залучення відновлення економіки та залучення інвестицій необхідно наступне:

- провести успішні реформи, зокрема судової реформи. До речі, ЄС вже заявив, не буде реформ, не буде економічної допомоги;
- гнучкі податки, пільги;
- стимулювання дешевими кредитами;
- суттєвою перешкодою для іноземних інвестицій є незахищеність інвестора, попри існування державних агенцій та установ з захисту інвестора;
- судова реформа;
- створення сприятливого інвестиційного клімату, створення індустріальних парків, аграрних парків.

ЛІТЕРАТУРА

1. What future for the economic reconstruction of Ukraine?
<https://wiiw.ac.at/what-future-for-the-economic-reconstruction-of-ukraine-n-590.html>
2. Ukraine Begins Plans for Post-War Reconstruction
<https://www.voanews.com/a/ukraine-begins-plans-for-post-war-reconstruction/6963528.html>
3. Як не повторити помилок минулого і збудувати технологічну, конкурентоздатну економіку
<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/17/687120/>
4. Відбудова України після війни: хто, як і за чий гроші.
<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/19/687200/>
5. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування
https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mykhalchenko_klanovo.pdf
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року
<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
7. Що заважає активному інвестуванню в український агросектор?
<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/12/681316/>

УДК 631.2.546.622

Роман ЧЕПОК

*к.пед.н., доцент кафедри професійної освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕНЕРГОЄМНОСТІ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА ТЕРЕНАХ ХЕРСОНЩИНИ

Анотація. В статті розглянуті особливості використання енергетичного аналізу для порівняння сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції рослинництва за рахунок енергетичних еквівалентів економічної ефективності.

Ключові слова: енергетичні еквіваленти, не поновлена енергія, родючість ґрунту, енергоємність, агробіоценоз, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Сільське господарство Херсонської області у виробництві своєї продукції з кожним роком все більше використовує енергетичні та сировинні ресурси ціна на які зростає

доволі швидко. Нинішній рівень сільськогосподарського виробництва значно збільшується, а значить збільшуються і енерговитрати на техніку, добрива, пестициди, меліорацію. Частка енерговитрат на виробництво продовольчої продукції в загальному енергобалансі у багатьох сучасних країнах Європи досягає 10%. А тому раціональне використання земної та сонячної енергії розглядається як найважливіша умова для збільшення виробництва продукції землеробства.

Аналіз останніх досліджень. Енергетичну оцінку (енергетичний аналіз) вже застосовують у сільському господарстві багатьох розвинених країн світу і це дозволяє визначити ступінь використання всіх факторів, які впливають на родючість ґрунту та формування врожаю: добрив, пестицидів, поливної води, палива, різних типів тракторів, автомобілів, причіпного знаряддя, ґрунто-кліматичних умов, природних ресурсів, сонячної радіації та інших. Енергетичний аналіз дозволяє розробити й оцінити ефективність технологій у землеробстві й рослинництві. [2, 3,4,5]

Виклад основного матеріалу. Основне завдання енергетичного аналізу – це пошук і планування методів сільськогосподарського виробництва, які забезпечують раціональне застосування не поновлюваної і поновлюваної (природної) енергії, охорону навколишнього середовища. Іншими словами, енергетичний аналіз виконується для оцінки ефективності використання не тільки добрив, пестицидів, поливної води, але й природних ресурсів – ґрунту, клімату, сонячної радіації, тобто основних факторів родючості. Технології вирощування сільськогосподарських культур, особливо Херсонського регіону, повинні носити суворо економічний характер, за яких ґрунт обов'язково збагачувався б гумусом, зменшувались би витрати енергії на одиницю маси виробленої продукції. В енергетичному аналізі розрахунки проводять у єдиних міжнародних одиницях – кілокалоріях або джоулях [1].

Нині при виробництві сільськогосподарської продукції центр уваги переноситься з кількісних показників на якісні, а ефективність – із проміжних результатів на кінцеві. Добиватись високої економічної ефективності виробничих процесів можна користуючись енергетичним аналізом. Усі види трудових і виробничих затрат у сільському господарстві можуть бути досить точно визначені в енергетичних одиницях (еквівалентах). Енергетичні еквіваленти – це кількість не поновлюваної енергії, яка витрачається на одержання 1 кг (1л) маси продукції і визначається в кілограмах або джоулях. Наприклад, енергетичний еквівалентний 1 кг маси культиватора (КПС-4,0) оцінюється 12,13 ккал, автомобіля вантажного – 3,42, трактора – 5,80 ккал. В процесі визначення цього еквівалента, наприклад, в 1 кг маси

трактора затрачається енергія на добування залізної руди, кам'яного вугілля, виготовлення самої енергетичної машини. Це так звана матеріалізована енергія. Протягом експлуатаційного періоду враховується також амортизація, ремонт, витрачені запасні деталі. Енергетичні еквіваленти вже визначені на техніку, електроенергію, паливо, добрива, пестициди, транспортування, переробку й зберігання сільськогосподарських продуктів, на затрати робочої сили. [2]

Уведення енергетичних еквівалентів до аналізу дає змогу всі види праці й матеріально-технічні засоби (техніку - у кілограмах маси, живу працю - у людино-годинах, витрати палива - у літрах, кілограмах, використання електроенергії - у кіловат-годинах, заробітну плату - у гривнях) привести до єдиного показника (ккал чи Дж) і за допомогою його визначити активну частину (долю) кожного елемента, фактор родючості у технологічному процесі, його вклад у формування врожаю. За допомогою цього єдиного міжнародного показника можна за енергоємністю технологічного процесу порівняти технології у землеробстві, рослинництві й тваринництві, які розроблені в різних регіонах чи навіть країнах.

Енергетичні еквіваленти, які рекомендовані для умов України, саме південної її частини, уточнені і відповідають економічним умовам нашої держави. [2]

Енергетичний аналіз технологій вирощування сільськогосподарських культур закінчується встановленням співвідношення енергетичної кількості не поновлюваної енергії, яка міститься у вирощеній продукції, до кількості не поновлюваної енергії, витраченої на формування врожаю, що прийнято називати коефіцієнтом енергетичної ефективності:

$$K_{ef.} = A_{np.} / \sum A_{вум.}; \quad (1)$$

де: $A_{np.}$, $\sum A_{вум.}$ – відповідно не поновлена енергія, що міститься у продукції та енергії, що витрачена на формування продукції (врожаю), ккал;

$K_{ef.}$ – коефіцієнт енергетичної ефективності.

Для більшості культур указаний коефіцієнт знаходиться в межах 1,42...3,65 [6,7]. Якщо вказаний коефіцієнт великий, то це свідчить, що технологія наближається до ресурсо- і енергозберігаючих. Показник залежить від ґрунто - кліматичних умов, ступеня техногенної завантаженості, структури посівних площ і наявності науково-обґрунтованих сівозмін. У господарствах, де застосовані науково-обґрунтовані системи землеробства, рентабельність технологій завжди висока і вони дозволяють у ході виробництва багато економити ресурсів та енергії.

Якщо в господарствах відсутня наукова технологія рільництва й структура посівів та необґрунтована МТА за складом – говорити про економію ресурсів, енергії немає підстав.

Під енергоємністю технічних засобів розуміється витрачання всіх видів енергії на виготовлення їх та обслуговування в період експлуатації.

Для визначення енергоємності технічних засобів їх масу (кг) множать на енергетичні еквіваленти (ккал), тобто на кількість енергії, яка витрачена на виробництво 1 кг маси техніки (конкретної енергетичної машини):

$$A_m = m_m \times K_{ек}, \quad (2)$$

де: A_m – енергомiсткiсть машини (одиницi технiки), ккал (Дж);

m_m – маса машини, кг;

$K_{ек}$ – енергетичний еквівалент, ккал/кг (Дж/кг).

Виходячи з цього, визначаємо, що на виробництво, наприклад автомобіля JAC N82 витрачено: $3250 \text{ кг} \times 3,42 \text{ ккал} = 11099,7 \text{ ккал}$ енергії. До вказаної суми витраченої енергії на виготовлення та експлуатацію автомобіля входять усі витрати енергії, які прямо чи не прямо пов'язані з його виготовленням та обслуговуванням у період експлуатації.

Для зручності підрахунків використовують енергоємність техніки за одну годину роботи [1]. Наприклад, енергоємність тракторів за одну годину роботи становить T-150 -40480,8, ZETOR PROXIMA - 18339,7 ккал/год.

Загальна енергоємність за годину роботи агрегату ($A_{мта}$) визначається, яка сума годинних енергоємностей складових машин, що входять до агрегату, тобто:

$$A_{мта} = A_m + A_{стм} + A_{зч}, \quad (3)$$

де: A_m , $A_{стм}$, $A_{зч}$ - одиниці енергоємності відповідного трактора, сільгоспмашини, зчiпки ккал(Дж)/год.

Питома енергоємність агрегату за одиницею обробленої площі розраховується (ккал/га):

$$A_{га} = A_{мта} / W_{год}, \quad (4)$$

де - $W_{год}$ - продуктивність агрегату за годину, га/год.

При енергетичному аналізі технологічних процесів важливо знати суму всіх видів енерговитрат, тобто сукупну енергію.

Сукупна енергія (Дж/га), що витрачається на виконання технологічної операції визначається:

$$E_c = K_n * \partial_n + K_m * q_m + (K_m * M_m + \sum K_{cm} M_{cm} + K_{3z} M_{3z} + \sum K_p N_p) / W_{23} \quad (5)$$

де: E_c - затрати сукупної не поновлюваної енергії агрегату при виконанні технологічної операції у Дж/га чи МДж/га;

K_n, K_m – енергетичні еквіваленти витраченого палива і технологічних матеріалів, МДж/кг;

K_m, K_{cm}, K_{3z} – енергетичні еквіваленти години роботи трактора, сільгоспмашини, зчіпки, МДж/(кг×год);

K_p - енергетичний еквівалент години праці персоналу, МДж/год;

∂_n, q_m - погектарна витрата палива і технологічних матеріалів, кг/га;

M_m, M_{cm}, M_{3z} - маса трактора, машин, зчіпки, кг;

N_p - кількість працюючих відповідної категорії, люд;

W_{23} - продуктивність агрегату за годину змінного часу, га/год.

Таким чином визначаються витрати енергії по всім технологічним операціям.

Витрати всієї сукупної енергії на сприймання продукції заданої культури визначаються сумою енерговитрат по всім технологічним операціям:

$$\sum E_{cga} = E_{cga1} + E_{cga2} + \dots + E_{cgan}, \quad (6)$$

де: $\sum E_{cga}$ - сумарні витрати сукупної енергії на одиницю площі, МДж/га;

$E_{cga1}, E_{cga2}, \dots, E_{cgan}$ - витрати сукупної енергії на одиницю площі за технологічними операціями від 1 до n, МДж/га.

Витрати енергії на одиницю продукції, при врожайності U ц/га, визначаються:

$$E_{цпр} = \sum E_{cga} / U; \quad (7)$$

За даними досліджень Українського НДІ (ІНДІ кукурудзи) енергоємність основних культур та енергетичні коефіцієнти ефективності їх наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Енергоємність культур та їх енергетична ефективність
в умовах України**

Культура	Урожайність з 1 га, кг	Енергоємність урожаю, ккал	Витрачено енергії, ккал	Коефіцієнт енергетичної ефективності
Пшениця озима на зрошуванні	5820	22872660	10380343	2,21
Ячмінь яровий	3620	14246225	4701724	3,03
Кукурудза на зерно	3860	13737000	9295086	1,48
Кукурудза на силос	25000	24465000	8912495	2,75
Просо (зерно)	3520	14242976	5353326	2,66
+ солома	4500	12744000	5353326	5,04
Гречка (зерно) + солома	1740 3500	6908496 9726500	4552744 4552744	2,14 3,65
Буряк цукровий + гичка	35000 20000	21367500 8000000	12704746 12704746	1,68 2,31
Картопля	18000	157266600	10689111	1,47

Вони характерні для інтенсивних технологій під час вирощування сільсько-господарських культур на основі традиційної системи землеробства [2].

Передовий науковий і виробничий досвід показує, що енерговитрати зменшуються при технологіях вирощування культур на основі ґрунтозахисної системи землеробства. Впровадження в сільськогосподарське виробництво ґрунтозахисної системи землеробства забезпечує зменшення енерговитрат з одноразовим збільшенням урожайності культур і родючості ґрунту [6,7]. Має значення також використання енергетичних засобів (тракторів), які менше ущільнюють ґрунт.

Висновки. Основними напрямками зменшення енерговитрат є наступні:

Підвищення потенційної продуктивності виду, сорту та агробіоценозу в цілому, тобто здатності рослин найефективніше використовувати на створення урожаю не поновлювану й поновлювану енергію, віддаючи перевагу останній. Створення високоврожайних, стійких проти хвороб та шкідників нових сортів

обходиться державі дешевше порівняно з витратами на боротьбу хімічними засобами. Сорти з великою потенційною продуктивністю ефективно використовують енергію.

Поліпшення навколишнього середовища так, щоб воно відповідало потребам рослин.

Додержання технологічної дисципліни. Це досягається при затратах великої кількості не поновлюваної (видобувної) енергії. У даний час врожай культур у 2...3 рази менші від потенційно можливих. Причина цього: порушення технологічної дисципліни, малоефективне використання землі й виробничого потенціалу, не оптимізуються умови зростання рослин.

Отже, за своєю природою сільське господарство – складна багатofакторна система, де кінцеві результати залежать від організаційних умов використання ґрунто-кліматичних, техногенних факторів, біологічних засобів виробництва. За даними досліджень кількість факторів родючості перевищує 60, всі вони містять поновлювану й не поновлювану енергію. Неврахування в технологічних процесах хоч би одного з факторів родючості перетворює технологію в малоефективну, а ґрунт – в стан з погіршеними показниками якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машиновикористання в землеробстві/ за ред. В. Ю. Ільченка, Ю. П. Нагірного – К.: Урожай, 1996. -382 с.
2. Медведєвський О. К., Иващенко П. І. Енергетичний аналіз інтенсивних технологій в сільськогосподарському виробництві. –К.: Урожай, 1988. -208 с.
3. Бакалін Ю.І. Енергозбереження та енергетичний менеджмент. – Х.: ХІУ, 2002. –200 с.
4. Варламов Г. Б. Оцінка негативного впливу та концепція енерго-екологічного моніторингу паливоспалювальних енергооб'єктів /Энерготехнологии и ресурсосбережение. – Х, 2001. – No 4. – С. 53–57. 13.
5. Варламов Г. Б., Любчик Г. М. , Маляренко В. А. Теплоенергетичні установки та екологічні аспекти виробництва енергії. – К.: ІВЦ Вид-во "Політехніка", 2003. – 232 с
6. Справочник по почвозащиточному земледелию/ под ред.. И. Н. Безручко, Л. Я. Мальчиковской. –К.: Урожай, 1990. -278 с.
7. Шикун М. К. Почвозащитная система земледелия, справочная книга. – Харьков: Прапор. 1987. -197 с.

УДК 334.72:[338.43:636.5]

Наталія АВЕРЧЕВА*к.е.н., доцент, доцент кафедри
загальноекономічної підготовки,**Херсонський державний аграрно-економічний університет*

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

На сучасному етапі у післявоєнній відбудові деокупованих регіонів важливе місце займає вирішення продовольчої проблеми і відновлення виробництва основних продуктів харчування населення. Галузь птахівництва за весь період реформування економіки довела свою життєздатність і можливість швидкого відновлення виробництва на високотехнологічній основі. Птахівничі підприємства забезпечили виробництво якісної і доступної за ціною продукції на внутрішньому ринку і налагодили логістику експорту яєць і м'яса птиці.

Частка м'яса птиці у загальному виробництві в Україні у 2021 р. становила 26,3 %, в експорті – 91,6 %, у фонді споживання – 47,2 %. Із 53 кг м'яса, які споживав кожний українець, 25 кг було м'ясо птиці. Рівень споживання яєць в країні у 2021 р. відповідав раціональній нормі споживання і становив 272 штук на одну особу в рік. Експорт харчових яєць у 2018-2020 рр. сягав 190 тис. т [1]. Отже, галузь має важливе значення в забезпеченні населення незамінними продуктами харчування і її роль у післявоєнній відбудові країни незаперечна.

Щодо Херсонської області, то у 2021 р. в регіоні було вироблено 9,9 тис. т м'яса птиці або 0,5 % до загального виробництва в країні та 657,7 млн штук яєць, що становило 4,7 %. У 2019-2020 рр. обсяги виробництва яєць в області перевищували 800 млн штук і 5 % загальноєвропейського обсягу.

Великих підприємств м'ясного напрямку птахівництва в області не було, проте яєчний напрям галузі представляло найбільше в Європі підприємство потужністю до 5 млн голів ПАТ "Чорнобаївське", яке входило до агрохолдингу "Укрлендфармінг". Під час окупації підприємство втратило можливість продовжувати діяльність через відключення енергопостачання і порушення логістичних зв'язків, що привело до масової загибелі птиці і значних фінансових втрат. Щоб відновити діяльність такого потужного птахівничого комплексу необхідні значні інвестиційні ресурси, державна підтримка і допомога міжнародних проєктів [2].

В той час як інший напрям птахівництва, який розвивається на основі малих форм підприємницької діяльності, здатний швидко відновити діяльність, без надлишкових витрат і значних фінансових, трудових і матеріальних ресурсів. Розвиток інших видів м'ясного напрямку птахівництва, зокрема, качківництва, гусівництва, індиківництва, повинен стати прерогативою малого і середнього бізнесу при відбудові економіки області. Зокрема, набувають актуальності напрями органічного виробництва продукції, що може бути окремими сегментом ринку птахівництва і відкривати нові експортні можливості [3].

Взагалі, на регіональному рівні доцільно розробити програму розвитку тваринництва, яка забезпечить координацію зусиль малого і великого бізнесу у виконанні поставлених завдань, дозволить зосередити можливості влади, підприємницьких структур і громад над вирішенням стратегічних питань розвитку регіону, консолідувати наукові, матеріально-технічні, фінансові і трудові ресурси для реалізації амбітних планів відновлення галузі на інноваційній основі.

Для підвищення конкурентоспроможності птахівничих підприємств Херсонської області необхідно використати конкурентні переваги і внутрішній потенціал регіону, наявні ресурси і можливості для вирішення проблеми забезпечення населення продукцією птахівництва власного виробництва, зокрема:

- можливості економії енергетичних ресурсів при створенні оптимальних технологічних умов утримання птиці на основі природнокліматичних умов Південного регіону і глобального потепління;
- використання наявних потужностей для забою, переробки, зберігання м'яса на основі міжгосподарської кооперації, залучення державної підтримки та міжнародних проєктів;
- створення системи постачання і власного виробництва кормових ресурсів для птахівництва, чому сприятиме зерно-технічний напрям рослинництва області, наявність значних запасів зерна у господарствах і низька ціна на зерно на внутрішньому ринку;
- забезпечення галузі кваліфікованими фахівцями і працівниками, що дозволить частково вирішити соціальні проблеми села за рахунок залучення вільних трудових ресурсів і повернення переселенців.

Конкурентоспроможність господарств значною мірою забезпечує спеціалізація птахівництва, поглиблення її рівня з урахуванням обсягів виробництва для задоволення потреб області, регіону, країни. Це спонукає до перегляду питання спеціалізації птахівництва на рівні окремих районів і господарств, визначення базових з них, в яких буде сконцентровано основне виробництво

товарної продукції на промисловій основі. Критеріями визначення таких господарств є розташування, матеріально-технічна база, можливості технічного переоснащення виробництва, забезпеченість робочою силою і кваліфікованими кадрами, віддаленість ринків збуту і постачання ресурсів. На даному етапі поглиблення внутрішньогосподарської спеціалізації птахівництва в господарствах різних виробничих напрямків також має перспективне значення в розвитку птахівництва Херсонської області.

Для посилення конкурентоспроможності продукції птахівництва регіону необхідно здійснити комплекс наступних заходів:

- розробити програму перспективного розвитку галузі птахівництва в Херсонській області із врахуванням конкурентних переваг;
- відновити роботу великих спеціалізованих підприємств і комплексів промислового птахівництва;
- забезпечити розвиток малого і середнього бізнесу у виробництві різних видів м'яса птиці і яєць;
- поглибити інтеграційні процеси з переробними, торгівельними, сервісним організаціями, забезпечити взаємовигідні умови їх взаємодії;
- впроваджувати інноваційні технології і нові форми господарювання у птахівництві;
- на основі інтеграції науки і виробництва створити умови для стабілізації і нарощування обсягів виробництва в галузі;
- залучити у галузь інвестиційні і кредитні ресурси, засоби державної підтримки;
- забезпечити високу якість виробленої продукції, розширити асортимент з метою утримання конкурентних переваг на ринку;
- задіяти механізм кооперації, інноваційний маркетинг і менеджмент; створити сучасну інфраструктуру продовольчого ринку.

Реалізація стратегії конкурентоспроможності підприємств має враховувати динаміку ринкового попиту на національному і світовому ринках, створення конкурентного середовища в галузі; концентрацію виробництва в найбільш сприятливих природно-економічних зонах. Таким чином, розглянуті основні складові економічної ефективності і конкурентоспроможності продукції птахівництва взаємопов'язані і взаємообумовлені, успішне комплексне використання основних факторів забезпечить виробникам гідне місце на внутрішньому і зовнішньому ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сільське господарство України за 2021 р.: статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення 05.04.2023).
2. Птахофабрика "Чорнобаївська": як російська армія провокує мор птахів на Херсонщині. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ptahofabrika-chornobaivska-yak-rosijska-armiya-provokuie-mor-ptahiv-na-hersonshhini/> (дата звернення 02.04.2023).
3. Аверчева, Н.О. Забезпечення стійкого розвитку птахівництва на основі малих форм підприємництва. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2022. № 14. С. 16-25. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/303/282> (дата звернення 03.04.2023).

УДК 631.8

Олександр ЖУЙКОВ

д.с.-г.н., професор,

професор кафедри рослинництва та агроінженерії

Терентій ЖУЙКОВ

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

УКРАЇНА В СВІТОВОМУ "ОРГАНІЧНОМУ КЛУБІ" - "НОВЕНЬКИЙ" ЧИ ПОВНОПРАВНИЙ ГРАВЕЦЬ?

2021 рік вважається роком "розквіту" вітчизняного органічного руху в державі і почався він з тренінгу з розвитку потенціалу для представників Держпродспоживслужби з залученням міжнародних експертів Центрального інституту нагляду та випробувань в сільському господарстві (ÚKZÚZ) Чеської Республіки, в рамках якого протягом лютого-березня 2021 р. відбулися 3 семінари щодо державного нагляду в органічному секторі Чеської Республіки (організатори: швейцарсько-українська програма "Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України" (QFTP), ÚKZÚZ та Держпродспоживслужба).

Регулярно та продуктивно працювала органічна робоча група при Мінекономіки за участі ключових учасників органічного сектору, експертів програм міжнародної технічної допомоги. Вже прийнято усі підзаконні акти, що є ключовим кроком для повноцінного

впровадження Органічного Закону України, а саме: Кабінет Міністрів України 03.03.2021 р. затвердив Постанову "Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року", де офіційно встановлено цілі щодо досягнення показника площі земель з органічним статусом до не менш як 3% загальної площі сільськогосподарських угідь України, а також збільшення експорту органічної продукції до 1 млрд дол. США до 2030 року. 25.03.2021 р. Європейська Комісія ухвалила План дій з розвитку органічного виробництва, який спрямований на досягнення мети Європейського зеленого курсу та Стратегії ЄС "Від ферми до виделки" і Стратегії біорізноманіття щодо збільшення площ, зайнятих під органічне виробництво, до 25% до 2030 року, а також зростання споживання органічної продукції. Крім того, 23 вересня 2021 р. Європарламент, Рада та Єврокомісія підписали спільну декларацію про започаткування щорічного Дня органічного виробництва в ЄС (EU Organic Day), який відтепер щороку відзначатиметься у цей день.

Оновлено Органічну карту України, створену на основі даних оперативного моніторингу, які були зібрані Мінекономіки від органів іноземної сертифікації, які сертифікували органічне виробництво та обіг органічних продуктів в Україні, станом на 31.12.2020 р.

Для розвитку всього органічного сектору України вкрай важливі підтримка на обласному рівні, залученість та сприяння місцевої влади, тому, починаючи з квітня і до вересня 2021 р. проходили регіональні онлайн форуми "Органічна Україна 2021" у всіх 24-х областях України (організатори: обласні державні адміністрації, ГС "Органічна Україна" під патронатом Мінекономіки). За період 5-місячного марафону було реалізовано 120 годин робочого діалогу і понад 900 учасників приєдналися до онлайн заходів.

У травні 2021 р. Національне агентство з акредитації України (НААУ) повідомило про початок акредитації органів з сертифікації органічного виробництва, а в період з 15 до 19.11.2021 р. відбулося підвищення кваліфікації експертів НААУ у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України.

28.12.2021 р. було проведено засідання комісії Мінекономіки з підготовки та проведення кваліфікаційного іспиту для інспекторів з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. Мінекономіки повідомили про проведення кваліфікаційного іспиту для інспекторів з органічного виробництва 12.01.2022 р.

Найбільша у світі міжнародна торговельна виставка органічної продукції "БіоФак eSpecial 2021" знову об'єднала світову органічну спільноту, попри те, що відбулася в онлайн форматі (17-19.10.2021 р.).

Україну представили 19 компаній-експонентів в рамках Національного павільйону України (Organic Ukraine Business Hub, організатор: ГС "Органічна Україна" за підтримки програми USAID "Конкуреноспроможна економіка України") та органічного ягідного стенду (організатор: Асоціація "Ягідництво України" за підтримки Міжнародного торгового центру (ITC)). В офіційному відкритті Національного павільйону взяли участь Тарас Качка, заступник Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – Торговий представник України, та Роман Лешенко, Міністр аграрної політики і продовольства України.

Питання допоміжних продуктів в органічному виробництві обговорювали на початку 2021 р. на семінарі, який зібрав понад 70 учасників органічного сектору, серед яких були присутні виробники допоміжних засобів і оператори ринку (організатори: ТОВ "Органік стандарт", QFTP).

Міжнародний конгрес "Органічна Україна 2021" (15-17.04.2021) ур'яте зібрав органічну спільноту для обговорення ключових питань органічного ринку та розвитку міжнародного партнерства в Україні. Попри онлайн формат, у заході взяли участь майже 900 учасників із 7 країн. Головною метою заходу була подальша консолідація органічного ринку України та світу. На заході розглядали ефективні інструменти для окремих напрямків та обговорювали найактуальніші питання світового та українського органічного сектору. Матеріали заходу за посиланням.

У травні 2021 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння і співпрацю між першою леді України Оленою Зеленською, Міністерством освіти і науки, ЮНІСЕФ та Посольством Швейцарської Конфедерації задля просування здорового харчування в рамках реформування системи шкільного харчування в Україні. В рамках меморандуму особливе місце займає діяльність щодо просування споживання органічної продукції, а саме – запровадження органічного харчування в школах та дитячих садочках України, яку впроваджує Органічна ініціативи. Мінекономіки ініціювало та координує робочу групу з реформування системи харчування в закладах освіти.

Задля просування здорового і сталого харчування багато країн вже встановили обов'язкові критерії для закупівель сталих харчових продуктів, зокрема органічних, та успішно забезпечують органічними продуктами різні заклади громадського харчування. Успішний міжнародний досвід введення органічних продуктів у громадське харчування представлений у спеціальному циклі статей.

З червня до серпня 2021 р. в Україні тривала перша комунікаційна кампанія в онлайн форматі для просування органічних

сертифікованих продуктів, тезами якої стали: "Органічним сертифікованим продуктам нема чого приховувати" та "Не все органічне, що під нього маскується". Саме вони відображають настрої та запити споживачів. Кампанія впроваджувалась Органічною ініціативою, яка об'єднує ключових учасників органічного сектору.

Для розвитку всього органічного сектору України вкрай важливі підтримка на обласному рівні, залученість та сприяння місцевої влади, тому, починаючи з квітня і до вересня 2021 р. проходили регіональні онлайн форуми "Органічна Україна 2021" у всіх 24-х областях України (організатори: обласні державні адміністрації, ГС "Органічна Україна" під патронатом Мінекономіки). За період 5-місячного марафону було реалізовано 120 годин робочого діалогу і понад 900 учасників приєдналися до онлайн заходів.

У травні 2021 р. Національне агентство з акредитації України (НААУ) повідомило про початок акредитації органів з сертифікації органічного виробництва, а в період з 15 до 19.11.2021 р. відбулося підвищення кваліфікації експертів НААУ у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України.

28.12.2021 р. було проведено засідання комісії Мінекономіки з підготовки та проведення кваліфікаційного іспиту для інспекторів з органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. Мінекономіки повідомили про проведення кваліфікаційного іспиту для інспекторів з органічного виробництва 12.01.2022 р.

УДК 631:11:502

Світлана СКОК

к.с.-г.н., доцент, доцент кафедри екології та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

СИСТЕМА БІОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ЯК ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розвиток аграрного сектору економіки є важливим засобом забезпечення внутрішніх потреб та формування експертного потенціалу держави. Сприятливі природно-кліматичні умови та якісні земельні ресурси в Україні свідчать про ефективність сільськогосподарського виробництва та вирощування екологічно-безпечної сільськогосподарської продукції. Однак інтенсифікація

сільського господарства в умовах глобальних кліматичних змін призвела до деградації ґрунтів, порушення екологічної рівноваги в агроєкосистемах та недотримання вимог безпечного харчування людини. Проблема розвитку аграрного сектору Херсонської області посилилася внаслідок воєнних дій, руйнування сільськогосподарської інфраструктури, мінування полів, зниження обсягів сільськогосподарського виробництва зернових, зернобобових та технічних культур. Відповідно до досліджень Інституту аграрної економіки у 2022 році втрачено 30 % посівних площ і понад 70 % зрошуваних площ.

Внаслідок несприятливих агрометеорологічних умов Херсонської області, підвищення температури повітря, появи екстремальних погодних явищ відбулося посилення процесів агрохімічної деградації ґрунтів, збільшення рівня розораності Степової зони, зниження ефективності використання сільськогосподарських земель, продуктивності агроландшафтів та врожайності сільськогосподарських культур. Воєнно-техногенне навантаження на ґрунти Херсонської області посилює руйнування структури, порушення водного балансу ґрунту, функціонування ризосферної мікробіоти, синтезу мікроорганізмами біологічно активних сполук, засвоєння поживних речовин рослинами, розвиток вітрової та водної ерозії, дегуміфікацію ґрунтів. На кожний 1 га малородючого ґрунту припадає 2,5–3,0 т мікробної маси, високородючого — до 16 т [1]. Основна кількість мікробіоценозу міститься у верхньому шарі 5–15 см, який найбільше зазнав впливу, внаслідок воєнних дій.

При цьому важливістю набуває післявоєнне відновлення земельних ресурсів та структурна перебудова аграрного сектору Херсонської області, сталий розвиток сільськогосподарського виробництва на основі застосування біологічних технологій.

Перебудова економічної системи в аграрному виробництві вимагає оптимальний вибір між можливістю швидкого отримання прибутку і довготривалого ефекту в результаті раціонального використання природно-ресурсного потенціалу з урахуванням його реальної вартості. Структурні зміни землекористування повинні розглядатися у тривимірній системі сталого розвитку: економічної (економічні потреби використання земельних ресурсів і ґрунтів, характер використання землі, ринок продуктів, розміщення виробництва, рівень інтенсифікації, розвиток інфраструктури); соціальної (соціальні інституції землекористування і землеволодіння, комплекс розпоряджень та обов'язків людини по відношенню до земельних ресурсів, земельний устрій, право власності на землю, сервітути, соціальна інфраструктура); екологічної (природно-ресурсний потенціал, агроєкологічні особливості використання

ґрунтів, якість продукції, екологічний стан ґрунтів, екологічні обмеження). При цьому екологічна складова стійкості реалізується у вимогах природодоцільності ведення сільського господарства. Досягнути цього можливо за рахунок застосування в агросфері біологічних технологій та системи моніторингу земель, які здатні зменшити техногенне навантаження, покращити екологічний стан, підвищити родючість ґрунтів, відновити агроценози внаслідок бойових уражень.

Біологічні технології у сільському господарстві передбачають використання біологічних мікробних препаратів, стимуляторів росту рослин, впровадження науково обґрунтованої структури посівних площ і сівозмін, насадження стійких до несприятливих погодних умов сортів сільськогосподарських культур, застосування усіх видів органічних добрив (рисунок 1).

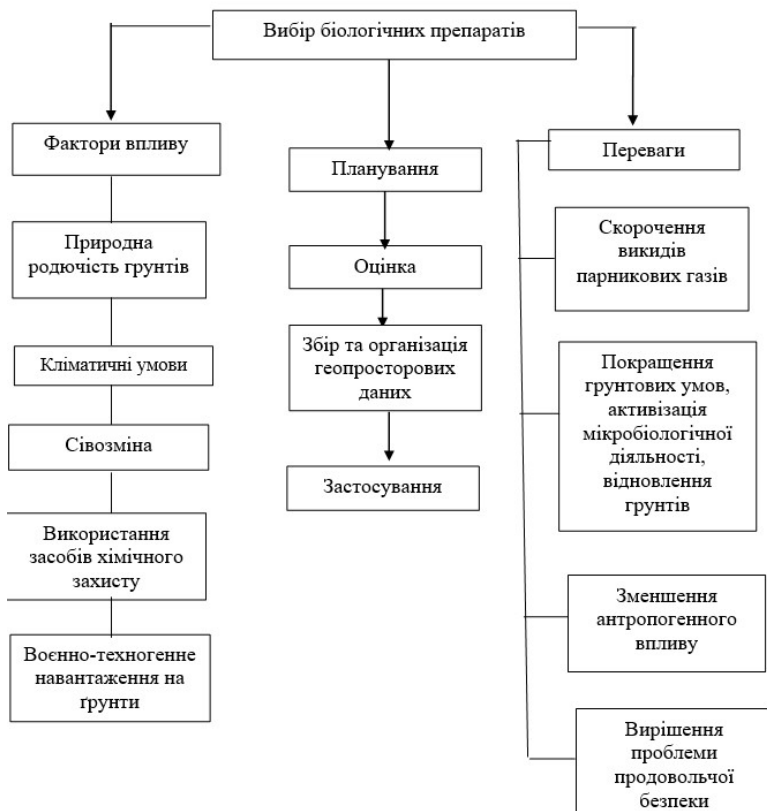

Рис. 1. Біологічні технології для відновлення ґрунтів

Сучасними біопрепаратами є бактоцид, планриз, триходермін, ековітал, лепідоцид, меланоріз, гуміфренд, які активізують мікробіологічну діяльність ґрунту, збільшують потенціал врожайності сільськогосподарських культур, зменшують токсичний, хімічний вплив на ґрунти, покращують якість рослинницької продукції, сприяють інтенсифікації сільського господарства, перетворюючи його на високопродуктивну, конкурентоспроможну та екологічно безпечну галузь [2].

Мікроорганізми, які використовуються для виробництва бактеріальних добрив сприяють постачанню рослинам елементів мінерального живлення та фізіологічно активних речовин (фітогормонів, вітамінів). Особливо взаємовигідна симбіотична дія бактеріальних препаратів спостерігається з бобовими рослинами, яка посилює біологічні процеси у ризосфері рослин та розвиток кореневої системи. Із загальної кількості утвореного біологічного азоту в кількості 100-200 кг/га, 60–75 % витрачається на формування врожаю, 25–40 % залишається в ґрунті з післяживними залишками рослин підвищуючи його родючість та рівень врожайності сільськогосподарських культур на 26 % [3].

З урахуванням негативного довготривалого техногенного та воєнного впливу на агроландшафти орієнтація аграрного виробництва на біологічні методи захисту рослин сприятиме відновленню структури ґрунтів, отриманню високого рівня врожайності сільськогосподарських культур, екологічно безпечної продукції рослинництва, рентабельності сільськогосподарського виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крутякова В.І. Біометод — основа сталого розвитку вітчизняного землеробства. *Вісник аграрної науки*. 2020. № 9 (810). С. 5-14.
2. Алмашова В. С., Скок С. В. Ефективність використання біологічних та рістрегулюючих препаратів для вирощування сільськогосподарських культур у зоні південного степу України. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Агрономія і біологія"*. 2022. Випуск 1 (47). С. 11–17.
3. Iqra Ghafoor et al. Effect of slow-release nitrogenous fertilizers on dry matter accumulation, grain nutritional quality, water productivity and wheat yield under an arid environment. *Scientific Reports*. (2022). Vol.12:14783. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-18867-5>

УДК 338:23

Тетяна СКІБІНА*к.е.н., доцент, доцент кафедри публічного управління та права,
Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ БІОМАСИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ БІОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Українська енергетика потребувала змін ще у часи до початку військової агресії Російської Федерації [1]. Адже, застарілі виробничі потужності, невідповідність сучасним екологічним стандартам та нормам енергоефективності, відсутність диверсифікації та залежність від викопного палива, при виробництві енергії, спричиняли в Україні перманентні кризові явища. Виходом із такого становища було визначено розвиток відновлювальної енергетики та курс до декарбонізації енергетичної галузі.

Відповідно до встановлених цілей щодо збільшення відсотку "зеленої енергетики", у період до військової агресії Російської Федерації, в Енергетичній стратегії України до 2035 року [2] та Національному плані дій з розвитку відновлюваної енергетики [3] визначалося збільшення відсотку відновлювальної енергетики до 12 % у 2025 році та до 25 % у 2035 році.

Варто зазначити, що станом на кінець 2021 року частка "зеленої" електроенергії в загальному енергобалансі України становила 6,9 % [3]. Більше 90% відновлювальної електроенергії було вироблено за допомогою генерації сонячних та вітрових електростанцій. Використання біомаси було дуже низьким, переважно за рахунок використання деревини. Внесок сучасної біомаси і рідкого біопалива до загального енергетичного балансу України залишався надзвичайно низьким. Так, недостатнє використання потенціалу біоенергетичних ресурсів, за даними Біоенергетичної асоціації України, становило 23 млн т н.е/рік, що дорівнює майже 26 млрд. куб. м газу, які недоотримала Україна [4].

Військові дії на території України завдали значних збитків кожному сектору національного господарства. Енергетична галузь зазнала значних руйнувань. Об'єкти відновлювальної енергетики, як і традиційної, також було зруйновано, логістичні ланцюги їх обслуговування – знищено. За даними Європейсько-українського енергетичного агентства, з початку повномасштабної війни 29 %

біогазових установок і 48 % потужностей з виробництва біомаси, від їх загальної кількості, знаходяться на окупованих територіях або в районах активних бойових дій [5].

Проектом Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року передбачено запровадити механізми підтримки та розвитку всього наявного потенціалу біоенергетики [3].

Біоенергетика в Україні представлена різними видами енергетичних біокультур, до яких можна віднести наступні: деревина та залишки деревообробки, сільськогосподарські відходи, енергетичні культури (спеціально вирощені для використання у сфері енергетики), побутові відходи.

Найбільша кількість біоенергетичних ресурсів (приблизно 40 % від теоретичного потенціалу) припадає саме на різні залишки сільськогосподарського виробництва: солому, стебла рослин, лушпиння та корзинки соняшника [6].

Сільськогосподарську біомасу умовно можна поділити на три групи:

1) первинну, яка є побічним продуктом рослинництва (солома, стебла соняшника, кукурудзи тощо);

2) вторинну, отриману при переробці основної сільськогосподарської продукції (жом, макуха тощо);

3) енергетичні культури (спеціально вирощені для використання у сфері енергетики).

Розглянемо структуру використання біомаси сільськогосподарського походження при виробництві "зеленої" енергії України, наведену на рисунку 1.

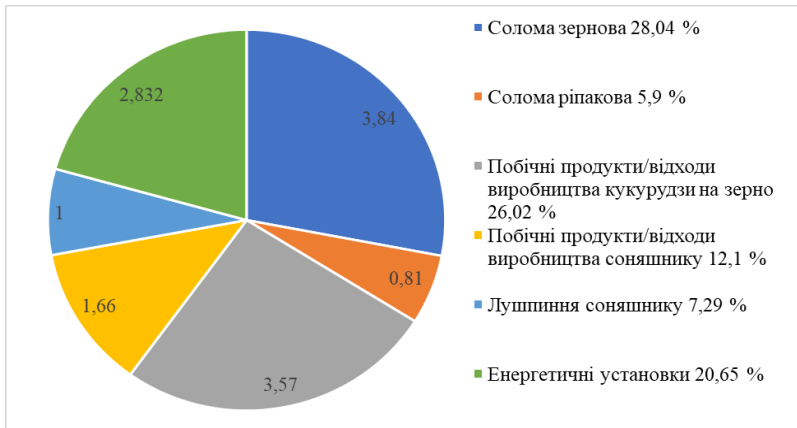

Рис. 1. Структура використання біомаси сільськогосподарського походження при виробництві "зеленої" енергії України на початок 2021 року, млн т н.е./рік, % [7].

У загальній структурі використання біомаси сільськогосподарського походження при виробництві "зеленої" енергії України на початок 2021 року переважає використання соломи зернових (28,04 %), відходи виробництва зернової кукурудзи (26,02 %) та енергетичні культури біомаси (20,65 %). Найменше при виробництві відновлювальної енергії із біомаси використовується солома ріпаку та побічна продукція виробництва соняшника, що на початок 2021 року становило лише 5,9 % та 7,29 % відповідно (рис. 1).

Не менш привабливим для розвитку сектору біоенергетики є вирощування енергетичних культур. На початок 2021 року використання енергетичних рослин у загальній структурі використання біомаси при виробництві "зеленої" енергії становило 2,832 млн т н.е./рік (20,65 %) (рис. 1).

До найпоширеніших видів енергокультур належать:

- швидкоростучі дерева (тополя, кущова верба);
- багаторічні трави (міскантус, шавнат);
- однорічні трави (сорго, тритикале).

Важливим напрямом щодо можливості збільшення потенціалу **енергетичних рослин** є використання незадіяних сільськогосподарських земель, які на даний час оцінюються майже у 2 млн га [7].

Для підтримки розвитку біоенергетики в Україні існує низка економічних стимулів, до яких можна віднести:

- "зелений" тариф, який передбачає надбавку для електростанцій, введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року. При використанні частки вітчизняних комплектуючих у 30 % і 50 %, надбавка до "зеленого" тарифу становить 5 % і 10 % відповідно [8];

- звільнення від сплати податку на додану вартість матеріалів та обладнання, що використовуються для виробництва електроенергії з біомаси [9, 10];

- звільнення від сплати митних платежів на імпорт матеріалів та обладнання, що використовуються для виробництва електроенергії з біомаси [9, 10].

Наразі діючий механізм підтримки використання біомаси сільськогосподарського походження при виробництві енергії є недосконалим, але створює певні позитивні тенденції для розвитку біоенергетики України. Зважаючи на значний потенціал біомаси сільськогосподарського походження в Україні, потрібні додаткові дослідження щодо створення дієвих організаційно-управлінських механізмів державної підтримки та економічних інструментаріїв стимулювання розвитку біоенергетики України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агресія проти України: резолюція Генеральної Асамблеї ООН /A/RES/ES-11/1. Електронний доступ: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln> (Дата звернення: 07.04.2023)
2. Кабінет Міністрів України. Енергетична стратегія України до 2035 року № 605-р., 18.08.2017. Електронний доступ: <http://surl.li/gkfkz> (Дата звернення: 07.04.2023).
3. ДАЕУ (2022) Інформаційний лист № 16-01/17/31-22 від 17.08.2022 щодо основних показників розвитку відновлюваної енергетики у 2015-2021 рр. 3 с.
4. Економічна правда (2020) Якою буде біоенергетика України у 2050 році. Електронний доступ: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/04/30/673528/> (Дата звернення: 07.04.2023)
5. Екополітика (2022) Експерти підрахували втрати сектору ВДЕ від агресії РФ. Електронний доступ: <http://surl.li/ddnmh> (Дата звернення: 07.04.2023).
6. Українська енергетика. Теплова альтернатива: біомаса поступово заміщує природний газ (2022). Електронний доступ: <https://ua-energy.org/uk/posts/naturalna-alternatyva-biomasa-postupovo-zamishchuie-pryrodniy-haz> (Дата звернення: 07.04.2023).
7. Українська біоенергетична асоціація (2021) Дорожня карта розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року. Позиційний документ №. 26. Електронний доступ: <https://uabio.org/agrobiomass/> (Дата звернення: 07.04.2023).
8. Верховна Рада України (2017). Закон України "Про ринок електричної енергії", № 27-28, 2017. Електронний доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>. (Дата звернення: 07.04.2023).
9. Верховна Рада України (2011) Податковий кодекс України. Електронний доступ: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Дата звернення: 07.04.2023).
10. ВРУ: Верховна Рада України (2012) Митний кодекс України. Електронний доступ: <http://sfs.gov.ua/mk/>. (Дата звернення: 07.04.2023).

УДК 620.9:334.73

Андрій ПАНТЕЛЕЙМОНЕНКО*д.е.н., професор,**Херсонський державний аграрно-економічний університет*

ПРО ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ КООПЕРАТИВІВ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ХЕРСОНЩИНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну поставило перед сільським населенням цілий комплекс проблем, замовлених руйнуванням налагоджених роками процесів, логістичних ланцюгів, знищенням техніки, складів, шляхів сполучення, а також порушенням стабільного енергопостачання. Таке становище унеможливило нормальне життя громадян і функціонування господарств сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності, спричиняє значні ризики у веденні господарської діяльності. Для відновлення необхідної інфраструктури та матеріально-технічної бази аграрного сектора економіки України у повоєнний період буде необхідно використати всі наявні можливості, у тому числі багатий зарубіжний досвід.

У цьому зв'язку цінним є досвід країн Європейського Союзу, пересічні енергоспоживачі яких, в продовж тривалого часу, незалежні від централізованого енергопостачання, а також значно економлять, дякуючи їхній участі в енергетичних кооперативах. При цьому, слід підкреслити, що такі кооперативи широко використовують відновлювальні джерела енергії і часто передбачають будівництво та експлуатацію когенераційних установок (здійснюють комбіноване виробництво тепла та електроенергії) [1]. Тому, в економічній політиці багатьох країнах ЄС, розвиток кооперативного сектору на національному ринку енергетичних послуг є одним з пріоритетних напрямів. За даними REScoop.eu (Європейської федерації громадських енергетичних кооперативів) на даний час у країнах Європи діє близько 2 тис. енергетичних кооперативів, що об'єднують понад 1 250 000 громадян [2].

Використання досвіду провідних країн Європейського Союзу в повоєнний період в Україні, у тому числі на Херсонщині, цілком прогнозовано буде на часі. Його врахування (за умови активного створення енергетичних кооперативів) може сприяти повному відновленню енергопостачання не тільки житла громадян, а й

господарств фермерів та дрібних приватних землевласників-селян. У власності членів таких кооперативів будуть енергоустановки різного типу, що використовують відновлювальні джерела енергії. Для розуміння перспективності залучення енергетичних кооперативів до вирішення проблеми енергозабезпечення сільських територій Херсонщини у повоєнний період розглянемо подану нижче узагальнену інформацію.

Передусім ще раз звернемо увагу на те, що не успішний розвиток названих кооперативів залежить від підтримки держави. Не зважаючи на існуючі особливості національних підходів щодо реалізації "кооперативної політики", в практиці країн ЄС існують певні закономірності. Так, енергетичні кооперативи (асоціації чи товариства) держава розглядає як організації (дієвий інструмент) економічної самопомогі населення. Разом з тим, держава здійснює через такі кооперативи підтримку населення, яке потребує вирішення енергетичної проблеми або прагне економити на витратах. При цьому, стимулювання розвитку таких кооперативів реалізується за кількома напрямками. Зокрема, забезпечення сприятливої законодавчої бази, розробки відповідних концепцій та програм, заснування спеціальних державних інституцій (для організаційної роботи), підтримка фінансова (незворотна фінансова допомога для реалізації некомерційних енергетичних проєктів) та методична, яку отримують кооперативні ініціативи населення щодо створення та розвитку енергетичних кооперативів. Значна увага з країн Європейського Союзу приділяється формуванню самодостатньої національної системи енергетичної кооперації (регіональні та національні асоціації, федерації, спілки тощо), якій з часом передаються функції державного регулювання кооперативів цього виду. В окремих випадках названі функції делегуються вже існуючим кооперативними об'єднанням регіонального та національного рівнів.

Для ілюстрації значення енергетичної кооперації для сільських територій наведемо яскравий приклад. Так, Оденвальдський енергетичний кооператив (Оденвальд – район в Німеччині, що в південно-східній частині землі Гессен), заснований у 2009 році, зараз має 3000 учасників. Потужність його сонячних електростанцій складає 11 МВт (мегават). Вироблена енергія забезпечує будинки членів кооперативу, дитячий садок на 150 місць, фермерську броварню та стоянку для автомобілів [3, с. 10].

На основі зазначеного вище, можна зробити певні висновки. Проблему енергозабезпечення населення, в тому числі й повоєнний період, у значній мірі можна вирішити, за умови здійснення державою послідовної політики стимулювання розвитку енергетичних кооперативів, що на даний час ще не набули поширення в Україні. При

цьому, узагальнений досвід заслуговує на глибоке вивчення і застосування, адже енергетична кооперація вже відіграє важливу роль у суспільстві. Вона має значний потенціал для України, що може бути реалізований у найближчому майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bürgerenergiegenossenschaften. URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCrgerenergiegenossenschaft>
2. REScoop.eu. URL: <https://www.rescoop.eu>
3. Görlitz S. (2022) The Role of Energy Cooperatives in the German Energy Transition. DGRV. 14 p.; URL: https://www.german-energy-solutions.de/GES/Redaktion/EN/Publications/Presentations/180723-presentation-ir-poland-dgrv.pdf?__blob=publicationFile&v=5

УДК 631.1-3; 335.4; 339.9

Олександр АВЕРЧЕВ

д.с.-г.н., професор кафедри землеробства

Марія НІКІТЕНКО

здобувач PhD, третього року навчання, асистент

Іван ЙОСИПЕНКО

здобувач PhD, третього року навчання,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Довготривалі воєнні дії мають негативний ефект на розвиток, роботу та діяльність головних галузей економіки України. В тому числі і на агропромисловий сектор, який являється основою розвитку економіки сільських територій та є одним із пріоритетних напрямків у експорто-орієнтовних галузях національної економіки України. Завдяки його роботі формується близько 19% ВВП.

У зв'язку з інтенсивними бойовими діями під час війни мікро, малі та середні сільськогосподарські підприємства зазнали значних економічних та матеріальних втрат. Особливо це стосується тих господарств, які знаходяться на окупованій території або значний час перебували у прифронтовій зоні. Масштабне вторгнення росії в Україну спричинило великі жертви та гуманітарну кризу. Було зруйновано цивільну інфраструктуру, сільськогосподарським підприємствам та завдано шкоди навколишньому природному

середовищу. Родючі землі Херсонської області зазнали всіх видів пошкоджень та забруднень. Значна кількість концентрації небезпечних речовин знаходиться у ґрунті, вона починає мігрувати за вертикальним та горизонтальним напрямками, вступаючи у різні реакції в ґрунтово-повітряному середовищі. Тим самим спричиняє перехід у легкодоступні форми для рослин важких металів та інших небезпечних хімічних елементів. А також існує ймовірність того, що активна міграція важких металів та інших речовин потрапить у поверхневі або підґрунтові води, з яких здійснюється водозабір у споживчих цілях для населення та тварин. [1] Також, агропідприємства мають великі втрати матеріально-технічної бази, більшість машино-тракторного обладнання та брак робочої сили і кваліфікованих фахівців. Беручи до уваги, все вище згадане, виникає необхідність у зміні пріоритетів для подальшого ведення сільського господарства в Україні. А саме, тісна співпраця з міжнародними донорськими організаціями та фондами, які здатні створювати спеціальні програми для мікро, малих та середніх підприємств (ММСП). Такі програми, мають на меті, боротьбу з безробіттям на деокупованих територіях та гарантію інклюзивного економічного зростання у сільській місцевості. Вирішальним показником місцевої зайнятості населення є розвиток малих фермерських та агрогосподарств, оскільки вони головні постачальниками продукції та послуг на локальних рівнях.

Міжнародна сільськогосподарська організація ФАО, після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, сприяє підтриманню мільйонів жителів сільської місцевості шляхом надання спеціальної допомоги та гарантування продовольчої безпеки для тих хто найбільше постраждав унаслідок війни, в тому числі надавання багатогоцілової грошової допомогу сім'ям у найбільш небезпечних регіонах України – на сході та півдні. [3]

Внаслідок військових дій посівна кампанія 2022 року стала найскладнішою з початку незалежності України. Окупація територій та військові дії призвели до зменшення посівних площ на 3,5 млн гектарів, виникнення дефіциту робочої сили, обладнання, пального, коштів, руйнування логістичних маршрутів – все це спричинило небачені до цього виклики для аграріїв. Виробництво аграрного сектору переважно розподіляється між двома групами – сільськогосподарськими підприємствами та домогосподарствами. В аграрному секторі України домінує рослинництво, на яке припадає 73% сільськогосподарської продукції. Основними зерновими культурами України є кукурудза, пшениця, ячмінь. [5]

У Херсонській області агрокомплекс, станом на 2021 рік, налічував 2447 агропідприємств різних форм власності та господарювання, з них 1370 фермерських господарств. У загальній

площі земель Херсонської області за сільськогосподарським призначенням становлять 2031,7 тис. га, ліси та лісовкриті площі –152 тис. га, землі під водою – 430,8 тис. га, забудовані землі – 73,8 тис. га, відкриті заболочені землі - 29,8 тис. га, інші землі - 128,3 тис. га. [6].

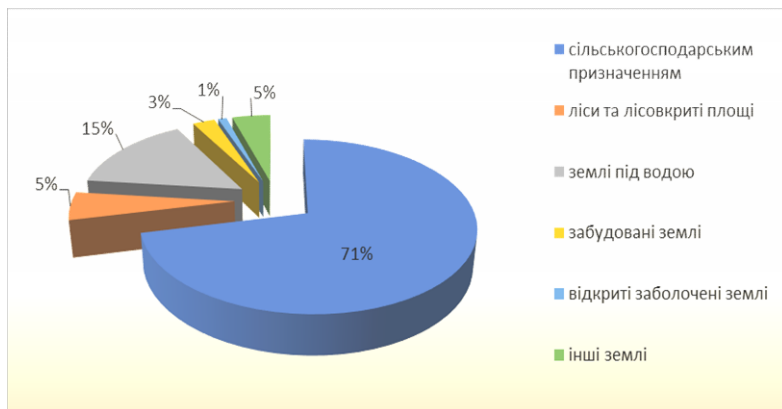

Рис. 1. Структура земельного фонду Херсонської області станом на 1 грудня 2021 рік, %.

За розмірами земель сільськогосподарського призначення область займає 10 місце серед регіонів України. Розораність території Херсонської області становить 62,4%, що є вище за середній рівень по країні (59,3%), сільськогосподарських земель – 87,5%. У складі сільськогосподарських земель сільськогосподарські угіддя складають 1968,4 тис. га, або 96,9%. [6]

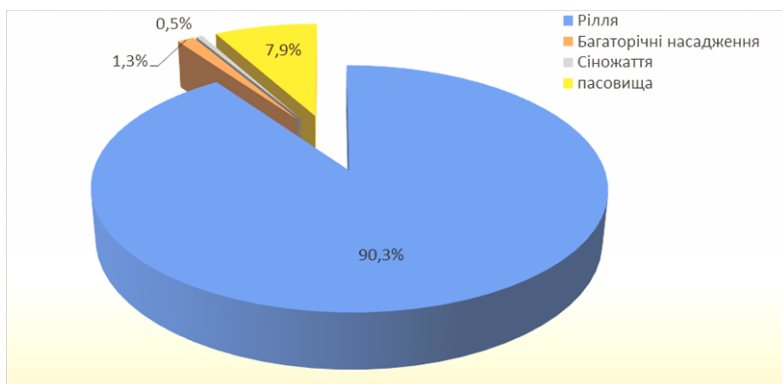

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь Херсонської області станом на 1 грудня 2021 рік, %.

З огляду одинадцятирічного періоду динаміка виробництва сільськогосподарської продукції тримається майже на одному рівні, що складає для господарств населення середнє значення 41,8%, а для підприємств 58,3 % відповідно. [6]

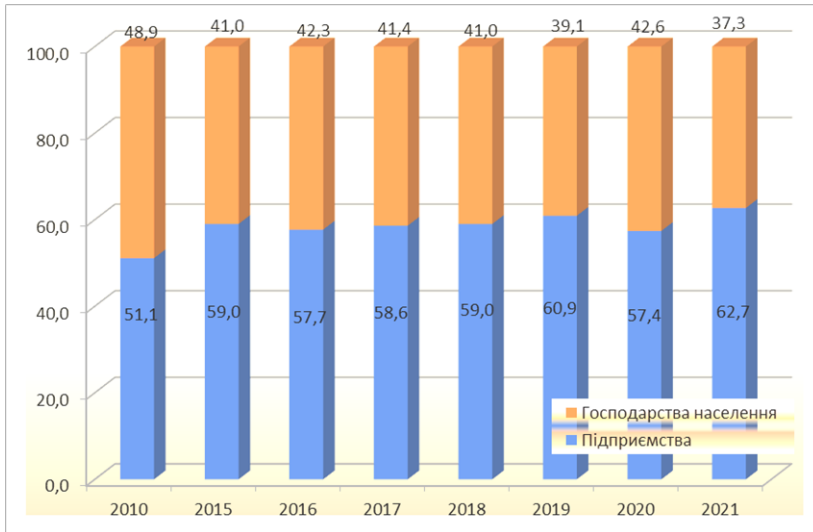

Рис. 3. Динаміка виробництва продукції сільського господарства за категоріями виробників.

Успіх в аграрному секторі залежить від прогресу в сучасних технологіях, сприйняття ринкових тенденцій і бажання запровадити інституційні зміни, необхідні для сталого розвитку. Багато країн світу визнають необхідність співпраці між фермерами та дорадчими службами для надання сучасних знань в сфері ведення сільського господарства, освітянами та науковцями. В Україні такий вид діяльності спрямовано на впровадження системи консультування сільськогосподарських дорадчих центрів.

На нашу думку до перспективних напрямків відновлення та розвитку аграрного сектору Херсонської області є розробка Національної стратегії відновлення ґрунтів та створення систему заходів з очищення та розмінування ґрунтового покриву повоєнних ландшафті.

З метою розв'язання актуальних проблем розвитку сільських територій, необхідно забезпечити всебічну підтримку фермерства та

малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, через залучення наукового потенціалу для інформаційної та організаційної підтримки фермерства. Продовження та впровадження нових державних програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників у вирощуванні продукції якої потребує держава для забезпечення продовольчої безпеки та відновлення економіки держави. Розвиток мережі сільськогосподарського дорадництва, з метою надання інформаційно-консультативних послуг фермерам, щодо впровадження сучасних технологій вирощування, переробки та реалізації продукції. Сприяння технологічному розвитку та діджиталізації аграрного сектору. Активізація діяльності територіальних громад у напрямку створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Впроваджувати в розвиток сільських територій пілотні проекти для оцінки ефективності реабілітаційних заходів на конкретних повоєнних землях

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверчев О.В., Нікітенко М.П., Вплив воєнних дій на екологізації агровиробництва у Херсонській області. Гаврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки / Херсонський державний аграрно-економічний університет. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2023. Вип. 129. 346 с.
2. Дестабілізація несприятливих факторів на агрофітоценози проса, Аграрна наука: стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 листопада 2022 р.). ОДАУ, Агробіотехнологічний факультет. Одеса, 2022. С.124-127.
3. Газета кабінету міністрів України урядовий кур'єр. Електронний ресурс (Дата звернення 07.03.2023 р.) <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silske-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/>
4. Амосов О.Ю., Гавкалова Н.Л., Кооперація як інструмент поглиблення міжгалузевих зв'язків в АПК. Електронний науково-практичний журнал "Східна Європа: економіка, бізнес та управління" № 2 (07) 2017, м. Дніпро, С. 337-342.
5. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. Електронний журнал "Економіка та суспільство". Випуск № 40. 2022 р. Електронний ресурс (Дата звернення 07.03.2023 р.)<http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474>.
6. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

Євген ПОЛУНКІН

*к.х.н., старший науковий співробітник,
завідувач відділом гомогенного каталізу
та присадок до нафтопродуктів*

*Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В.П. Кухаря
Національної академії наук України, м. Київ*

ВІДНОВЛЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ ТА ЗАСОБИ ПЕРЕРОБКИ ОРГАНІЧНИХ ВІДХОДІВ

Для Синергії науки і бізнесу треба щоб наука мала ЗАВЕРШЕНІ розробки які дадуть бізнесу змогу отримати прибуток який у подальшому можна і треба вкладати в подальші дослідження більш перспективних напрямів.

Перспективним напрямком робіт з метою відродження Херсонщини відновлення родючості ґрунтів

Інтенсифікація землеробства в передвоєнні часи привела до зменшення змісту гумусу в ґрунті полів та як наслідок значної їх ерозії

Застосування сильнодіючих пестицидів також порушило природний біоценоз в ґрунті зменшило зміст корисних мікроорганізмів та макрофауни виправить таку ситуацію можливо шляхом збільшення гумусу в ґрунті що можливо як відновлення біоценозу так і штучним виробництвом гумінових сполуки за рахунок впровадження нових технологій переробки біосировини в гумус

Різноманітні мономери з біосировини можуть бути отримані методами хімічної, біохімічної та термічної деструкції з використанням кислот, лугів, ферментів, каталізаторів різного типу, а також нанореакторів. Дослідження та застосування цих каталізаторів та процесів дозволяє розробити способи регулювання ступеня деструкції біосировини з отриманням бажаних мономерних сполук для подальшого синтезу або цілеспрямованого використання. Так, автолізис біосировини за рахунок дії власних ферментів у поєднанні з кислотним та лужним гідролізом дає змогу отримати вільні амінокислоти, нуклеотиди та жирні кислоти.

**ПРИСКОРЕНА ГУМІФІКАЦІЯ БІООРГАНІЧНИХ ВІДХОДІВ
З ОДЕРЖАННЯМ БІОПРОТЕКТАНТІВ І СТИМУЛЯТОРІВ РОСТУ
РОСЛИН. СТВОРЕННЯ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ КАТАЛІТИЧНОЇ
ТЕРМОХІМІЧНОЇ ПЕРЕРОБКИ БІООРГАНІЧНИХ ВІДХОДІВ.
ПЕРЕРОБКА КУРЯЧОГО ПОСЛІДУ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ
ГЕТЕРОЦИКЛІЧНИХ СПОЛУК**

Знешкодження побутових відходів та відходів промисловості, це одна із великих проблем очищення від забруднення навколишнього середовища.

Щорічне внесення курячого посліду в ґрунт в свіжому вигляді може тягнути негативними наслідками. Адже це не тільки значно перевищить допустиму норму концентрації хімічно активних і токсичних елементів в ґрунті (наприклад, таких як аміак), але може викликати у рослин небажані опіки через високий вміст сечової кислоти. З цієї причини з курячого посліду зазвичай готують перегній, або компост, але частіше за все на його основі створюють ефективний рідку підгодівлю, оскільки всі його активні компоненти швидко розкладаються в воді, забезпечують культурам необхідний набір поживних речовин і елементів.

Слід пам'ятати про те, що корисні речовини з пташиного посліду вивільняються поступово і досить повільно, тому процес впливу даного добрива триватиме протягом двох, трьох і більше років.

Прийнято вважати, що найбільш якісним органічним добривом є саме курячий послід. Насправді це не так, оскільки відходи життєдіяльності курей містять велику кількість глистів і шкідливих мікроорганізмів, але в перепелиному посліді таких не зустрічається.

О кількі наявності поживних речовин міститься в посліді варіює, залежно від виду птиці, віку, породи, способу утримання і годівлі, виду кормів і т.д. Курячий послід містить більше фосфору, азоту і калію, ніж гній великої рогатої худоби та свиней.

Для птахофабрик, які мають достатніми площами орних земель, щодобове надходження десятків тонн посліду і багаторічні накопичення його в несанкціонованих сховищах представляють серйозну екологічну небезпеку для навколишнього природного середовища, яка може привести не тільки до екологічного лиха, а й до катастрофи навколишнього природного середовища не тільки своїх, але і сусідніх територій, де функціонують птахофабрики.

Надишки посліду можна використовувати сусіднім рослинницьким господарствам або численним власникам ділянок, добрива зараз обходяться не дешево і не скрізь вони є в достатній кількості.

Послід що надходить в сховища 40-80% його використовують як добриво, а рідкий послід якій має вологість до 96% в накопичувані озера, що стає економічно не вигідно використовувати їх в якості органічного компонента при виробництві компостів.

Отримання біогазу та гумусу в установках може забезпечити газом, електроенергією навколишні містечка та власне виробництво. Проведення таких заходів в переробки посліду достатньо об'ємним, а капіталовкладення повернуться за 5 років .

На кафедрі "біонанотехнологій" ФГБОУ ВПО "Кемеровський технологічний інститут харчової промисловості" отримані розчини, які містять частинки кластерного срібла розміром 1-2 нм, з концентрацією 10000 мкг / мл.

Зроблений метод унікальний за своїм фізичним і хімічним властивостям, які визначаються суттєвою величиною відносини площі поверхні частинки до її обсягом і іншим розмірним ефектам, антибактеріальні та антивірусні властивості кластерного срібла значно зростають в порівнянні з іншими металами, при цьому саме срібло, при правильному застосуванні, залишається абсолютно безпечним для здоров'я людини .

Такі властивості кластерного срібла роблять його антипатогенним агентом пролонгованої дії, здатним повністю незаражувати курячий послід .

На основі кластерного срібла розроблен мікробіологічний препарат для незараження і переробки відходів птахівництва. До складу біопрепарату входить спеціально підібраний консорціум мікроорганізмів - деструкторів, модифікованих кластерним сріблом.

Кластерний срібло вперше використано в досвіді переробки органічних відходів. Адаптація і модифікація мікроорганізмів кластерним сріблом проводилася шляхом культивування штамів при різних концентраціях (від 0 до 400 мкг / мл) кластерного срібла в рідкому поживному середовищі. Отримані мікроорганізми-деструктори здатні в процесі своєї життєдіяльності не тільки переробляти токсичні сполуки, але і володіють антипатогенної активністю по відношенню до більшості шкідливих бактерій. Це властивість з використанням кластерного срібла зростає більш ніж в 10 разів.

Кінцевий продукт - гумусоподобні речовина, пропонується використовувати в якості ефективного, а головне безпечного сільськогосподарського добрива, яке не тільки здатне підвищити врожайність земель, а й застосовуватися для рекультивації забруднених територій.

Такий метод в переробці курячого посліду досліджується, а практичне застосування при багато тоннажності мало ймовірно завдяки удорожчання вихідної продукції.

Деякі птахофабрики для переробки посліду використовують метод перемішування посліду з негашеним вапном, при такій операції іде неконтрольований процес та при такій переробці згорає багато поживних речовин, що зменшує здатність рослиною отримати макро- та мікроелементи.

А одним із радикальних способів утилізації - спалювання в спеціалізованих топках для власних потреб для отримання тепла та часткова електроенергії, але остаються чадні викиди.

Кожен із способів переробки покладі в посліду є цікавий і кожен спосіб призначений для певних завдань, ще більше розробляються але проблема залишається не вирішеною - поклади і озера остаються каменем спотикання.

Спосіб при якому досить швидко можна утилізувати курячий послід та відходи харчової промисловості - це низькотемпературний каталітичний синтез у при сутності каталізатора, тобто прискорена гуміфікація.

При цьому способі утилізації вміст вологи не має значення, а навіть присутності до 95% сприяє проведення реакції.

УДК 004.629

Володимир ШЕРСТЮК

д.т.н, професор, проректор з навчальної роботи

Раїса ЗАХАРЧЕНКО

к.т.н, доцент кафедри програмних засобів і технологій

Дмитро ЧОРНИЙ

*асистент кафедри програмних засобів і технологій,
Херсонський національний технічний університет*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНЩИНИ

Вступ

Південний регіон України є унікальним зі сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами для вирощування плодовоовочевих і баштанних культур. Пріоритетною галуззю аграрного комплексу Херсонщини було виробництво продукції рослинництва, де головна культура це озима пшениця. До війни в Україні, експорт аграрної продукції приносив державі чи не найбільші валютні надходження, а на сьогодні перебуває в колапсі. Тяжке становище і на Херсонщині: відбувається руйнація верхнього, поживного шару ґрунту (внаслідок токсичного впливу вибухових пристроїв, боеприпасів, військової техніки), багато територій заміновано, до мережі потрапляють фото тракторів, які наїхали на снаряд, у технологічному аспекті агросектор потребує відновлення.

Для того, щоб сільське господарство нашого регіону було безпечнішим і ефективнішим, необхідне використання сучасних інноваційних технологій. Автоматизація, автоматика, роботизація, механотроніка – це неповний перелік наук, причетних до цієї тенденції. Значний інтерес до цієї тематики спостерігається і в сільському господарстві, є чимало прикладів успішного застосування безпілотних літальних апаратів (БНА) для захисту рослин від хвороб і шкідників [1, 2].

Мета - оцінювання проблем і перспектив використання новітніх прогресивних технологій та безпілотної сільськогосподарської техніки у повоєнному відновленні агросектору Херсонщини.

Виклад матеріалу

Аналіз досліджень і публікацій показує, що експлуатація машин з комп'ютерним керуванням це перспективний напрямок у сфері робототехніки.

У [1] розглянуто мехатронні системи тракторів та машин сільськогосподарського призначення. Приведено приклади інтелектуальної сільгосптехніки.

У [2] приведено переваги машин з комп'ютерним керуванням:

- відносно низька вартість завдяки високому ступеню інтеграції, уніфікації й стандартизації всіх елементів й інтерфейсів;
- висока якість реалізації складних і точних рухів внаслідок застосування методів інтелектуального керування;
- висока надійність, довговічність та захищеність від збоїв у роботі обладнання...

Враховуючи наслідки війни, агропромислове виробництво потребує ефективного інтелектуального управління. Стан машинно-тракторного парку південного регіону це проблеми його старіння, фізичного і морального зношення, до того ще й пошкоджена техніка в наслідок воєнних подій. Відновлення старої та пошкодженої техніки економічно не вигідно. Аграрний сектор потребує сучасного та безпечного машинно-тракторного забезпечення.

Концепція розвитку технічного сервісу сільськогосподарської техніки в Україні це в першу чергу широке використання бездротових сенсорних систем і систем супутникової навігації. Сучасні трактори-роботи, які нашпиговані новітніми технологіями, допоможуть зробити сільське господарство безпечнішим і ефективнішим.

Причини, які стримують комп'ютеризацію сільського господарства: відсутність сучасної комп'ютерної техніки, недостатня кількість спеціалізованих програм, низький рівень кваліфікації працівників та фінансове забезпечення. В наш час безпілотний трактор потребує поєданого використання спеціального програмного

забезпечення зі смартфонами, планшетами, дронами та мобільними застосунками.

Не зважаючи на тяжке матеріальне становище, на ринку техніки аграрного сектору інтерес викликає саме сучасна. Фірма Monarch, стверджує, що має попит на Monarch Tractor: розумний електротрактор з автопілотом.

Системи автоматичного управління мають виробники GPS навігації: Trimble, Leica, Teejet, Raven і інші [3]. Відомі виробники сільськогосподарської техніки виробляють свої системи автопілотів, наприклад, John Deere, Claas та інші. Всіх їх поєднує висока вартість, або пристосованість під певні моделі техніки [3].

Для розробки сучасної мехатроніки з комп'ютерним управлінням, з використанням систем навігації, штучного інтелекту, необхідна підготовка висококваліфікованих фахівців в галузі і інженерії програмного забезпечення для розробки спеціалізованого програмного забезпечення.

Висновки

Використання безпілотних літальних апаратів в повоєнному відновленні сільського господарства Херсонщини зробить його ефективнішим, а головне безпечнішим.

Створення спеціалізованих програм, використання технічних засобів для обробки інформації забезпечить отримання позитивного результату при наданні технічних сервісних послуг.

В ХНТУ за спеціальністю 121 "Інженерія програмного забезпечення" готують кваліфікованих ІТ-фахівців, які працюють над розробкою сучасного програмного забезпечення різного рівня складності і для різних сфер діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антощенко Р.В., Нанка О. В., Лебедев А. Т., Антощенко В. М., Кісь І. В. Галич. Мехатронні системи автомобілів і тракторів: підручник. Харків: ХНТУСГ, 2020. 219 с.
2. Ловейкін В.С., Ромасевич Ю.О., Крушельницький В.В. Мехатроніка: підручник. К.:, 2020. 404 с.
3. URL: <https://shop.gpsgeometer.com/ua/blog/elektricheskij-ili-gidravlicheskij-avtopilot-na-traktor-chto-vybrat> [дата звернення 05.04.2023].

УДК 635.8:631.56

Ігор ЧЕРНИШОВ*к.с.-г.н., доцент кафедри технологій переробки
та зберігання с.-г. продукції,**Херсонський державний аграрно-економічний університет*

РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА СУБСТРАТУ ДЛЯ ВИРОЩУВАННЯ ГЛИВИ В ПРИСАДИБНИХ ТА НЕВЕЛИКИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Однією з основних проблем в умовах військового стану та повоєнного відновлення України є, і буде залишатись, нестача енергоресурсів для впровадження та ведення загальноприйнятих технологій сільськогосподарського виробництва. Тому пошук, відпрацювання та впровадження ресурсозберігаючих систем наразі є актуальним.

Матеріали та методи

Вченими кафедри технологій переробки та зберігання сільськогосподарської продукції ХДАЕУ розроблено технологію підготовки субстрату для вирощування гливи, що передбачає гідротермічну пастеризацію з подальшою аеробною ферментацією. Обладнання для підготовки субстрату орієнтоване на простоту використання та доступність навіть для присадибних господарств [3].

Результати та їх обговорення

Серед технологій виробництва субстрату гливи відомо велика кількість способів обробки субстрату, що значно відрізняються між собою як за біологічною сутністю впливу на компоненти, так і за комплектами обладнання, що при цьому використовуються. Всі відомі технології можна систематизувати наступним чином:

1. Стерильні технології. Суть полягає в стерилізації компонентів субстрату, інокуляцією стерильним міцелієм та інкубацію в стерильних умовах до колонізації субстрату міцелієм. Технологічно досконалі, найбільш енергоємні технології, що потребують спеціалізованих приміщень, обладнання, висококваліфікованих кадрів і високої культури ведення виробництва.

2. Умовно стерильні технології.

Умовно стерильні технології є нестабільними з точки зору прогнозованості якості субстрату. Субстрат за цих технологій є пастеризованим, більша кількість спороутворюючої мікрофлори залишається життєздатною і успіх обробки – це "марафонський забіг"

між швидкістю колонізації міцелієм гливи та виходом зі спори та ростом конкурентної мікрофлори.

3. Елективні (вибіркові) технології.

3.1. Аеробна ферментація

3.2. Анаеробна ферментація [1,2]

Суть елективних технологій полягає в мікробіологічний утилізації речовин, поживних для конкурентної мікрофлори із залишенням речовин, придатних для споживання міцелієм гливи. Аеробна ферментація заснована на створенні умов розвитку аеробної термофільної мікрофлори, в основному різних штамів *Bacillus subtilis*, що споживає поживні речовини, доступні до споживання конкурентами гливи, таким чином конверсуючи їх в біомасу свого тіла. При завершенні цього процесу і зниженні температури субстрату термофільні мікроорганізми переходять в стан анабіозу і не створюють конкуренції в розвитку міцелію гливи. Таким чином субстрат стає вибірково доступним до споживання, елективним.

Елективні технології в практиці засновані на розігріванні маси субстрату за рахунок діяльності термофільних мікроорганізмів. І чим більше маса субстрату, тим стабільніше і рівномірніше йде розігрів суміші. Такі класичні технології підготовки субстрату для вирощування грибів є великомасштабними, одноразове завантаження становить від 10 тонн сировини і більше, що унеможливорює використання таких способів у малих фермерських та присадибних господарствах.

Модифікована технологія підготовки субстрату для вирощування гливи, розроблена вченими кафедри технологій переробки та зберігання сільськогосподарської продукції ХДАЕУ передбачає використання гідротермічної пастеризації з подальшою аеробною ферментацією. Дана технологія поєднує простоту гідротермічної обробки із створенням елективності субстрату.

Переваги розробленої технології:

- простота обладнання та низькі капітальні витрати на організацію субстратного цеху;
- відсутність термічно необроблених чи незволожених зон у субстраті;
- часткове видалення легкодоступних для конкурентної мікрофлори сполук із відпрацьованою водою;
- часткове видалення залишкових пестицидів із відпрацьованою водою;
- достатня елективність субстрату, що дає змогу впровадити технологію в пристосованих приміщеннях;

- простота технології дає змогу залучати персонал з базовими знаннями та навичками;
- можливість використовувати для обробки субстрату технічної і оборотної води;
- правильний монтаж обладнання дає змогу використовувати мінімум електроенергії, лише для освітлення, приводу насосів подачі технічної води та станка для набивання субстратних блоків. За умови наявності централізованого водопостачання і ручної набивки блоків виключаються і ці витрати.

Технологічна схема обробки:

1. Замочування сировини – температура до 30⁰С, витримка 30хв у воді, до 10 годин без води- провокація проростання спор. З умови використання якісних компонентів дану операцію можна виключити.
2. Пастеризація - заливання водою 75...80⁰С, витримка 2 години (t субстрату 70-75⁰С).
3. Витримка без води – мінімум 12 годин (t субстрату щонайменше 55⁰С).
4. Вивантаження та переміщення в чисту зону.
5. Охолодження до 24-30⁰С.
6. Інокуляція та забивка блоків.

Обладнання для обробки субстрату (рис 1):

- Ємність для нагрівання води. З усіх варіантів (нагрів води за допомогою ТЕН, газу, твердого палива найбільш економічним є нагрівання альтернативним твердим паливом. Ємність монтується в котел, дно ємності має бути на висоті верху ємностей для пастеризації.
- Ємність для пастеризації. Найкращий варіант – використання ІВС-контейнерів (єврокубів). Не кородує, легко транспортується як у порожньому, так і заповненому вигляді, легко обладнується під пастеризаційну ємність.
- Насос для подачі вторинної води. У разі дотримання висоти розміщення ємностей можна використовувати насос для перекачування холодної води (температура перекачування до 60град). При організації каналізації в цеху насос для перекачування можна не використовувати.
- Фітинги та трубопроводи. Для подачі гарячої води на пастеризацію використовують сталеві чи гумові трубопроводи. Для відведення води – поліетиленові крани РЕНД та поліетиленові трубопроводи.
- Піддони для вивантаження субстрату на охолодження.
- Ємність для перемішування компонентів субстрату та міцелію.
- Станок для формування блоків або стіл для ручного формування.

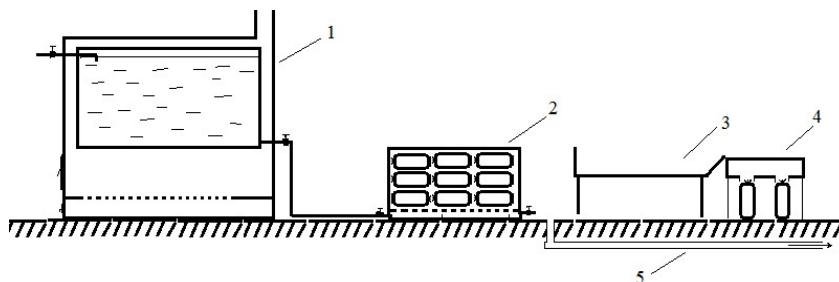

Рис. 1. Комплект обладнання для обробки субстрату

Де:

- 1 - ємність для нагрівання води, вмонтована в котел;
- 2 - ємність для пастеризації з субстратом;
- 3 - стіл для охолодження та інокуляції субстрату;
- 4 - станок або стіл для формування субстратних блоків;
- 5 - каналізація.

Результати та їх обговорення

Одноразове завантаження за розробленою технологією становить 250кг і більше, що значно спрощує впровадження та успішне використання у господарствах з невеликим можливим обсягом вирощування та передбачає використання простого обладнання, доступного як за капітальними вкладеннями, так і з монтажу. Кваліфікація обслуговуючого персоналу за розробленою технологією не передбачає особливих та відповідальних рівнів умінь та навичок, що, безумовно, надає додаткові переваги у впровадженні виробництва гливи у невеликих фермерських та присадибних господарствах.

Витримка субстрату в запропонованих режимах дозволяє інактивувати сторонню шкідливу вегетативну мікрофлору та наростити необхідний титр термофільних мікроорганізмів, що утилізує живлення конкурентів гливи та забезпечить достатню елективність субстрату.

Секція № 8

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ,
РОЗВИТКУ МОРСЬКИХ ТА РІЧКОВИХ ПОРТІВ І МОРСЬКИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ХЕРСОНЩИНИ**

УДК 656.072

Ольга ВОЙТОВИЧ

к.т.н., доцент,

в.о. декана факультету інженерії та транспорту

Ольга СИДОЧУК

студентка гр. 2ТТс

кафедри транспортних систем і технічного сервісу,

Херсонський національний технічний університет

**ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ**

Автомобільний транспорт відіграє важливу роль в здійсненні пересувань населення міст, приміських агломерацій та районів Херсонської області. Розвинена система функціонування пасажирського автомобільного транспорту - один із способів покращення якості транспортного обслуговування населення. Основою для розробки стратегії удосконалення функцій пасажирського автомобільного транспорту є визначення обсягів пасажирських кореспонденцій та їх розподіл напрямками сполучення та об'єктами пасажирської транспортної інфраструктури.

У 2020-2021 рр. для проведення натурних спостережень та роботи з обліковою документацією Департаментом інфраструктури Херсонської обласної державної адміністрації були залучені викладачі та студенти кафедри транспортних систем і технічного сервісу ХНТУ. Додатково при аналізі функціонування пасажирського автомобільного транспорту Херсонської області використовувалися дані диспетчерських служб ТОВ "Херсонавтотранс".

Для проведення обстеження пасажиропотоків у Херсонській області була підготовлена силами кафедри транспортних систем і технічного сервісу ХНТУ адаптована методика, яка заснована відповідно до наказу Міністерства транспорту України №21 від 21.01.1998р. Був застосований табличний метод обстеження, який полягав в прямому підрахунку пасажирів, що входять в транспортний засіб або виходять з нього на зупинних пунктах автовокзалів, автостанцій, у місцях формування відправлення пасажирів у т.ч. нелегальними перевізниками:

- за об'єктами (АВ, АС, місця позакасового обслуговування);
- за напрямками сполучення (міжнародні, міжміські міжобласні, міжміські обласні, приміські);
- за часом формування (ранок - до 10 год., день – з 10 до 15 год., вечір – з 15 год.);
- за ступенем легальності обслуговування (АВ, АС, нелегальні перевізники);
- за характером циклів переміщення населення (прямі, зворотні);
- за рівнем заповнення транспортних засобів по напрямкам сполучення;
- за регулярністю руху по напрямкам сполучення.

В результаті обробки і аналізу ці дані дали розуміння про необхідність оптимізації функціонування системи пасажирського автомобільного транспорту Херсонської області і окремих її маршрутів та встановлює необхідність проведення заходів з реорганізації роботи автовокзалів та автостанцій.

Період, для якого встановлювалися дані про пасажиропотік, - одна розрахункова доба. В якості розрахункової доби використовуються сумарні періоди максимального пасажиропотоку, сформовані з чотирьох базових днів тижня (п'ятниця, субота, неділя, понеділок). Кожна доба розподілена на три періоди: ранок (з 0 до 10 години), день (з 10 по 15 години), вечір (з 15 по 24 години). Для встановлення максимального пасажиропотоку за розрахункову добу з кожного дня обирається максимальне значення для кожного періоду і в подальшому додаються. Таким чином, представлений пасажиропотік є максимальним значенням, яке може спостерігатися в найактивніші періоди їх формування.

Результати представлені в таблиці 1.

За аналізом структури пасажиропотоків встановлено, що питома вага міжнародних перевезень в структурі відправлення складає 0,5%, міжміського міжобласного сполучення – 13%, міжміського обласного сполучення – 25%, приміське сполучення – 50,5%, у т.ч. внутрішньорайонне – 11,1%.

Негативним явищем обслуговування пасажирів є відправлення пасажирів з необлаштованих місць з використанням нелегальних перевезень. Середньодобовий обсяг таких відправлень складає 796 пас., що дорівнює 6,4% від загального обсягу. Також відмічається низький рівень заповнення рухомого складу при відправленні автобусів (в межах від 0,48 до 0,67) та низька регулярність сполучення (від 72% до 92%), що обумовлено значною кількістю скасованих рейсів.

Таблиця 1

Розподіл обсягів формування пасажиропотоків за об'єктами (АВ, АС, місця позакасового обслуговування) на 01.01.2022 р.

№ з/п	Об'єкт	Сполучення				Всього
		Міжнародне	Міжміське міжобласне	Міжміське внутрішньо-обласне	Приміське	
Облаштовані місця						
1.	Херсон АВ	84	516	1064	382	2046
2.	Херсон АС прим.	0	0	120	3005	3125
3.	Нова Каховка	3	57	709	331	1100
4.	Каховка	5	29	290	1090	1414
5.	Берислав	0	7	519	301	827
6.	Олешки	1	0	8	106	115
7.	Гола Пристань	0	0	109	279	388
8.	Новотроїцьке	0	56	130	144	330
9.	Генічеськ	5	32	337	353	727
10.	Високопілля	0	1	32	13	46
11.	Велика Олександрівка	0	3	44	98	145
12.	Асканія Нова	0	0	41	2	43
13.	Каланчак	3	0	106	99	208
14.	Новоолексіївка	0	0	33	6	39
15.	Іванівка	0	7	12	0	19
16.	Верхній Рогачик	0	10	16	0	26
17.	Нижні Сірогози	0	5	10	54	69
18.	Чкалово	0	0	67	2	69
19.	Велика Лепетиха	0	13	51	11	75
20.	Чаплинка	0	0	111	203	314
21.	Горностаївка	0	0	30	9	39
22.	Нововоронцовка	0	50	27	68	145
23.	Скадовськ	0	7	23	15	45
Всього по АВ та АС		101	793	3889	6571	11354
Зупинні пункти МПТ						
1.	Зупинні пункти в м.Олешки	0	0	61	452	513
2.	Зупинні пункти в м.Херсон	0	0	147	506	653
Всього по зупинним пунктам		0	0	208	958	1166
Разом		101	793	4097	7529	12520

За період військових дій, окупації Півдня України структуру перевезень зламано. Якщо на правобережній частині Херсонщини приміські і міжміські перевезення частково відновлюються, то на тимчасово окупованій лівобережній частини це в даний час неможливо.

Згідно довідки Департаменту інфраструктури Херсонської обласної державної адміністрації, щодо переліку населених пунктів Херсонської області, які на 01.01.2022 р. були не забезпечені автобусним сполученням, відносяться 95 населених пунктів з населенням 27363 чоловік.

До проблем довоєнного періоду додалися такі проблеми, як відсутність доріг і транспортних засобів, відсутність кваліфікованих спеціалістів на місцях, здатних практично з нуля створити транспортну мережу, налагодити диспетчерську службу.

Для розробки маршрутної мережі автобусного сполучення приміських та міжміських внутрішньообласних перевезень пропонуємо Херсонській обласній державній адміністрації взяти до уваги рекомендації і розрахунки, які були проведені співробітниками кафедри транспортних систем і технічного сервісу Херсонського національного технічного університету в 2020-2021 рр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 02.11.2020 № 2020/11 – 4 "Розробка маршрутної мережі автобусного сполучення на приміських та міжміських внутрішньообласних автобусних маршрутах, організатором на яких є Херсонська обласна державна адміністрація, в межах Херсонської області, з метою підвищення її ефективності" (за кодом ДК 021:2015 - 63710000-9 Послуги з обслуговування наземних видів транспорту).
2. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 14.09.2020 № 2020/09 – 1 "Аналіз наявної інформації щодо автобусного сполучення на автобусних маршрутах в межах Херсонської області" (за кодом ДК 021:2015 – 71620000 -7 Аналітичні послуги).

УДК 656.072

Павло ЛУБ'ЯНИЙ

к.т.н., доцент,

завідувач кафедри транспортних систем і технічного сервісу

Павло АНТОНЯК

студент гр. 2 ТТс,

кафедри транспортних систем і технічного сервісу,

Херсонський національний технічний університет

ФОРМУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ СХЕМИ ОПЛАТИ ЗА НАДАННЯ ПОСЛУГ ПО ПЕРЕВЕЗЕННЮ ПАСАЖИРІВ В МІСТАХ

Законодавчі й інші нормативні правові акти, що регулюють діяльність транспорту розрізнені, суперечливі і, у низці випадків, уже не віддзеркалюють сучасну реальність.

У сфері законодавства наявні такі основні проблеми й протиріччя:

- не встановлено конкретний зміст діяльності органів місцевого самоврядування щодо організації транспортного обслуговування;
- недосконалий механізм надання пільг щодо оплати проїзду й обліку наданих при цьому транспортних послуг;
- не встановлено зобов'язання, а також відповідальність за неповну компенсацію наданих ними пільг щодо оплати проїзду на пасажирському транспорті;
- повністю не визначено напрямки й форми підтримки транспорту;
- не визначено механізми формування на транспорті конкурентного середовища, у тому числі конкурсний доступ перевізників на маршрутну мережу й принципи договірних відносин між перевізниками й органами місцевого самоврядування;
- не встановлено загальні підходи до визначення рівня транспортної забезпеченості громад, організації й здійсненню перевезень, а також формуванню тарифів на основі соціальних нормативів і стандартів.

Основні причини ситуації, що склалася, було виявлено в результаті аналізу проведених досліджень. Такі дослідження було проведено співробітниками кафедри транспортних систем і технічного сервісу Херсонського національного технічного університету впродовж 2016-2021 роках.

При міських пасажирських перевезеннях основну роль при формуванні маршрутів руху і тарифів на перевезення пасажирів відіграють фірми перевізники, хоч керувати цим процесом повинно Управління транспортної, дорожньої інфраструктури і зв'язку міської ради.

В зв'язку з цим виникають негативні ситуації, а саме:

- не контрольованість якості надання послуг по перевезенню пасажирів;
- недодержання розкладу руху;
- зменшення часу роботи на маршрутах;
- невідповідність транспортних засобів паспорту маршруту і вимог Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту;
- неконтрольованість отриманих коштів за надання послуг по перевезенню пасажирів.

Крім цього неконтрольованість приводить до необґрунтованої кількості дубльованих маршрутів - а це збільшення транспортних засобів, що приводить до погіршення організації дорожнього руху і екологічної обстановки в місті

Для здійснення контролю за процесом перевезень пасажирів в містах пропонуємо змінити рух фінансових потоків. Всі кошти за продаж квитків або оплати за проїзд повинні поступати на рахунок Управління транспортної, дорожньої інфраструктури і зв'язку міської ради або іншої структури підпорядкованої Міській раді (надалі Управління) (рис. 1).

Управління має заключити договір на право перевезень на маршрутах, які розроблені Управлінням, в яких повинні чітко оговорені графіки руху, розклад руху, схема маршруту, час роботи на маршруті, кількість і пасажиромісткість транспортних засобів, тарифи на проїзд, а також всі фінансові взаємовідношення між перевізниками і Управлінням. Подобна схема дасть змогу керувати фірмами перевізниками не тільки організаційно, а і фінансово.

Рис. 1. Запропонована модель руху фінансових потоків

ВИСНОВОК

Усі ці дослідження були виконані співробітниками і студентами кафедри транспортних систем і технічного сервісу ХНТУ впродовж 2016-2021 років, до початку бойових дій і окупації м. Херсон. Тому на

даний час треба на перше місце виходить відновлення транспортної мережі не тільки в місті Херсон, а у всьому регіоні. І тому пропонуємо відновлювати транспортну мережу одразу з урахуванням рекомендацій і пропозицій. Які надавалися до початку війни.

Для поліпшення стану роботи управлінь транспортної інфраструктури нами було запропоновано:

1. Реанімувати "вертикальну" схему підпорядкування районних управлінь інфраструктури - обласному.

2. Провести кадрове ліцензування співробітників управлінь і відділів. Наразі на керівних і рядових посадах практично відсутні фахівці з транспортних технологій (здебільше це юристи, педагоги, працівники торгівлі).

3. Здійснювати надання районним управлінням контрольних повноважень і повноважень щодо покарання відносно роботи всіх видів транспорту, ремонту і будівництва доріг у межах своїх громад, а обласному управлінню – у межах усієї області.

4. Надати транспортним підрозділам районних і обласних державних адміністрацій право участі в контролі та розподілу фінансових потоків, що утворюються при виконанні транспортних послуг.

5. Концентрація коштів отриманих від надання послуг по перевезенню пасажирів в містах повинна бути зосереджена в одній установі, як приклад приймалося Управління транспортної, дорожньої інфраструктури і зв'язку міської ради.

Це дасть змогу повністю керувати процесом перевезень мешканців міст транспортом загального користування, незалежно від власності, згідно Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту (Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1997 р. № 176, с доповненнями від 17.03.2018 р.). А також скоротити кількість транспортних засобів в містах (транспортна робота залишиться без змін) за рахунок перестановки транспортних засобів різних маршрутів і фірм перевізників в години пік і максимально скороченню кількості дубльованих маршрутів, які виконують різні фірми перевізники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 02.11.2020 № 2020/11 – 4 "Розробка маршрутної мережі автобусного сполучення на приміських та міжміських внутрішньообласних автобусних маршрутах, організатором на яких є Херсонська обласна державна адміністрація, в межах Херсонської області, з метою підвищення її

ефективності" (за кодом ДК 021:2015 - 63710000-9 Послуги з обслуговування наземних видів транспорту).

2. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 14.09.2020 № 2020/09 – 1 "Аналіз наявної інформації щодо автобусного сполучення на автобусних маршрутах в межах Херсонської області" (за кодом ДК 021:2015 – 71620000 -7 Аналітичні послуги).

3. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 23.07.2021 р. № 148 "Обстеження пасажиропотоків на міських автобусних і тролейбусних маршрутах загального користування у м. Херсон" між Департаментом міського господарства Херсонської міської ради і Херсонським національним технічним університетом.

УДК 656.072

Олександр ЛОБОВ

*к.т.н., доцент кафедри транспортних систем
і технічного сервісу*

Ірина ШАТОХІНА

*старший викладач кафедри транспортних систем
і технічного сервісу*

Євгеній ТОЛСТОБРОВ

студент,

Херсонський національний технічний університет

ПРОПОЗИЦІЇ ПО ЗМІНІ СХЕМИ РУХУ ПРИМІСЬКОЇ АВТОСТАНЦІЇ В МІСТІ ХЕРСОН

В довоєнний час співробітниками кафедри транспортних систем і технічного сервісу Херсонського національного технічного університету впродовж 2016-2021 років провадили дослідження з удосконалення транспортного обслуговування мешканців міста та області. Деякі пропозиції були реалізовані на міському і обласному рівнях, деякі залишилися не вирішеними. На даний час на перше місце виходить відновлення транспортної мережі не тільки в місті Херсон, а у всьому регіоні. І тому пропонуємо відновлювати транспортну мережу одразу з урахуванням рекомендацій і пропозицій, які надавалися до початку війни.

На даний час в м. Херсон існує 3 автостанції – міжміська, приміська та а/с "Юг". Проблемною з точки зору організації дорожнього руху є приміська Автостанція № 2 по вул. Ілька Борщака, 1, яка в мирний час перевантажена як виконуваним рейсами, так і пасажирями, що не дає змогу якісного обслуговування пасажирів. Крім

того автобуси, які виїжджають і заїжджають на територію автостанції, створюють перепони дорожньому руху не тільки на вул. Потьомкінській, а і в інших районах міста.

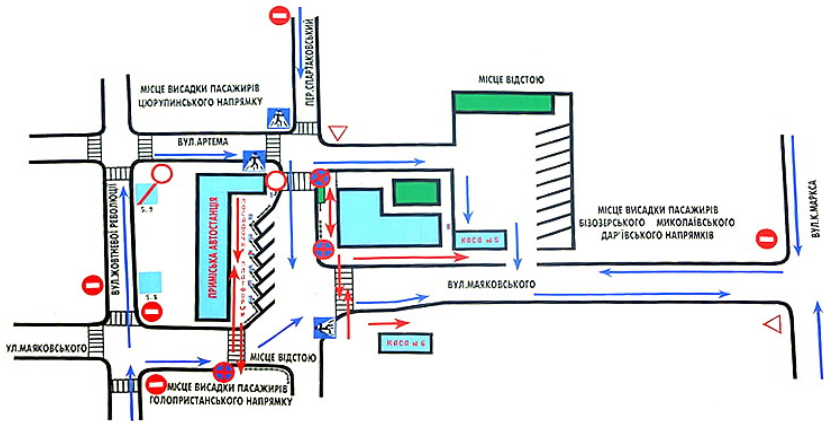

Рис. 1. Існуюча схема руху пасажирів і автобусів на території приміської автостанції м. Херсон

Рис. 2. Існуюча схема руху автобусів Білозерського, Миколаївського та Дар'ївського напрямків

Рис. 3. Існуюча схема руху автобусів Голопристанського та Олешківського напрямків

Задля покращення ситуації, що склалася, пропонуються наступні кроки:

1. Зменшити кількість рейсів Голопристанського напрямку, які спрямовані на "морські" населені пункти (Залізний Порт, Лазурне) – шляхом часткового перенесення їх в район залізничного вокзалу.

2. Змінити маршрут руху автобусів при виїзді та заїзді на автостанцію, оминаючи завантажені транспортні вузли.

Перехрестя вулиць Маяковського та Потьомкінської має високу інтенсивність руху транспортних засобів та пішоходів. Виїзд через це перехрестя та подальший рух автобусів значно ускладнює умови для руху інших транспортних засобів.

Перехрестя вулиць Маяковського та Робочої має низьку інтенсивність руху транспортних засобів, рух пішоходів відсутній. На даному перехресті майже немає перешкод для зручного виїзду автобусів на вулицю Робочу та подальшому їх руху.

Інтенсивність транспортних потоків по обом перехрестям у час проведення обстеження зведено до таблиці 1.

Інтенсивність транспортних потоків на перехрестях

	Перехрестя вулиць Маяковського та Потьомкінська, авт / год	Перехрестя вулиць Маяковського та Робоча, авт / год
Головна дорога	821	541
Другорядна дорога	169	48
Усього	990	589

У зв'язку з тим, що транспортний потік на перехресті вулиць Маяковського та Робочої менший, то і швидкість транспортного потоку вища.

Швидкість транспортного потоку на перехресті вулиць Потьомкінська та Маяковського становить 29 км/год.

Швидкість транспортного потоку на перехресті вулиць Робоча та Маяковського становить 38 км/год.

Обидва перехрестя безпечні для руху транспортних засобів.

Проаналізувавши дані по обом перехрестям можна зробити висновок, що перехрестя вулиць Маяковського та Робоча більш зручне для виїзду автобусів із автостанції. Виїзд та повернення усіх автобусів не спричинятиме затримок та перешкод для руху інших учасників дорожнього руху.

Запропоновано вжити нові схеми руху автобусів, які позбавлені недоліків існуючої на даний момент схеми руху.

Нові схеми виїзду та заїзду автобусів, представлені на рисунках 4, 5.

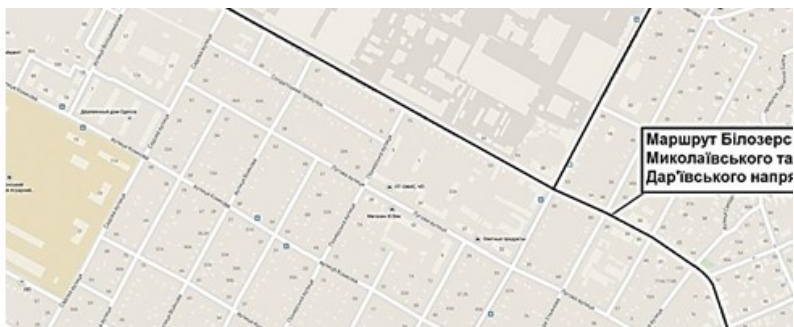

Рис. 4. Пропонована схема виїзду та повернення автобусів Білозерського, Миколаївського та Дар'ївського напрямків

Рис. 5. Пропонована схема виїзду автобусів Голопристанського та Олешківського напрямків

При застосуванні нових схем руху автобусів зміниться і пробіг по місту. При русі по новим схемам, водії значно легше проїжджатимуть відстань від автостанції до меж міста. У таблиці 2 зведено старі та нові відстані пробігу автобусами.

Таблиця 2

Довжина маршруту руху автобусів старого та нового зразків

Відправлення/Повернення	Напрямок руху	Довжина, км
Відпр/Повер (стара схема)	Олешківський та Голопристанський	1,1
Відправлення (нова схема)		1,8
Повернення (нова схема)		1,7
Відпр/Повер (стара схема)	Білозерський	3
Відпр/Повер (нова схема)		2,1
Відпр/Повер (стара схема)	Миколаївський	2
Відпр/Повер (нова схема)		2,7

Транспортний потік на вулиці Потьомкінська значно розвантажиться на 630 автобусів на добу та покращиться екологічна ситуація на даній вулиці, що позитивно вплине на життя та роботу населення у центральній частині міста.

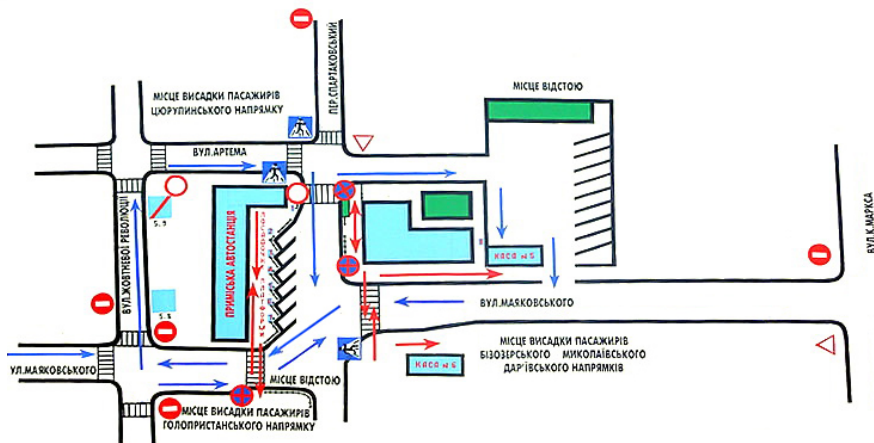

Рис. 6. Нова схема руху пасажирів і автобусів на території приміської автостанції м. Херсон

Висновки

Приміська Автостанція № 2 в мирний час перевантажена як виконуваними рейсами, так і пасажирами, що не дає змогу якісного обслуговування пасажирів.

Пропонується:

Зміни маршруту руху автобусів при виїзді та заїзді на автостанцію, оминаючи завантажені транспортні вузли.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 14.09.2020 № 2020/09 – 1 "Аналіз наявної інформації щодо автобусного сполучення на автобусних маршрутах в межах Херсонської області" (за кодом ДК 021:2015 – 71620000 -7 Аналітичні послуги).
2. Звіт про науково-дослідну роботу по договору від 23.07.2021 р. № 148 "Обстеження пасажиропотоків на міських автобусних і тролейбусних маршрутах загального користування у м. Херсон" між Департаментом міського господарства Херсонської міської ради і Херсонським національним технічним університетом.

УДК 629.17: 629.563

Валерій МАКАРЕНКО

д.т.н., професор

Владислав ЛАЗОРИК

аспірант,

Херсонський національний технічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ КІНЕТИКИ РОСТУ ТРІЩИН ПІД ДІЄЮ ЦИКЛІЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ ТРУБНИХ СТАЛЕЙ ТРИВАЛОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Трубні сталі, тривалого терміну експлуатації наприклад, нафтогазопроводів, підземних каналізаційних систем тощо, піддаються деформаційному старінню, що спричиняє окрихчення металу труб з подальшим руйнуванням трубопроводів.

З літератури відомі методи визначення ступеню старіння і окрихчення металу труб, пов'язані з руйнуванням металу, але водночас в останні роки почав застосовуватися метод, не пов'язаний з руйнуванням металу, зокрема акустично-емісійний метод, який є достатньо точним і вірогідним. Метод АЕМ може використовуватися на ділянках трубопроводів без зупинки перекачки продукту, крім того його можна використовувати й на зразках, вирізаних безпосередньо з труб.

Метод акустичної емісії (АЕ) оснований на вловлюванні звукових сигналів, які випромінюються при пластичній деформації в локальних зонах металу труб і розвитку тріщин. Цей метод володіє перевагою, зокрема, в порівнянні, наприклад, з ультразвуковою внутрішньо трубою діагностикою, низькою вартістю (в 3-4 рази), можливістю контролю тріщиноутворень в металі труб, дискретністю і можливістю переходу до непереривного контролю технічного стану трубопроводів, малою інерційністю. За допомогою методу АЕ можна досліджувати:

- 1) вплив зміни структури на тріщиностійкість трубних сталей при тривалій експлуатації трубопроводів;
- 2) закономірності руйнування металу труб з урахуванням втомленості і старіння;
- 3) спектральний аналіз акустично-емісійних сигналів;
- 4) кореляційні залежності між характеристиками сигналів і розвитком тріщин.

Рішення задачі контролю технічного стану трубопроводів неруйнівним АЕ-методом базується на результатах дослідження

закономірностей нестабільного розвитку втомних тріщин в локальних окрихчених областях металу труб, тривало експлуатованих трубопроводів, іншими словами метод АЕ дозволяє дослідити закономірності нестабільного розвитку тріщин на стандартних зразках, а також контролювати процеси розвитку втомних тріщин з невідомою К-тарировкою (коефіцієнт інтенсивності напружень) в місцях, недоступних для інших методів [1,2].

Акустичною емісією супроводжується практично усі процеси, які відбуваються в металі труб під навантаженням: рух дислокацій; руйнування зерна шляхом зсуву; деформаційне старіння; утворення мікротріщин; корозійне розтріскування. Основним ефектом, який проявляється при дослідженні методом АЕ є ефект Кайзера, суть якого полягає у відсутності АЕ в матеріалі до тих пір, поки не перевищено рівень напружень попередньої дії [2]. Початкове навантаження, при якому в процесі повторного навантаження появляється акустична емісія називається *коефіцієнтом накопичення*.

Дослідженнями встановлено [1-6], що найбільш інформативними, але складними для визначення є параметри, які характеризують форму сигналу АЕ. Найбільше нової інформації про форму сигналів дає амплітудно-частотний спектр. Характеристики сигналів АЕ в значній мірі залежать від властивостей матеріалу, анізотропії, механічних характеристик, від степені розшарування, неоднорідності, структури, тощо. АЕ є методом неруйнівного контролю, при якому розвиток дефектів (тріщин) в металі супроводжується генерацією акустичних сигналів. Роль приймача сигналів грає електроакустичний перетворювач (ЕАП), виготовлений з п'єзокераміки. В наших експериментах використовували апарат АЕ типу "Ультраскан-VN", в склад якого входили: самописець, осцилограф, магнітний реєстратор, цифро печатний пристрій. При циклічних випробуваннях матеріалів використовували синхронізатори, які дозволяють реєструвати сигнали АЕ в певній фазі навантажень.

Для імітації сигналів АЕ деформованих зістарених трубних сталей на зразок (рис.2) наносили механічним шляхом надріз. Втомні тріщини в зразках вирощували за допомогою гідропульсатора моделі "ЦДМпу-10" (Німеччина) при частоті навантаження 10-15Гц і коефіцієнту асиметрії циклу $R = 0,1 \dots 0,2$.

В процесі розвитку втомної тріщини зразки трубних сталей піддавали циклічним навантаженням до появи тріщин. При цьому паралельно проводили реєстрацію сигналів неперервної АЕ і імпульсні дискретні сигнали АЕ, що дозволяло вирахувати момент початку нестабільного росту тріщини. По числу циклів навантажень між двома імпульсами визначали запас міцності металу. Так як в окрихчених областях швидкість росту тріщин різко зростає, то

стрибокподібна зміна швидкості росту тріщин відображається на характері утворення сигналів АЕ. Для виконання подібних операцій електроакустичні перетворювачі розміщували на поверхні зразків по різні сторони від вершини тріщини на лінії її ймовірного розповсюдження.

Враховуючи ефект Кайзера [2], нами визначалися сигнали, які приблизно на 20дБ перевищували сигнали АЕ неперервної АЕ. Було виявлено, що число імпульсів нестабільних стрибків тріщин відповідає числу імпульсів дискретної АЕ. Знаючи відстань між числом стрибків циклів навантажень і шириною основи піку стрибків визначали швидкість, їх розповсюдження і ступінь окрихчення металу. Амплітуду імпульсів АЕ реєстрували осцилографом НО-43 системи "Сигнал-4М", або електропроміневим осцилографом РМ-3234 фірми "Філіпе" (Нідерланди). Отримані дані надали можливість визначити коефіцієнт інтенсивності напружень K_{IC} , при якому відбувається старт тріщини, що відповідає нерівності $t > 2,5 (K_{IC}/\sigma_{0.2})^2$, де t – товщина зразка (стілки труби). Ця формула відповідає крихкому механізму руйнування, для пластичних матеріалів вона не придатна.

Середня швидкість крихкого стрибка тріщини (одиниця вимірювання в мікронах за мілісекунду) визначали по пройденому шляху (довжина стрибка тріщини) і часу, за який цей шлях пройдено (час від старту до зупинки тріщини). Оскільки в момент старту і раптової зупинки тріщини, відбувається перетворення потенційної енергії в кінетичну і зворотно, то ці моменти супроводжуються хвилею пружної деформації в області вершини тріщини, тобто імпульсами дискретної АЕ. При контролі за параметрами стрибка тріщини використана апаратура має для цього два ідентичні вимірювальні канали. Для цього перетворювачі сигналів АЕ розміщували по різні сторони від вершини тріщини.

Нами експериментально встановлено, що збільшення схильності сталей до крихкого руйнування представляє небезпеку, створену деформаційним старінням, наводненням і субструктурним зміцненням на що вказує різке зменшення значень ударної в'язкості сталей в процесі експлуатації трубопроводів.

Основні деформаційні процеси в трубних сталях при експлуатації проходять в мікрообластях.

Із збільшення щільності дислокацій середня відстань між ними зменшується, в такому випадку відбувається утворення нових карбідних фаз за рахунок розпаду цементиту, а не за рахунок накопичення в локальній області атомів вуглецю на дислокаціях зерна фериту [2].

З використання методу рентгеноструктурного аналізу, із застосуванням металографічного обладнання – електронного сканую

чого мікроскопу фірми "Джеол" (Японія) визначали напруження α – решітки, а також кількісний розпад цементиту в сталях, які піддалися деформаційному старінню, а також на установці "Інстрон" (Великобританія) досліджували циклічні руйнування трубних сталей тривалого терміну експлуатації.

Висновки

1. Розроблена методика дослідження кінетики росту втомних тріщин трубних сталей тривалого терміну експлуатації. Дана методика дозволяє оцінити кінетику розповсюдження мікротріщин на структурному рівні трубних сталей що надає можливість поглибленого розуміння деформаційного старіння металу в процесі тривалої експлуатації під дією циклічних навантажень. Вперше із застосуванням методу акустичної емісії стало можливо оцінити швидкість утворення і руху мікротріщин що дозволяє дослідникам в лабораторних умовах прогнозувати поведінку сталей підданих тривалим циклічним навантаженням.

2. Методами рентгеноструктурного аналізу досліджено вплив терміну експлуатації трубних сталей на розпад цементиту та розподіл вуглецю серед структурних складових, а також визначена величина мікронапружень кристалової ґратки α -Fe що сприяє поглибленню уявлень про окрихнення металу в процесі тривалого терміну експлуатації трубопроводів.

3. Доказано експериментальними металографічними і механічними дослідженнями, що з ростом терміну експлуатації трубної сталі 06Г2БА різко зростає (в 2-3 рази) циклічна міцність що сприяє подовженню робочого (безаварійного) ресурсу трубопроводів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко В.Д., Максимов С.Ю., Білик С.І. і ін. Корозійні руйнування каналізаційних систем України // Київ: НУБіП України. - 2021. - 272с.
2. Макаренко В.Д., Гачев С.И., Прохоров Н.Н. Сварка и коррозия нефтегазопроводов Западной Сибири // Киев: Изд-во "Наукова думка". — 1996.- 549с.
3. Самойленко М.І. Функціональна надійність трубопроводів них транспортних систем // Харків: ХНАМП. - 2009. - 184с.
4. Самойленко М.І. Функціональна надійність трубопроводів транспортних систем // – Х.: ХНАМГ. -2009. - 184с.
5. Насонкіна Н.Г., Антоненко Є.Г., Тряківа А.С. Аналіз пошкодженості водопроводів і каналізаційних мереж // Сучасне промислове та цивільне будівництво. - 2019. - Том15. - №1. - С.23-34.

УДК 656.02

В'ячеслав СЛАВИЧ*к.т.н., доцент***Назар МАРЧУК***студент,**Херсонський національний технічний університет*

МОДЕЛЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПАСАЖИРСЬКИХ КОРЕСПОНДЕНЦІЙ М.ХЕРСОН В УМОВАХ ЗМЕНШЕННЯ КІЛЬКОСТІ ПЕРЕВІЗНИКІВ

Основою планування пасажирськими перевезеннями міста є інформація про параметри самого пасажиропотоку, головним з яких є матриця кореспонденцій.

Для визначення кореспонденцій пасажирів використовуються різні методи, але самим основним слугує метод з використання гравітаційної моделі пошуку переміщень.

В період військових часів, яких зазнала наша країна, особливо у випадках коли певне місто стало прифронтовим, кількість перевізників пасажирів не є сталою величиною, а має тенденцію до зменшення, коли перевізники вимушено не виходять на лінію, наприклад, з причин пошкодження транспортного засобу або з міркувань власної безпеки.

До таких міст, нажаль, відноситься Херсон, тому зазначені особливості пасажирських перевезень йому притаманні.

Саме тому необхідно використання гравітаційної моделі розрахунку матриці кореспонденцій з урахуванням можливості зменшення кількості перевізників на маршруті, а отже і збільшенням інтервалу очікування транспортного засобу для транспортного району.

Метою роботи є створення моделі розрахунку транспортних кореспонденцій за рахунок зміни кількості транспортних засобів на маршруті внаслідок вимушеного зменшення кількості перевізників.

Основними параметрами моделі визначення пасажиропотоку в зазначених умовах будуть наступні:

$K_{пер}$ – початкова кількість перевізників водіїв на маршруті, що визначається даними підприємств;

$K_{нів}$ – кількість перевізників, що з вимушених причин не вийшли на маршрут, що встановлюється на поточний день;

$K_{пот}$ – поточна кількість перевізників (водіїв) на маршруті на поточний день.

Розрахунок значень відправлень та прибуттів можна отримати за допомогою наступного виразу:

$$D_j = K_i \cdot \frac{\sum_{j=1}^M (\gamma \cdot \beta \cdot \alpha \cdot (K_j - A_j))}{N},$$

де β – процент прогнозованої завантаженості робочих місць;

K_j – кількість місць району міста;

A_j – кількість лімітованого населення j -го району міста (люди, які вимушено не користуються транспортними послугами);

α – коефіцієнт обмеження пасажиромісткості;

γ – коефіцієнт зменшення транспортних засобів на маршруті за рахунок можливого зменшення перевізників:

$$\gamma = \frac{K_{\text{пот}}}{K_{\text{пер}}} = \frac{K_{\text{пер}} - K_{\text{нв}}}{K_{\text{пер}}}.$$

Аналогічних змін зазнають і відповідні інтервали руху маршрутних транспортних засобів загального користування, які будуть визначатись за допомогою лінійної інтерполяції та розраховуватись для окремих районів міста, та відповідно видозміниться час розрахунку поїздки.

Таким чином, в роботі запропоновано таку модель розрахунку матриці пасажирських кореспонденцій, яку доцільно використовувати до м. Херсон, оскільки вона враховує наявну у місті зміну кількості транспортних засобів на маршруті, що відбувається внаслідок зменшення кількості перевізників, коли перевізники вимушено не виходять на лінію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павленко О.В., Шрампко Н.Ю., Северін О.О., Горбачов П.Ф., Калініченко О.П. Математичні методи оптимізації транспортних процесів: навчальний посібник. – Харків: Видавництво ЗНАДУ, 2008. – 204 с.
2. Славич В.П. Гібридна модель задачі про максимальний потік вантажу у матричній постановці із додатковими обмеженнями // Проблеми інформаційних технологій. – 2012. - №02(012). – С. 100 – 103.
3. Славич В.П., Грачов Д.В. Модель вибору менш витратного шляху перевезення вантажів // Materials of the XIII International scientific and practical conference "Proceedings of academic science - 2017". – м.Шеффилд, Великобританія, 2017. - №9. – С. 11 – 13.
4. Славич В.П., Доброва К.Д. Модель та метод знаходження опорного та оптимальних планів модифікованої транспортної задачі у випадку

групування постачальників вантажу // Прикладні питання математичного моделювання. – Херсон, 2020. – Т. 3, №1. – С. 187 – 193.

5. Славич В.П., Калімбет Р.В., Портер К.А. Транспортна задача мінімізації зворотного порожнього пробігу при перевезенні вантажів в умовах наявності обмежень за пропускною здатністю ланок мережі // Матеріали VII-ої Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасні технології промислового комплексу – 2021", м. Херсон – 2021. – С. 227–230.

УДК 621.313

Галина ДОЩЕНКО

к.т.н.,

*доцент кафедри експлуатації суднового
електрообладнання і засобів автоматики,
Херсонська державна морська академія*

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ СТАЛОЇ РОБОТИ СУДНОВИХ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ

Вступ. На борту будь-якого морського судна є автономний електротехнічний комплекс, що складається з генеруючих та які споживають електроенергію пристроїв та механізмів [1]. Умови та особливості експлуатації електротехнічних комплексів морських суден регламентуються вимогами морського Регістру судноплавства та Міжнародної морської конвенції про збереження людського життя на морі СОЛАС. Як джерела електроенергії частіше всього використовуються спільно-паралельно включені дизель-генераторні агрегати на головний розподільний щит. Перелік потужностей та номенклатури споживачів дуже широкий і визначається типом та призначенням судна. Підтримка сталої роботи електростанції морського судна з виробленням якісної електроенергії є життєво важливою умовою безпеки морського судна та виконання ним своїх технологічних та виробничих завдань.

Актуальність дослідження. На морських судах застосовується найбільш раціональна з технічного та економічного боку схема виробництва електричної енергії з паралельною роботою кількох дизель-генераторних агрегатів [1]. Кожен дизель-генератор має свій регулятор частоти оберту та регулятор напруги. Налаштування регуляторів визначають розподіл навантаження між агрегатами у квазіустановлених режимах експлуатації електричних

силових комплексів морських суден виникають обмінні та синфазні коливання потужності між спільно-паралельно включеними генераторами. Для усунення таких коливань необхідно здійснювати вплив на регулятори частоти обертання та змінювати їх коефіцієнти передачі так, щоб не порушувалася стійка робота всього електротехнічного комплексу судна.

Постановка задачі. Однією з проблем електротехнічних суднових комплексів морських суден вважається поява обмінних та синфазних коливань потужності при спільно-паралельному включенні дизель-генераторних агрегатів [1]. Такі коливання призводять до прискореного використання ресурсу частотних регуляторів обертання дизелів, неможливості використання генеруючих пристроїв на повну потужність, до пульсуючої форми напруги в електричній мережі судна, зниження характеристики корисної дії електричних приводів та систем суднової автоматики, а також необхідно скористатися математичним моделюванням та оцінити допустимі межі та співвідношення при зміні коефіцієнтів посилення частотних регуляторів.

Для синхронних машин, які мають на роторі обмотку збудження повільна кількість $0...n_d$ еквівалентних короткозамкнутих контурів в осі d та повільна кількість $0...n_q$ еквівалентних короткозамкнутих контурів в осі q , рівняння Парка-Горева [2] в одиницях можна записати у наступному вигляді:

$$\frac{d\psi_d}{dt} + \omega\psi_q + r i_d = -u_d \quad (1)$$

$$\omega\psi_d - \frac{d\psi_q}{dt} - r i_q = u_q \quad (2)$$

$$\frac{d\psi_r}{dt} + r_r i_r = E_r \quad (3)$$

де ψ_d, u_d, i_d – проекція вектору потокозчеплення, напруги та струму статора на ось d ;

ψ_q, u_q, i_q – проекція вектору потокозчеплення, напруги та струму статора на ось q ;

ψ_r, i_r, r_r – проекція вектору потокозчеплення, струму та активний опір обмотки збудження;

E_r – напруга збудження;

τ – тривалість процесу.

Результати дослідів. Однією з маловивчених проблем паралельної роботи генераторних агрегатів на основі синхронних генераторів змінного струму, які в основному застосовуються в суднових електротехнічних комплексах, є обмінні коливання потужності [1, 3]. Вимоги класифікаційних товариств та міжнародні

стандарту не містять допустимих норм, що обмежують рівень таких коливань. А тим часом обмеження амплітуди обмінних коливань потужності безпосередньо пов'язане із забезпеченням стійкої роботи електротехнічних комплексів.

Відомо, що обмінні коливання потужності між паралельно працюючими агрегатами призводять до підвищеного зносу регуляторів частоти обертання, обмежують використання потужності генераторних агрегатів, що викликають пульсацію напруги мережі, зменшують коефіцієнт корисної дії електроприводів і механізмів, що негативно позначаються на психофізичному стані персоналу, знижують ефективність і надійність роботи систем автоматизації, можуть призвести навіть до випадання синхронного генератора із синхронізму, аж до знеструмлення суднового електротехнічного комплексу, що є аварійною ситуацією, а отже, несе загрозу життю людей і безпеці товарів та продукції.

На рисунку 1 представлені результати дослідження математичними методами у вигляді графіків струмів та частот обертання двох спільно-паралельно включених на шини головного розподільного щита генераторів при значення коефіцієнтів передачі їх регуляторів частоти обертання $K_{\omega 1} = 80$, $K_{\omega 2} = 40$, на яких видно синфазні коливання потужності з амплітудою, що не збільшується, частоти обертання генераторів при цьому прагнуть до встановленого значення.

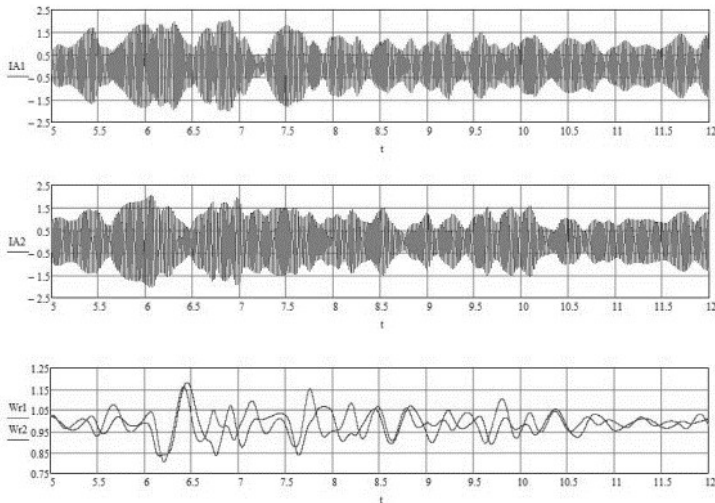

Рис. 1. Результати математичного моделювання дослідження спільно-паралельної роботи генераторів при $K_{\omega 1} = 80$, $K_{\omega 2} = 40$

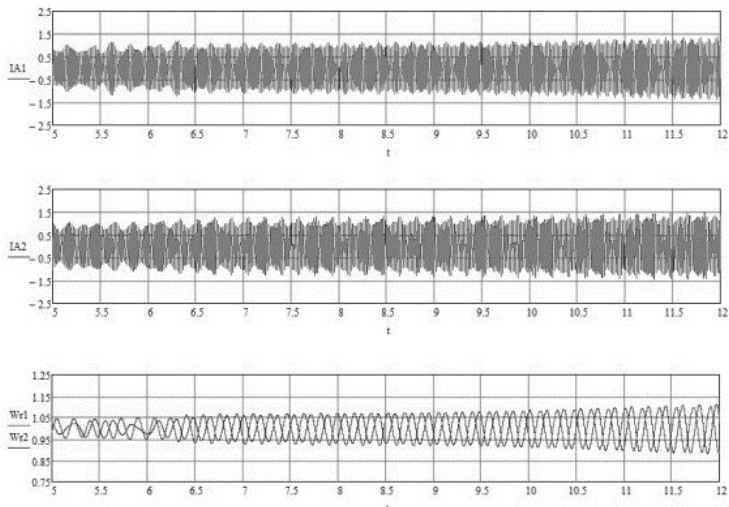

Рис. 2. Результати дослідження спільно-паралельної роботи генераторів при $K_{\omega 1}= 350$, $K_{\omega 2}= 250$

На рисунку 2 представлені результати математичного регулювання у вигляді графіків струмів і частот обертання двох спільно-паралельно включених на шини головного розподільчого щита генераторів при значеннях коефіцієнтів посилення їх частотних регуляторів $K_{\omega 1}= 350$, $K_{\omega 2}= 250$.

Очевидна наявність синфазних коливань струмів, тобто і потужностей з наростаючою амплітудою, миттєві частоти обертання генераторів при цьому також ростуть, що свідчить про втрату стійкості у роботі суднової електростанції, і наближення спрацьовування захисту з наступним знеструмленням судна.

Висновок. Проведені дослідження продемонстрували залежність стійкості роботи суднового електротехнічного комплексу із зустрічно-паралельним включенням на шини головного розподільного щита дизель-генераторних агрегатів від значень та співвідношення коефіцієнтів посилення частотних регуляторів. На основі результатів математичного моделювання можна рекомендувати обмежити зміну коефіцієнтів посилення частотних регуляторів при паралельній роботі у діапазоні 0 – 200. Таке обмеження необхідно враховувати при зміні коефіцієнтів посилення частотних регуляторів для усунення обмінних коливань потужності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губанов Ю. А., Калинин И. М., Корнев А. С. [и др.]. Направления совершенствования судовых единых электроэнергетических систем // Морские интеллектуальные технологии. 2019. № 1-1 (43). С. 103–109.
2. Алейников А. В., Голубев А. Н., Мартынов В. А. Разработка уточненной математической модели синхронного двигателя с постоянными магнитами для расчетов в реальном времени // Вестник ИГЭУ. 2017. №. 5. С. 37–43.
3. Mondejar M. E., Andreasen J. G., Pierobon L. [et al.]. A review of the use of organic Rankine cycle power systems for maritime applications // Renewable & Sustainable Energy Reviews. 2018. Vol. 91. P. 126–151. DOI: 10.1016/j.rser.2018.03.074.

УДК 621.791.01.670

Валерій МАКАРЕНКО

д.т.н., професор,

Херсонський національний технічний університет

ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКИХ ТА РІЧКОВИХ ПРИЧАЛІВ ХЕРСОНЩИНИ

Відомо, що основним матеріалом в будівництві морських та річкових портів та причалів є залізобетон який піддається в процесі тривалої експлуатації, крім силового впливу, ще й корозійній дії – навколишнього середовища технічних сумішей, які явно знижують міцність, сприяючи передчасному руйнуванню. Бетон – це багатокомпонентний матеріал, який володіє властивостями пружності, псевдо пластичності, старіння та неоднорідністю на усіх мікро і макро рівнях його структури, яка, в свою чергу, залежить від рівня прикладених навантажень, характеру і тривалості їх дії. Особливо для бетону великою загрозою є хлоридна корозія і його карбонізація, яка приводить до руйнування захисного шару арматури, внаслідок чого інтенсивно починається корозія самої арматури. Корозійні ушкодження арматурних стрижнів сприяють зниженню їх механічних властивостей, особливо в'язко-пластичних, що може спричинити крихке передчасне руйнування залізобетонних конструкцій, які експлуатуються тривалий час в агресивних середовищах, характерних для річкових та морських причалів. Однак інформація, яка є в наявності і в значній мірі викладена в літературних джерелах,

характеризується зачасти протиріччям, невизначеністю, а тому важко піддається порівнянню і логічному аналізу, унаслідок чого унеможлиблює розробки ефективних заходів стосовно підвищення корозійно-механічної стійкості залізобетонних конструкцій. Це викликає необхідність додаткових досліджень зокрема проведення технічної діагностики причальних об'єктів тривалого терміну експлуатації і бажано такі роботи впроваджувати в магістерські та аспірантські науково-проектні роботи Херсонського національного технічного університету та проводити спільно із спеціалістами Херсонської державної морської академії та Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона Національної академії наук України.

Крім того на сталеві конструкції причальних споруд впливають різні рідкі агресивні середовища. Це стокові суміші побутово-промислових відходів в підземних каналізаційних системах, ґрунтові води, атмосферні опади у вигляді дощу, лужні і кислі середовища і т.п.

Відомо, що одна з найбільш небезпечних і розповсюджених причин руйнування залізобетонних конструкцій морських та річкових споруд – корозія сталеві арматури.

В бетоні сталева арматура знаходиться в контакт з порожниною рідиною, що сприяє формуванню на поверхні металу гідроксидів заліза. Крім того, шар бетону, який дотикається до арматури, в тій чи іншій мірі, володіє ізолюючою здатністю і захищає її від корозії. Корозійний процес на сталі може розвинути в тому випадку, коли будуть створені умови для протікання електрохімічних реакцій. Це можливо в тому випадку, коли порушується пасивна плівка. Таким чином, для сталеві арматури створюються умови для виникнення і інтенсивного протікання корозійних процесів.

В результаті протікання корозійних процесів на сталі проходить зниження механічних властивостей металу, появлення тріщин корозійного розтріскування, особливо для напруженої арматури; утворення продуктів корозії великого об'єму, відшарування бетону від арматури. В кінцевому підсумку, це приводить до руйнування залізобетону. Для вивчення причин, які спонукають корозійні ушкодження арматурних стрижнів залізобетонних конструкцій, необхідні додаткові дослідження, які й були в подальшому проведені.

Висновки:

1. Експериментальними дослідженнями встановлено, що із збільшенням терміну експлуатації залізобетонних конструкцій морських та річкових причалів знижуються характеристики спротиву крихкому руйнуванню, особливо це різко проявляється після 10-20 років, що пов'язано з інтенсивним наводненням арматурної сталі.

Причому, така тенденція проявляється стосовно усіх дослідних сталей 20ГС, 08Г2С, ВСтЗсп.

2. Показано, що з ростом терміну експлуатації відбувається наводнення арматурних сталей, що неминуче спричиняє їх окрихчення і зниження в'язко-пластичних характеристик, що може спричинити руйнування залізобетонних конструкцій.

3. Результати експериментів проведені в найбільш жорсткому агресивному середовищі згідно Міжнародного стандарту NACE засвідчили низький спротив тріщиноутворенню сталі 20ГС, особливо після 10-20 років експлуатації, причому робота руйнування в розчині з вмістом хлоридів зменшується в 3-4 рази, що свідчить про суттєву деградацію арматурної сталі після 10-20 років експлуатації в корозійно-агресивному середовищі.

4. Отримані дані показали що, зростання часу експлуатації причальних і портових споруд приводить до збільшення значень параметра об'ємно-центрованої кубічної кристалічної ґратки α - твердого розчину і росту мікронапружень. При цьому частина вуглецю із розкришеного цементиту видаляється на границю α -матриці. Друга частина, ймовірно, залишається на дислокаціях, витісняючись в мікротріщини і йде на формування нових дрібнодисперсних карбідних частинок. Відносно крупні карбідні частинки утворюються на межах зерен між перлітом і феритом.

5. Для оцінки технічного і інженерного стану причальних і портових споруд потрібний детальний технічний огляд у вигляді технічної діагностики із залученням студентів-магістрів, аспірантів і кваліфікованих фахівців Херсонського національного технічного університету спільно із спеціалістами Інституту електрозварювання імені Патона НАНУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чепрасов Д. П., Петров В. П., Иванайский Е. А. и др. Водородная хрупкость монтажных сварных мостовых конструкций из стали 10ХСНДА и 15ХСНДА // Сварочное производство. – 2003. – №3. – С. 12 – 16.
2. ТУ 14-1-5120-2008 Прокат толстолистовой из низколегированной стали высокого качества для мостостроения.
3. СНІП 20301-84. Бетонні і залізобетонні конструкції.
4. Косухин М. и др., 2013. Повышение долговечности железобетона водоотводящих коллекторов. Косухин М., Полуэктова В., Апалькова Л., Шарапов О., Малиновкер В. // Technical Sciences. Fundamental Research. – №8. – P. 838–840.

5. Баженов Ю. М. Модифицированные высококачественные бетоны / Ю. М. Баженов, В. С. Демьянова, В. И. Калашников. – М.: Изд-во Ассоциации строительных вузов. – 2006. – 368 с.
6. Шимановський О. В., Шалінський В. В. Щодо технічного стану автопереїзду по прогонових будовах греблі ДніпроГЕС, зведених у 1932р. –Промислове будівництво та інженерні споруди. – Вид-во: ДК "Український Інститут сталевих конструкцій ім. В. М. Шимановського". – Київ. – 2020. – С. 2 – 6.
7. Ликверман А. И. Эффективная система защиты металлических мостов от коррозии / А. И. Ликверман, Ф. Б. Глазман, К. О. Распоров // Транспортное строительство. – 2001. – №8. – С. 2 – 5.

УДК 339.3; 658; 656

Альона ПЛЯСКІНА

к. е. н., доцент

кафедри зовнішньоекономічної діяльності,

Херсонський національний технічний університет

ЗАСАДИ ВІДПОВІДНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ПРОЦЕСІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

У процесі реорганізації підприємств транспортної галузі особлива увага приділяється відповідній документації, яка виконує багато в чому контролюючі функції. Наприклад, документи для складання бухгалтерської звітності на підприємстві, що реорганізації: засновницькі документи, виписка з єдиного державного реєстру юридичних суб'єктів (форма приєднання), передавальний акт (форма злиття приєднання або перетворення), розділовий баланс (форма розділення або виділення), бухгалтерської звітність, акти інвентаризації майна і зобов'язань (для будь-якої форми реорганізації), акти прийняття-передачі основних витрат тощо. Якщо підприємство проходить обов'язків аудит, в завершальну звітність включається аудиторський висновок. Дані в цих формах складаються наростаючим підсумком з початку з початку року на дату, яка передє дню, коли була завершена організація, тобто тоді, коли був внесений запис про припинення діяльності підприємства в Єдиний державний реєстр юридичних суб'єктів.

До дати внесення в Єдиний державний реєстр юридичних суб'єктів транспортної галузі запису про припинення діяльності підприємства, що приєднується, при реорганізації у формі приєднання,

всі операції, пов'язані з його поточною діяльністю, а також витрати у зв'язку з реорганізацією, проведені в період з дати затвердження передавального акту, відображаються в бухгалтерському обліку підприємства, що приєднується.

Відображенню підлягають, наприклад, продаж товарно-матеріальних цінностей; розрахунки з кредиторами; нарахування амортизації на майно, що передається; нарахування заробітної плати працівникам; розрахунки по податках і зборах з відповідними бюджетами і по обов'язкових платежах до державних позабюджетних фондів; списання витрат майбутніх періодів, що не підлягають включенню в передавальний акт (наприклад, на придбання ліцензії на здійснення діяльності, права на яку не підлягають передачі в порядку правонаступництва). У записці пояснення до завершальної бухгалтерської звітності необхідно розкрити інформацію про проведену реорганізацію і припинення її діяльності.

Елементами записки пояснення до завершальної бухгалтерської звітності при реорганізації підприємств транспортної галузі можна віднести: документи про передачу майна і зобов'язань правонаступникові (передавальний акт або розділовий баланс); підстави для проведення реорганізації (договір про рішення засновників, ухвали суду); документи про закриття або переоформлення розрахункових і інших банківських рахунків підприємства, що реорганізується; відомості про злиття з обліку в податковій інспекції, відділеннях Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування, Держкомстату.

Необхідно визначити, що певні види діяльності вимагає наявність ліцензії. Порядок видачі ліцензій встановлений Законом України "Про ліцензію окремих видів господарської діяльності" від 1 червня 2000 р. Ліцензія, отримана підприємством, втрачає юридичну силу, якщо це підприємство припиняє свою діяльність у зв'язку з реорганізацією у формі злиття, приєднання і розділення. В цьому випадку ліцензія підприємства, що реорганізується не припиняється і після реорганізації (наприклад, у разі реорганізації у формі перетворення), то для ліцензії, отриманої цим підприємством, продовжується. Проте в цьому випадку правонаступникові реорганізованого підприємства необхідно переоформити ліцензію. Для цього він повинен не пізніше ніж через 15 днів подати заяву про переоформлення ліцензії. До заяви потрібно прикласти документи, які підтверджують вказані зміни. Це можуть бути рішення засновників про реорганізацію; передавальний акт; свідоцтво про державну реєстрацію нового підприємства. Переоформлення документа, підтверджуючого наявність ліцензії, здійснюється протягом 10 днів з дня отримання ліцензуючим органом відповідної заяви.

Згідно Закону України "Про господарські товариства", у разі реорганізації підприємства право власності на майно, що належало йому, переходить до юридичних суб'єктів – правонаступників реорганізованого підприємства. Перехід прав власності на нерухоме майно до підприємства- правонаступника повинен бути підтверджений державою. Єдиним законним доказом права володіння об'єктами нерухомості правонаступниками є державна реєстрація права власності на неї. Після того, як засновники ухвалють рішення про реорганізацію підприємства і виконують всі необхідні підготовчі заходи, складається передавальний акт або розділовий баланс.

Отже, якщо в результаті реорганізації підприємство- правонаступник стає власником будівлі, споруди, іншого об'єкту нерухомості, йому необхідно зареєструвати своє право власності на цей об'єкт в Єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно і операцій із ним. Реєстрація проводиться за заявою підприємства- правонаступника на підставі документів, що підтверджують його правонаступництво. Це можуть бути рішення засновків про реорганізацію, договір про злиття, приєднання і т.д. Крім того, до заяви необхідно додати документи про реєстраційного збору. Розмір плати за державну реєстрацію визначають регіональні органи влади в межах, встановлених Урядом України. Реєстраційний збір не оподатковується на додану вартість.

У розпорядженні підприємства чистий прибуток може бути витрачений відповідно до рішення власників. Для цього власники (учасники товариства з обмеженою відповідальністю або акціонери) повинні на загальних зборах визначити порядок використання нерозподіленого прибутку підприємства, що реорганізується. Відповідно, до договору про приєднання або з рішенням засновників про перетворення підприємства нерозподілений прибуток може бути направлений на формування статутного капіталу підприємства- правонаступника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьменко Л.М., Рашупкіна В.М. Контроль у процесах реорганізації підприємств: практичний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 3. Том 2. С. 14-20.
2. Адвокатова Н.О., Боярчук А.І. Сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку транспортних послуг для міжнародного бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019 № 29. Том 1. С. 23-27.

УДК 331.105.44

Олег ГРИГОРЮК

*Голова Професійної спілки робітників
морського транспорту України,*

*спостерігач Комітету справедливої практики
Міжнародної федерації транспортників (ITF),*

Морський амбасадор

Міжнародної морської організації (ІМО) в Україні,

*Віце-президент Міжнародної федерації
асоціації морських капітанів (IFSMА),*

Голова Наглядової ради

Фонду солідарності Європейської федерації транспортників -

*Міжнародної федерації транспортників
(ETF-ITF Solidarity Fund), м. Одеса*

РОЛЬ ТА УЧАСТЬ ПРОФСПІЛКИ РОБІТНИКІВ МОРЬСЬКОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ У ВІДНОВЛЕННІ МОРЬСЬКОГО ТА ПОРТОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ

Професійна спілка робітників морського транспорту України (ПРМТУ) – єдина морська Профспілка в Україні, яка є членською організацією Міжнародної федерації транспортників (ITF) та Європейської федерації транспортників (ETF). Сьогодні ПРМТУ об'єднує понад 50000 українських моряків, які працюють на судах іноземних судовласників. Загалом Профспілка об'єднує понад 80 тисяч членів. Основним завданням ПРМТУ є захист трудових і соціально-економічних прав її членів – працівників галузі морського транспорту України.

Україна займає значне місце у глобальній світовій економіці. І, якщо до війни ця роль була не такою очевидною, то після повномасштабного вторгнення РФ, ступінь участі України у світових геополітичних та економічних процесах стала помітною. З огляду на те, що Україна є великим експортером зерна та іншої аграрної продукції, продуктів харчування, матеріалів і сировини, зупинка логістичних процесів на морі, на суходолі та в небі відгукнулася значними наслідками не тільки для Європи, а й, по суті, для всього світу. Як результат - зростання цін, падіння ВВП у деяких країнах, значні затримки в ланцюжках поставок, криза зміни екіпажів, нестача кадрів, дефіцит товарів та інше.

Через морські порти Україна експортувала понад 70% усіх вантажів на загальну суму близько \$47 млрд. З 24 лютого 2022 року

морські ворота на замку, заблоковані російським флотом та протикорабельними мінами. У портах та суднах на рейді опинилися замкненими сотні тисяч тонн вантажів. Частину вдалося вивезти автотранспортом і залізницею, інші стоять під обстрілами або захоплені російськими військовими. Зернова угода ООН трохи знизила ступінь тиску, але все ж не вирішила навіть половини проблемних питань.

Паралельно з цим запроваджений в Україні воєнний стан і заборона на вільний перетин кордону чоловікам віком від 18 до 60 років порушили перебіг морських перевезень, які почали стабілізуватися після наслідків пандемії COVID-19. На тлі всіх факторів світові морські лідери констатують брак морських кадрів. Як результат – найм некваліфікованих кадрів, затримки у списанні моряків, загальна втома екіпажу, зростання інцидентів на морі, тощо.

Профспілка робітників морського транспорту України вважає необхідним і пріоритетним відновлення портового та морського потенціалу Херсонського регіону. ПРМТУ це вбачає насамперед за рахунок створення нових робочих місць, а також пошуку та залучення потенційних інвесторів, готових вкладати ресурси в розвиток матеріально-технічної бази Херсонської державної морської академії, пошуку роботодавців, готових надати кадетські місця для курсантів Академії.

Так, як приклад, ПРМТУ має досвід успішної реалізації у 2019 році інвестиційного проекту Профспілки робітників морського транспорту України, Херсонської державної морської академії та Міжнародної ради морських роботодавців (ІМЕС). У його рамках Академії було виділено грант у розмірі 2,2 млн доларів США на створення сучасних тренажерних лабораторій, необхідність яких була зумовлена вимогами Міжнародної морської організації (ІМО) та Кодексу про дипломування моряків і несення вахти. Підвищення рівня підготовки курсантів дало змогу Профспілці залучити нових роботодавців та отримати нові якісні робочі місця для українських кадетів на борту весвітньо відомих судновласників.

Ще одним значущим спільним проектом під час війни стала можливість для курсантів Херсонської державної морської академії, завдяки Профспілці робітників морського транспорту України, продовжити навчання. Це стало можливим у рамках спільного проекту ITF SEAFARERS' TRUST, ПРМТУ, ХДМА і Литовської морської академії. У рамках проекту 50 курсантів Херсонської морської академії отримали змогу продовжити навчання в Клайпеді та отримати два дипломи: український і литовський. Також Профспілка допомогла тим, кому це було потрібно, з отриманням плавпрактики.

Відновлення роботи портів є критично важливою умовою стабілізації української економіки. У квітневому прогнозі інвесткомпанія Dragon Capital констатує падіння ВВП на 25%, якщо Чорне море залишиться закритим, і на 22%, якщо порти запрацюють. Для торговельного балансу порти мають ще більше значення, ніж для ВВП: через блокаду портів економіка України втрачає близько \$170 млн щодня.

Так, відновлення і налагодження портової інфраструктури, соціального діалогу з роботодавцем – чи то державне підприємство, чи то приватний інвестор – можливе, зокрема, на основі досвіду із захисту та відстоювання трудових прав працівників нашою Профспілкою.

Так, ПРМТУ впродовж багатьох років веде соціальний діалог із дочірнім підприємством "Контейнерний термінал Одеса" – оператором найбільшого в Україні контейнерного терміналу в Одеському порту, який входить до німецького логістичного холдингу NHLA, лідера в Європі.

Після деокупації Херсону до ПРМТУ звернулися понад 200 членів Профспілки-працівників Херсонської філії ДП "АМПУ", яких було звільнено з грубим порушенням процедури і без належних на те підстав. Не погодившись з рішенням роботодавця, працівники звернулися до суду за поновленням на роботі і ПРМТУ допомагає у захисті їхніх трудових прав.

Реалізацію намірів з відбудови морського та портового потенціалу Херсонського регіону ПРМТУ вбачає за активної участі міжнародних зв'язків ПРМТУ та залучення до співпраці профспілкових партнерів і донорів, такими як, наприклад, Данська профспілка 3F, з якою ПРМТУ успішно реалізувала спільний проєкт наприкінці минулого року. Данська профспілка 3F – найбільша і найсильніша профспілка Данії, яка налічує понад 250 тисяч членів-учасників. Спільна програма заходів була спрямована на підвищення обізнаності учасників проєкту під час воєнного стану в нашій країні, а також поліпшення рівня інформативності та укріпленні організаційної структури.

ПРМТУ вважає необхідною синергію в роботі та відкритий соціальний діалог між Державою, Профспілкою та роботодавцями - ми вбачаємо реальну перспективу розвитку навчальних закладів, які готують кадри для морської галузі. Важливо, щоб навчальні плани відповідали реаліям потреб глобальної морської індустрії, що постійно та швидко змінюється, в них впроваджувалися новітні технології для відповідності випускників вимогам сучасної морської індустрії. У співпраці з міжнародними організаціями та із залученням власних та зовнішніх спеціалістів ми впевнені у досягненні результату.

УДК 628.4

Валерій МАКАРЕНКО*д.т.н., професор***Юрій МЄШКОВ***к.т.н., доцент,**Херсонський національний технічний університет*

ПЛАЗМОВА УТИЛІЗАЦІЯ ТВЕРДИХ РІДКИХ ТА ГАЗОВИХ РЕЧОВИХ (Промислових та Побутових відходів)

У більшості міст світу переважає вивіз відходів на звалища. На звалищах зберігається багато відходів. Складування відходів на міських звалищах є екологічно найбільш недосконалим способом порятунку від них. Стічні води звалищ токсичні і забруднюють ґрунтові води та ріки. Йде забруднення атмосферного повітря газоподібними речовинами, що утворюються при розкладанні звалених матеріалів.

Іншим способом знищення міських твердих відходів є спалювання. Найчастіше сміття спалюють на звалищах відкритим способом. Дефект спалювання полягає в накопиченні великої кількості попелу, який вміщує чимало токсичних речовин. Та й газоподібні викиди при спалюванні сміття небезпечні, часто виділяється діоксин. Особливо небезпечне відкрите спалювання пластмас. Однак відкрите спалювання побутових та промислових відходів на міських звалищах йде у великих об'ємах.

Тверді міські відходи слід спалювати в спеціальних печах.

Для України прикладом ефективного вирішення проблеми боротьби зі сміттям та стічними водами може бути Франція. Майже в усіх містах усієї країни, є спеціальні сміттєспалювальні засоби, а сміття проходить попереднє сортування. Є велика кількість компостних підприємств, що утилізують побутові відходи та виробляють компост для виноградників та біогаз. Виходить на цей рівень боротьби за чисте екологічне середовище міст і Японія.

На території Херсона і області пропонується застосування модульної плазмової установки "Плазмон" для знешкодження промислових і небезпечних відходів.

Система "Плазмон" працює з такими відходами:

- органічні відходи, у тому числі високотоксичні та небезпечні медичні відходи, пестициди;
- автомобільні шини, тріска, побутові та промислові відходи;
- радіоактивні відходи та ракетне паливо, рідкі відходи всіх видів;

- пил з важкими металами, хлорованими пластиками, азбестом;
- небезпечна зола та шлам, обладнання, що згоріло на металобрухті;

Установа складається з системи універсального електродугового плазмового генератора, здатного генерувати повітряну плазму та будь-які інші гази, температура плазми яких дорівнює або перевищує 6000 С°, тим самим істотно прискорюючи та інтенсифікуючи процеси знищення будь-яких небезпечних відходів у плазмохімічному реакторі. Високотемпературні плазмохімічні процеси в реакторі повністю виключають можливість збереження або утворення газоподібних токсичних сполук, речовин і небезпечних біологічних форм.

Установа призначена для переробки рідких і змішаних відходів фармацевтичної та хімічної промисловості, радіоактивних відходів, а також рідких і змішаних промислових відходів.

У плазмовому факелі, що горить у реакційній зоні плазмохімічного реактора, неможливі газофазові реакції з утворенням небезпечних галогеновмісних токсикантів, таких як полігалогеновані біфеніли, фосгени, фурани та дибензодіоксини.

Високі температури плазми також дозволяють видалити з реакційної зони твердий неорганічний залишок у вигляді невилуговуваної сполуки. Також виключається можливість утворення мікродисперсної екологічно небезпечної токсичної золи-винесення.

В основу розробки та створення приладу покладені новітні теоретичні та експериментальні досягнення фізики плазмових пучків та їх взаємодії з різними видами введених у них домішок з різними фізико-хімічними властивостями.

Універсальна мобільна установка "Плазмон-1" здатна екологічно ефективно знищувати та утилізувати рідкі, змішані та газоподібні токсичні промислові та комунальні відходи, що містять галогени, фосфор, сірку, азот та багато інших речовин, до 99,99%, які неможливо переробити традиційними методами.

Установа може експлуатуватися на підприємствах різних галузей промисловості. Установку виконано в мобільному контейнерному варіанті і може бути встановлений на шасі автомобіля або в будь-якому обладнаному приміщенні.

Установку також можна використовувати для промисловості виробництва цінних матеріалів і виробів:

- для переробки будь-яких біоорганічних відходів і неякісних ліків та їх компонентів на фармацевтичних заводах і в медичних установах;
- знезараження хлороорганічних та інших токсичних промислових відходів хімічних підприємств;

- для переробки відпрацьованих трансформаторних мастил на електростанціях;
- знешкодження агропромислових пестицидів і агрохімікатів з вичерпаним терміном придатності або заборонених до використання;
- знищення особливо небезпечних рідких відходів на заводах зі знищення хімічної зброї;
- вирішувати завдання МНС, наприклад, для плазмово-термічної детоксикації розливів вогнегасних речовин, токсичних та екологічно небезпечних матеріалів, а також для утилізації медичних і біологічних відходів у надзвичайних ситуаціях.
- створення засобів і нових методів для проведення проривних фундаментальних експериментальних досліджень у галузі екологічно чистого захоронення особливо небезпечних відходів, у тому числі штучних радіоактивних відходів і радіофармацевтичних препаратів.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЗАКОН УКРАЇНИ Про відходи № 554-IX від 13.04.2020, ВВР, 2020, № 37, ст.277 - вводиться в дію з 1 січня 2021 року.
2. Патент США № 7,665,407 B2, F23G 5/00 (20060101), опубл. 2005р.
3. Патент США № 5,958,264, C10J 3/18 (20060101), опубл. 1997р.

УДК 620.19:629.33

Валерій МАКАРЕНКО

д.т.н., професор

Юрій МЄШКОВ

к.т.н., доцент,

Херсонський національний технічний університет

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ КОРОЗИЙНО-МЕХАНІЧНИХ РУЙНУВАНЬ ОБЛАДНАННЯ ТРИВАЛОГО ТЕРМІНУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ НА АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

З аналізу літературних джерел і багаторічних власних спостережень відомо, що в останні роки з причини корозійного впливу агресивного середовища відбувається до 60-70% усіх пошкоджень обладнання автотранспортних підприємств, тобто корозійні руйнування стали проблемою галузевого масштабу. Це пояснюється не тільки значним напрацюванням технологічного обладнання, але і рядом факторів поглиблюючих цю проблему. Так, специфічним

корозійним і корозійно-механічним ушкодженням з боку робочого і навколишнього середовища найбільш піддаються опорні рами ходової частини, корпуси насосних агрегатів, зубчасті передачі, корпуси редукторів, апаратура і трубопроводи, виготовлених із чавуну та вуглецевої сталі [1-2]. Значним пошкодженням піддаються причіпні пристрої, зокрема, їх окремі елементи – шворні, засувки, робочі колеса насосів, захисні втулки відцентрових насосів, елементи транспортерів промислових відходів автотранспортних підприємств та ін.

Тому для вивчення механізму корозійно-механічного руйнування окремих деталей та фрагментів технологічного обладнання транспортних підприємств потрібно було провести додаткові експериментальні дослідження.

Метою експериментальних досліджень являється вивчення механізму корозійно-механічних руйнувань обладнання тривалого терміну експлуатації в корозійно-агресивних середовищах на автотранспортних підприємствах.

В якості об'єкту досліджень слугувало робоче колесо насосу з якісної (ДСТУ 8943: 2019) вуглецевої сталі марки 45 (рис. 1). Такі сталі в нормалізованому виді мають більш високі механічні характеристики $\sigma_B = 500-640$ МПа; $\sigma_{0.2} = 300-380$ МПа; $\delta = 23-25\%$; $\Psi = 40-50\%$.

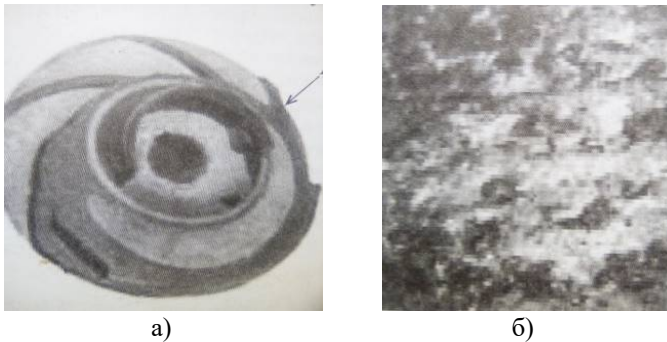

Рис. 1. Робоче колесо насосу (а) із вуглецевої сталі марки 45 після корозійно-механічного спрацювання в агресивному середовищі, яке містило NaCl, протягом 15 років експлуатації і фрагмент спрацьованої поверхні колеса (б) на автопідприємстві м. Чернівці.

Комплекс досліджень пошкодженого металу сталевих коліс, тривало експлуатованих на автотранспортних підприємствах, включав, поряд із стандартними видами досліджень, також спеціальні, зокрема, різні варіанти рентгеноспектрального аналізу з використанням

растрового електронного мікроскопу "JSM-35CF" (фірма "Джеол", Японія); "SEM-515" з мікроаналізатором "Link" фірми "Philips"; скануючу дискретно-точкову Оже-електронну спектроскопію (мікроаналізатор "АЕ-2000"); вторинну іонну мас-спектроскопію (установка "LAS -2000" з приладом "MS-156").

Зразки для досліджень вирізали із сталевих коліс насосних установок в процесі планово-поточного чи аварійного ремонту (рис. 1). Термін експлуатації насосних коліс, що забезпечує безпекову експлуатацію транспортних засобів, складав від 1 до 20 років.

Поєднання корозійного ураження металу з його значним локальним наводненням, окисненням і окрихненням встановлено для більшості дослідних випадків пошкоджень, причому це стосується різних насосних коліс. Уяву про це дають дані, приведені в таблиці 1, в якій наведені результати досліджень вмісту газів в металі як з боку поверхні, так і в матриці основного металу.

Таблиця 1

Вміст газів

Марка сталі, термін експлуатації, роки	Середнє значення вмісту газів 10^{-4} ,% мас.			Екстремальні значення 10^{-4} , % мас.		
	в матриці основного металу	уздовж внутрішньої поверхні (без урахування тріщини)	навколо тріщини і біля межі руйнування	максимум (C_{max})	мінімум (C_{min})	
Водень						
45	0	2,42	-	-	-	-
	10	3,56	6,27	16,8	53,4	2,22
	15	4,66	7,09	27,8	77,2	3,14
	20	5,78	7,99	42,6	95,3	4,12
Кисень						
45	0	22,9	-	-	-	-
	10	30,1	42,2	59,8	102,8	16,1
	15	38,9	56,7	77,6	144,5	22,4
	20	42,1	65,5	87,8	176,6	29,8
Сірка						
45	0	187,7	-	-	-	-
	10	200,2	312,9	389,8	406,7	187,4
	15	244,3	332,8	402,2	489,7	201,1
	20	264,1	378,5	426,7	532,2	218,8

З данимих таблиці 1 видно, що з часом приповерхневі шари металу адсорбують значну кількість газів (водню, кисню і сірки). Особливо це сильно проявляється в області корозійного дефекту.

Так, сталь 45 з терміном експлуатації 3 роки має значення мікротвердості по перерізу стінки труби ($H_{\mu} \cdot 10^7$, Па): середина – 68-73; внутрішня сторона – 125; зовнішня сторона – 108. Сталь з термінами експлуатації 10 і 20 років має наступні значення мікротвердості ($H_{\mu} \cdot 10^7$, Па): внутрішня сторона – 175 (10 років); 196 (20 років), а із зовнішньої сторони – 138 (10 років) і 157 (20 років).

Таким чином, збільшення терміну експлуатації насосних коліс з 3 до 9 і 12 років приводить до росту мікротвердості для зовнішніх шарів стінки – 1,3 рази (10 років) і 1,45 раз (20 років), а для внутрішніх шарів стінки – 1,43 рази (10 років) і 1,6 раз (20 років).

Збільшенню терміну експлуатації сталі 45 до 20 років спричиняє значний ріст мікротвердості поверхневих шарів стінки колеса до $180 \cdot 10^7$ Па (зовнішня сторона) і до $200 \cdot 10^7$ Па (внутрішня сторона), тобто збільшення відбувається в порівнянні з попереднім граничним значенням в 2,8 раз (зовнішня сторона) і в 3,1 раз (внутрішня сторона).

Спостереженнями встановлено, що в результаті значного наводнення і окрихчення насосних коліс, метал становиться настільки крихкий, що вже в ході підготовки зразків для дослідження вони розтріскуються і руйнуються при зтяжці в слюсарних лещатах. Металографічними дослідженнями виявлені масивні багат шарові продукти корозії на внутрішній поверхні корпусів насосів з признаками водневої атаки, значні виразки з розрихленням металу і подальшим його розшаруванням, яке проходить паралельно реакційній поверхні, "водневі" поверхневі пухирі (блістери).

Вище викладені процеси, як правило, приводять до локального окрихчення металу насосних коліс, а при сприятливих умовах (при знакозмінних циклічних навантаженнях) поблизу цих частинок утворюються мікропори, коагуляція яких приводить до утворення тріщин.

Висновки

1. Таким чином, вищенаведені дані свідчать про інтенсивну деградацію металу в процесі довготривалої експлуатації автотранспортних засобів в умовах корозійно-агресивних робочих середовищ транспортних підприємств. Основними причинами руйнування і відмов автотранспортних засобів є локальне ураження стінок корпусів насосних установок і зокрема коліс, сульфідне корозійне розтріскування, гідроерозійне зношування та водневе окрихчення металу.

2. Отримані результати експериментальних досліджень можуть слугувати основою для удосконалення конструкторсько-технологічних методів забезпечення надійності елементів і вузлів автотранспортної техніки та удосконалення прогресивних матеріалів і способів подовження експлуатаційного (безаварійного) ресурсу транспорту.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Канарчук В. С., Полянський С. К., Дмитрієв М. М. Надійність машин: підручник. Київ : Либідь, 2003. 424 с.
- 2 Барнік М. А., Афтаназів І. С., Сівак Ш. О. Технологічні методи забезпечення надійності деталей машин. Київ, 2004. 148 с.
3. *Дмитриченко М.Ф. Триботехніка на основі надійності машин – К.: – ІНФОРМАВТОДОР. 2006. – 216 с.*
4. *Запорожець В. В. Диагностика узлов трения и спецмашин – К.: КНИГА. 1987. – 163 с.*

УДК 377

Віктор ГУСЄВ

к.т.н., доцент, начальник Відокремленого структурного підрозділу

"Морський фаховий коледж

Херсонської державної морської академії"

Руслан ЛЕВКІВСЬКИЙ

к.т.н., перший заступник начальника

Відокремленого структурного підрозділу "Морський фаховий коледж

Херсонської державної морської академії"

Ігор СОКОЛ

к.пед.н., завідувач відділенням

Відокремленого структурного підрозділу "Морський фаховий коледж

Херсонської державної морської академії"

РОЛЬ ВІДОКРЕМЛЕНОГО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ "МОРСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ХЕРСОНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ" В ФОРМУВАННІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НЕОБХІДНОГО ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ТА СУДНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗЕЙ УКРАЇНИ

3 2019 року на виконання Закону України "Про фахову передвищу освіту" Відокремлений структурний підрозділ "Морський фаховий коледж Херсонської державної морської академії" (далі Коледж), як структурний підрозділ Херсонської державної морської

академії (далі Академія), швидкими темпами здійснював заходи щоб разом з академією бути одним із кращих європейський закладів морської освіти. Оновлювалась матеріально-технічна база, здійснювалась закупівля сучасного обладнання необхідного для підготовки висококваліфікованих фахівців, проводилась робота щодо оновлення документації у відповідності до норм українського законодавства та міжнародної морської спільноти.

Напередодні війни Коледж входив в десятку провідних коледжів України із більше ніж 600. На жаль, через злочинні дії країни агресора росії темпи розвитку коледжу значно знизилась, в тому числі й контингент. Захоплення Херсонщини та Академії окупаційними військами призвело до сильних пошкоджень будівель й майна академії та коледжу, грабунку дороговартісного обладнання та комп'ютерної техніки, знищення великої кількості документації.

Але, з вірою в перемогу, вже сьогодні необхідно працювати над відновленням морської та суднобудівної галузей нашої країни. Адже Україна – морська держава, а Херсон – це місто корабелів та моряків [1]. Для відбудови цих галузей необхідно залучати інвестиції в судноплавство, суднобудування, судноремонт; працювати над відновленням та підвищенням привабливості морських і річкових портів для вантажопотоків і світових судноплавних ліній, поверненням втрачених і залученням нових суден. Однозначно, що основою цього процесу повинні стати висококваліфіковані кадри морської та суднобудівної галузей, досвідчені фахівці та управлінці, професіонали, які знають світові вимоги і тенденції у сфері безпеки мореплавства.

Україна є однією з країн-лідерів за кількістю випущених моряків, а українських моряків високо цінують за їхню майстерність, професіоналізм і трудову етику. Згідно зі звітом Міжнародної палати судноплавства, Україна наразі є третім за величиною постачальником моряків у світі після Філіппін і Китаю.

Херсонські моряки зробили значний внесок у розвиток світового торгового флоту, допомагаючи забезпечити надійне та безпечне перевезення вантажів через океани та моря. Вони відомі своєю високою кваліфікацією та професіоналізмом, а також високим рівнем відповідальності за безпеку життя та майна на борту суден, працюють на різних типах суден - від великих контейнеровозів та нафтових танкерів до маленьких риболовецьких човнів.

Останні роки Коледж здійснював випуск порядку 200 судноводіїв, 150 судових механіків, 100 електромеханіків, які згідно з Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти працюють на посадах вахтових помічників капітана, вахтових механіків, електромеханіків. Також Коледж випускав до сотні фахівців для суднобудівної галузі. За роки існування із стін

найстарішого морського закладу освіти України випущено понад 50 тисяч фахівців.

Одним із напрямків післявоєнної відбудови України спрямованих на виконання Морської доктрини України на період до 2035 року є провадження морегосподарської діяльності з [2]:

- розвитку торговельного мореплавства, морського і внутрішнього водного транспорту в цілому;
- створення та розвитку національних судноплавних компаній і національного торговельного флоту;
- відродження суднобудування і судноремонту;
- розвитку, підвищення ефективності та забезпечення конкурентоспроможності морських портів України;
- розвитку інфраструктури внутрішніх водних шляхів, річкових портів та терміналів;
- вивчення, розвідки, видобування, використання, збереження невідновних та відтворення відновних ресурсів, які не відносяться до водних біоресурсів та мінімізації шкоди навколишньому природному середовищу під час експлуатації ресурсів моря;
- вивчення, збереження, невиснажливе видобування та стале відтворення рибних та інших водних біоресурсів;
- проведення морських наукових досліджень;
- підготовки та перепідготовки моряків, науковців та інших фахівців, зайнятих морською діяльністю.

Пріоритетними завданнями керівництва Академії та Коледжу спрямованими на підготовку висококваліфікованих фахівців морської та суднобудівної галузей є:

- відновлення матеріально-технічної бази;
- закупівля сучасного тренажерного обладнання, комп'ютерної техніки та необхідного програмного забезпечення;
- формування необхідного кадрового потенціалу науково-педагогічних, педагогічних працівників, допоміжного персоналу.

Зрозумілим є той факт, що для реалізації вище зазначених завдань необхідні колосальні фінансові витрати, які обраховуються не одною сотнею мільйонів гривень, а отже і залучення інвестицій.

Міжнародні партнери й під час війни намагаються всіляко підтримувати Академію та Коледж, забезпечити місцями для проходження практики здобувачів освіти, надати допомогу колективу, висловлюють готовність допомагати відновленню після нашої перемоги.

Таким чином, до завдань, які необхідно вирішувати, додається створення сприятливих та прозорих умов для отримання іноземних інвестицій, залучення для забезпечення цих процесів органів державної влади.

Отже, одночасно з відновленням матеріальних збитків необхідно формувати кадровий потенціал, здатний професійно та ефективно виконувати поставлені задачі щодо відбудови й розвитку України. Особливо це стосується морської та суднобудівної галузей, які зазнали одних з найбільших втрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Токуева А.О. Розвиток морської освіти України. *Вісник Вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку освіти*, 2020, Вип. №7 (163). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rep.ksma.ks.ua/bitstream/123456789/972/1/Tokuieva_Morska_osvita.pdf
2. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року [Текст]: [Постанова КМУ від 7.10.2009 р. № 1307, поточна редакція від 28.10.2020 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>

УДК 667.021.1

Сергій РУСАНОВ

к.т.н., доцент

Олег КЛЮЄВ

к.т.н., доцент

Расім САЛМАНОВ

студент,

Херсонський національний технічний університет

ТЕПЛОАКУМУЛЯТОРНА ТЕХНІКА НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ

Теплоаккумуляторна техніка на автомобільному транспорті представлена пристроями, які нагріваються при роботі двигуна та зберігають тепло всередині себе, щоб воно могло бути використане для запуску двигуна при наступному пуску. Як теплоакуюлюючий матеріал (ТАМ) використовуються речовини, що мають досить високу для цих цілей теплоємність, або, крім того, використовується можливість здійснення фазового переходу, що підвищує в результаті середню ефективну теплоємність в процесі. Таким чином, при запуску двигуна теплоаккумулятор віддає накопичене тепло в систему охолодження, підвищуючи температуру двигуна і полегшуючи його пуск [1].

На кафедрі транспортних систем і технічного сервісу Херсонського національного технічного університету проводиться низка досліджень теплоакумуляторної техніки, деякі основні результати яких вказані нижче.

Конструктивна типізація представлена трьома варіантами конструктивного виконання: капсульний теплоакумулятор (ТА), та два типи кожухотрубчастого виконання.

Капсульний ТА (рис. 1, а) являє собою ємність, по якій циркулює теплоносій і всередині якої закріплені капсули з теплоакумуляційним матеріалом.

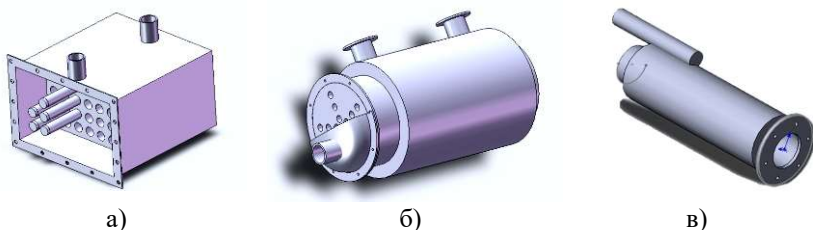

Рис. 1. Варіанти виконання ТА фазового переходу: капсульний (а), кожухотрубчастий теплообмінник з U-подібними трубками (б), полегшений (оптимізований) варіант теплообмінника (в).

Конструкція за другим варіантом (рис. 1, б) представляє собою теплообмінник з U-подібними трубками, що виключає нерівномірність прогріву ТАМ і дозволяє зробити кришки і фланці максимально полегшеними. Теплоакумуляційна речовина – кристалогідрати або парафіни (воски) [2].

Конструкція за третім варіантом (рис. 1, в) подібна до варіанту 2, але для усунення всіх недоліків попередньої конструкції були проведені такі зміни: розміри всієї системи були зменшені майже в 1,5 рази, що надало можливість встановлювати дану систему на значно більшу кількість автомобілів; зварні шви, кріплення фланців – були замінені на болтові з'єднання; встановлення ТЕН було змінено на горизонтальне; для покращення теплообміну в ТАМ навколо трубок рівномірно було розкладено мідну проволочку.

В якості ТАМ використовувалися матеріали, що в діапазоні робочих температур забезпечували фазовий перехід – октогідрати, парафіни, озокерит.

Експериментальна установка являла собою замкнену систему ТА – малий контур системи охолодження двигуна (СОД) автомобіля ВАЗ 2109 (рис. 2).

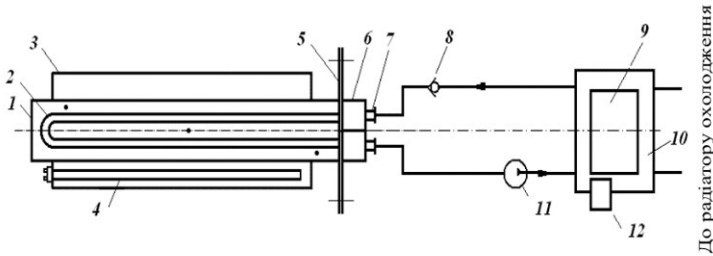
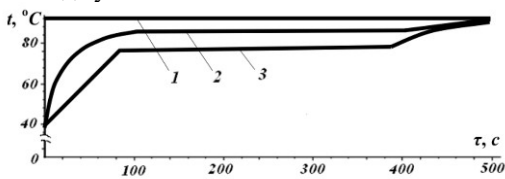

Рис. 2. Експериментальний зразок теплового акумулятора фазового переходу:

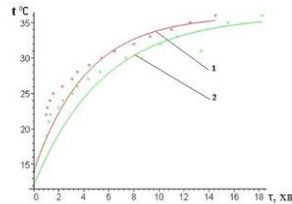
1 – циліндрична смінь, заповнена озокеритом; 2 – U-подібна трубка для антифризу, який циркулює в контурі ТА – система охолодження двигуна (кількість трубок може бути різною); 3 – смінь, заповнена теплоізолюючою рідиною; 4 – ТЕН; 5 – трубна решітка; 6 – кришка; 7 – патрубки для введення і виведення антифризу; 8 – електромагнітні клапани; 9 – двигун; 10 – оболонка охолодження двигуна; 11 – насос системи ТА, 12 – насос системи охолодження двигуна.

Точками відмічені місця виміру температури ТАМ.

На рис. 3 (а) представлені типові криві нагрівання ТАМ і антифризу від прогрітого двигуна (зарядка ТА). На рис. 3 (б) показані уточнені експериментальні дані по зарядці ТА від різних початкових температур (відповідно криві 1 та 2), що підтверджують експоненціальний характер процесу. Наприклад, озокерит при температурі, нижчій за 67 °С, знаходиться у твердому стані. При підвищенні температури до 67 °С, що відбувається приблизно за 100 с, він починає плавитись (горизонтальна ділянка лінії 3) і переходить у рідкий стан за ~300 с, а потім рідкий озокерит нагрівається до температури антифризу, який у свою чергу нагрівається від двигуна, охолоджуючи останній.

а)

б)

Рис. 3. а) зарядження ТА і нагрівання тосолу від прогрітого двигуна (рух автомобіля): 1 – температура двигуна; 2 – температура тосолу; 3 – температура ТАМ;

б) експоненціальний характер процесу за дослідними даними.

Таким чином, якщо двигун вже прогрітий, то на зарядження ТА від температури $40\text{ }^{\circ}\text{C}$ потрібно близько 500 с , або 8 хв . Це означає, що незадовго до зупинки автомобіля теплоаккумулятор треба включити в систему охолодження двигуна для його зарядження.

Для рішення питання про масу ТАМ, що міститься в теплоаккумуляторі, були проведені експерименти з впливу маси ТАМ на час розрядження ТА. На рис. 4 представлені типові криві охолодження озокериту від температури, близької до температури працюючого двигуна, до температури оточуючого середовища, яка складала $5\text{ }^{\circ}\text{C}$. Тут на верхній абсцисі нанесений час, що відноситься до охолодження ТА без теплоізоляції. Ми бачимо, що при масі ТАМ $5,6\text{ кг}$ розрядження ТА настає через 600 с (10 хв), тоді як теплоізований ТА розряджається за 8 годин . Зі зменшенням маси ТАМ розрядження ТА настає швидше.

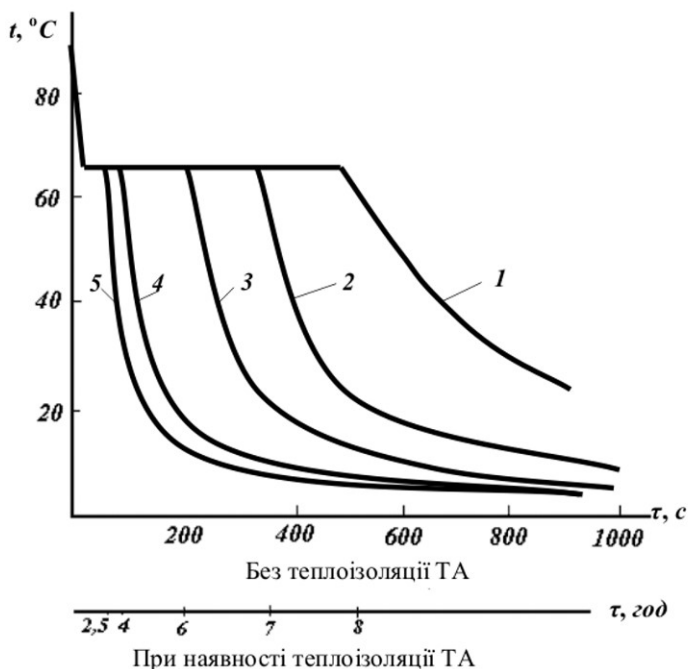

Рис. 4. Розрядження теплоаккумулятора при різній масі ТАМ:
1 – маса ТАМ $5,6\text{ кг}$ ($0,0052\text{ м}^3$); 2 – $5,16\text{ кг}$ ($0,0048\text{ м}^3$); 3 – $4,52\text{ кг}$ ($0,0042\text{ м}^3$); 4 – $3,2\text{ кг}$ ($0,0030\text{ м}^3$);
5 – $2,7\text{ кг}$ ($0,0025\text{ м}^3$).

Поєднання результатів наших експериментальних досліджень з чисельним моделюванням процесів зарядження та розряду ТА дозволяє отримати дані для визначення часу прогріву двигуна з ТА з наступною оптимізацією конструктивних параметрів, обґрунтуванням доцільності застосування системи накопичення тепла та її функціонування в різних умовах [3]. В результаті формулюються технічні етапи проектування ТА для різних експлуатаційних вхідних даних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beckman G. and Gilli P. V. Thermal Energy Storage. Springer Verlag, Viennew York, 1984, 244 p.
2. Аппазов Е.С., Русанов С.А., Ключев О.И. Віч О.В. Моделювання робочих параметрів теплоаккумулятору для передпускової підготовки двзкожухотрубчастого типу // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасні технології промислового комплексу", 2017, С. 240-242.
3. Klara Luniaka, Serhii Rusanov, Oleksandra Kliuieva and Oleh Kliuiev Simulation of the heat accumulator operation of the internal combustion engine preheating system E3S Web Conf. Volume 323, 2021 // V International Scientific and Technical Conference Modern Power Systems and Units (MPSU 2021)

УДК 656.12

Василь ЧЕРНЯВСЬКИЙ

д.пед.н., професор, ректор ХДМА

Андрій БЕНЬ

к.т.н., професор,

проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр СОЛОВЕЙ

к.т.н., завідувач виробничою практикою,

Херсонська державна морська академія

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Початок воєнних дій на території України 24.02.2022 р., які тривають і досі, наклав негативний відбиток на життя м. Херсон і функціонування всіх начальних закладів міста. Не оминула лиха доля і найстаріший морський навчальний заклад нашої Держави –

Херсонську державну морську академію (ХДМА). Після окупації м. Херсон російськими військами 1.03.2023 р. керівництво академії вимушено було тимчасово евакуюватися до м. Одеса, а науково-педагогічні працівники та адміністративно-управлінський персонал – до інших міст України та зарубіжжя.

Слід зазначити, що керівництву та колективу академії під час окупації Херсону вдалося повністю зберегти навчальний процес в нашому навчальному закладі, який відбувався, і відбувається зараз, на дистанційній основі. Вдалося якісно це зробити завдяки багаторічному досвіду по запровадженню методів та засобів дистанційного навчання, набутому під час пандемії коронавірусу а також підготовки здобувачів вищої освіти за заочною формою навчання. І незважаючи на те, що значна частка викладачів академії була вимушена виїхати в інші міста України, або навіть за її межі, перехід на дистанційну форму навчання відбувся майже безболісно і без зниження якості підготовки фахівців. Навчання відбувається із застосуванням системи дистанційного навчання MOODLE та інтерактивного навчального контенту, що являє собою авторські розробки наших викладачів, а також засобів тестування.

На жаль, матеріально-технічна база ХДМА частково постраждала під час окупації м. Херсона російськими військами та внаслідок перебування в будівлі академії росіян та колаборантів.

Найбільших втрат зазнали комп'ютерні класи, лабораторії віртуальної реальності, засоби оргтехніки служб та відділів академії, обладнання інформаційно-обчислювального центру, мультимедійне обладнання лекційних та навчальних лабораторій. Тому одним з першочергових завдань перспективного розвитку ХДМА в післявоєнний час стане відновлення та модернізація існуючої матеріально технічної бази навчального закладу. Найбільша увага повинна бути приділена відновленню навігаційних тренажерів, мультимедійному обладнанню навчальних та лекційних лабораторій. Всебічному розвитку та запровадженню в навчальний процес також підлягають засоби сучасних інформаційних технологій, зокрема хмарних технологій та віртуальної реальності.

Безумовно в цьому питанні сподіваємось на підтримку наших партнерів – компанії "Марлоу Навігейшн", Профспілки робітників морського транспорту України, "Колампія Шипменеджмент" та інших. Незважаючи на складні умови воєнного стану кількість партнерів – судноплавних та круїнгових компаній постійно збільшується. Тільки за останні півроку були укладені договори про співпрацю в сфері освітньої діяльності з 5 компаніями – Anglo Eastern Ukraine, CMA Ships Ukraine, Crossworld Marine Services, АРГО, Marine-Work.

З метою сприяння працевлаштування здобувачів вищої освіти в ХДМА відпрацьована система співробітництва з вітчизняними та іноземними підприємствами морської галузі – судноплавними та круїнговими компаніями, з якими Академія має укладені довгострокові договори про співробітництво (32 компанії). Така система забезпечує відбір здобувачів ХДМА, починаючи з 2 курсу навчання, для кадетської програми, яка передбачає проходження плавальної практики з подальшим працевлаштуванням після закінчення Академії. Як правило, за період навчання здобувачі проходять 2 плавальні практики на посадах кадетів в компаніях загальною тривалістю до 12 місяців відповідно до вимог Міжнародної Конвенції ПДНВ 78 з поправками. Після закінчення Академії та отримання першого робочого диплому (Certificate of competency) особи командного складу морських суден випускники Академії працевлаштовуються в ті компанії, в яких вони проходили практику.

Враховуючи специфіку роботи на морському ринку праці, влаштування в судноплавну компанію на практику курсанта фактично означатиме в майбутньому отримання в цій компанії першого робочого місця на посаді молодшого офіцера (Junior Officer / Junior engineer / Assistant Electrical Technical Officer). Звісно, це можливо лише при умові виконання необхідного плавального стажу (12 місяців) на судах компанії, гарні характеристики під час проходження практики, рекомендації від капітана щодо підвищення у званні (promotion letter).

Для забезпечення практичної підготовки курсантів як на березі, так і на морських судах, в складних умовах воєнного стану Академією застосовуються інноваційні підходи у плануванні та здійсненні процесу відбору курсантів на кадетські програми судноплавних та круїнгових компаній.

Протягом лютого-березня 2023 р. була проведена серія заходів, спрямованих на відбір здобувачів ХДМА для проходження морської практики та подальшого працевлаштування в судноплавних компаніях. Кількість заявлених практикантських місць, які надали партнери ХДМА, навіть перевищила кількісний склад здобувачів ХДМА серед яких відбувся відбір.

Загалом було надано більше 300 вакантних кадетських місць на сучасних морських судах для проходження якісної морської виробничої практики на сучасних морських судах по програмі дуальної освіти та подальше працевлаштування на посадах командного складу морських суден.

Важливим питанням постає розвиток міжнародного співробітництва ХДМА з зарубіжними навчальними закладами та установами. Так, вже зараз налагоджено ефективну співпрацю з

Литовською морською академією, що позитивно впливає на якість підготовки фахівців ХДМА, оскільки надає їм можливість проходити практичну підготовку на тренажерному обладнанні, доступ до якого нині в Херсоні, на жаль, відсутній. Також це сприяє інтеграції наших фахівців в європейський освітній простір, оскільки з'являється можливість отримання подвійних дипломів про навчання – литовського та українського. Налагоджена багатовекторна міжнародна співпраця ХДМА з морськими навчальними закладами Польщі, Великобританії, Португалії за напрямками навчальної та наукової роботи.

Впевнені, що в післявоєнний період ХДМА зможе не тільки відновити втрачену матеріально-технічну базу, але і істотно модернізувати її, що у поєднанні з міжнародними угодами та науково-технічними програмами розвитку дозволить перевести підготовку морських фахівців в навчальному закладі на якісно новий, європейський рівень. Тож – до найближчої зустрічі у рідному Херсоні, в стінах Херсонської державної морської академії!

УДК 656.072

Владислав ПРОЦЕНКО

*д.т.н., професор, професор кафедри
транспортних технологій та механічної інженерії,
Херсонська державна морська академія*

Володимир МАЛАЩЕНКО

*д.т.н., професор, професор кафедри
технічної механіки та динаміки машин
Національний університет "Львівська політехніка"*

МОМЕНТ ПРИ СПРАЦЬОВУВАННІ КУЛЬКОВОЇ ОБГІННО- ЗАПОБІЖНОЇ МУФТИ АВТОМОБІЛЬНОЇ СПЕЦТЕХНІКИ

Муфти вільного ходу поширені практично у всіх двигунах внутрішнього згоряння та у механізмах спеціальної техніки, оснащеної лебідками допоміжними приводами із передачею енергії кількома потоками [1, 2].

На відміну від поширених муфт вільного ходу, заснованих на принципі передачі навантаження за рахунок тертя, авторами розроблено та досліджуються муфти кулькового типу, що працюють за рахунок зачеплення [3 - 5], і містять обгінну і запобіжну частини, що є взаємно інтегрованими.

На початковому етапі роботи муфти (параметри які стосуються цього режиму далі з індексом "b") при якому пази 1 зовнішньої півмуфти і 2 внутрішньої півмуфти знаходяться в зачепленні з кульками, але кульки рухаються вздовж пазів, переміщуючи натискне кільце 3 і стискаючи його пружину, а центр кожної кульки на цьому етапі переміщується. Після цього починається завершальний етап (параметри цього режиму далі позначено індексом "e"), коли кулька "перевалюється" через кромку B паза зовнішньої півмуфти і виходить із зачеплення з ним (рис. 1).

Момент муфти на початковому етапі становить [3].

$$T_{bi} = \frac{D(F_{sp} + C_{sp}\lambda_i)}{4tg\alpha} \times \left(f \left[ctg\alpha + \frac{F_{\omega}}{(F_{sp} + C_{sp}\lambda_i)} + 2tg\alpha \right] + 1 \right) =$$

$$= \frac{D(F_{sp} + C_{sp} \frac{\varphi_i D}{2tg\alpha})}{4tg\alpha} \times \left(f \left[ctg\alpha + \frac{z m_b \omega^2 D}{(F_{sp} + C_{sp} \frac{\varphi_i D}{2tg\alpha})} + 2tg\alpha \right] + 1 \right),$$

де z – кількість кульок у муфті;

m_b – маса кульки;

f – коефіцієнт тертя між кульками та пазами;

ω – кутова швидкість муфти;

F_{sp} – сила початкового тиску пружини в складеній муфті;

C_{sp} – жорсткість пружини.

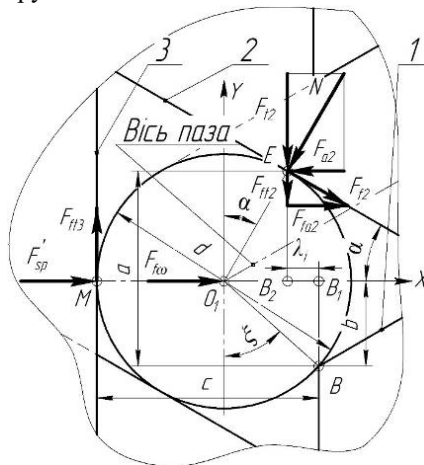

Рис. 1. Схема до визначення моменту муфти на завершальному етапі спрацьовування

Момент муфти на завершальному етапі спрацьовування обчислюватиметься за виразом

$$T_{ei} = zF_{i2} \frac{D}{2} = \frac{0,5D \left[\left\{ F_{sp} + C_{sp} (\lambda_b + \lambda_i) \right\} (b + fc) + zF_{\omega} b \right]}{\lambda_i (1 + f \operatorname{tg} \alpha) + a (\operatorname{tg} \alpha - f)}$$

Після завершення виходу кульок із зачеплення з пазами, вони переміщуватимуться затиснені між торцями натискного кільця 3 та зовнішньої півмуфти 1, одночасно ковзаючи по її внутрішній поверхні, притиснуті відцентровою силою. У припущенні кочення кульок по торцях, момент на холостому ходу муфти становитиме

$$T_{idl} = D \left(\left[F_{sp} + C_{sp} \lambda_{op} \right] \frac{k}{d} + 0,5zF_{\omega} \right),$$

де $k = 0,0015$ мм – коефіцієнт тертя кочення для загартованих сталевих деталей.

На рис. 2 показано побудовану за отриманими залежностями характеристику муфти, де видно перехід від початкового до завершального етапу її спрацьовування.

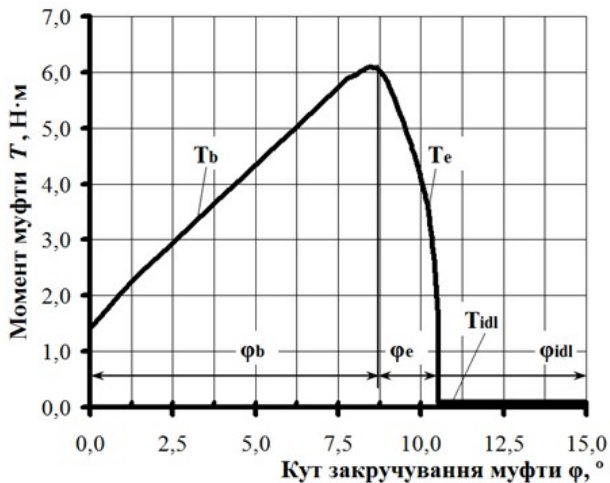

Рис. 2. Характеристика муфти

Отримані результати можна використовувати при дослідженні динамічних процесів у стартерних та інших приводах з механізмами вільного ходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мальцев В.Ф., Сорока И.Ф. Динамика механизмов свободного хода стартерных приводов. Детали машин и подъемно-транспортные машины. Киев, 1965. № 2, С. 51 – 59.
2. *Иванов М.Н., Комаров М.С. Детали машин и подъемно-транспортные машины.* Львов: Изд-во ЛГУ, 1961, 488 с.
3. Malashchenko V., Protsenko V., Klysz S., Nastasenko V. and Babiy M. Force parameters and operating characteristics of safety-overrunning ball-type clutch. *Diagnostyka*, 2021. №22(3). P. 43-50. <https://doi.org/10.29354/diag/140000>
4. Protsenko V., Malashchenko V., Klysz S., Avramenko O. Safety-overrunning ball-type clutch parts contact interaction features. *Ukrainian Journal of Mechanical Engineering and Material Science*. Lviv, 2022. Vol. 8, №1. P. 38 – 43. <https://doi.org/10.23939/>
5. Protsenko V., Malashchenko V., Klysz S., Nastasenko V., Babiy M., Avramenko O. Load capacity and design parameters of ball-type safety-overrunning clutch with inclined grooves sides. *Diagnostyka*, 2022. №23(4). P.1 – 8. <https://doi.org/10.29354/diag/155837>

КОМПЕТЕНЦІЇ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ*Лілія ВІЖІЧАНІНА**завідуюча відділом наукової інформації та бібліографії**Тетяна ДОНЧЕНКО**завідуюча відділом документів іноземними мовами,**ХОУНБ імені Олесья Гончара, м. Херсон***ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА –
ОСЕРЕДОК РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ
МЕШКАНЦІВ ХЕРСОНЩИНИ**

Постановка проблеми. Медіаосвіта сьогодні – частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію, а також вагомий інструмент підтримки демократії, частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні, так і новітні медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Результатом медіаосвіти є підвищення рівня медіакомпетентності, медіаграмотності, що полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві [3]. З огляду на те, що бібліотеки є установами, які мають усі можливості для того, щоб долучитися до формування медіаграмотного споживача інформації, а також активно використовують такі можливості, варто використовувати їх як осередки формування високої культури інформаційної грамотності громадян України та Херсонщини зокрема.

В умовах швидких технологічних змін в Україні ухвалено Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України", згідно з якою в бібліотеках має відбутися низка позитивних змін, які наблизять ці інформаційні осередки до сучасних освітніх просторів. Згідно зі Стратегією розвитку бібліотечної справи, бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Вони сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати набуті знання і досвід у розбудову незалежної України [8].

Саме з цією метою в Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Олесь Гончара з 2019 року реалізується актуальний проєкт "Школа інформаційного комфорту", основною цільовою аудиторією якого є учнівська та студентська молодь, а також педагоги вищих та середніх закладів освіти, бібліотекарі (див. діаграму).

Лекційні та практичні заняття в рамках проєкту дозволяють розібратися в таких питаннях:

- що таке інформаційний імунітет та як його набути;
- як розпізнавати неправдиву інформацію;
- що таке академічна доброчесність та як її дотримуватися;
- як не бути ошуканими інтернет-шахраями;
- як не потрапляти в інформаційні бульбашки;
- як безпечно дивитися телебачення тощо.

"Інфомедійна грамотність – важлива навичка сучасної людини" – таку назву має тренінг, під час якого особлива увага акцентується на таких питаннях: на що треба звертати увагу в соціальних мережах; що таке "джинса" та як її розпізнати; як виявляти і протидіяти маніпулятивним прийомам у рекламі. Заняття з даної теми проходять у формі тренінгу, під час якого учасникам пропонується виконати низку практичних завдань, у результаті чого вони можуть перевірити власний рівень інформаційної компетентності на практиці на початку зустрічі та наприкінці. Проводячи заходи за даною темою, бібліотекарі використовують наочні матеріали проєкту "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність", зокрема ігри "Три кола навколо лідера", "Правда-неправда", поради "Як протистояти маніпуляціям у рекламі", цікаві відео тощо. У результаті даного заняття його учасники усвідомлюють механізми маніпуляцій у рекламі, соціальних мережах, розкривають для себе сутність джинси – журналістського матеріалу, або матеріалу прес-служб, що спрямований на поліпшення або ж створення позитивного іміджу політичних партій, окремих політиків або людей, торгівельних марок або окремих товарів, державних структур, а також благодійних фондів та релігійних організацій, та не позначений як реклама зрозумілим для переважної більшості людей чином. Як видно із новин сайту бібліотеки, захід із даної теми був неодноразово проведений для старшокласників деяких херсонських шкіл та професійно-технічних закладів. Крім того, бібліотекарі проводять його у як у бібліотеці, так і на базі закладів освіти, а також у режимі онлайн, що особливо важливо в умовах пандемії та війни [5; 10].

Про те, як навчитися виявляти дезінформацію та відповідально ставитися до контенту, працівники обласної наукової бібліотеки активно розповідають під час тренінгів, присвячених темі "Фейки в

сучасному світі та як їх розпізнати". Зустрічі з даної теми також проходять наживо та онлайн та допомагають учасникам навчитися чітко визначати критерії достовірності джерел інформації, та перевіряти свої знання на практиці, під час роботи з різними видами джерел.

Бібліографічні уроки – важливий засіб формування читацької культури особистості. Тому в Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці регулярно проводяться заняття з користування довідково-бібліотечним апаратом бібліотеки та електронним каталогом для всіх охочих. Розвиток інформаційних технологій сприяє збільшенню можливостей у знаходженні потрібної літератури. Проте, аби школярі знали такі можливості та вміло використовували, важливо їх познайомити з цими можливостями. Тому під час сучасних бібліографічних уроків, які проходять як на базі бібліотеки, так і на базі освітніх закладів, учні за допомогою використання власних гаджетів опановують методiku пошуку джерел в електронному каталозі бібліотеки, вчать здійснювати пошук книг та періодичних видань за допомогою ключових слів, назви та автора книжки. Ці важливі навички підвищують рівень інформаційної культури учнівської молоді. Другу частину бібліографічного уроку традиційно присвячено методиці укладання списку використаних джерел до реферату чи іншої пошукової роботи. Учні ознайомлюються із правилами оформлення бібліографічного опису книжки, статті з журналу та електронного ресурсу, та практикуються робити бібліографічні описи видань під керівництвом бібліографа.

Ще одна важлива місія заходів, спрямованих на підвищення інформаційної культури учнівської та студенської молоді нашого міста – виховувати академічну доброчесність. Ознакою освіченої особистості є вміння навчатись від інших та використовувати ці знання при створенні власних ідей і підходів, завжди відаючи належну шану тим, хто торував їй цей інтелектуальний шлях. У цьому суть того, що називають академічною доброчесністю.

Особливу увагу старшокласників та студентів під час таких занять бібліотекарі звертають на такі проблеми, як плагіат, компіляція, перефраз, брак бібліографічних посилань у тексті наукової роботи чи, навпаки, мозаїчний плагіат (коли особа дуже багато цитує різних авторів, дотримуючись усіх правил, проте дає мало власних пояснень) тощо. Щоб цього не робити, важливо дотримуватися правил цитування. Учні та студенти ознайомлюються з типами джерел та визначають переваги джерел першого порядку (неінтерпретованої інформації чи даних: дані переписів, безпосередні дані, "сирі" дані опитувань тощо).

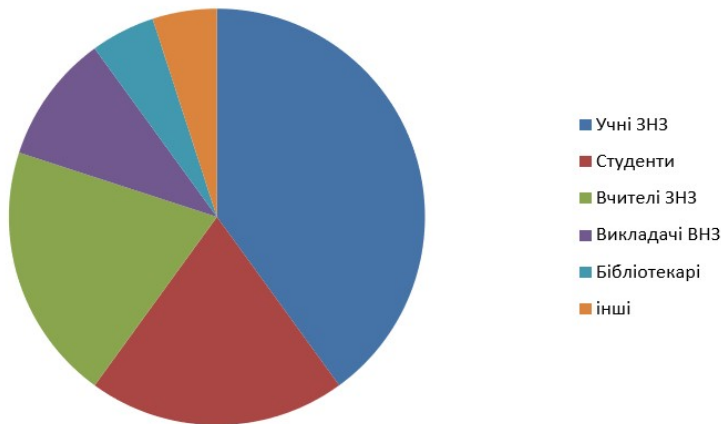

У 2021 році з метою активізації діяльності проєкту "Школа інформаційного комфорту" інформаційно-ресурсний центр "Вікно в Америку" отримав грант від Посольства США в Україні.

Протягом цього часу нам вдалось залучити нових партнерів, співробітництво з якими продовжуємо або сподіваємося продовжити після повернення до повноцінного режиму роботи в мирному Херсоні.

З огляду на те, що бібліотеки, трансформуючись в умовах мінливого світу, набувають ролі центрів безперервної освіти, вони можуть активно долучатись до процесу організації медіаосвіти для різновікових груп населення, реалізуючи власні проєкти в цій царині. Здійснюючи медіаосвітню діяльність, бібліотеки виховують користувачів, які мають навички критичного мислення та свідомого споживання інформації. Надалі бібліотеки можуть укладати і підтримувати партнерські стосунки з закладами ЗЗСО та ВНЗ. Це дозволить охопити медіа знаннями молоде покоління нашої держави.

Цільова аудиторія проєкту

ЛІТЕРАТУРА

1. Інфомедійна грамотність – важлива навичка сучасної людини. *URL:* <https://biblio.lib.kherson.ua/infomediyna-gramotnist.htm?ps=3> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні *URL:* <http://osvita.mediasapiens.ua/material/konsepciya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini> (дата звернення: 26.03.2023).
3. Кулик Є. В. Бібліотечні засоби формування медіаграмотності юнацтва та молоді. Сучасні інформаційні технології в бібліотечній

справі: зб. наукових матеріалів V міжнародної конференції молодих учених "Молодь. Наука. Інновації" 15 травня 2014 року. URL: <http://nbuv.gov.ua/images/fpu/Inovacii.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).

4. Лайфхаки як розпізнавати фейки. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/layfhaki-yak-rozpiznavati.htm?ps=2> (дата звернення: 26.03.2023).

5. Маніпуляції: знай та розпізнавай! URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/znay-ta-rozpiznavay.htm?ps=2> (дата звернення: 26.03.2023).

6. Матвійчук О. Є. Медіаосвіта та медіаграмотність, як один із напрямків роботи сучасних бібліотек. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22359/2/O_Matviichuk_Ukr_konf_23_09_16_IPPO.pdf (дата звернення: 26.03.2023).

7. Практична медіаграмотність для бібліотек / за ред. Волошенюк О. Іванова В. Київ, 2019. 61 с.

8. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України". URL: <http://www.ounb.km.ua/biblio/Strategy%20library.pdf> (дата звернення: 26.03.2023).

9. Учися бути компетентним читачем! URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/uchisya-buti-kompetentnim-chitachem.htm?ps=14> (дата звернення: 26.03.2023).

10. Як не стати жертвою маніпуляцій. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/zhertvoyu-manipulyatsiy.htm?ps=2> (дата звернення: 26.03.2023).

José Enrique Jiménez SOLER
International Coaching University
President

**RECONSTRUCTION OF OUR ENVIRONMENT:
LEADERSHIP AND PEOPLE MANAGEMENT
Section: Skills and Human Capital Development**

1. Introduction

In 586 B.C. of J.C., a foreign occupation occurred by Nebuchadnezzar, king of Babylon. He invaded Jerusalem (and all of Judah) and took his people captive into his empire where he held them as slaves. With this began the so-called "Babylonian Captivity". The Biblical account found at 2 Chronicles 36:18, 19 records the end of

Judah's history and the beginning of the Babylonian captivity. Nebocodonosor's claims were nothing more than to expand his empire and make sure that his borders were not attacked by other foreign forces; ring a bell?

The history of Ukraine is full of this type of situation where, time and again, different generations have had to rise up to resist the attacks of the oppressive invader. The Jews at this stage fared no better. Their holy city was destroyed by the invaders and everything had been laid waste with death and destruction.

For nearly 160 years the city walls were destroyed and the pain of the captive people was increasing because they could not restore their city

A man took the initiative and the responsibility to return to his land and begin a reconstruction process to return to the normality that was taken from them by the invading empire.

Nehemiah was the leader who led his people to rebuild the wall of Jerusalem and return to inhabit the land of their ancestors.

The story of Nehemiah is a complete manual on how to lead a reconstruction project and how to direct the work team despite the consequences and difficulties that he had to face throughout his mission to rebuild his city.

Kherson (and Ukraine as a whole) is a new Jerusalem, where the efforts for its recovery symbolize the responsibility and identity of its people with a culture and a way of understanding life that manifests itself in the desire to return to its inhabitants their symbols and relationships based on peace and development. In this Paper we are going to find some aspects related to personal leadership as a key element in the commitment to a shared vision of how to rebuild our reality. On the other hand, we will see how to apply the different skills necessary to undertake this mission, managing resources and the reconstruction phases, as well as leading the teams based on their skills.

In the end, we will have the opportunity to develop the different skills to ensure that our reconstruction project is not limited to just building demolished walls, but to build a society strengthened by circumstances and committed to a new version of our environment.

2. Self leadership

"Leadership is the ability to transform vision into reality"

Warren Bennis

The question we must ask ourselves is: What is Self-Leadership?

Leadership is the ability to influence, guide, inspire and motivate people or teams to achieve common goals. Self Leadership is the ability to intentionally and consciously influence one's own thoughts, emotions

and behaviors to achieve one's goals. That is, it is the ability to choose how to be, be, feel and do in life. Hence, we make an exhaustive exploration of all these elements to have control over our actions depending on where we are going.

But why is it important to develop and exercise effective Self Leadership? Because taking charge of your life and achieving your own goals enables you to undertake higher goals, especially in hostile and emotionally complex environments due to loss. Another benefit is that people gain in effectiveness, focus and motivation, which encourages others to continue in that line of work as a cohesive team.

All of the above implies an empathic position with our environment to understand what is happening and how to pave the way towards achieving goals that bring us closer to the objective of rebuilding a city or an entire country.

It would be difficult for us to generate this empathy from a position unaware of how Self Leading reconstruction processes in ourselves.

3. Management of emotions

Emotional Intelligence (EI) is a construct that refers to the ability of individuals to recognize their own emotions and those of others, discern between **different feelings and label them appropriately, use emotional information to guide thinking and behavior, and manage or adjust emotions to fit the environment or achieve goals.**

We will focus on the following competencies:

- a) self awareness
- b) Self regulation
- c) Motivation

Ярослав БЛИК

*доктор філософії, асистент кафедри
загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний університет*

ВІДСУТНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ЗАГРОЗА ВІДНОВЛЕННЯ ХЕРСОНЩИНИ

Головне питання сьогодення: яка подальша перспектива міста? Рациональне використання компетенцій людей: знання, досвід, вміння та навички стимулює подальший розвиток суспільства і держави в цілому, надає можливості до швидкої адаптації в нашому мінливому

світі, допомагає визначити перспективи та потреби суспільства зараз і в майбутньому.

Зростає актуалізація мобільності населення, "боротьба" за людський капітал набуває найбільшого значення, територія все менше тримає людину, тому у багатьох постає питання: навіщо мені залишатися тут?

Уже сьогодні потрібно уважно підійти до проблеми кризи "людського капіталу", яка хвилею пройде по Україні після війни. Для цього необхідно відійти від радянського осмислення екстенсивної цінності людини як сталого виробничого ресурсу. Так, за даними Українського інституту майбутнього (2021 рік) людський капітал формує 70 % національного багатства розвинутих країн, а в Україні лише 30 % [1].

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України значна частина населення була змушена виїхати. Південні регіони, а особливо Херсонська область, зіштовхнулися зі значним відтоком людей, опинившись на межі демографічної кризи і кадрового голоду, особливо це стосується кваліфікаційних фахівців.

У процесі відновлення Херсонщини одним із ключових питань стане проблема мотивації повернення людей до власних домівок. Економічно розвинуті країни, на жаль, поглинуть частину людського капіталу України. На сьогодні ми маємо зруйновані міста, селища, підприємства, фермерські господарства, пошкоджену інфраструктуру. Все означене потребуватиме чималих інвестицій, однак без людського капіталу відбудування не можливе, а розвиток тим паче.

Регіон має сприятливі умови для існування: теплий клімат, вигідне географічне положення дозволяє приймати туристів з травня по жовтень, пропонуючи відпочинок на узбережжі Чорного та Азовського морів. Наявність цілющих озер сприяє розбудові оздоровчих курортів. До початку російсько-української війни активно розвивався і зелений туризм області. Відновлення передусім туристичних об'єктів сприятиме виникненню робочих місць, стимулюватиме бажання переселенням повернутися до дому.

Не слід забувати про розвинений аграрний сектор. Під час війни ми постійно чуємо про дефіцит і високі ціни в Україні на городину, кавуни, полуниці, зросли ціни на яйця. Слід зазначити, що ворог знищив Чорнобаєвську птахофабрику. Відновлення аграрного сектора потребує інвестицій і фахівців аграрної галузі господарства.

Як засвідчують українські ЗМІ та центр МВФ за квітень 2023 року населення України за період військових дій зменшилось з 40,998 млн. до 31,954 млн., відтік населення нашої держави за попередніми підрахунками складає 9 млн. майже 22 %, до того ж це працездатне населення, більшість якого молодь [2, 3].

Адаптація громадян України в світі проходить досить швидко, якщо значна частина людей на початку війни зіштовхнулася з культурним бар'єром, то зараз ситуація змінилася. Наприклад, у жовтні 2022 року тільки 17 % не планували повертатися до України, зараз настрої українських біженців суттєво змінюються – 45 % вбачає можливість залишитися, а це 11% населення України [4]. На жаль, багатьом сім'ям уже нікуди повертатися, зруйновані будинки, школи, лікарні.

Потрібно вплинути на демографічні процеси за допомогою цілеспрямованих економічних, правових, фінансових, адміністративних методів та інших важелів впливу.

Першочерговим потребує вирішення таких питань:

- Трудової міграції (яка була проблемою і до війни).
- Низького рівня доходів в області.
- Налагодження соціального і правового захисту (ці питання потребують особливого розгляду, враховуючи післявоєнний стан)
- Розвиток медичної сфери (особливо психологічного відновлення, захворювань серця, нервової системи).
- Поліпшення екологічного стану.
- Стимулювання рівня народжуваності.
- Відновлення спортивних традицій.
- Забезпечення розвитку та заохочення наукової сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Український інститут майбутнього. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>
2. International Monetary Fund URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>
3. РБК - Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-ukrayini-zalishilosya-meshkantsiv-1681291374.html>
4. РБК - Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/nastroyi-zminilisyaskilki-bizhentsiv-povernutsya-1681306811.html>

УДК 94+314.1+327.7

Юлія ДЕРКАЧ

*аспірантка кафедри філософії,
історії та політології,*

Національного університету "Одеська політехніка"

РЕЛОКАЦІЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ЕЛІТИ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ УКРАЇНИ

Революції, війни, зміни в геополітиці завжди призводили до міграційних процесів, сучасна ситуація в Україні не є виключенням. Основними видами міграції є: трудова, політична, релігійна, туристична та інтелектуальна, на останній зупинимося більш детально. Все більш гостро постає питання з науковими співробітниками, оскільки ми можемо простежити переміщення викладачів з середньої та вищої школи за кордон. Вже сьогодні Міністерство освіти і науки України збентежено зменшенням висококваліфікованих спеціалістів в освітній сфері. Саме інтелектуальний прошарок населення України є запорукою розвитку економічного, соціального, політичного, технічного устрою в країні. Вважається, що головним аспектом процвітання держави, може слугувати конкурентоспроможність фахівців з різних сфер, але при її відсутності призводить до негативних наслідків. Кандидат економічних наук О. Олійник, разом із студенткою Т. Горяник, у своїй статті "Європейський вектор інтелектуальної міграції" зазначають, що відтік освітян призводить до масштабних змін в українському суспільстві, що відображається на якості навчання сучасної молоді. Іншою проблемою є професійне

старіння кадрів, сучасному поколінню не розкривають усіх перспектив вищої освіти та не прищеплюють любов до знань [3]. Таким чином, вітчизняні дослідники вказують, що інтелектуальна міграція українців в європейські країни призводить до наукового та економічного занепаду, який у подальшому негативно впливатиме на усі сфери життя суспільства. Для того, щоб "зростити" інтелектуальну молодь необхідно близько 15 років аби отримати новий прошарок докторів наук з різних сфер освітньої діяльності, а при сьогоднішніх умовах, це вкрай тяжке завдання для виконання. Історія циклічна, тому звернемо увагу на події 1917–1921 років.

У ході поразки національно-визвольної боротьби 1917 – 1921 років значна кількість людей змушена була емігрувати за кордон, вважається, що Чехословаччина прийняла значну кількість різноманітних фахівців, адже створила сприятливі умови для українців.

Науковець О. Даниленко у своїх напрацюваннях "Українська еміграція до Чехословаччини (1920-і роки): соціокультурний аспект" зазначає, що організація Український Громадський Комітет надавала юридичну, матеріальну, медичну, соціально-психологічну допомогу українським емігрантам. Уряд Чехословаччини створював сприятливі умови для розвитку української освіти та науки, організовувалися соціологічні студії, навчальні заклади, проводили культурні заходи, що у свою чергу віддзеркалилося на позитивну адаптацію співвітчизників до нових реалій життя [1]. Отже, автором зазначено, що еміграція була масова та соціально неоднорідна, у більшості випадків саме молодь виїжджала за кордон, при цьому зіштовхнулася з морально-психологічними, правовими та матеріальними проблемами.

Доктор соціологічних наук М. Шаповал у своїй праці "Завдання Української еміграції", розглядає політично-моральні настрої громадян, яким внаслідок встановлення більшовицького режиму, змушені були евакуюватися за кордон. Будь-яка еміграції віддзеркалює негативні тенденції в суспільстві, оскільки людина проходить декілька етапів адаптації до нової країни. Незважаючи на юридичну допомогу, на жаль, емігранти завжди обмежені в своїх правах за кордоном, оскільки необізнані щодо законодавчої бази Чехословаччини, на цьому підґрунті започатковуються перші проблеми переміщених осіб. Автор у своїй роботі розглядає завдання українських емігрантів, серед них можемо виділити: володіти повною інформацією стосовно своєї країни, правильно систематизувати та аналізувати інформації та проводити просвітницьку діяльність на міжнародній арені, володіти європейськими мовами, задля подолання мовного бар'єру та налагодження суспільних зв'язків з політично-громадськими діячами. Напрями діяльності українських емігрантів в

Чехословаччині умовно можна поділити на політичний (М. Шаповал відверто зазначає, що політичні партії відсутні та їх складно створити в умовах еміграції, оскільки велика конкурентність з місцевими, шанси є лише у соціалістичної політики, але для цього необхідні активісти, а їх не так багато), культурний (рушійною силою для становлення політичної діяльності українців на території європейських країн є культурно-просвітницька діяльність. Крізь призму діяльності навчальних закладів, освітніх установ, конференції виховується наукова потенціал майбутньої України. Видавництво та преса відігравали важливу роль у поширенні наукової самосвідомості серед студентів, що, у свою чергу, спрямо становлення української самобутності в еміграції), господарський (вивчення господарсько-економічної сфери та систематизація інформації) [2].

Методи і форми організації завдань еміграції, обумовлені насамперед тим, що більша частина українського населення, яка переїхала на нові землі, являє собою $\frac{3}{4}$ трудову еміграцію. Таким чином, головним завданням еміграції було зміцнення українського народу, демонстрації власної нації на міжнародній арені, проведення освітньо-наукової та культурної діяльності задля піднесення національної свідомості. Критеріям ефективної організації діяльності в еміграції можемо вважати діяльність таких закладів, як: Український Інституту Громадознавства (Український Соціологічний Інститут), Український вільний університет, Українська господарська академія в Подебрадах, Український робітничий університет в Празі, та низка видавничих фондаций на основі вказаних установ.

Отже, причини еміграції наукових співробітників протягом багатьох років залишаються незмінними. Приймаюча країна прибігає до ряду заходів, щодо адаптації громадян до нових умов. До них відносимо: забезпечення матеріального становища, надання житлового приміщення, проведення медичних, юридичних, психологічних консультацій. У подальшому працевлаштування освітніх фахівців та студентів у школи, вищі навчальні заклади. Запорукою успішної адаптації можемо відмітити: знання іноземної мови, володіння комунікативними навичками та профільною освітою, стресовитривалість, не конфліктність. Важливим фактором адаптації українських емігрантів є спілкування з місцевим населенням, вивченням традицій та культури нової країни. Процес більш ефективно проходить під час навчання або працевлаштування, оскільки відбувається налагодження зв'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко О. Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки): соціокультурний аспект. Етнічна історія народів Європи. 2001. № 10. С. 37–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2001_10_8. (дата звернення 01.04.2023)
2. Шаповал М. Завдання української еміграції. Прага. Закордонна група Української партії соціалістів-революціонерів. 1926. 20 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/12366-shapoval-m-zavdannya-ukrayinskoji-emigratsiyi/> (дата звернення 01.04.2023)
3. Олійник О. О., Торяник Т. В. Європейський вектор інтелектуальної міграції. Соціальна економіка. 2022. № 63. С. 114–123. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socconom/article/view/20861/19670> (дата звернення 01.04.2023)

УДК 378.1

Леся ГЛАДКОВА

бізнес-тренерка, коуч, психолог, підприємець

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Повоєнне відновлення України має початися з глибокого реформування саме освітнього та науково-інноваційного середовища, не гармонізації, а саме глибокого реформування. Поясню чому так. Стан освітньої сфери в Україні до війни:

Нестача вчителів у школах або це вчителі вже досить похилого віку, яким досить тяжко сприймати якісь інновації. Молодь у школах майже не затримується.

Рівень підготовки педагогічних кадрів після ЗВО викликає багато питань. Батьки, які хвилюються про майбутнє своїх дітей наймають купу репетиторів.

У ЗВО викладають люди, які у найкращому варіанті, добре знають теорію, яка часто буває геть застарілою та відірваною від сучасності. Наслідки такої освіти приводять до висновку, що у ЗВО не готують кадри для потреб ринку праці, а просто дають дозвіл написати у своєму резюме: "Маю вищу освіту" На цьому користь дипломів з багатьох спеціальностей закінчується.

Повністю занедбана середня спеціальна ланка освіти – технікуми, професійні коледжі.

Корупція – це також окремий навчальний предмет, з якого молоді вперше складає іспити саме у ЗВО. І судячи з рівня корупції в країні і відношенню до неї, можна сказати, що викладачі з цієї дисципліни, справжні професіонали.

Толерантне ставлення до викладання у школах та ЗВО російською мовою привело до того, що саме серед освітян виявилась велика кількість колобарантів під час вже воєнних подій.

Можливі шляхи реформування освітнього та наукового середовища:

Наявність конкурентної на ринку праці зарплатні. Рівень заробітної плати, має бути такий, щоб молодий вчитель/викладач (саме чоловік) мав можливість прогодувати свою родину.

Переатестація всіх викладачів ЗВО, середніх спеціальних закладів та вчителів у школах. Кожен має скласти іспит на знання державної мови, історії України, англійської мови та надати розгорнутий опис свого бачення сучасного викладання конкретної дисципліни та загальної системи підготовки фахівця у певній галузі (так, щоб роботодавці в черги ставали за випускниками), а також мотиваційний лист на тему "чому мені важливо займатися саме цією діяльністю". До складання атестації допустити ВСІХ бажаючих. Навіть, якщо вони не мають досвіду роботи у навчальному закладі. (Успішно здану атестацію вважати за вступ до аспірантури) До викладання мають прийти практики – діючі підприємці, керівники, держслужбовці.

Також важливо щоб кожен фахівець, який працює чи планує працювати з дітьми чи молоддю проходив психіатричну експертизу на наявність психічних розладів не менше ніж 1 раз на рік.

Контрактна основа взаємодії з викладачем чи вчителем. Перегляд контракту раз на рік за результатами анонімної оцінки учнів/студентів, керівника, колег, батьків (середня школа), а також незалежної перевірки учнів/студентів, як вони вміють застосовувати на практиці отримані від викладача знання.

Якщо підтвердиться факт отримання хабаря, то вчителя/викладача має бути звільнено без можливості оновити свою діяльність в освітній сфері

Репетиторство має здійснюватися на легальній основі. Нелегальне репетиторство не може бути сумісним з роботою у державному освітньому закладі.

ЗВО мають стати платформою взаємодії представників бізнесу, громадського сектору та влади регіону, де освітній та науково-інноваційний простір має виступати, як постачальник висококваліфікованих кадрів та інноваційних технологій. Це завжди цікаво для бізнесу. А також освітній простір має стати осередком

виховання громадської свідомості, активної громадської позиції та критичного мислення. В цьому допоможе співпраця з громадським сектором. А влада має створювати умови для процвітання у регіоні бізнесу і щоб кваліфікована молодь залишалась у регіоні. Якщо влада з цим погано справляється, то включати свою активну громадську позицію.

Ці сумбурні та спонтанні начерки капля в морі того, що треба зробити для повосенного відновлення України. Але сподіваюсь, що ці думки людини, яка має досвід роботи і в освітній сфері, і у сфері бізнесу, а також у і громадському секторі, наштовхнуть професійних освітян на підтвердження власних спостережень, які допоможуть розробити ефективну стратегію реформування сфери освіти.

УДК [378:7.012]:338.246.8(477)

Олександр ЛУГОВСЬКИЙ

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри дизайну,

Черкаський державний технологічний університет

ДИЗАЙН-ОСВІТА В УМОВАХ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: ФУНКЦІОНУВАННЯ. РЕФОРМУВАННЯ

Питання відбудови України піднімається багатьма зацікавленими сторонами уже зараз. Так, у книзі Центру досліджень економічної політики (СЕРР) про принципи відбудови України презентовано велике дослідження "Відбудова України: принципи та політика" [1]. У цьому дослідженні експертами відстоюється думка, що реконструкція України – це не відновлення до довоєнного стану, а глибока модернізація країни на шляху до вступу до Європейського Союзу. Запропоновано комплексне бачення післявоєнної України та політичних інструментів для досягнення заданих цілей та детально розглянуто реформи, які повинні допомогти Україні позбутися пострадянської спадщини та стати повноцінною демократією з сучасною економікою, сильними інституціями і потужним оборонним сектором.

У цьому контексті дуже органічно виглядає позиція нового очільника МОН Оксена Лісового: МОН має стати частиною стратегії оборони. Уже створюється міжнародна коаліція, що співпрацює з донорами для відновлення освіти та науки [2]. Стартові умови у цьому питанні в Україні досить потужні, бо сьогодні і на майбутнє її найцінніший актив – людський капітал. Система освіти має

вирішальне значення для створення та підтримки цього активу, адже освіта є важливою передумовою спроможності та стійкості країни. Освіта буде ключовим фактором відбудови України, оскільки вона не лише дає необхідні знання та зміцнює людський капітал, але й виховує гідних громадян, розвиваючи в суспільстві повагу до прав людини, добросовісність та відповідальність. Тож система освіти є інструментом розвитку людського капіталу, її головні цілі – це передача знань, розвиток навичок і виховання бажаних рис характеру у населення [3].

Оскільки відбудова відбуватиметься одночасно з європейською та євроатлантичною інтеграцією України, освітня галузь має фокусуватися на розвитку зв'язків, зокрема, з іноземними університетами, щоб поглибити обмін ідеями й талантами та розвивати спільні проекти. Вимушена міграція українців до ЄС та інших країн відкрила додаткові можливості у цій сфері. Відтак, як можна бачити, серед викликів, що стоять перед новою командою МОН, досить рельєфно виглядає реформування вищої школи з урахуванням нових обставин та можливостей.

В контексті нашого дослідження важливо зауважити, що дизайн-освіта, як невід'ємна складова згаданої галузі діяльності, буде відігравати у відбудові країни свою комплексну роль – підготовку та забезпечення висококваліфікованих кадрів для реалізації проектів відновлення. Важливим тут є те, що дизайн змінює спосіб мислення в суспільстві і формує компетентності людини, яку вона може ефективно використовувати в будь-якій галузі оновленої країни, що відкрита для інновацій. Тому увага до реформування та розвитку дизайн-освіти в сучасних умовах не обмежується лише мистецькими, освітніми чи виробничими проблемами, але й пов'язується з інноваційним розвитком економічної системи країни [4]. Це може сприяти вирішенню ряду проблем дизайн-освіти України, що свого часу були виокремлені під час системного дослідження стану розвитку дизайну в Україні агенцією економічного розвитку PPV Knowledge Networks в рамках проекту "Моніторинг розвитку дизайну в Україні" у 2019 р., зокрема:

- дизайнерам-практикам бракує бізнес-компетентностей, при цьому і формальна і неформальна освіта не приділяють їм достатньої уваги;
- наявна освіта недостатня для розуміння дизайнерами потреб ринку та ведення бізнесу;
- слабка технічна база формальної освіти, використання застарілих технологій, універсальність спеціальності, мала кількість спеціалізацій;

- чималий обсяг навчальних годин обіймають мистецькі дисципліни в академічному поданні без врахування динаміки дизайн-змін;
- завелика у програмах підготовки частка теоретичної складової, через що виникає реальна загроза невідповідності підготовки випускників потребам ринку;
- невиважена інструменталізація навчальних матеріалів освіти через зацікавленість у швидкому комерційному результаті і як небажаний наслідок – фрагментарність отриманих знань [5].

Наведені вище проблеми наразі залишаються, хоча і були озвучені ще у 2019 році, бо зміни у наступні роки не стали настільки різючим, щоб не повертатися до них зараз. Причини тут очевидні і частково вказані у поданому вище матеріалі, зокрема: слабка технічна база освіти, використання застарілих технологій, не врахування динаміки дизайн-змін, вплив нових обставин тощо. Зміни тут можна програмувати уже зараз, оскільки наші міжнародні союзники проявляють зацікавленість у долученні до відбудови України після нинішньої російсько-української війни. Співпраця вітчизняних дизайн-осередків із відомими архітекторами, дизайнерами світового рівня сприятиме поширенню на наших теренах тенденцій пов'язаних із зміною поглядів на базову основу інновацій, яка виходить за межі технології. У вітчизняних дизайнерів з'являється можливість активно пропонувати інновації пов'язані із продуктами і послугами в сфері екології, процесів та нових бізнес-моделей; врахуванням вхідних семіотичних та ергономічних даних; кореляцією культурних і технологічних інновацій, зв'язком культури і творчості [6].

Консультувати українських дизайнерів, архітекторів можуть іноземні експерти з позицій рівноправних союзників, щоб дати можливість українським фахівцям показати світові своє бачення, як можна створити сучасні міста, враховуючи нагальні питання кліматичних змін, сталого розвитку, заощадження ресурсів тощо. Це величезний шанс для вітчизняних фахівців, оскільки фінансувати відбудову нашої країни виявляють бажання зарубіжні інвестори. Так, наприклад, у відбудову Маріуполя зголосилися фінансувати декілька країн Європейського Союзу. А до проєкту "Mariupol Reborn" долучився відомий нідерландський урбаніст Фулко Трефферс. І таких прикладів достатньо у різних регіонах нашої держави, що зазнали руйнувань. Оскільки програми відбудови розраховані на багато років, залучені у цей процес ресурси можуть сприяти вдосконаленню дизайн-освіти та впровадженню реформ. Зокрема, унаслідок повномасштабного вторгнення РФ призупинилося впровадження проєкту Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, що популяризує німецький досвід підготовки затребуваних на ринку праці

випускників закладів освіти за дуальною формою здобуття освіти [7]. Передбачається, що така форма здобуття освіти створює умови для підвищення ефективності таргетованих інвестицій у людський капітал.

Отже, можна припустити, що залучення зарубіжних інвесторів і фахівців у відбудову України може сприяти відновленню, або продовженню реформ в дизайн-освіті. Тоді підсумками міжнародної співпраці та, на цьому тлі, впровадження реформ будуть не питання узгодження кількості кредитів чи теоретичної та практичної підготовки, а ефективне залучення та використання інвестицій, впровадження інновацій, що є такими не лише для певної географічної локації а стануть мейнстрімом для всього світового співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Y. Gorodnichenko, I. Sologoub, B. Weder di Mauro. Insrebuilding ukraine: principles and policies. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf.
2. МОН має стати частиною стратегії оборони – Лісовий. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://thepage.ua/ua/news/lisovij-zaproponuvav-novu-strategiyu-minusviti>
3. С. Леу-Севериненко, Г. Новосад, Є. Стадний. Освітні реформи під час і після війни. Відбудова України: принципи та політика. С. 354-393. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf
4. Л. Сліпчишин. Міжнародні платформи обговорення проблем сучасної дизайн-освіти. Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Полтава, 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [URI: https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38695](https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38695)
5. Стан розвитку дизайну в Україні (на прикладі графічного та предметного дизайну). Звіт за результатами дослідження (2019). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uaculture.org/wp-content/uploads/2020/01/232708_analitychnyj-zvit_monitoryng-rozvytku-dyzajnu-v-ukrayini.pdf.
6. De Mozota B. B. Design Economics-Microeconomics and Macroeconomics: Exploring the Value of Designers' Skills in Our 21st Century Economy. Proceedings of 1st International Symposium for Design Education Researchers. 2011. Pp. 17–39.

7. Практичний посібник. Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України / автор(к)и: Бугайчук В., Давліканова О., Лилик І. та інші. – Київ: ТОВ "Вістка", 2022. – 240 с.

Garry McDANIEL

*Ed. D., Academic MBA Director,
WSB University in Wroclaw, Poland*

GREAT LEADERSHIP DURING TIMES OF CRISIS

In today's chaotic and rapidly changing world, every nation needs great leadership. The dichotomy between great leaders and toxic leaders is clearly evident when viewed against the backdrop of the cowardly, narcissist actions of Vladimir Putin as compared to the vibrant, integrity-based leadership of President Volodymyr Zelensky. Research and our own personal experience confirm that great leaders influence others to achieve outcomes that make the world a better place, and toxic leaders demonstrate self-absorbed actions which leave their organizations and countries in a much worse condition. This paper will examine the qualities of great leadership in context of the goal of restoring the economic growth and human services within the Kherson region.

Members of the scientific, educational, business and public sectors have established the far-sighted goal of ensuring the restoration of the Kherson region, as well as working effectively with European partners to ensure a high quality of life for citizens within the region. Accomplishing this goal will require leaders within government, education, business, science, and public sector to work collectively to ensure that this restoration effort is a model of excellence for the entire world.

The great leaders of history, and in our own lives, demonstrate common qualities that are important reminders to those who will lead the restoration effort in the Kherson region. While there are hundreds of qualities, behaviors and skills that exemplify great leaders, these can be grouped into five themes. Simply put, the greatest leaders in our lives and in history 1) communicate a strong sense of purpose, 2) pursue goals and outcomes that are positive for others (not just themselves), 3) create an environment that is inspiring for everyone, 4) are mindful of what has transpired in the past, what is going on right now, and what might be needed in the future, and 5) act in ways that is consistently highly ethical and values-based (see Figure 1 below).

Fig. 1. Great Leader Model

As Figure 1 illustrates, the five themes of this leadership model overlap and are influenced by each other. This means that when considering purpose, one should also consider desired positive outcomes, the nature of the larger environment, be mindful of the past, present and future, and act in a way that is aligned with ethics and values. This synergistic view recognizes that if a change is considered in one theme of this model, great leaders understand that this change will also influence the other four. Each of these five themes is discussed briefly below.

Purpose

A purpose statement is a specific vision of a future state that does not yet exist, but which we are committed to help create. For a purpose statement to have value and motivate us to stay true to its calling, it must meet five standards. An effective purpose statement must be:

- Positive and optimistic
- Inclusive- open to others who would like to contribute
- Service oriented or for the primary benefit of others
- Resilient- able to endure political, technological, social, and cultural change
- Idealistic – big, bold, and ultimately unachievable

For this synergistic initiative to restore the Kherson region to be successful, the

leaders from government, education, business, science, and public sector should develop and agree on a collective purpose to provide a solid foundation to ensure long-term, coordinated success.

Positive Outcomes

Positive outcomes are similar to goals, but must be beneficial for everyone, not just an individual or organization. For example, some people might have a goal to make more money, and the achieve the goal by taking credit for other people's work, manipulating others, or lying to make a sale. *Positive outcomes are goals that are worthy of achieving because they advance the purpose statement.* While making more money is what companies and individuals seek, they should pursue their outcomes in a manner that is positive, beneficial to others, open to the input, feedback and supportive of others, and ethical.

Inspirational Environment

An environment that is inspirational refers to the overall setting and conditions that enhance the economic and creative growth of business as well as qualities such as the home life, health, educational opportunities, financial stability, emotional well-being, safety and spiritual support of all citizens. This also includes creating strong, open and transparent lines of communication between government, education, business, science, public sector and citizens that ensure a high level of trust and respect.

Mindfulness

Mindfulness is the human ability to be fully present, aware of where we are, what we're doing, and not be overly reactive or overwhelmed by what's going on around us. Great leaders are mindful about what has happened in the past, what is going on right now, and what might happen or be needed in the future. We all have had experiences and educational events in the past that have shaped who we are and how we see the world. Stopping to reflect upon the *past*- what has worked for us and where we have succeeded – is a great way to think about current and future outcomes. And of course, we are all experiencing life right *now*. Taking a realistic look at what we are experiencing and what demands and opportunities present themselves to us right now is also important. Finally, we should also be mindful of what might happen in the *future*. Technology, laws, procedures, opportunities, skills, political and economic realities, and relationships are always changing. Effective leaders learn from the past, apply it to their current reality, and envision what might occur in the future.

Ethics and Values

At the center of this leadership model are ethics and values. Many people feel pressured to pursue economic growth or personal status *at any cost*. This way of thinking often translates into knowingly violating ethical

or legal norms to 'get ahead,' enhance one's status, and accumulate more personal wealth. (Consider the stark lack of global or human ethics demonstrated by Vladimir Putin) Great leaders ensure that what they *say* they believe, and their daily actions and interactions with others are aligned.

Integrating all Five Facets

The leaders representing government, education, business, science, and the public sector have a unique opportunity to serve as a shining example of cooperation and collective purpose to restore the Kherson region. By working together to define a common purpose, identify positive outcomes, define the environment that will encourage creativity, innovation and growth for everyone, being mindful of the past, present and future challenges and opportunities, and acting in a highly ethical and values-based manner, the world will applaud the great leaders who are able to bring light to a region which has suffered greatly.

УДК: 159.923:316.6

Федір КАЗАНЖИ

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 053 Психологія,*

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

КОМАНДОУТВОРЕННЯ ЯК ОСОБИСТІСНА ОСНОВА ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Для розвитку людського капіталу, який є основою державотворення, важливо знаходити способи та важелі єднання між людьми, налагодження ефективної співпраці. Особливо актуальним це є в організаціях та на підприємствах, коли необхідно у стислі терміни досягти результату, побудувати ефективну комунікацію, згуртувати та налаштувати співробітників на досягнення успіху. У вітчизняній психології у цьому контексті говорять про командування, а у зарубіжній знаходимо відомості щодо тімбілдингу як способу створення сильної та успішної команди, яка буде просувати вперед компанію, в якій працює.

У період, коли для країни надзвичайно важливим є розбудова та розвиток, питання ефективної участі організацій та бізнесу, співпраці між людьми, ефективного співробітництва є актуальним соціальним запитом, що потребує залучення фахівців та активного сприяння у вирішенні. Адже об'єднання людей, пов'язаних спільною діяльністю, усвідомлення відповідальності, оперативність, чіткість та ефективність виконання поставлених завдань, потребує врахування психологічних

умов та особистісних особливостей, значущих у побудові ефективної взаємодії.

Ж. Ремпель зазначає, що важливим у цьому контексті є відповідальність кожної людини за результат спільної діяльності, ототожнення цілей та інтересів групи з індивідуальними, що є проявом синергії, коли зусилля кожного множаться у спроможність колективу. Це якраз і є запорукою згуртованості команди, уможлиблює виконання поставлених завдань [4]. Команда є колективом однодумців, які працюють на досягнення спільного результату, засадовими принципами їх діяльності та узгодженої роботи є відповідальність, згуртованість, цілеспрямованість [1].

Для створення команди важливими є набуття навичок командної роботи співробітниками, формування командного духу, оптимізація структури команди. Важливим завданням тимблдингу є сприяння розвитку у співробітників зацікавленості своєю справою, прагнення виконати все якнайкраще, хороші стосунки у колективі. Значущим у цьому контексті є емоційне налаштування, те, що робота викликає та асоціюється з позитивними емоціями, стимулює прояв доброзичливості, творчості, критичності та самокритичності. Командоутворення потребує психологічної цілісності та гармонії в колективі [2, с. 189].

Виокремлюються відповідні показники, за сукупністю яких можна зазначити наявність команди та ставити завдання, обґрунтовано очікуючи їх вирішення.

Так, показниками команди є емоційний, ціннісний, організаційний та цільовий, які у сукупності дають цілісне розуміння команди. Кожен з цих показників проявляється у конкретних характеристиках: спільності інтересів, смислових та життєвих орієнтаціях, взаємоприйнятті у групі та позитивному настрої, розумінні та прийнятті спільних цілей роботи [4]. В наукових літературних джерелах також знаходимо інформацію щодо етапів командоутворення: визначення проєкту та його цілей; підбір команди для злагодженої роботи та з певними компетентнісними та психологічними якостями; розподіл обов'язків; підбір та налагодження каналів комунікації; створення належних умов для розвитку та взаємодії у команді [1, с.13-14].

Основні функції тимблдингу наведено А.Кучеренко, яка спиралась у їх описі на напрацювання Г.Сартан, концентруючись на технології "SNED". До них належать: навчання роботі в команді, адаптація, створення та підтримка дружніх відносин у колективі, зняття психологічного напруження і конфліктів, підвищення довіри і взаємодопомоги, зростання рівня особистої відповідальності членів колективу за результат, зміна мислення, його спрямованість на

співробітництво, підвищення командного духу, ініціативності, бажання ділитися досвідом, обговорювати проблеми, що виникають та шляхи їх вирішення, врахування помилок тощо [3].

Співвідносяться ці відомості з інформацією, наведеною О.І.Башкір, А.О.Денисенко, але, крім наведених вище особливостей зазначаються творчі характеристики ("креативність, творчість та ініціативність у вирішенні поставлених завдань"), ціннісно-смысловий стрижень команди ("єдність цінностей та колективних правил, їх визнання та неупереджене дотримання, наявність традицій команди, які не залежать від мети проєкту та є актуальними за будь-яких умов взаємодії"), параметри комунікативної взаємодії ("якісна комунікативна взаємодія через комунікативні цінності", "неформальна та відкрита атмосфера", "якість міжособистісного рівня стосунків у команді"), демократичний стиль керівництва ("повага та колективне вміння дослухатися до кожного члена команди", "присутність в обговоренні важливих питань команди кожного її члена", "одностайність рішення, а не голосування більшості"), єдність та її демонстрація оточенню ("створення кожним членом команди іміджу закладу, установи", "зацікавленість у досягненні цілей команди кожним її членом") тощо [1, с.13-14].

Основним завданням тимблдингу є об'єднання кожного окремого працівника в єдину систему – колектив для налагодження відносин всередині організації та успішної роботи кожної її ланки.

На сьогодні метод тимблдингу дуже популярний у світі як серед невеликих організацій, так і серед крупних підприємств. Тимблдинг підлаштовується та модернізується залежно від сфери діяльності команди. Саме тому й з'явилися його багато різновидів: "творчий", "активний", "сюжетний", "інтелектуальний" тощо [5]. Таким чином, основні результати вивчення перебігу командоутворення, які є досить розлогими, було отримано в умовах мирного життя.

Попри всі переваги командоутворення, можливість використання та підлаштування тимблдингу під конкретні цілі (поняття командоутворення та тимблдингу використовуємо як синонімічні), наразі є багато аспектів, що ще не були вивчені до цього моменту та є необхідність проведення досліджень у цьому напрямку – як впливає переживання війни, втрати, досвід релокації бізнесу на психіку членів команди, можливість та специфіку перебігу процесу командоутворення. Саме цей аспект і є напрямком наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкір О.І., Денисенко А.О. Особливості командування в хореографічних колективах. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. Випуск 52. С. 9-20. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.01>
2. Бурак В.Г. Тімблдинг як складова професійної компетентності майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. I International Scientific and Practical Conference "Problemas y perspectivas de la aplicación de la investigación científica innovadora". Panamá, República de Panamá. 11 de junio de 2021. С.187-189. DOI: 10.36074/logos-11.06.2021.v1.57
3. Кучеренко А. Тімблдинг як інноваційний метод ефективного розвитку колективу. *Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал "Вересень"*. 2022. №1 (92). С.98-104. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022.08>
4. Ремпель Ж.О. Соціально-психологічні аспекти командування в недержавній організації. *Науковий вісник імені В.О.Сухомлинського*. 2015. №2. С.110-115.
5. Ярмолюк Д.І., Хлуп'янець Д.І., Яблонська І.В. Тімблдинг як один із ефективних методів управління персоналом. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 3(20). С.152-156. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-27>

УДК 343.983.7

Лідія СЛЮСАРЧУК

головний судовий експерт
сектору біологічних досліджень та обліку
Херсонський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України, м. Херсон

ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕКСПЕРТНО-СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ХЕРСОНЩИНІ – ЗАПОРУКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНСЬКОЇ МОЛОДІ

Херсонський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – НДЕКЦ) – це державна спеціалізована науково-дослідна установа судової експертизи, яка є територіальним підрозділом Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (далі – Експертна служба МВС), що належить до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України.

У своїй діяльності НДЕКЦ керується Конституцією України, законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, наказами Міністерства внутрішніх справ України та Положенням про НДЕКЦ, затвердженим Наказом МВС України від 05.11.2015 № 1359.

З 2002 року Експертна служба МВС України є членом Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI), та активно співпрацює з міжнародними організаціями та експертними установами інших країн.

Основні завдання Херсонського НДЕКЦ МВС:

- 1) здійснення судово-експертної діяльності;
- 2) забезпечення залучення працівників Херсонського МВС до досудового розслідування та судового розгляду;
- 3) у межах компетенції проведення експертних досліджень на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених Законом України "Про судову експертизу";
- 4) проведення сертифікаційних та інших випробувань, а також оцінки відповідності продукції, процесів і послуг, виконання інших робіт у межах своєї компетенції;
- 5) проведення відповідно до законодавства оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності;
- 6) забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;
- 7) забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації;
- 8) здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях.

Херсонським науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України проводяться судові експертизи за напрямками: почеркознавча та лінгвістична, технічна експертиза документів, експертиза зброї, трасологічна експертиза, вибухово-технічна, фототехнічна, портретна та голографічних зображень, відео-, звукозапису, матеріалів, речовин та виробів, біологічна, інженерно-транспортна, будівельно-технічна, пожежно-технічна, комп'ютерно-технічна, електротехнічна, економічна, товарознавча.

В квітні 2023 року в Херсонському науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України відкрито експертну спеціальність 9.5 "Молекулярно-генетичні дослідження"

Судовими експертами у кримінальних провадженнях проводяться молекулярно-генетичні експертизи на безоплатній основі по встановленню ДНК-профілів близьких родичів осіб, що загинули або зникли безвісти внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Внаслідок військової агресії і проведення активних бойових дій на території нашої держави виникає нагальна необхідність реагування за фактами зникнення безвісти людей, ідентифікації останків трупів та встановлення їх особи. За фактами смерті/загибелі та зникнення осіб у зонах проходження бойових дій, їх близьким родичам необхідно звернутися до найближчого відділення поліції і подати заяву щодо безвісного зникнення особи.

Для проведення молекулярно-генетичної експертизи підставою є постанова ініціатора призначення експертизи (слідчого). Матеріалом для дослідження слугують зразки букального епітелію, що відбираються ватними тампонами з внутрішньої защічної поверхні ротової порожнини кожного учасника молекулярно-генетичної експертизи – бажано найближчих родичів зниклої безвісти особи або загиблого (мати, батько, діти). Реєстраційні картки з ДНК-профілями (генетичними ознаками) родичів безвісти зниклого/загиблого та їх згодою на обробку персональних даних направляються до ДНДЕКЦ МВС для поміщення до Центрального обліку генетичних ознак людини та подальшої перевірки стосовно збігів генетичних ознак з можливістю подальшої ідентифікації особи.

Як правило, найчастіше молекулярно-генетичну експертизу або дослідження проводять з метою встановлення батьківства (так званий ДНК-тест на батьківство). Застосування методу ДНК-аналізу дозволяє отримати точну відповідь на питання чи є певний чоловік (жінка) біологічним батьком (матір'ю) конкретної дитини.

В зв'язку з відновленням роботи Херсонського НДЕКЦ МВС та відкриттям нових напрямків в роботі, виникла необхідність у спеціалістах певних експертних спеціальностей. Важливою вимогою для кандидатів на посаду судового експерта є наявність вищої освіти за певним фахом на рівні магістра, спеціаліста. Для працевлаштування в сектор біологічних досліджень та обліків необхідна вища біологічна або медична освіта.

УДК 378

Дмитро ДМИТРИЄВ*доктор технічних наук, професор,**Херсонський національний технічний університет*

ПЕРСПЕКТИВНІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ З ГАЛУЗІ ЗНАТЬ "МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ" – ОСНОВНИЙ ПОСТАЧАЛЬНИК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Сучасна промисловість потребує високоякісних фахівців з універсальними інженерними знаннями. Це обумовлено швидко змінюваними умовами індустріального ринку, для великих підприємств та виробничого бізнес середовища, в якому існують середні і малі підприємства. Згідно Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки виданої МОН [1] задекларовано Операційну ціль 4.4. "Впровадження підходів SMART-спеціалізації та Індустрії 4.0 в освітні програми" (стор. 49).

Завданням Операційної цілі 4.4:

4.4.1. Сприяння співпраці регіональних ЗВО із бізнесом для формування замовлень на інноваційні дослідження та розробки з урахуванням ключових принципів підходу SMART-спеціалізації.

4.4.2. Інтеграція ЗВО у регіональні екосистеми та кластери Індустрії 4.0 шляхом розробки адаптивної компетентнісно-орієнтованої компоненти вищої освіти з урахуванням регіональної спеціалізації.

4.4.3. Створення науково-бізнесових, технологічних платформ на базі провідних ЗВО регіонів.

4.4.4. Унормування можливостей створення наукових кафедр і лабораторій на виробничих підприємствах у рамках публічно-приватного партнерства ЗВО та бізнесу [1, 2].

Вектор підготовки щодо Індустрії 4.0 співробітників, що можуть вирішувати широкий спектр технічних завдань і володіти при цьому знаннями еволюції та керування кіберфізичними засобами виробництва, з поглибленою SMART складовою є пріоритетами, як для більшості галузей реального сектору України, так і системи освіти. З цією метою у 2023 році в Херсонському національному технічному університеті запроваджено перспективну магістерську освітньо-професійну програму "Смартпромисловість" в рамках спеціальності 131 - Прикладна механіка. Підґрунтям для цього були наявність підготовки на кафедрі Автоматизації, робототехніки і мехатроніки в

бакалавраті за спеціальностями 131-Прикладна механіка, 133-Галузеве машинобудування та сучасний досвід світових технічних університетів, **наприклад** Факультету промислової інженерії та технології матеріалів Ченстоховського політехнічного університету [3]. Метою освітньо-професійної програми "Смартпромисловість" є Забезпечити підготовку магістрів в галузі механічної інженерії з глибинним розумінням смартизації машинобудівних виробництв. Надання студентам інформації з прикладної механіки з акцентом на володіння сучасними інформаційними технологіями та методами організації, еволюції і взаємодії кіберфізичних засобів виробництва. Проект програми для обговорення розміщено на сайті Херсонського національного технічного університету Головна/Запрошуємо до громадського обговорення/Проекти освітніх програм спеціальностей (<http://surl.li/gpmfc>).

Згідно Наказу МОН України від 06.11.2015 № 1151 "Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266", в якому закладено Таблицю відповідності Переліку спеціальностей до спеціальності 131-Прикладна механіка може бути віднесено 15 спеціальностей, а до спеціальності 133 – Галузеве машинобудування 23 спеціальності з Переліку 2011 року [4]. Тому перспективні освітні програми мають враховувати особливості кожної галузі, де застосовуються знання механічної інженерії, або мати окремий фокус затребуваний одним великим або групою стейкхолдерів (роботодавців). Схематично проблемний процес розробки нових освітніх програм наведено на рис.1.

Саме для машинобудування характерні найбільш яскраві приклади впровадження Індустрії 4.0, що стало передумовою формування значних (або навіть основних) конкурентних переваг цього сектору економіки. Зокрема, найбільш успішними є приклади застосування Інтернет речей та Індустрії 4.0 таких лідерів світового машинобудування як авіаційний гігант Boeing, інноватор в Індустрії 4.0 Bosch Rexroth, відомий виробник компресорів та іншої техніки Atlas Copco, виробники важкої техніки Caterpillar, John Deere, Kaeser Kompressoren та ін. [5]. Після глобальної фінансової кризи 2008– 2009 рр. основними ознаками світової економіки є "смарт-зростання" (англ. smart growth), яке ґрунтується на знаннях та інноваціях, та його провідна ланка – "смарт-промисловість" (англ. smart industry) [5].

Рис. 1. Інфо-блоки якості формування освітніх програм на прикладі "частин айсбергу"

Смарт промисловість – це набагато більше, ніж окремі підприємства та виготовлені ними продукти. У системі смарт-промисловості підприємства пов'язані з розробниками, постачальниками, споживачами та ін. через інформаційно комунікаційні технології (ICT), зокрема мобільний Інтернет, Інтернет речей, хмарні технології. Завдяки цьому формуються глобальні цифрові платформи для поліпшення координації та підвищення активності участі всіх партнерів як в окремих ланцюгах, так і в цілих мережах створення вартості. Головна ідея таких мережних взаємодій полягає в тому, що опрацювання й аналіз детальної інформації та фактів, отримуваних за допомогою ICT у режимі реального часу про стан будь-якого процесу (від замовлення і до споживання продукції), дають змогу забезпечити гнучкість виробництва у відповідь на зміни зовнішнього середовища [6].

Смарт-виробництво є складником концепції Індустрії 4.0 і базується на використанні дев'яти вагомих результатів науково-технологічного прогресу:

- 1) великі дані та їх аналіз (Big Data and Analytics);
- 2) автономні роботи (Autonomous Robots);
- 3) моделювання (Simulation);

- 4) горизонтальна та вертикальна системна інтеграція (Horizontal and Vertical System Integration);
- 5) промисловий інтернет речей (The Industrial Internet of Things);
- 6) кібербезпека (Cybersecurity);
- 7) хмари (The Cloud);
- 8) адитивне (додаткове) виробництво (Additive Manufacturing);
- 9) розширена (або віртуальна) реальність (Augmented Reality).

Рис. 2. Становлення смартпромисловості на основі поєднання фізичних і цифрових технологій [5]

Підприємствам необхідні фахівці з уявленням і професійними навичками про системні трансформації машинобудівного виробництва як новітніх організаційно-технологічних систем Industry 4.0, що охоплюють всі стадії відтворювального, виробничого та продуктового циклів, усі рівні промислової структури включно з інфраструктурною складовою, ключові виробничі фактори та імплементацію широкого спектру технологічних досягнень четвертої промислової революції (композитні матеріали, 3D-друк, технології штучного інтелекту, "хмарні обчислення", біоінжиніринга).

Магістерська програма "Смартпромисловість" спеціальності 131-Прикладна механіка враховує підготовку фахівців для виконання на підприємствах наступних задач:

1. Здатність до "розумної" дії й "розумного" реагування, яке максимально збільшує технічну ефективність, ефективність витрат і вигод завдяки плануванню, постійному моніторингу й безперервності навчання.

2. "Оперативні активи" (працівники, завод, обладнання, операційні моделі та бази даних) інтегровані й обізнані про свій стан завдяки системі сенсорів. Периферійні пристрої, виконавчі механізми

й виробниче обладнання мають здатності до обробки інформації та оснащені сенсорами для автоматичного самоаналізу.

3. Адаптивність. Обладнання "розумного" виробництва здатне виявити позаштатні ситуації і пристосуватися до них. Система має здатність адекватно функціонувати залежно від мінливих обставин.

4. Інформаційна доступність. Обладнання має повний доступ до необхідної інформації в будь-який час роботи.

5. Реальність. Для запобігання аварій в рамках "розумного" виробництва здійснюється збір інформації в реальному часі.

6. Оперативність. Система має здатність до оперативного реагування на зміни й неполадки в техно логічному процесі.

7. Екологічність. "Розумне" виробництво є екологічно стійким, використовує рециклінг і володіє мінімальним впливом на довкілля.

8. Інтелектуальність. Необхідною рисою "розумного" виробництва є висококваліфікована робоча сила.

9. Гнучкий менеджмент. Система володіє розумінням меж автоматичної дії і постачає всю необхідну інформацію операторам та управлінцям для прийняття необхідних рішень.

10. Тактика задля стратегії. Працівники "розумного" виробництва навчені для здійснення дій, що за безпечують стратегічну ефективність підприємства.

Ознайомитись з програмою та надати зауваження і рекомендації можна за посиланням <http://surl.li/gpmfe>.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Електронний режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
2. Антонюк В. П. Стратегія розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів. Вісник економічної науки України. 2021. № 1 (40). С. 113-119. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).113-119](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).113-119)
3. <https://pcz.pl/ua/wydzialy-kierunki-ua/i-bakalawr>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266" № 1151 від 06 листопада 2015 року.
5. Смарт-промисловість: напрями становлення, проблеми і рішення: Монографія / В.П. Вишневський і ін.; за ред. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 464 с.

6. Князев С. И. (2020). Европейский опыт развития smart-промышленности. Экономика промышленности. № 2 (90). С. 27-53. doi: <http://doi.org/10.15407/econindustry2020.02.027>

УДК 37:005.336.2-043.83:[378.011.3-057.4:687.01]

Оксана КОЗАРЬ

*доктор технічних наук, професор,
кафедра інженерії, технологій та професійної освіти,
Мукачівський державний університет*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Соціально-економічні зміни, які відбуваються на сьогодні в Україні, визначили нові напрями формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері технологій та дизайну. Сучасна система підготовки студентів у вищій школі є однією з актуальних проблем сьогодення, адже вона повинна відповідати оновленим вимогам і забезпечувати належний рівень готовності майбутніх фахівців до ефективної професійної діяльності.

Фахівець у сфері технологій та дизайну – це інженер-педагог: фахівець-технолог та викладач професійної освіти в галузі легкої промисловості. Фахівець в майбутньому поєднує два види діяльності: інженерну та педагогічну.

Професійна компетентність фахівця у технологій та дизайну – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає досконале володіння теоретичними і практичними знаннями, навичками, вміння застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо і нестандартно вирішувати проблеми, нести відповідальність за наслідки своєї роботи, а також професійне зростання шляхом постійного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері технологій та дизайну можливе при дотриманні певних умов. Виникає необхідність визначення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців в галузі харчових технологій.

Метою дослідження є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері технологій та дизайну в процесі фахової підготовки.

Системне дослідження поняття "умова" засвідчило, що в довідковій літературі подано різні тлумачення, які мають, проте,

спільні визначення. В сучасному словнику іншомовних мов поняття "умови" трактоване як категорія, що характеризує відношення предмета до явищ, що його оточують, без яких існувати він не може; як необхідна обставина, що вможливило здійснення, утворення чогось або сприяє чомусь [1, с.521].

У дисертаційних дослідженнях педагогічні умови розглядаються як складники педагогічного процесу, від яких залежить організація навчально-виховного середовища, де відбувається діяльність викладача та студента й реалізуються заплановані завдання [2-4]. Педагогічні умови не тільки визначаються, а й усвідомлюються викладачами та студентами, реалізуються в навчально-виховному процесі, активізують його суб'єктів, що призводить до зростання ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців [3, с.301].

Спираючись на дослідження А. Литвина, можна зробити такі узагальнення [5, с. 21]:

- педагогічні умови є складовим елементом освітньої системи, цілісного педагогічного процесу, який опосередковується активністю всіх його учасників;

- вони відображають сукупність можливостей освітнього середовища (зміст, методи, прийоми і форми навчання та виховання, програмно-методичне забезпечення освітнього процесу) і матеріально-просторового середовища (навчальне та технічне обладнання тощо), що впливають на діяльність освітньої системи;

- у структурі педагогічної умови присутні як внутрішні елементи, які впливають на розвиток особистісної сфери суб'єктів навчального процесу, так і зовнішні обставини навчально-виховного процесу;

- належне обґрунтування педагогічних умов забезпечує ефективне функціонування та стійкий розвиток педагогічної системи, гарантує неперервність, підвищує якість та ефективність освітнього процесу.

Таким чином, педагогічні умови - це сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети. Вони мають бути взаємопов'язаними і взаємозумовлюваними та сприяти підвищенню ефективності навчання майбутніх фахівців у сфері технологій та дизайну виробів легкої промисловості. Реалізація педагогічних умов – це планомірна робота з уточнення закономірностей навчального процесу, яка забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н.К.Смирнов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АРКТИ, 2006. – 320с.
2. Басараб В.Я. Дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов формування ключових компетентностей майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних у професійно-технічних навчальних закладах / В.Я. Басараб // Професійна освіта: проблеми і перспективи ІПТО НАПН України: зб. наук. праць. – К. : ІПТО НАПН України, вид-во ООО "ІМА-прес" Павлоград, 2015. – Вип. 8. – С. 95-100.
3. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: [монография] / Владимир Александрович Адольф. – Красноярск, 1998. – 310с.
4. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – С.416.
5. Литвин А.В. Методологічні засади поняття "педагогічні умови" /: на допомогу здобувачам наукового ступеня / А.В.Литвин. – Львів: СПЛОМ, 2014. – 76 с.

УДК 378

Віра ТКАЧ

старший викладач,

Херсонський національний технічний університет

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ТА ПСИХОЛО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Повоєнна відбудова та подальший розвиток Херсонського регіону та усієї країни в цілому залежить перш за все від якісної підготовки фахівців різноманітних сфер життєдіяльності. Це повинні бути спеціалісти з високою кваліфікацією, які краще пристосовані до можливих змін профілю роботи, менше вразливі у випадках її втрати, спроможні оновлювати і підвищувати рівень своїх знань та вмінь.

Наразі українська освітня система у такій надзвичайній ситуації, як військова агресія Росії на території України, вимагає вирішення багатьох питань з організації освітнього процесу на окупованих територіях, в умовах військових дій та в умовах еміграції частини студентів за кордон [1].

В умовах карантину, викликаного пандемією COVID-19 у березні 2020 року виникла проблема для всієї системи освіти України

– впровадження дистанційного навчального процесу. Навчальні заклади України всіх рівнів змушені були за короткий термін перейти повністю на дистанційну форму навчання [2]. Такий перехід наочно показав, що навчальний процес в умовах кризи вимагає творчого підходу та прийняття серйозних організаційних заходів. Після послаблення карантину у світі стало зрозуміло, що освітній процес в цілому переходить на нову стадію розвитку, а дистанційне навчання у цьому процесі відіграє велику роль.

Організація дистанційного навчання Херсонського національного технічного університету в системі Moodle почалася задовго до пандемії. Більшість електронних навчальних курсів (ЕНК) були наповнені всіма необхідними елементами та навчально-методичними матеріалами. Але, для проведення повноцінних та якісних занять які дають змогу викладачу не тільки подати необхідний навчальний матеріал, а і відновити хоча б частково спілкування зі студентами, виникла необхідність створення діяльності електронного курсу для проведення он-лайн занять, з можливістю їх запису.

Завдяки вимушеному переміщенню у багатьох студентів виникла потреба пошуку роботи та працевлаштування, запис он-лайн занять дає їм можливість не відвідувати навчальних занять згідно розкладу, а навчатися у зручній для себе час та у зручному місці.

Серйозною перешкодою ефективної організації дистанційного навчання постала проблема технічного забезпечення [3]. Наприклад, викладачі та студенти які вимушені були покинути свої домівки та переміститись у більш безпечні області України або навіть за кордон вказують на відсутність потрібної техніки; подекуди велика кількість, як студентів так і викладачів, стикалися з проблемою відсутності безперебійного доступу до мережі Інтернет або навіть довготривалої відсутності електричної енергії, що пов'язана з намаганням ворога зруйнувати об'єкти критичної інфраструктури. Найчастіше такі проблеми виникають у викладачів та студентів, які знаходяться на окупованих або щойно звільнених від окупації територіях, прифронтових областях та навіть подекуди в інших областях України які потерпають від постійних ракетних обстрілів. У таких випадках доцільне використання додаткових технологій дистанційного навчання, що не потребують високої якості інтернет-з'єднання – мобільні додатки, текстові повідомлення, електронна пошта.

Таким чином можна визначити переваги дистанційного навчання:

- доступ до навчально-методичних та бібліотечних ресурсів, депозитарію інших інформаційних баз;
- можливість проведення освітнього процесу в синхронному та асинхронному режимі, вільний вибір місця і часу навчання;

- поєднання навчання з професійною діяльністю або з навчанням за іншим напрямом підготовки, тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності, тобто з'являється можливість одночасного навчання в українському та закордонному навчальному ЗВО;

- структуру інформаційного забезпечення студента і композиція навчального матеріалу у дистанційних системах встановлює конкретний вищий навчальний заклад; структуру окремих ЕНК визначає викладач відповідної дисципліни;

- висока самоорганізація студентів, прагнення до здобуття знань, уміння взаємодіяти з комп'ютерною технікою й опанування новітніми інформаційними технологіями, але втрачаються навички комунікабельності та командної роботи.

Основна проблема дистанційної форми навчання в умовах воєнного стану – технічна, як зазначалось вище, через перебої зі зв'язком та відключенням електричної енергії. Організаційна робота залежить від викладачів, що спілкуються зі студентами виключно в інтернет-просторі, які повинні мати універсальну підготовку або можливість та бажання до самоосвіти, які володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічно готові до роботи із студентами у новому мережевому середовищі.

Результати соціологічного опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова [5], свідчать – дистанційне навчання, тобто неможливість проведення очного навчання, призводить до нижчої якості знань.

Подальший розвиток освіти у технічних навчальних закладах – використання змішаної форми навчання: поєднання класичного аудиторного навчання та дистанційних технологій в організації навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Інформаційно-аналітичний збірник / МОН України, Інститут освітньої аналітики. – Київ. – 2022. – 358 с.
2. Кухаренко В.М. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка – Харків: Вид-во КП "Міська друкарня", 2020. – 409 с.
3. Ілляшенко С. М. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни [Електронний ресурс] / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна, Н. С. Ілляшенко // Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф.,

10 травня 2022 р. / редкол.: В. Богомолов ; Харків. нац. автомобільно-дорожній ун-т. – Електрон. текст. дані. – Харків, 2022. – С. 7-10.

https://drive.google.com/file/d/1rkQRD3VxwdE8pu0DJ33Brw2cU_xCzpJF/view

4. Адамова І. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми / І. Адамова, Т. Головачук // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Випуск 10. – С. 3-6.

5. Новини освіти в Україні [Електроний ресурс]. – режим доступу: <https://osvita.ua/news/88770/>

УДК 159.9.072:378

Маргарита ФРОЛОВА

*старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних
та природничих дисциплін*

Олена МОМОТОК

*старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних
та природничих дисциплін,*

Херсонський національний технічний університет

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Із початком збройної агресії Росії, українське суспільство відчуло потужні зміни у всіх сферах життя, вони торкнулись і системи вищої освіти. Студенти вищих навчальних закладів опинились в нових реаліях, які змінили їх пріоритети і погляди на подальше життя. Заклади вищої освіти перейшли на дистанційне навчання задля безпеки здобувачів освіти і викладацького складу.

Організація дистанційного навчання і питання, пов'язанні з успішною психологічною адаптацією студентів до навчання в сучасних умовах, потребує особливої уваги не тільки з боку викладачів, а й самих студентів. Перешкоди, які виникають через неможливість вчасного підключення до відеоконференцій (лекційних і практичних занять), особливо у тих з них, хто перебуває на прифронтових і тимчасово окупованих територіях, впливають на їх психологічний стан і знижують мотивацію до подальшого навчання.

Адаптація – це результат (процес) взаємодії індивіда і навколишнього середовища, що забезпечує оптимальне його пристосування до життя і діяльності. Психологічна адаптація студента до навчання є важливою складовою його особистісно-професійного розвитку. Але варто зазначити, що адаптація до навчання в умовах

війни значною мірою відрізняється від звичайних умов навчання у мирний час. По-перше, це стосується психологічних особливостей, обумовлених новим освітнім середовищем – складністю, етапністю, тривалістю, індивідуальністю та обов'язковістю адаптації [1].

Важлива роль у цей період відведена викладачам, які під час роботи зі студентами на своїх онлайн-заняттях мають намагатися відчувати існуючу емоційну напруженість, вчасно відреагувати і рекомендувати звернутись до психологічної служби закладу. Для цього потрібно залучати компетентних психологів, які зможуть надати необхідну підтримку здобувачам освіти у цей період.

В основі психологічної адаптації до навчання в закладах вищої освіти лежать різноманітні психологічні *чинники*, що базуються на індивідуальних особливостях особистості – ціннісних орієнтаціях, ступені суб'єктивного контролю, мотиваційної спрямованості, тривожності.

Психологічна адаптація до навчально-пізнавальної діяльності включає наступні етапи [1]:

- *організаційна адаптація*, яка включає вивчення структури ЗВО, її вимог і норм;
- *діяльнісна адаптація* (передбачено визначення прав, обов'язків і поведінки здобувачів освіти, вимог до якості навчальної діяльності);
- *професійна адаптація*, яка визначає розуміння сутності обраної професії, місця спеціальності в загальній системі та бажання оволодіти професійною діяльністю;
- *соціально-психологічна адаптація* – звикання до колективу, побудова ділових і особистих стосунків, самоствердження в групі (побудова стосунків з викладачами та адміністрацією);
- *побутова адаптація* – звикання до нового режиму, підвищених психологічних і психічних навантажень.

В свою чергу, результати психологічної адаптації можуть носити позитивний і негативний характер. Деякі студенти швидко адаптуються до нових умов, інші – повільніше. Є і такі, що взагалі не можуть адаптуватися і вимушені перервати навчання – відрахуватись із закладів вищої освіти за власним бажанням, або піти у академічну відпустку на певний час, через сімейні обставини (наприклад: відсутність Інтернету, неможливість сплачувати за навчання, зміна місця проживання і втрата умов для навчання, втрата мотивації та інше).

У якості *показників* успішної соціально-психологічної адаптації на груповому рівні зазвичай можуть виступати: задоволеність відносинами із оточенням, позитивна соціальна ідентичність,

позитивний образ "Ми" і "Вони", міжгрупова толерантність. На особистісному рівні – актуалізація потреб в самоповазі та самоактуалізації, задоволеність діяльністю, сенсом життя, висока активність, емоційна стабільність, інтернальний локус-контролю [2].

Соціально-психологічна адаптація в умовах війни відбувається як адаптація до соціально-напруженого середовища, що постійно змінюється. Враховуючи це, необхідно змістити акцент із стану адаптованості на властивості адаптивності особи і спільноти, які пов'язані із такими конструктами як життєстійкість, психологічна пружність, групова ефективність. Психологічна пружність особи в цьому сенсі постає як здатність долати наслідки війни, як травми та усвідомлено повертатися до звичного життя.

Ефективні психологічні стратегії, групова ефективність, психологічна пружність, соціальна підтримка постають чинниками так званої "позитивної" адаптації [3]. Позитивна адаптація відбувається не просто як результат травмуючих подій, а як результат оволодіння особою (спільнотою) цією реальністю, що переважно визначається зусиллями, які було витрачено для цього.

Для позитивної адаптації характерно те, що було отримано в процесі подолання труднощів, що не було втрачено незважаючи на травму завдяки адаптивності, психологічній пружності, життєстійкості.

До позитивних змін слід віднести:

1. прийняття себе – підвищення самооцінки, віднесення себе не до статусу жертви, а до тих хто вижив, усвідомлення цінності життя;
2. збереження міжособистісних стосунків – відкритість, щирість, довіра, підтримка;
3. виокремлення цінностей (життєві пріоритети, духовне зростання, мудрість).

І навпаки, психологічна дезадаптація навчальної діяльності проявляється у погіршенні концентрації уваги, зниженні функцій пам'яті, страху перед контрольними заходами, публічними виступами. Пізнавальні процеси заблоковані негативними емоціями, які викликані постійними обстрілами, сиренами, відключенням світла в деяких регіонах, а також вимушеним виїздом із своєї домівки, своєї країни. Додаткова увага і зусилля необхідні для пристосування до нових умов життя, вивчення іноземної мови, якщо студент був вимушений тимчасово виїхати до іншої країни. Це все призводить до зниження продуктивності діяльності та труднощів у навчанні.

Тривалість психологічної адаптації треба розглядати індивідуально, вона може вимірюватись різним часовим проміжком, в залежності від внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на особистість.

Психологічна адаптація є здатністю пристосовуватись до умов, в яких студент перебуває в даний час, і оскільки багато з них шукають притулку, освіта стала, для деяких з них, другорядним пріоритетом. Студенти зараз зіткнулись з новими викликами, які потребують додаткових психологічних ресурсів для вирішення цих питань.

Повинна здійснюватися велика робота, спрямована на розширення системи заходів, які впливатимуть позитивним чином на адаптаційні процеси студентів. Щоб уникнути (попередити) дезадаптивних форм поведінки, необхідно організувати:

1. вчасне інформування про сучасні умови, форми і методи навчання, навчальні предмети;
2. знайомство з науково-педагогічним складом закладу вищої освіти;
3. комунікацію з викладачами, старостами і кураторами груп (із використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій).

Задля допомоги студентам швидше адаптуватись до навчання та покращити їх психоемоційний стан в сучасних умовах, закладам вищої освіти необхідно більше уваги приділяти психологічним службам, які повинні розробити спеціальні програми допомоги з соціально-психологічної адаптації не тільки студентів, а й викладачів. Адже і науково-педагогічний склад стикається з низкою тих самих проблем, які необхідно долати і продовжувати якісно надавати освітні послуги в нових умовах, а також підтримувати і мотивувати студентів до подальшого навчання. При цьому важливо враховувати не тільки індивідуальні здібності здобувачів вищої освіти, а й умови, в яких кожен з них перебуває в даний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березняк К. М., Накорчевська О. П., Васильєва О. А. Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. Перспективи та інновації науки. 2022. № 10 (15). С. 401-411.
2. Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241531.pdf>.
3. Шклярська О. Психологічна пружність – запорука виживання під час війни. URL: <https://racurs.ua/ua/687-vijna-syndrom.html>.

Ігор ЯКОВЛЄВ

кандидат історичних наук,

Національний університет "Одеська політехніка"

КУЛЬТУРНИЙ ШОК В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО ХАОСУ

Дане питання є в край актуальним в нашій країні, коли мільйони людей були вимушені покинути свої домівки, лишити в минулому своє життя, та рятуватись від злочинних дій агресора. Незапланована зміна середовища призводить до виникнення культурного шоку, в переважної більшості переміщених осіб.

Культурний шок це відчуття дезорієнтації, дискомфорту чи стресу, з яким стикаються люди, коли вони потрапляють у нове чи незнайоме культурне середовище. Це може відбуватися під час переїзду в іншу країну, іноді навіть при переміщенні між культурними районами у межах однієї країни. Культурний шок зазвичай проявляється через відмінності у мові, звичаях, цінностях та нормах поведінки.

Загально прийнято культурний шок ділити на кілька місяців: Медовий місяць: початковий період захоплення та ейфорії, коли людина перебуває під враженням від нової культури та вважає її екзотичною та цікавою; Криза: стадія, коли людина починає стикатися з труднощами, працює з мовним бар'єром, нерозумінням соціальних норм та традицій. Це може спричинити стрес, роздратування та депресію; Відновлення: людина починає вивчати нову культуру, вчитися розумітися на нових правилах і традиціях, і поступово пристосовуватися до нового середовища; Адаптація: повна адаптація до нової культури. Людина може поєднувати у собі елементи рідної та нової культури.[1]

Способи подолання культурного шоку включають вивчення мови, взаємодію з населенням, пошук підтримки у друзів і сім'ї, а також готовність до навчання та пристосування до нових культурних особливостей.

Культурний шок в умовах соціального хаосу може бути ще більш інтенсивним. Соціальний хаос зазвичай виникає, коли суспільство стикається із серйозними кризами, серйозними як економічний колапс, конфліктні ситуації, стихійні лиха чи політична нестабільність.

Коли людина виходить із культурного шоку в умовах соціально-хаотичної ситуації, її стрес та тривога можуть посилитися через наслідки: Загальна невизначеність та непередбачуваність: нерозуміння

того, що відбувається навколо, може виявлятися відчуттям послаблення контролю та посиленням культурного шоку; Швидкі зміни у соціальних нормах та умовах: кризи приймають зміни у відповідних установках, що змушує адаптуватися та приймати нову культуру; Відсутність стабільних соціальних мереж: за умов хаосу люди втрачають контакт зі своїми близькими; Економічна нестабільність: матеріальні труднощі можуть посилити стрес та тривогу, пов'язані з культурним шоком. [2]

Для подолання культурного шоку в умовах хаосу можна використовувати наступні стратегії: Створення соціальних мереж, пошук нових друзів та знайомих, які можуть допомогти у пристосуванні до нової культури та підтримки, вивчення нової культури, фокусування на основних споживчих правах таких як харчування, житло та безпека, для зниження стресу, самозбереження, а також практика техніки розслаблення та саморефлексії.

Війна є найбільш руйнівним видом хаосу і може призвести до наслідків як для однієї людини так і для всього суспільства в цілому. Вона також призводить до порушення економічної стабільності, зростання злочинності, нерівності та поширення хвороб, та може виявити зміни у соціальних та структурних характеристиках, включаючи перегляд та норм поведінки.

У разі виникнення війни культурний шок може стати особливо важким для подолання. Війна породжує страх і занепокоєння, що виключає адаптацію до нових умов та збільшує ризик виникнення захворювань. Також часто призводить до масового переміщення людей, які покидають свої будинки та мігрують із країни. В свою чергу біженці та мігранти можуть зіткнутися з культурним шоком під час зустрічі з виявленими культурами, а також з дискримінацією та соціальною ізоляцією. Відбувається руйнування соціальних зв'язків, сім'ї, руйнуються дружні групи та спільноти, що заважає опорі на звичні соціальні мережі. Для протидії культурному шоку в умовах війни та соціального хаосу людям може допомогти додаткова підтримка через психологічну допомогу та соціальні служби.

Як висновок можемо зазначити, що людство стикаючись з культурним шоком в умовах соціального хаосу, а в нашому випадку з війною як формою соціального хаосу, опиняється віч на віч перед спектром проблем, які загрожують нормальному існуванню особистості зі сталими культурними орієнтирами. Тому необхідно налагоджувати систему підтримки осіб, які перебувають в стані культурного шоку через надання психологічної допомоги та роботу соціальних служб.

ЛІТЕРАТУРА

1. TARASYUK, I. V. Культурний шок як один із чинників адаптації та реадaptaції мігрантів до нового соціокультурного середовища. *Psychological Prospects Journal*, 2011, 17: 232-240.
2. СЕЛІВЕРСТОВА, Ганна Сергіївна. *Хаос як предмет соціальної філософії*. 2020. PhD Thesis. дис.... канд. філос. наук: 09.00. 03.

Оксана ШЕСТАКОВА

*завідувачка відділом соціокультурної діяльності,
Комунальний заклад "Херсонська обласна універсальна наукова
бібліотека ім. Олесья Гончара" Херсонської обласної ради*

БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР ЯК МІСЦЕ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ, РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Формування інклюзивного суспільства є одним з пріоритетних напрямків державної політики в Україні, особливо з урахуванням останніх подій у країні. Поширення інклюзії тісно пов'язане з процесами демократизації суспільної свідомості та міжнародним визнанням за кожною людиною права на повноцінне життя. Термін "інклюзія" (від англ. "включення до будь-кого або до будь-чого") увійшов у вітчизняний словниковий запас наприкінці ХХ ст.

Впровадження інклюзії можна вважати важливим напрямом реформування закладів культури. Він передбачає створення нового культурного простору, який заснований на принципі рівних можливостей.

Реалізація інклюзії у книгозбірні, можлива лише за умови зміни суспільних поглядів на розвиток бібліотек. Відтак, на сучасному етапі розвитку бібліотечної галузі в Україні активного впровадження набуває інтегрування користувачів з особливими потребами в загальний бібліотечний простір, що виявляється у прийнятті ідей інклюзії.

Херсонська обласна універсальна бібліотека ім. Олесья Гончара – одна з перших в Україні підтримала ці зміни. Саме за її ініціативи, у 2006 році на базі книгозбірні, завдяки грантовій підтримці Посольства США в Україні та Міжнародного благодійного фонду FORCE (Нідерланди) був відкритий спеціалізований Центр обслуговування користувачів з особливими потребами.

Сьогодні ж Центр обслуговування користувачів з особливими потребами – це не тільки пункт доступу до інформації. Це –

своєрідний інклюзивний майданчик для реалізації творчих ідей, інтелектуального спілкування, культурного дозвілля та створення різноманітних громадських ініціатив, спрямованих на вирішення актуальних проблем людей з інвалідністю.

Яскравим прикладом реалізації творчих ідей та соціальної адаптації людей з інвалідністю став перший в Україні інклюзивний театр при бібліотеці "Звичайна роль – особливий актор", створений у 2018 році на базі наукової книгозбірні. До складу інклюзивної театральної трупи входять діти-аутисти, діти з синдромом Дауна, діти з вадами слуху та зору. Головною метою проекту є створення умов для розвитку здібностей, творчої реалізації та соціальної адаптації людей з інвалідністю, а також привернення уваги громади до проблем реалізації людей з особливими потребами.

Особливість цього проекту полягає і в тому, що інклюзивна театральна трупа займається творчою діяльністю під професійним керівництвом досвідченого режисера, працівника. Проект надав можливість дітям та молоді з інвалідністю, а також їх батькам, які теж беруть участь у виставі, опановувати основами сценічної майстерності, хореографії, ораторського мистецтва в процесі спілкування з фахівцем високого рівня. Завдяки проекту люди з особливими потребами рівноправно можуть брати участь у культурному житті громади. Книгозбірні вдалося створити новий культурний простір та продемонструвати в дії принцип рівних можливостей.

На сьогоднішній день у реалізації цього проекту взяли участь близько 42 особливих учасників разом зі своїми батьками.

Проект "Інклюзивний театр при бібліотеці "Звичайна роль – особливий актор", не тільки сприяє творчій реалізації та соціальній адаптації людей з обмеженнями здоров'я. Демонстрація інклюзивного мистецтва широкому колу глядачів, знайомство з особливими акторами сприяють формуванню суспільних духовних цінностей, толерантної свідомості, визнанні різноманіття, поваги до відмінностей та ідентичності, подоланні стереотипів. Адже, толерантність – домінанта конструктивної реалізації ідей інклюзій.

Нашу бібліотеку можна вважати лабораторією інноваційних форм роботи для задоволення актуальних потреб громади. Фахівці обласної книгозбірні намагаються слідкувати за актуальними трендами у бібліотечній галузі та втілювати їх у діяльність наукової книгозбірні. Так, на базі бібліотеки з'явився ще один незвичайний інклюзивний проект – "Читаймо разом з Кіміко". Цей проект поєднав читання з елементами каністерапії.

Каністерапія – різновид терапії, де головним "інструментом" виступає собака, – вже давно отримав визнання у світі. Наприклад, у США, Японії та країнах Балтії в муніципальних бібліотеках активно

практикують зустрічі з чотирилапими "терапевтами". А участь собак у освітньому процесі сьогодні є обов'язковим елементом для деяких навчальних закладів США та Фінляндії.

Працівники Центру обслуговування користувачів з особливими потребами вирішили використати досвід закордонних колег і спробували провести сеанси каністерапії для своїх особливих користувачів. Слід зазначити, що цьому рішенню передувала екскурсія до кінологічного центру ГУНП у Херсонській області, де навчають собак для роботи у поліції та армії. Під час екскурсії стало зрозуміло, що більшість особливих дітей проявляють значний інтерес до собак, не бояться їх, намагаються встановити з ними контакт, поспілкуватися тощо. Тому, коли працівники Центру випадково дізналися, що в Херсоні є дивовижна собака Кіміко Такара, вирішили піти на експеримент.

Кіміко Такара – собака японської породи акіта-іну, яка пройшла тестування та відповідне навчання, що дозволяє їй брати участь у "читаннях із собакою". Крім того, Кіміко має спеціальні сертифікати, що підтверджують її "кваліфікацію", а також документи про здоров'я та наявність необхідної вакцинації. Приводить Кіміко до бібліотеки власниця-волонтерка – Марина Рудакова.

Спочатку планувалося, що проєкт "Читаймо разом з Кіміко" буде проходити лише для дітей, що мають інвалідність. Але згодом ці читання стали найяскравішим прикладом інклюзивного проєкту, в рамках якого разом беруть участь нормо-типові діти та діти з різними нозологіями. Спільна участь у проєкті дозволила нормо-типовим дітям та їх батькам позбутися стереотипів у відношенні до дітей з особливими потребами та сформувати з ними позитивні стосунки.

За півтора року існування цього інноваційного проєкту його учасниками стало близько 60 дітей, 18 з яких – це діти з інвалідністю, зокрема, діти з розладами аутистичного спектру, діти з синдромом Дауна, діти з вадами зору.

Головною метою проєкту "Читаймо разом з Кіміко" є покращення психоемоційного стану особливих дітей та їх соціалізації, а також формування у них любові до книги та поліпшення техніки читання. Адже, каністерапія – це своєрідний метод позитивного психосоціального та фізіореабілітаційного впливу на людей, які цього потребують.

У нашій бібліотеці є ще одне комфортне місце, де родини, які виховують особливих дітей, можуть разом реалізовувати творчі ідеї, опановувати нові навички, спілкуватися та демонструвати творчість широкій аудиторії. Саме таким місцем став інклюзивний ляльковий театр, що з'явився у минулому році на базі обласної книгозбірні. До речі, ідея створення інклюзивного лялькового театру в бібліотеці,

з'явилася саме у батьків особливих дітей буквально за пару місяців до народження інклюзивного театру "Звичайна роль – особливий актор". На відміну від нього, інклюзивний ляльковий театр є більш камерним проектом, де, переважно, займаються діти з розладами аутистичного спектру.

Родзинкою цього проекту є те, що він базується на популярному арт-терапевтичному методі – лялькотерапії.

Лялькотерапія – це розділ арттерапії, що використовує, в якості основного прийому психокорекційного впливу, ляльку як проміжний об'єкт взаємодії дитини та дорослого. У науковій літературі зазначається, що метою лялькотерапії в корекційній роботі є допомога дитині ліквідувати хворобливі переживання, укріпити психічне здоров'я, покращити соціальну адаптацію. Враховуючи те, що в бібліотечному ляльковому театрі займаються, переважно, діти-аутисти то, можна визначити для них позитивні результати проекту:

- Сприяння опануванню соціально-побутових навичок: усіх ляльок-персонажів діти, разом із батьками, створюють власноруч – навчаються шити, в тому числі і на швейній машинці, клеїти, працювати з деревом та папером, малювати тощо.

- Сприяння соціальній адаптації: працюючи в команді, діти навчаються співпрацювати, взаємодіяти з іншими учасниками, навчаються працювати на сцені, виступати перед широкою аудиторією.

- Реалізація арт-терапевтичної функції: під час роботи над створення ляльок діти з розладами аутистичного спектру працюють з різними текстурними матеріалами. Це сприяє сенсорній інтеграції, що дуже важливо для людей з аутизмом. Безпосередня робота з лялькою-персонажем є терапевтичним методом, яка у світі відома як лялькотерапія. Завдяки роботі з лялькою дитина опановує навички комунікації та розуміє, як потрібно спілкуватися з оточуючими, на прикладі спілкування ляльок у мезансценах. Крім того, люди з аутизмом найчастіше мають нерозвинену "картину тіла", тобто вони не відповідно відчують своє тіло у просторі. Робота з лялькою: рухи руками, кивки головою тощо, надає можливість особливій дитині зрозуміти власне тіло. Цікавий інклюзивний проект Тижень креативної терапії "Душа. Тіло. Гармонія", що був створений на базі Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олесея Гончара, є яскравим прикладом ефективності соціального партнерства.

Тижень креативної терапії "Душа. Тіло. Гармонія" – це інклюзивна програма, в рамках якої була проведена серія майстер-класів, в основі яких лежать різноманітні методики креативної терапії, зокрема, арт-терапії та анімалотерапії.

У сучасному світі креативна терапія розглядається як ефективний метод, що дозволяє розкрити творчий потенціал людини, акумулювати внутрішню енергію, віднайти оптимальні способи вирішення власних проблем. У роботі з особливими дітьми креативна терапія виступає як специфічна технологія соціалізації дітей – представників вразливих верств населення, що дозволяє "лікувати" засобами мистецтва, з метою формування активної операційно-діяльнісної життєвої позиції.

Інклюзивна програма "Тиждень креативної терапії "Душа. Тіло. Гармонія" дозволила створити на тиждень такий творчий інклюзивний простір у бібліотеці, де доторкнутися до лікувального ефекту від мистецтва міг будь-хто. До програми тижня увійшли майстер-класи з найпопулярніших арт-терапевтичних методик: ізотерапія, лялькотерапія, драмотерапія, бісеротерапія, пісочна терапія, казкотерапія. Також у рамках цієї програми освітяни, бібліотекарі, медики, а також усі бажаючі, разом зі справжніми експертами у галузі арт-терапії та анімалотерапії змогли обговорити актуальні проблеми розвитку креативної терапії на Херсонщині під час засідання круглого столу "Креативна терапія: перспективи розвитку".

На практиці впровадження інклюзії стикається з рядом проблем – недостатнє опрацювання засобів з реорганізації закладів культури, недостатність цільового фінансування для створення умов повноцінної інклюзії, неготовність бібліотек до впровадження на практиці та адаптації бібліотечних процесів. Але запорукою успішного впровадження інклюзії є співпраця, соціальне партнерство всіх суб'єктів інклюзії: бібліотечного колективу, який включає в себе і адміністрацію закладу, користувачів з особливими потребами та членів їх родин, владні структури, громадськість. Інклюзія – це постійний процес виявлення й усунення бар'єрів, максимальне залучення наявних ресурсів. Адже, розвиваючи інклюзію, ми наближаємося до головної мети соціального розвитку – створення "суспільства для всіх".

UDC 316.353

Zhibek KHUSSAINOVA*Candidate of Economic Sciences, Professor***Maral ASSANOVA***Candidate of Economic Sciences, Associate professor***Margulan KANKULOV***Doctoral student of the 1st year of studies in Economics**Academician E.A. Buketov Karaganda University**Karaganda, Republic of Kazakhstan*

STIMULATING THE DEVELOPMENT OF CREATIVE INDUSTRIES BY HARNESSING THE CREATIVE POTENTIAL OF YOUNG PEOPLE

Abstract: The directions of state support for development of entrepreneurship in creative industries include both general tools effective for all industries (access to investment resources of financial assistance) and purely specific tools (protection of intellectual property rights, additional education, media policy, etc.). The successful implementation of government policy to stimulate the development of the creative industries requires collaboration between various ministries and agencies.

Key words: youth potential, creative industries, creative clusters, creative economy, government stimulation of development.

A strong focus on youth policies and enhancing youth participation in economic activity is particularly relevant for countries with a shrinking 'demographic dividend'. Increased investment in the education system in such countries will improve the quality of human capital, and thus create opportunities for the development of creative industries among young people. For developing countries facing a 'youth bulge' (Africa, the Middle East, India), where young people form the largest proportion of the population, there is a major opportunity for economic growth and development. Neglecting this issue will lead to a collapse in labour markets and an increase in low-skilled young people [1].

The following table suggests elements of public policy to maximise the creative potential of young people in order to develop the creative sector of the economy. These elements are grouped into seven blocks based on the areas of work with youth represented by specialised public administration bodies.

Table 1

Institutions, levers and instruments of the mechanism of state influence on the development of creative industries through the involvement of the creative potential of young people

The institutions and levers of the impact mechanism	Instruments of state intervention
1	2
1. Education system (schools, colleges, universities)	Activity-based approach to education and person-centred learning. Conducting mass events, themed holidays and evenings, social activities. Creative circles and lectures at secondary and higher education institutions. Introduction of national types of creativity in additional education and secondary education institutions (artwork, music, etc.). Introduction of subjects and elective courses related to culture, aesthetics, design into the curriculum of secondary and higher education institutions. Allocation of additional grants for creative educational programmes. Expansion of soft skills in the competences forming in the education system Increase of legal literacy Psychology courses, special courses called "School of Family Education", "Secrets of Happy Family". Organization of retraining and re-training courses Massive Open Online Courses Lifelong learning programmes Introduction of programming languages and other IT disciplines into curricula, organisation of courses on digital literacy and IT-development skills
2. Additional education (clubs, hobby groups)	Inclusion in further education Organisation of free creative workshops and courses for young people with special needs Organisation of subsidised courses in acting, singing, design, etc. Opening of workshops, circles, organisation of training workshops, courses Organisation of events and trainings for self-development and personal growth Organisation of training courses in video editing, design

1	2
3. Institutions to support entrepreneurship, employment and creativity	Encouragement of individual creativity, crafts Grants for setting up workshops Support for national arts and crafts Programmes for fostering NEET youth Encouraging youth activities, involvement of youth in active forms of activities Support programmes and competitions for youth entrepreneurship and arts Support to youth team start-up projects Creative grants Social projects
4. Local executive authorities	Spatial allocation and improvement of public places and art spaces, creation of recreational areas for the adult youth population Opening of sports complexes, swimming pools, sports grounds, active recreation areas Developing a volunteer movement Organising fairs, presentations, exhibitions and competitions Supporting young professionals with housing Promotion of team sports, creative games and active recreation Updating the book collections of libraries with popular literature among young people Encouraging the development of cultural tourism, art tourism Creating and encouraging projects with the participation of young people, promoting business and youth cooperation
5. Ministry of Culture and Sports Creative associations	Encouragement of participation of representatives of domestic youth in international creative competitions. Organisation of creative competitions, Olympiads, reviews, festivals, exhibitions, shows, excursions. Encouragement and promotion of philanthropy, patronage, endowment, collectors clubs to support creative youth. Organising premiere screenings of video material Public order for audio and video production, theatrical productions, etc., forming a correct system of values Ideological measures, propaganda of economic education and economics, formation of creative thinking as opposed to hedonistic consciousness. Heroisation of creative industry leaders from among the youth. Encouraging national branding in creative products and services

1	2
6. Legislative authorities	Legal protection of non-standard forms of youth employment Support for youth organizations Protection and promotion of national cultural heritage
7. Ministry of Digital Development, Innovation	Media policy Regulating the Internet as a public communications space Ultrafast response Development of meta-universe, virtual and augmented reality Encouraging the development of games that teach creative skills

Note - compiled by the authors

The presence of public spaces within the city does not yet promote creativity [2]. They become growth points for creative industries if they are visited by young people who are a priori full of ideas and dreams. Young people are more immanent to the principles of creative economy: collaboration, symbiotics, moving away from narrow-industry thinking, human-centredness, customisation and individualisation.

The approaches to training and education in educational establishments which predominate in current practice are at odds with these principles. This dates back to the Soviet school era, which was tasked with training and education for a planned economy in an industrial era with the following characteristics: rigid discipline, state paternalism, subservient acceptance of social leaders, uncritical thinking and the solution of standardised problems with standardised answers.

In order to modernise the format of learning, it is necessary to create creative spaces within educational institutions that allow for differentiation of students' activities and the formation of a new type of interaction. In order not to transfer student creativity activities outside the university, co-working zones, which are convenient spaces for work and study, have proven to be a good idea. The creation of business incubators and co-working zones in educational institutions helps to activate youth start-ups in the creative sectors [3].

The education system plays a special role in shaping the creative potential of young people. Among young people a unique social group should be singled out, such as the student population, which is directly oriented towards the development of its innovation and activity potential.

After graduation, graduates enter the labour market and enter into competitive relations, which encourages them to continuously improve their intellectual capital through further and additional training and professional

development. Organisation of effective use of innovation and activity potential of young people becomes the basis of additional competitive advantages for young people, enterprises and entire regions.

Creative activities in the IT sphere may require expensive software (e.g. Linux), which young people do not have access to [4].

Supporting young members of creative industries requires specific forms of financing, such as co-financing mechanisms such as crowdfunding, incubator and accelerator financing and other co-investments, as well as digital fundraising technologies that facilitate new ways of asset financing and tokenised financing [5].

Investors' investment in youth entrepreneurship is similar to venture capital investment in an early-stage innovation company. Trends nascent in young people are more likely to become a widespread reality in the future. Given that over 40% of the world's population is under 25, the consumption and production behaviour they are shaping will prevail in the years ahead and determine the sectoral structure of the economy.

Summing up this section, we note the following. The creative economy is shaping a new type of employment of the population, especially young people. The identified points of influence allow us to define a state mechanism for stimulating the development of creative industries through activation of the creative potential of young people.

The study was carried out as part of a project funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. (Grant No. AP14871023).

REFERENCES

1. Ssewamala F.M. Optimizing the 'demographic dividend' in young developing countries: The role of contractual savings and insurance for financing education. // International Journal of Social Welfare. – 2015. - Jul 1;24(3): P. 248-262. doi: 10.1111/ijsw.12131. PMID: 26273211; PMCID: PMC4528970. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4528970/>
2. Khussainova Zh.S., Assanova M.K., Bektleyeva D.E., Abauova G.M., Kankulov M.K. Conceptual approaches to the formation and development of creative industries in an inclusive economy // Bulletin of the Karaganda university Economy series. 2023. №1(109). P. 75-87. Retrieved from: <https://economy-vestnik.ksu.kz/apart/2023-109-1/09.pdf>
3. Unleashing young people's creativity and innovation – European good practice projects. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. - 88 pp. - ISBN: 978-92-79-40162-6. doi: 10.2766/8245. Retrieved from:

https://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/publications/creativity-innovation_en.pdf

4. Digital jobs and digital skills: A shifting landscape in Asia and The Pacific. - Asian Development Bank. LinkedIn, 2022. – 60 p. ISBN 978-92-9269-606-1 (print). DOI: <http://dx.doi.org/10.22617/SPR220348>. Retrieved from: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/829711/digital-jobs-digital-skills.pdf>

5. Loots, E., Betzler, D., Bille, T. *et al.* New forms of finance and funding in the cultural and creative industries. Introduction to the special issue. // J Cult Econ. 2022. 46, P. 205–230. <https://doi.org/10.1007/s10824-022-09450-x> Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10824-022-09450-x>

Наукове видання

СИНЕРГІЯ НАУКИ І БІЗНЕСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
26–28 квітня 2023 р.

У двох томах
(Українська, англ. мови)

ТОМ 2

Технічна редакція: Семеняк Н.В.

Розробка обкладинки збірника:

В. М. Крижановський, доцент кафедри дизайну ХНТУ.

Підписано до друку 14.06.2023 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 23,60. Наклад 300.
Замовлення № 0623-053.

Видавництво та друк: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45, e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

СИНЕРГІЯ НАУКИ І БІЗНЕСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ХЕРСОНЩИНИ

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

ТОМ 1.

- СЕКЦІЯ 1. Будівництво, архітектура та дизайн у повоєнному відновленні середовища життєдіяльності людини
- СЕКЦІЯ 2. Роль інформаційних систем і технологій у повоєнному відновленні регіональної економіки
- СЕКЦІЯ 3. Відновлення, відбудова і модернізація промислово-комунальних об'єктів, виробничих підприємств, енергетичної галузі та інфраструктури
- СЕКЦІЯ 4. Інноваційні технології в легкій, харчовій, хімічній та парфумерно-косметичній промисловості для здійснення модернізації регіону у післявоєнний період

ТОМ 2.

- СЕКЦІЯ 5. Соціально-економічні та державно-управлінські аспекти регіонального розвитку в умовах повоєнного відродження територій
- СЕКЦІЯ 6. Реалії розвитку туризму та сфери гостинності: виклики та шляхи відновлення
- СЕКЦІЯ 7. Аграрний сектор економіки Херсонської області – проблеми та перспективи
- СЕКЦІЯ 8. Реалізація проєктів відновлення інфраструктури, розвитку морських та річкових портів і морських навчальних закладів Херсонщини
- СЕКЦІЯ 9. Компетенції та розвиток людського капіталу